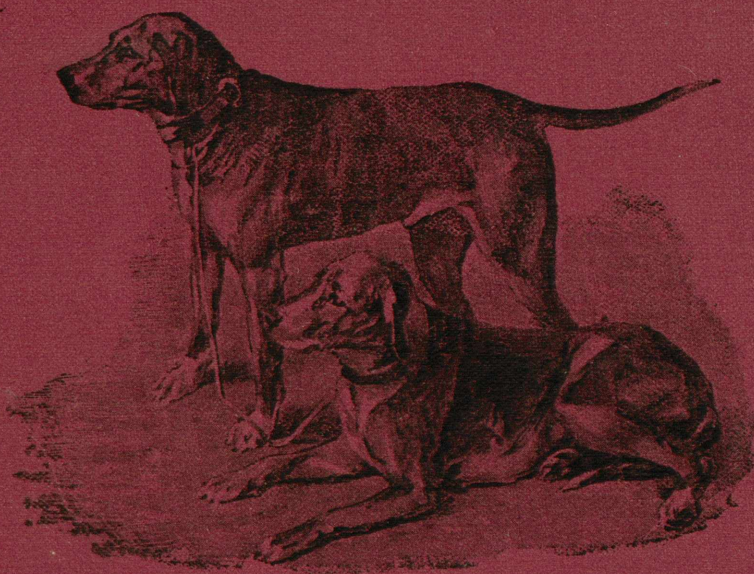
AAS. SJÆLELIV OG INTELLIGENS HOS DYR

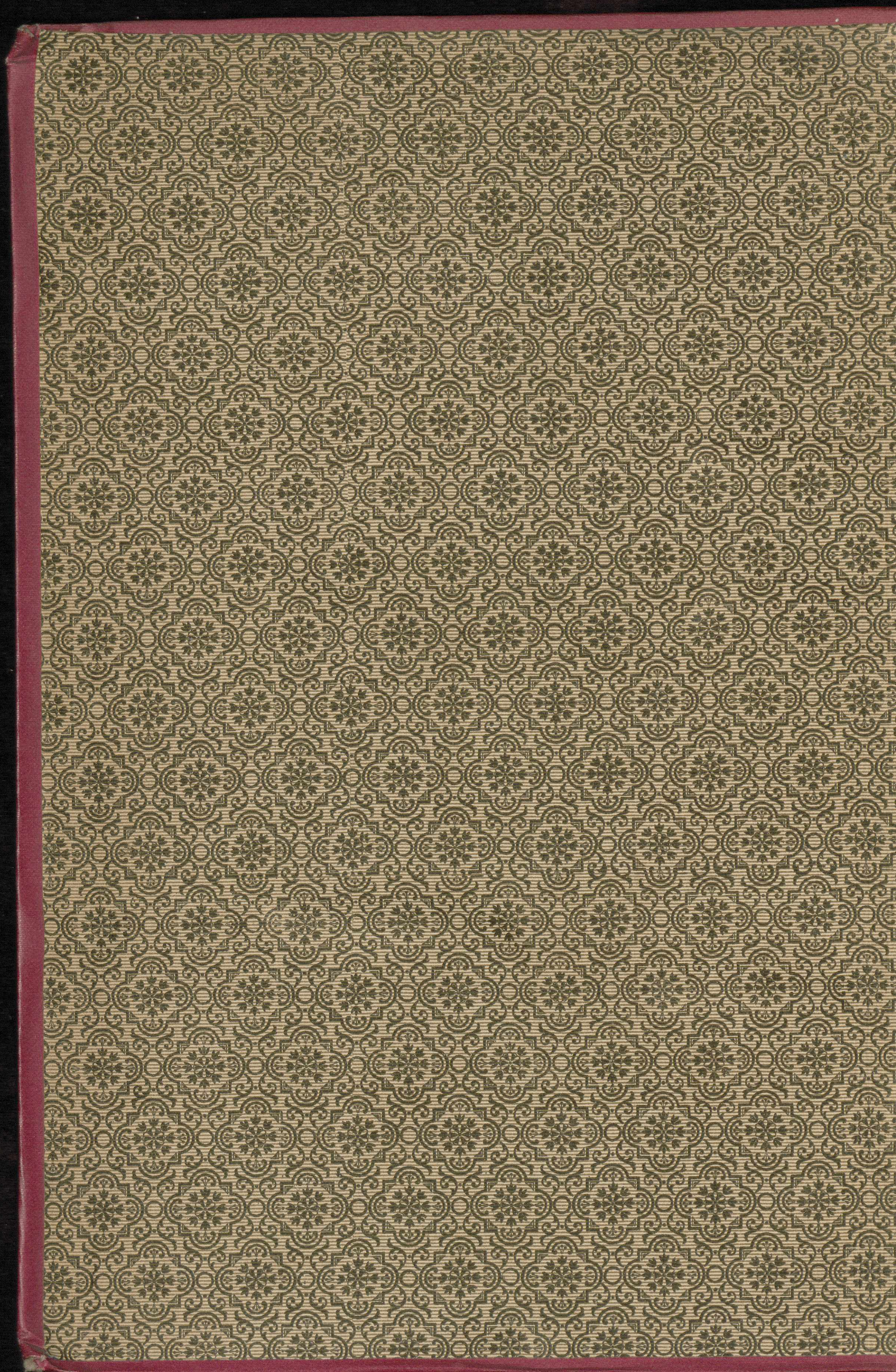
EINAR AAS

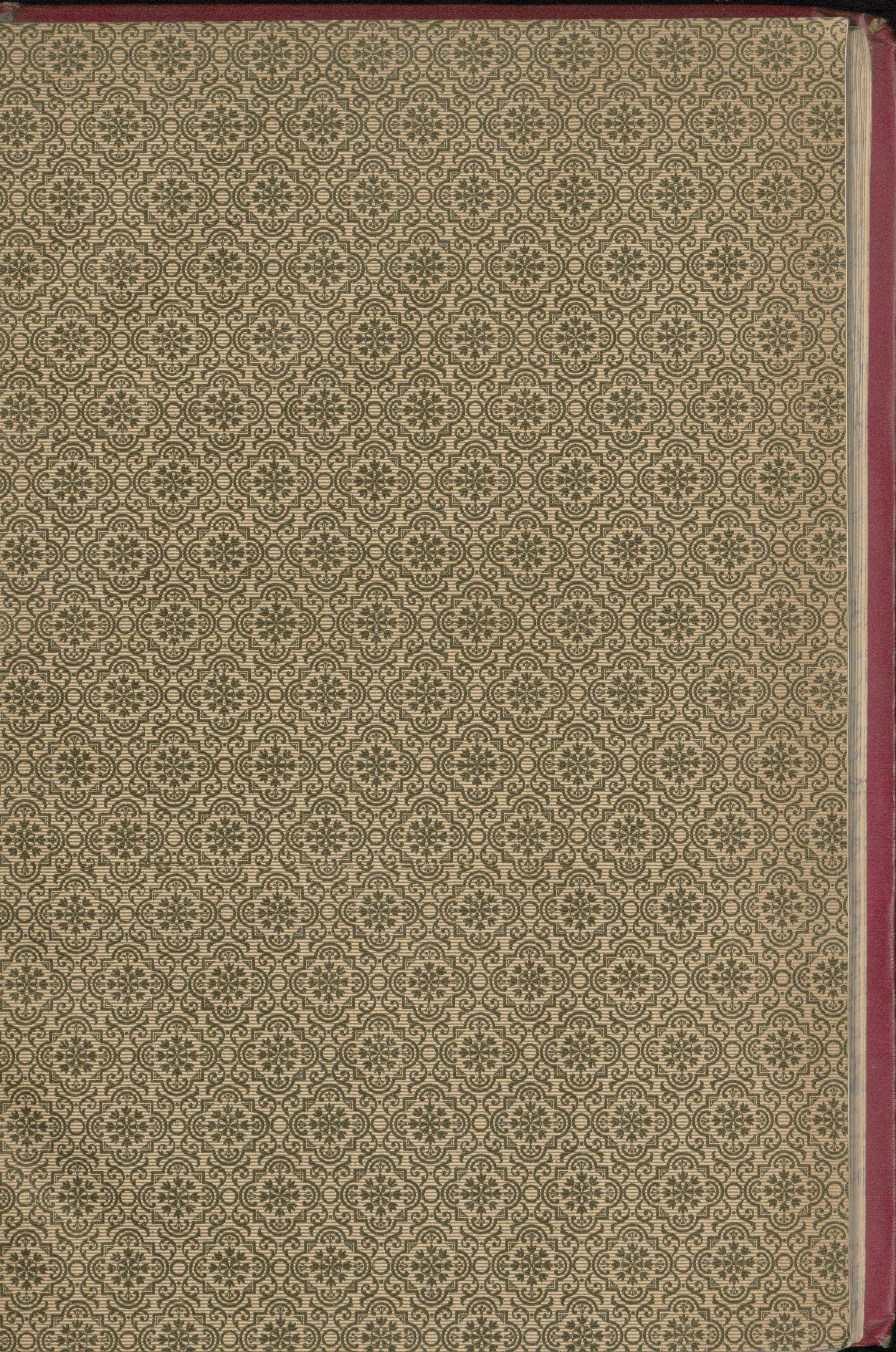
SJÆLELIV OG INTELLIGENS HOS DYR

KRISTIANIA

JACOB DYBWADS FORLAG

6,25

625

6,25
1

EINAR AAS

SJÆLELIV OG INTELLIGENS HOS DYR

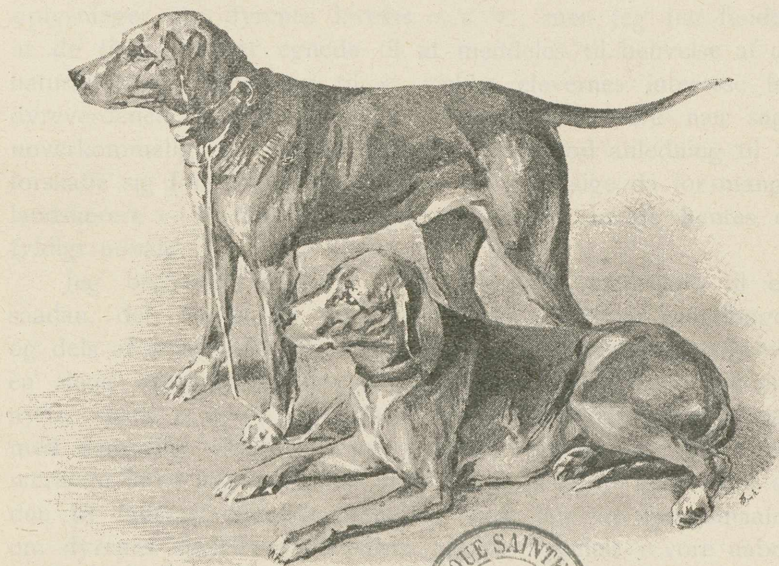
EINAR AAS

SJÆLELIV OG INTELLIGENS HOS DYR

I

PATTEDYR OG FUGLE

MED 43 ILLUSTRATIONER

KRISTIANIA
JACOB DYBWADS FORLAG
1893

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI.

Forord.

Under min praksis som lærer i naturhistorie har jeg ofte følt savnet af en bog, hvoraf der kunde meddeles eleverne træk af dyrenes liv, — træk, der paa samme tid kunde være lærerige som interessante. Vistnok gives der flere populære verker, i hvilke der udenfor det netop specifikt zoologiske meddeles oplysninger om dyrenes levevis o. s. v.; men jeg har fundet, at de ting, der var egnede til at meddeles til belivelse af de naturhistoriske timer og til at vække elevernes interesse for dyreverdenen, var saa spredte, at det vilde være nær sagt uoverkommeligt selv for lærere, der havde god anledning til at forskaffe sig forskjelligartet literatur — end sige da for mange landslærere — at faa fat i bøger, hvoraf der kunde hentes et fyldigt udvalg.

Jeg begyndte derfor i 1888 at samle materialie til en saadan, dels hentet fra tidsskrifter, dels af større haandbøger og dels af avisartikler, og min mening var fra først af at samle en slags «anthologi», der skulde omhandle dyrenes levevis, nytte, skade o. s. v. samt andre træk, der staar i forbindelse med deres liv. Eftersom jeg nu ved selvstudium satte mig nærmere ind i sagen og lidt efter lidt kom til at læse mere af den til themaet hørende literatur, fandt jeg, at spørgsmaalet om dyrenes sjæleliv i de sidste aartier, specielt i vore nabolande England og Tyskland, havde beskjæftiget mange forfattere. Jeg tænkte da, at en fremstilling af denne sag, som hos os vel maa siges at have været upaaagtet, maaske kunde interessere et større publikum, samt at det kunde have sin store betydning i dyrebeskyttelsessagen, paa samme tid, som det med fordel kunde benyttes af lærere. Jeg benyttede selv træk af dyrenes

sjæleliv ved min undervisning i zoologi og fandt, at disse tiltalte eleverne meget, og ligeledes at det gav faget forøget interesse. Saaledes kom jeg ind paa dette arbeide, som har beskjæftiget mig i mine fristunder i løbet af 4 aar.

Biologien har jo fortrinsvis havt sine dyrkere i England, ligesom andre brancher af naturvidenskaben (fysik, kemi o. s. v.) specielt har været dyrket i Frankrige og Tyskland. Men det har været med biologien som med den under filosofien hørende psykologi. Den første har — hvad zoologien angaar — kun beskjæftiget sig med dyrenes fysiske liv, den anden kun med mennesket. Dette er ogsaa naturligt. Thi de forskjellige brancher i biologien har været saa omfattende, at det kun har været muligt for den enkelte — naar der skulde være tale om et indgaaende studium — at befatte sig med visse klasser. Dog, det maa vel kunne siges, at til læren om livet hører ikke blot læren om det legemlige, men ogsaa læren om det sjælelige, og at til læren om psykologien hører ikke blot den menneskelige psykologi, men ogsaa læren om dyresjælen. Derved fremstaar den komparative psykologi, der selvsagt maa grundlægges paa erfaring og for dyrenes vedkommende paa zoologien.

Ved studiet af den komparative psykologi betragtes vistnok mennesket som led i en kontinuerlig række; men ved en sammenstillen med de lavere organismer vil den store forskjel paa mennesker og dyr ogsaa i psykologisk henseende springe skarpt frem, paa samme tid som mennesket faar øinene op for, at det umælende dyr ikke er en «maskine».

Saavidt jeg har kunnet se, er der ikke nogen forfatter, der har behandlet dyrenes sjæleliv saa indgaaende som den fremragende forsker, engelskmanden G. I. Romanes.

Paa grundlag af dennes tvende verker «Animal intelligence» og «Mental evolution in animals», samt med benyttelse af en mængde verker forresten, er nærværende bog udarbeidet. Kapitlet «Refleksbevægelse etc.» gjengiver i det hele Romanes's betragtning af, hvad «instinkt» o. s. v. er. I kapitlet «Sanser» er især benyttet Lubbock: «Senses, instincts and intelligence etc.»

Jeg saa imidlertid, at det vilde have sin store interesse at faa samlet et delvis originalt — hjemligt — materiale, og bekjendtgjorde derfor i de fleste af landets aviser. Om end en hel del af de modtagne iagttagelser ikke egnede sig til

optagelse, har jeg dog faaet en række saadanne, der fuldt ud kan maale sig med de af Romanes og andre samlede.

Da altsaa nærværende bog er udarbeidet paa grundlag af «Animal intelligence», siger det sig selv, at der maa være store ligheder mellem disse. Der er imidlertid en stor forskjel, og det er den, at nævnte forfatter har seet det hele i lys af den af Darwin opstillede evolutions-theori og søgt at bringe de forskjellige kjendsgjerninger i overensstemmelse med denne. Jeg har derimod ladet dette ude af betragtning og sidst i kapitlet «Sanser etc.» søgt at pointere den store forskjel, der er mellem menneskesjælen og dyresjælen — trods de store ligheder —, og søgt at vise, hvori denne forskjel bestaar[1]. — Videre er der ikke illustrationer i nævnte Romanes's bog.

En kompetent mand har sagt, at jeg paa de forskjellige trin burde have anstillet flere sammenligninger mellem menneskesjælen og dyresjælen. Jeg mener derimod, at dette hører mere hjemme i en mulig videnskabelig afhandling. Man kunde endvidere sige: hvorfor er der ikke begyndt med de laveste dyr, da vi jo ser en tydelig fremadskriden i de sjælelige evner gjennem hele dyreriget? Jeg har dog af flere grunde begyndt med aberne.

Skulde bogen vinde tilstrækkelig tilslutning, vil der udkomme en anden del, der vil behandle de lavere dyr.

Tilslut vil jeg her faa lov at takke hr. professor dr. G. O. Sars for den store interesse og velvilje, han har vist mit arbeide. Ligeledes de mange, der har sendt mig korrespondencer, specielt hr. fhv. sogneprest Daniel von Kervel, Ørskoug, og hr. fiskeriassistent Simonnæs, Bergen.

Sandnæs, i november 1892.

Einar Aas.

[1] Alle zoologer, eller de allerfleste, er enige om at forklare arternes oprindelse ved en evolutions-theori, — hvad der jo ogsaa stemmer overens med bibelens lære; men det er forholdsvis faa, der nu holder paa den ovenfor nævnte.

Det kan ikke slaa feil, at det i nærværende Bog behandlede Emne maa vække almindelig Interesse. Enhver af os kjender vistnok fra vore Husdyr et eller andet characteristiskt Træk, der enten røber en ualmindelig Grad af Intelligens eller et tydeligt udviklet Følelsesliv, og saadanne Træk forbauser os i Regelen altid, da de saa lidet stemmer med den fra gamle Tider tilvante Forestilling om Dyrene som sjælløse Maskiner, hvis Handlinger alene dikteres af blinde, ubevidste Instinkter. Vi nødes uvilkaarlig ved hine Træk til at antage, at ogsaa Dyrene er i Besiddelse af et Slags virkeligt Sjæleliv, vistnok yderst ufuldkomment, sammenlignet med Menneskets, men dog utvivlsomt af en meget nær beslægtet Natur. En saadan Antagelse staar ikke i nogensomhelst Strid med Kristendommens Lære og bør derfor ogsaa fra et strengt orthodoxt Standpunkt kunne accepteres, saameget mere som den utvivlsomt har en i høi Grad gavnlig opdragende Betydning, idet den vil bidrage til en humanere Behandling af Dyrene, og derigjennem ogsaa udvikle den moralske Følelse idethele. Alt, hvad der kan kaste nyt Lys over denne Sag og derved bidrage til at styrke ovennævnte Opfatning, anser jeg derfor ogsaa for at have sin store Betydning. I Hr. Aas's Bog finder man fortalt paa en grei og letfattelig Maade en hel Del characteristiske Træk, hentede fra nogle af de mest bekjendte Pattedyrs Liv — alle paa det tydeligste bevisende Tilstedeværelsen af et virkeligt bevidst Sjæleliv. Vi faar gjennem disse Smaafortællinger ligesom en psykologisk Characteristik af vedkommende Dyreart, og derved ogsaa et vigtigt Supplement til disse Dyrs almindelige Naturhistorie. Ved Udarbeidelsen af Bogen har Forfatteren benyttet de bedste Kilder; dog kan den ingenlunde betragtes som en blot og bar Compilation. Der er for vore indenlandske Husdyrs Vedkommende, f. Ex. Hunden, Katten, Hesten, meddelt

en hel Del nye Iagttagelser, gjorte her i Landet og gjennem en længere Tid indsamlede af Forfatteren. Bogen har herved betydelig vundet i Interesse og tillige faaet et mere hjemligt Præg, hvad der utvivlsomt har sine store Fordele. Forfatteren har nærmest tænkt sig Bogen som et Hjælpemiddel for Lærere i Naturhistorie, og der er heller ingen Tvivl om, at den i saa Henseende vil have en særdeles stor Nytte og bidrage til, at Undervisningen i Zoologi bliver fyldigere og mere tiltrækkende for Eleverne end tidligere i Regelen har været Tilfældet. Det synes mig imidlertid, at den efter sit Indhold maatte kunne paaregne en langt større Læsekreds, og jeg tror derfor ogsaa trygt at kunne anbefale den som en sund og underholdende Læsning for alle og enhver, der har et aabent Øie for Naturen, specielt for vore Medskabningers Liv og Færd.

Christiania d. 3die December 1892.

G. O. Sars.

Literatur-fortegnelse.

I. Aars, Sofus: I Skoven. Kr.nia 1886.

II. Adams, A. L.: Field and Forest Rambles of a Naturalist in New Brunswick. London 1873.

III. Anderson, Charles John: Floden Okavango. Kr.nia 1863.

IV. Alix, E.: Veterinaire Militaire. L'esprit de nos bêtes. Paris 1890.

V. Audubon, John James: Life and Adventures. London 1869.

VI. Barth, I. B.: Harmonien i Naturen. Kr.nia 1886.

VII. Bastian, Charlton: The Brain as an Organ of Mind (With 184 Ill.). London.

VIII. Bergsøe, Vilhelm: I Skov og Mark. Kbhvn.

IX. Bingley, W.: Thierseelenkunde. Nach dem Englischen bearbeitet. Leipzig 1810.

X. Bock, Carl: Templer og Elefanter. Kr.nia 1883.

XI. Brehm, Ad.: Vom Nordpol zum Äquator. Leipzig 1890.

XII. Do. : Fuglenes Liv. Kbhvn.

XIII. Brodie, Sir Benjamin: Psycological Inquiries. 2 vols. London 1862.

XIV. Büchner, dr. Ludwig: Geistesleben der Thiere. Leipzig 1880.

XV. Carus, dr. Carl Gustav: Psyche, zur Entwicklungsgeschichte der Seele. Phorszheim 1846.

XVI. Do. : Vergleichende Psychologi. Wien 1866.

XVII. Collet, R., professor: Fugleliv i det arktiske Norge. K.nia 1882.

XVIII. Do. : Meddelelser om Norges Pattedyr. — Artikler i nyt Magaz. for Naturvidsk.

XIX. Darwin, Charles: The Descent of Man; an Selection in Relation to Sex. London 1874.

XX. Do. : The Expression of the Emotions in Man and Animals. London 1874.

XXI. Dyrevennen, Nordisk ill. Maanedsskrift. K.nia.

XXII. Folkevennen, Tidsskr. udg. af Selsk. for Folkeoplysningens Fremme.

XXIII. Friis, I. Th., professor: Tilfjelds i Ferierne. K.nia 1887.

XXIV. Do. : Laila. K.nia.

XXV. Fristedt, Conrad: På Forskningsfärd. Stockholm 1891.

XXVI. Furø, I.: Fra Ishavets Kyster. K.nia 1883.

XXVII. Gregersen, N. I.: I Skov og Mark. K.nia 1884.

XXVIII. Hagemann, Axel: Under Polarcirkelen. K.nia.
XXIX. Höffding, Harald: Psykologi paa Grundlag af Erfaring. Kbhvn.
XXX. Herre, Bernhard: En Jægers Erindringer. K.nia 1874.
XXXI. Hollgren, Carl Axel: Foglarnes språk. Stockholm 1884.
XXXII. Houzeau, I. C.: Etudes sur les facultes mentales des Animaux. 2 vols. Mons 1872.
XXXIII. Jesse, Edward: Gleanings in Natural History. London 1872.
XXXIV. Kielland, Alexander: Mennesker og Dyr. Kbhvn. 1890.
XXXV. Knudsen, Hans: Om Skabningens Forlængsel og Haab. Kbh. 1876.
XXXVI. Kristiania Videnskabs-selskabs forhandlinger 1877.
XXXVII. Do. Do. Do. 1884.
XXXVIII. Leroy, Charles Georges: The Intelligence and Perfectibility of Animals. London 1870.
XXXIX. Lindsay, W. Lauder: Mind in the lower Animals. 2 vols. London 1879.
XL. Lubbock, John: On the Senses, Instincts and Intelligence of Animals. London 1891.
XLI. Lumholz: Blandt Menneskeædere. K.nia 1885.
XLII. Lütken, Chr. Fr.· Dyreriget. Kbhvn. 1881.
XLIII. Meddelelser fra Norsk Jæger- og Fiskerforening. Tidsskr. K.nia.
XLIV. Morgan, Lewis H.: The American Beaver and his Works. 1868.
XLV. «Nature», an illustrated London weekly magazine.
XLVI. «Naturen», illustreret maanedsskrift for populær naturvidenskab. K.nia og Bergen.
XLVII. Perty, Maximilian: Über das Seelenleben der Tiere. Lpz. 1876.
XLVIII. Romanes, George I.: Animal Intelligence. London 1886.
IL. Do. : Mental Evolution in Animals. London.
L. Sahlertz, Ivan: Skildringer af Dyrenes Liv. Kbhvn. 1875.
LI. Scheitlin, P.: Versuch einer vollständigen Thierseelenkunde. Stuttgart 1840.
LII. Smith, L.: Dyrenes Natur og Bestemmelse. Kbhvn. 1800.
LIII. Skillingmagazin til Udbredelse af almennyttige Kundskaber. K.nia.
LIV. Spalding Douglas: Instinct, with original Observations on young Animals. (Maximill. Magaz.).
LV. Stuxberg, Anton: Djurriket. Stockholm 1890.
LVI. Tennent, E.: Natural History of Ceylon. London.
LVII. Svenska Jägerförbundets nya Tidskrift. Stockholm. (Fra dette er nogle billeder af hunde laant. Rigtignok xylograferede i Wien).
LVIII. Wallace, Alfred: Contributions to the Theory of Natural Selection. London 1870.
LIX. Watson, I. S.: The Reasoning Power in Animals. London 1870

Indhold.

Indledning.

DET er først i de sidste tyve til tredive aar, at dyrenes sjæleliv har været gjenstand for en indgaaende videnskabelig undersøgelse. Vistnok befattede oldtidens forfattere og tænkere sig tildels med dette thema; men da de havde et forholdsvis mangelfuldt kjendskab til zoologien i det hele taget, kan vi ikke vente, at de skulde bringe det særdeles vidt paa dyrepsykologiens omraade. De mest bemerkningsværdige tanker fra oldtiden i denne retning finder vi udtalte af Aristoteles († 322 f. Kr.) i hans verk *De animalibus*[1]. Han finder i dyresjælen spor af den menneskelige sjæls egenskaber og mener, at der er en fuldkommen lighed mellem barnets og dyrets sjæl. Han anser elefanten for det klogeste af alle dyr.

Af andre oldtidens forfattere, som beskjæftigede sig med dette spørgsmaal, kan nævnes Plinius († 79 e. Kr.) og Plutarch († omkr. 120 e. Kr.) samt den store romerske læge Claudius Galenus († omtr. 200 e. Kr.), hvis medicinske system beherskede verden i over et aartusende, og som i sine skrifter tillægger dyrene baade overlægnings- og slutningsevne.

I bibelen gjøres paa flere steder hentydning til dyrenes sjæl, saaledes f. eks. i Sal. ordspr. 12te kap. 10de vers: «Den retfærdige kjender sit dyrs sjæl, men de ugudeliges barmhjertighed er grusom».

Meningen med disse ord maa vel være den, at den, der er gjennemtrængt af kristendommens sandheder, har et opladt øie ikke blot for dyrets fysiske behov, men ogsaa for, at der hos

[1] Om dyrene.

dette tillige rører sig et sjæleliv, medens saadant ikke kan siges om dem, som skriften kalder de «ugudelige». I det hele taget kan man vistnok sige, at den maade, hvorpaa dyrene behandles, er en maalestok for et folks kultur, for dets kristelige dannelse overhovedet.

I den gamle hedenske verden kjendte hverken romeren eller grækeren slavens eller den fattiges sjæl, endsige dyrenes; han betragtede disse klasser af samfundet som dybt under sig stillede væsener, hvilke han kunde behandle efter eget tykke; — og det faldt ham ikke ind, at de delte med ham de almene menneskelige følelser. (O. T. Krogh).

Den maade, hvorpaa spanierne i vore dage behandler sine dyr ved de «nationale» tyrefegtninger, taler heller ikke til dette folks fordel.

En anden forfatter i begyndelsen af den kristelige tidsregning, som tog sig af dyrene, og som endog bestred, at dyresjælen var menneskesjælen underlegen, var Celsus. Han paastod, at de hellere stod over end under mennesket, at de bedre kjendte midler mod gift og sygdomme, samt at de stod i et inderligere forhold til Gud, som, efter hans mening, elskede dem mere end menneskene.

I middelalderen ved vi, at studiet af naturvidenskaberne traadte mere i baggrunden; kirkelige interesser og politiske stridigheder optog folkene formeget til, at nogen skulde beskjæftige sig med saadanne ting; dog har vi ogsaa her en forfatter, Albertus Magnus, som i sin *Liber de animalibus*[1] temmelig indgaaende behandlede det dyriske sjæleliv.

Det 16de og 17de aarhundrede var en overtroens tidsalder. Saaledes omtales i «Kjøge huskors»[2] at folk troede, djævelen havde taget bolig i en stumphalet rotte, og i Gøthes «Faust» ligger en lignende overtroisk levning til grund, naar Gøthe lader Mefistofeles nærme sig Faust i en puddelhunds skikkelse.

I det 16de aarhundrede udkom en eventyrlig bog: *Antoniana Margarita*, forfattet af den spanske læge Gomez Pereira, i hvilken der paastaaes, at dyrene overhovedet ikke besidder nogen sjæl, at de ikke har sjælelige følelser eller overlægningsevne, at de kun er maskiner, hvis handlinger bestemmes af ydre

[1] Bogen om dyr.
[2] En dansk bog fra aar 1674.

omstændigheder. Denne anskuelse blev ogsaa hævdet af den franske filosof Decartes (1596—1650), hvis hele filosofi beroede paa en gjennemført dualisme: materie og aand. «Vistnok udfører dyrene», siger Decartes, «mange ting bedre end menneskene; men de følger da kun en blind mekanisk drift. Følelse og hengivenhed hos dyrene», siger han videre, «er kun tomt skin». — Disse anskuelser fik dengang enorm tilslutning.

Der optraadte imidlertid snart andre, der bestred disse af Decartes forfegtede anskuelser. Saaledes Jenkin Tomasius, der i et lidet skrift, der udkom i 1713, forsvarede dyresjælens ulegemlighed, og Voltaire († 1778) taler ogsaa anderledes om dyrene end Decartes. «De lærer at udføre det, som man lærer dem», siger denne forfatter; «de viser glæde, hukommelse og har et vist antal af forestillinger».

Den kraftigste modstander af denne sin opfatning fik dog Decartes i den franske skovinspektør Leroy,[1] som i egenskab af forvalter over de kongelige haver og skove i Marley og Versailles havde god anledning til at gjøre iagttagelser over skovens dyr og især over hunden.

Lige til Leroys og den bekjendte zoolog Buffons tid havde spørgsmaalet om dyrenes intelligens i over et aarhundrede været et rent filosofisk-spekulativt spørgsmaal; men med disse to forskere traadte det over i et nyt stadium, grundlagt paa erfaringsmæssig betragtning. Leroys første skrifter over dyrenes intelligens udkom i 1764 i Nürnberg under et fremmed navn, da han frygtede for forfølgelse fra universitetets side, naar han søgte at paavise, at dyrene ikke var blotte og bare maskiner, men at de viste forstand, saavelsom hukommelse og hengivenhed. Med alderen og øvelsen, mener han, vokser dyrenes forstand og deres evne til at bruge sine sanser. Det er en meget stor forskjel paa en ung og en gammel ulv eller ræv. De unge dyr begaar, dels af mangel paa erfaring eller ræsonnement, dels ogsaa af frygt, en mængde feil, som de gamle forstaar at undgaa. Især mener han, at hunden lærer overmaade meget ved jagten og ved omgang med mennesket. Efter Leroy maa ogsaa dyrene have et sprog, saa lidet vi end forstaar af dette, da deres mange meddelelser til hinanden ikke vilde være mulige uden et saadant, og da de er i besiddelse af alle for sproget nødvendige

[1] Philosophische Briefe etc. Übersetzt von Müller. Nürnberg 1807.

forudsætninger: tænkeevne, sammenlignings-, slutnings- og overlægningsevne samt et stemmeorgan.

Hvad der dog mest maa forundre os er, at denne forfatter har et begreb om den magt og betydning, som arv har; «thi alle de handlinger», siger han, «som vi anser for mekaniske, er maaske en følge af forlængst erhvervede evner, der har forplantet sig fra generation til generation».

Af fremragende filosofer, som tildels har været inde paa dette thema, kan nævnes Fichte, som i sin i 1796 udgivne «Rechtslehre» har sagt meget urigtigt og uholdbart baade om mennesker og dyr. «Mennesket er herre og skal være det, fordi kun det er frit, kun det kan gjøre fordring paa ret; dyret derimod er kun en ting (eine Sache), kun noget materielt, uden forstand og uden ret». Hverken Fichte eller Kant har vidst, at alle følende og bevidste væsener har ret til en vis hensyntagen, og at de ikke er til kun for menneskene, men at de ogsaa har sin opgave i den store verdensorganisme.

Begge de nævnte og flere andre filosofer i slutningen af forrige og begyndelsen af dette aarhundrede kunde paa grund af sin tilbøielighed for theoretiske konstruktioner og sin fordom mod det erfaringsmæssige ikke komme ud over dette standpunkt.

Ganske anderledes end Kant og Fichte forstod disse mænds samtidige, den ædle Herder, dyrenes væsen. Han lader det høiere eller lavere standpunkt blandt dyrene afhænge af organisationen og mener, at hjernedannelsen og den oprette gang hos mennesket sætter et bestemt skjelnemerke mellem dette og dyret. Ligeledes at spor af menneskets aandelige evner: forstand, sprog, kunst, frihed o. s. v. ogsaa forekommer i dyreriget. Ved menneskelig behandling forædles husdyrene saaledes, at de forstaar menneskene og kan lære at holde af dem.

Af ældre forfattere paa dette omraade skal jeg endnu nævne den schweiziske professor Scheitlin, som i 1840 udgav et omfangsrigt verk: «Thierseelenkunde». Vistnok findes der i dette mange feiltagelser og misgreb paa grund af mangelfuld zoologisk kundskab; men en næsten sværmerisk kjærlighed til dyrene gaar som den røde traad gjennem hans fremstilling. «Jeg vilde ikke», siger han, «ved mine anskuelser fornedre mennesket, men stille dyrene høiere, og ved at formindske den usande kløft

mellem mennesker og dyr indprente agtelse og kjærlighed for de lavere væsener».

I norsk eller dansk og neppe heller i svensk literatur er der saavidt mig bekjendt hidtil fremkommet nogen sammenhængende fremstilling af dyrenes sjæleliv, naar jeg undtager et arbeide af den danske professor Laurids Smith: «Dyrenes natur og bestemmelse» (Kbhvn. 1793). Smith tillægger dyrene indbildningskraft, bevidsthed, vilje o. s. v. og fremhæver især menneskets pligter mod dyrene.

Dr. Erik Pontoppidan, den alsidige forfatter af den til vore dage benyttede «forklaring», streifer ogsaa ind paa dette omraade i sit voluminøse verk «Norges naturlige beskrivelse», der vistnok giver et træffende billede af det mangelfulde kjendskab til naturen og dyrelivet i vort fædreland, danske forfattere havde for halvandet hundrede aar siden. Her fortælles anekdoter om sjøormen i Mjøsen, den bekjendte historie, om at ræven befrir sig fra utøi ved at gaa baglængs ud i vandet med en mosedot i munden, om jervens glubskhed, at den efter maaltidet klemmer sig mellem to tætstaaende træer, og at den da atter begynder at æde, og lignende. — Endelig skal jeg her nævne et mindre arbeide, «Om myrerne», af den dygtige norske enthomolog W. M. Schøyen (Kr.ania 1890).

Af denne kortfattede historiske indledning vil man se, at spørgsmaalet om dyrenes intellektuelle evner har beskjæftiget tænkere og videnskabsmænd fra de ældste tider. De fremskridt i menneskelig viden, der er gjort paa dette omraade lige til de seneste tider, geraader dog ikke forskningen til megen ære. Naar man — saaledes som tidligere ofte var tilfældet — betragtede sagen som en samling af kuriosa og anekdoter, var det klart, at der ikke kunde være tale om en sammenlignende psykologi: en videnskabelig betragtning af dyrenes sjælelige evner i sammenligning med menneskets.

Imidlertid kan vi vel sige, at med den methode i behandlingen af stoffet, som væsentlig er bleven anvendt af den udmerkede engelske forsker G. I. Romanes — hvis tvende verker: «Animal intelligence» og «Mental evolution in animals» maa siges at være epokegjørende i denne retning — er den komparative psykologi indrangeret som en selvstændig gren af den videnskabelige forskning.

Romanes har samlet iagttagelser fra hele den engelsktalende verden. Korrespondencer er sendt ham fra en utallighed af interesserede, paa hvis paalidelighed han ubetinget kunde stole. Paa en lignende maade har ogsaa den franske stabsdyrlæge Alix bygget sit verk *L'esprit de nos Bêtes*[1]. Han har dog kun samlet iagttagelser fra Frankrige.

Her fra vort fædreland har ogsaa jeg efter leilighed samlet iagttagelser; om end resultatet ikke er saa stort, har jeg dog faaet en del, som i den samlede fremstilling vil have sin interesse, og som vil bidrage sit til hovedformaalet: at vække interessen for vore medskabninger dyrene og fremkalde en humanere behandling, end de endnu mangen gang bliver til del.

[1] Vore dyrs sjæl.

KAPITEL I.

Refleksbevægelse. — Instinkt. — Intelligens.

Idet vi nu skulde betragte de sjælelige fænomener i dyreriget, vilde det være ønskeligt, om vi kunde gjøre os rede for — saa vidt, som det er muligt — kjendetegnet paa tilstedeværelsen af en sjæl. For at gaa ud fra den menneskelige kan vi sige, at ved sjæl forstaar vi det, som i os føler, tænker og vil, — forretninger, der er forskjellige fra de legemlige, og som tilsammen udgjør det, vi kalder sjælelivet. —

Hvis vi nu tager og betragter vort eget jeg, har vi en øieblikkelig fornemmelse af en hel hær af tanker og forestillinger, som kan være de mest forskjelligartede, og som i virkeligheden er de eneste ting, om hvilke vi har nogen kundskab. Men hvis vi derimod tænker paa sjælen hos andre personer eller organismer, har vi ingen saadan bestemt følelse af tanker og forestillinger. I saadanne tilfælder kan vi kun slutte os til eksistensen af disse tanker og følelser og deres natur af de handlinger, som disse organismer udfører. Saaledes fremkommer en subjektiv analyse af sjælen og en objektiv, og forskjellen mellem disse to bestaar deri, at vi i vor subjektive analyse er indskrænkede til grænserne af en eneste issoleret sjæl, som vi kalder vor egen, og indenfor hvis omraade vi har en bestemt kundskab om alle de processer, som der gaar for sig — eller ialfald til alle de processer, som foregaar indenfor grænserne af det, som vi kalder vor bevidsthed. Men i vor objektive analyse af andre eller fremmede sjæle har vi ingen saadan bestemt kundskab. Alt vort

kjendskab til de processer, der foregaar i disse sjæle, kan vi kun udlede af de handlinger, som disse organismer foretager. Heraf fremgaar det, at vi med hensyn til studiet af dyrs sjæleliv og intelligens fuldstændig er henviste til den objektive methode. Idet vi gaar ud fra det, som vi ved om vor egen sjæls operationer, og de handlinger, som disse faar vor egen organisme til at udføre, kan vi ved analogi slutte os til — fra de handlinger altsaa, som andre organismer foretager — hvilke sjælelige operationer, der ligger til grund for disse.

Idet vi nu gaar frem paa denne maade — hvilke slags handlinger er det, som kan tilkjendegive mig eller vise mig, at de er fremgaaede af sjælelige operationer? Neppe det, at en elv flyder afsted, eller at en sten falder, eller at vinden blæser. Og hvorfor? Først, fordi at disse nævnte gjenstande er alt for fjerne i sit slags fra vor egen organisme, til at vi mellem dem og den kan trække nogen analogi; og for det andet fordi, at den aktivitet, som de fremviser, er uforanderlig af samme slags under de samme omstændigheder. Med andre ord: to betingelser maa tilfredsstilles, før vi kan antage, at de handlinger, som vi iagttager, er bestemte ved en sjæl; først, at handlingerne maa udføres af en levende organisme, og for det andet maa de være af den art, at de giver en antydning til tilstedeværelsen af to elementer, som vi gjenkjender som bestemte kjendemerker paa sjælen: bevidsthed og valg.

Saalangt altsaa synes sagen simpel nok. Hvorsomhelst vi ser en levende organisme tilsyneladende vise et forsætligt valg, maa vi slutte, at det er et bevidst valg, og derfor at organismen har en sjæl. Men videre refleksion viser os, at dette er det, som vi netop ikke kan gjøre; thi omendskjønt det er sandt, at der ikke er nogen sjæl uden evne til bevidst valg, er det ikke sandt, at alt tilsyneladende valg er at henføre til en sjæl. I vor egen organisme finder vi saaledes en hel del bestemte bevægelser, ved hvilke hverken valg eller bevidsthed spiller nogen rolle, f. eks. hjertets slag. Og ikke blot det, men fysiologiske eksperimenter og beskadigelser af forskjellige legemsdele har vist, at i vor egen og andre organismer fremkalder nervesystemets mekanik — uden bevidsthedens mellemkomst — muskelbevægelser, der tilsyneladende er tilsigtede og sideordnede med dem, hvor et bevidst valg er tilstede. Saaledes f. eks., hvis en mand

brækker sin rygrad, saa at nerveforbindelsen mellem hjernen og de nedre legemsdele ophører, og hvis man da pirker ham paa fødderne, vil disse pludselig blive trukne bort fra irritationen, endskjønt vedkommende er fuldstændig uden bevidsthed om muskelbevægelsen. Rygradens nedre nervecentrer er tilstrækkelige til at frembringe denne bestemte bevægelse, uden at den bliver dirigeret af hjernen. Denne ikke sjælelige operation, bevirket af de nedre nervecentrer, som altsaa tilsyneladende fremkalder forsætlige bevægelser, kaldes refleksbevægelse, og saadanne er meget hyppige i vor egen organisme, ja bogstavelig talt utallige. I betragtning af disse ikke-mentale nervebevægelser, som leder til bevægelser, der kun tilsyneladende er tilsigtede, bliver det vanskeligt — ved betragtningen af dyrene — at sige, hvorvidt nogen bevægelse, som synes at tilkjendegive et intelligent valg, er bevægelse af denne refleksbevægelses gruppe eller ikke.

Det er altsaa et faktum, at indenfor de bevægelser, der udføres af vor egen organisme, bestemte bevægelser af en tilsyneladende tilsigtet natur kan blive udført uden nogen virkelig hensigt, eller endogsaa uden bevidsthed om deres udførelse. Det bliver derfor klart, at før vi kan paastaa eksistensen af en sjæl hos dyrene, behøves der et mere bestemt kjendetegn paa denne, end det, som tilkjendegives ved de bestemte bevægelser hos en levende organisme, hvormeget end tilsyneladende tilsigtede saadanne bevægelser kan være.

Objektivt betragtet bestaar den eneste forskjel mellem bestemte bevægelser, der er at henføre til refleksbevægelser, og saadanne, der er at henføre til mentale operationer, deri, at de første, refleksbevægelserne, er afhængige af eiendommelige forhold i nervesystemet, forhold, der er saadanne, at de kan frembringe særegne afpassede bevægelser, svarende til særegne aarsager, medens de mentale operationer er uafhængige af et saadant bestemt forhold ved de enkelte særegne tilfælder. Refleksbevægelser kan sammenlignes med en maskines bevægelser, idet denne dirigeres af en maskinist. Naar visse drivfjedre sættes igang af visse aarsager, sættes maskinen i en særegen bevægelse; der er ikke plads for valg, ingen plads for usikkerhed. Saaledes er det med disse særegenheder i nervesystemet; de vil altid foraarsage bevægelser, som den ene gang er ligedan som den anden.

Men med de bevidste sjælelige handlinger er det ganske anderledes. Uden at indlade os paa forbindelsen mellem sjæl og legeme, maa det være nok at pege paa den forskjellige og uberegnelige karakter ved de sjælelige handlinger i modsætning til refleksbevægelserne, som er bestemte og forudgivne. Var der ingen forandringer ved de sjælelige handlinger, var de altid de samme under de samme forhold, saa vilde de altsaa i dette tilfælde, hvor der er tale om dyrene, ikke være at adskille fra refleksbevægelserne.

Som kjendetegn paa en sjæl kan vi altsaa sige: Hvis en organisme kan lære nye bevægelser, eller hvis den modificerer gamle i samklang med resultaterne af sin egen individuelle erfaring og øvelse, saa kan bevægelserne ikke blive at henføre til refleksbevægelse i den forstand som ovenfor nævnt.

Men om nu en lavere organiseret skabning blandt dyrene ikke kan lære ved sin egen individuelle erfaring, kan vi neppe derfor paastaa, at et sjæleligt element der ikke er tilstede. Det kan være der alligevel, om vi ikke kan merke tilstedeværelsen.

Og paa den anden side, hvis et lavere organiseret dyr kan lære ved sin egen individuelle øvelse, saa har vi deri det bedste bevis for tilstedeværelsen af en bevidst hukommelse.

Vistnok vil dette kjendetegn ligeoverfor kritik synes utilfredsstillende, da det ikke beror paa direkte kundskab, men kun paa slutning. Det tør dog maaske være det bedste kjendetegn, som kan skaffes, og en skeptiker eller kritiker ligeoverfor dette er i tilfælde bunden til at fornegte tilstedeværelsen af en sjæl ikke alene hos de lavere og de høiere dyr, men ogsaa hos mennesket undtagen hos ham selv, Thi alle indvendinger mod dette kjendetegn paa en sjæl, vilde med lige styrke passe til tilstedeværelsen af en hvilkensomhelst anden sjæl end kritikerens. Thi, som bemerket, det eneste kjendetegn, vi har paa en objektiv sjæl, er det, som en objektiv handling giver os. Og da den subjektive sjæl aldrig kan træde i en saa inderlig forbindelse med den objektive, at den direkte kan merke den mentale proces, som ledsager de objektive handlinger, er det klart, at det vil være umuligt at tilfredsstille den, som tviler paa den slutning: mentale processer ledsager altid de objektive handlinger. Sund sans føler, at analogi her er en sikrere ledsager til sandheden end en skeptisk paastand om en mulig usandsynlighed. Der-

for altsaa: hvis andre organismers handlinger er tydelige, vil sund sans uden nogen tvil slutte, at disse organismers handlinger — naar de er analoge med vor egen organismes, som vi ved ledsages af visse sjælelige tilstande — ogsaa maa være ledsaget af lignende sjælelige tilstande. Den theori derfor, som tillægges Decartes, at dyrene kun er at betragte som maskiner, kan aldrig accepteres af sund fornuft. Naar en hund viser hengivenhed eller frygt, indebærer disse foreteelser hos dyret i sig de samme bevægelser i muskel- og nervesystem, som kommer tilsyne hos et menneske under de samme omstændigheder.

Det er dog at merke, at deslængere vi kommer ned i dyreriget, des mere faar vi se, at refleksbevægelser eller ikke-mentale handlinger er fremherskende fremfor viljeshandlinger. Deslængere vi gaar ned i dyreriget, desmindre evne til at afpasse bevægelserne efter forandrede omstændigheder finder vi. Det bliver mere og mere haabløst at lære dyrene noget, eller med andre ord, mere haabløst at opbygge nye idéforbindelser, og grunden til dette er naturligvis den, at idéer eller tankeforbindelser bliver færre og færre, deslængere vi stiger ned blandt de sjælelige organismer.

Naar vi kommer saa langt ned i dyreriget som f. eks. til insekterne, kunde der opstaa tvil, om de bevægelser, som et saadant dyr foretager, staar i korrespondence med mentale tilstande. Et insekts hele organisation er saa forskjellig fra et menneskes, at det bliver spørgsmaal om, hvorvidt den analogi, som vi kan trække fra en saadan skabnings aktivitet, kan tillade os at slutte os til visse sjælelige tilstande, isærdeleshed, da et insekts hele psykologi tydeligvis maa være vidt forskjellig fra et menneskes, og i betragtning af instinktets overvegt over ræsonnement hos disse dyr. Nu er det vistnok saa, at desmindre ligheden er, desmindre værd har den analogi, som er bygget paa denne lighed. Naar vi saaledes slutter os til, at et insekt viser sympathi eller vrede, saa vil en saadan slutning neppe have det værd under lignende omstændigheder hos en hund eller hest. Men det er dog en slutning alligevel, og det — saalangt den rækker — en værdifuld slutning, idet den i virkeligheden er den eneste, som kan opnaaes. Hvis vi altsaa ser en bie eller en myre vise saadanne følelser, maa vi enten slutte, at en vis psykologisk status (tilstand) lignende med

det, som vi kalder sympathi eller vrede, maa være tilstede, eller ogsaa maa vi lade være at reflektere over problemet. Thi fra det iagttagne faktum er ingen anden slutning mulig. Endskjønt altsaa, at deslængere vi kommer ned i dyreriget, desmere og mere vage blive analogierne, saa maa vi dog fastholde dem, da de er de eneste, der er opnaaelige.

De tilforladelige fakta i den menneskelige psykologi maa altsaa tjene os som mønster for de tilsyneladende fakta i dyrenes. Ved de begreber, vi danner os om den guddommelige sjæl — om vi kan bruge det udtryk — maa vi jo ogsaa gaa den samme vei.

Idet vi nu gaar over til at omtale begrebet instinkt, skal her gjøres opmerksom paa, at der i de fleste sprog er faa ord, der er benyttet i en saa forskjelligartet betydning som dette. I populær fraseologi nedarvet fra middelalderen er alle dyrenes sjælelige evner kaldet instinktive i modsætning til menneskets, der altsaa sker af overlæg. Men for at vi i vort ræsonnement ikke skal bevæge os i en cirkel, maa vi fra først af undgaa at antage, at alle dyrets handlinger er instinktive og derfra paastaa, at fordi de er instinktive, derfor er de forskjellige fra menneskets handlinger, der sker af overlæg. Vi kan alene besvare det ved at undersøge, i hvilken henseende instinkt adskiller sig fra ræsonnement, hvilket ord da bliver brugt i betydning af forstand.

Mange forskjellige antagelser er fremsatte af berømte forfattere, som har betragtet instinktet paa forskjellig maade; det vilde føre for vidt at referere disse.

Jeg skal dog her bemerke, at der er flere forfattere paa dette omraade, som aldeles forkaster instinkttheorien — som betragter begrebet instinkt som en aflægs «glose». Dette er saaledes tilfældet med den tyske professor Büchner, samt den skotske læge Lindsay. Saaledes siger den første af disse, at der i virkeligheden ikke gives instinkter i den tidligere brug af dette ord, men kun en fra de laveste dyr til de høieststaaende mennesker sammenhængende, uafbrudt opstigende skala af aandelige egenskaber. Hvis nu Büchner her med den tidligere brug af ordet instinkt mener den fra middelalderen nedarvede betydning af ordet, har han vistnok heller ingen imod sig, da der neppe er nogen nu, der holder paa denne betydning. Men fra denne betydning og til det at forkaste begrebet aldeles, er et

langt skridt. Den anden af de nævnte, Lindsay, siger, at instinkt er ikke noget, som er forskjelligt fra forstanden, ei heller er det dennes modsætning, men meget mere en nødvendig bestanddel af denne. Instinkt og forstand er blot forskjellige grader i udviklingen, eller forskjellige udtryksmaader for de samme evner eller den samme klasse af foreteelser. «De gaar», siger han videre, «i saa umerkelige overgange over i hinanden, at det er umuligt at trække en bestemt grænselinje. Saavel instinkt som forstand forekommer baade hos mennesker og dyr, omend i forskjellig grad og under forskjellige former, og det er ofte meget vanskeligt at adskille medfødte og erhvervede færdigheder. Hvad der hos forældrene kan være en erhvervet færdighed eller egenskab, bliver hyppig til et instinkt hos den efterfølgende generation, idet sædvanen trykker sit stempel derpaa».

Paa et andet sted siger den samme forfatter: «Jeg tviler ikke om, at meget af det, som hos dyrene kaldes instinkt, er nøiagtig det samme, som vi hos mennesket kalder forstand, og meget af det, som hos mennesket kaldes forstand, ogsaa hos dyrene fortjener at benævnes med det samme navn. I virkeligheden er det et udtryk, som, enten det bliver anvendt paa mennesker eller dyr, hidtil har været et *Asylum ignorantiæ,* et tilflugtssted for uvidenhed, og som har været en hindring for al forskning». Man ser, at disse forfattere kjæmper imod brugen af ordet instinkt i den ældre betydning, dels mod begrebet instinkt overhovedet. Der er nu imidlertid mænd med lige stor authoritet som disse, der holder paa instinktet, som f. eks. Darwin, Romanes og den tyske professor Max. Perty.

Det bemerkeligste, vi her har at iagttage, er, at instinktet indebærer i sig sjælelige operationer; thi dette er det eneste punkt, som tjener til at skjelne instinktive handlinger fra refleksbevægelser. Refleksbevægelse er ikke-sjælelige bevægelser i muskel- og nervesystem, der er afpassede til bestemte aarsager. Men en instinktiv handling er dette og noget mere. Der er i den instinktive handling et sjæleligt element, og det tør være, at dette sjælelige element i den instinktive handling maa føres tilbage til det ubevidste sjæleliv. Men det ubevidste sjæleliv er et begreb, som endnu tilhører den nyeste videnskab, og deraf kan man forklare sig den tilbøielighed, som er almindelig, at ville forklare de instinktive handlinger

som udslag af forstand eller overlæg. Nu er det naturligvis overordentlig vanskeligt i et bestemt tilfælde at sige, hvorvidt en bestemt handling indebærer i sig et sjæleligt element eller ikke. Den tyske professor Virchow har saaledes sagt: «Det er vanskeligt eller umuligt at trække grænsen mellem instinktiv handling og refleksbevægelse!» Men denne vanskelighed maa begrænses til det mindst mulige, og der er intet iveien i den givne definition for, at vi saa skarpt som muligt i theori kan trække grænsen mellem de to.

Det vil saaledes sees, at det er to forskjellige ting dette: paa den ene side vanskeligheden i og for sig at trække en distinktion mellem refleksbevægelse og instinktiv handling som en klasse, og paa den anden side det at henføre et bestemt tilfælde til den ene eller den anden kathegori.

De handlinger altsaa hos dyrene, der er ganske blottede for et sjæleligt element, kan ikke henføres til instinkterne; men der gives ogsaa saadanne, der ligesaalidt kan henføres til refleksbevægelse. Tidligere er nævnt hjerteslaget; det samme er tilfældet med saadanne processer som dannelsen af konkylieskaller, koralstokke, eggeskallet o. s. v. Ligesaalidt kan haardannelse samt dannelse af udskillingsprodukter i legemets indre regnes dertil.

Derimod er følgende eksempel paa refleksbevægelse. Et nyfødt barn vil ikke lukke sine øine, om et truende legeme nærmer sig, men det lærer at gjøre dette lidt efter lidt af erfaring, øvelse. Siden, naar barnet har faaet denne erfaring, og det lukker øinene i et saadant tilfælde for at beskytte dem, maa denne bevægelse siges at være instinktiv. Naar barnet bliver større, blinker det med øielaaget — saaledes, som vi alle gjør selv mod vor vilje. Denne bevægelse er da blevet en refleksbevægelse. Og omvendt, naar et nyfødt barn dier, er dette en refleksbevægelse; i dets senere liv, naar bevidstheden er mere udviklet, og barnet af sig selv vil have die, maa denne handling siges at være instinktiv.

Af andre handlinger, der hos dyrene er instinktive, eller om vi vil kalde dem instinkter, er f. eks. det, at dyr, der lever af plantekost, vrager visse planter. Vi ved jo, at kjør, der gaar ude paa marken, undgaar at tage giftig sop, men at de derimod tager den saakaldte «kosop». Hr fiskeriassistent fhv. premier-

løitnant Simonnæs i Bergen har meddelt mig, at han i Indfjorden i Romsdalen saa en fiskeørn komme flyvende med en slange i nebbet. Ørnen satte sig ned ved stranden for at holde maaltid; men førend den slugte slangen, hakkede den hovedet istykker. Dette maa vistnok henføres til instinktet.

Atter, af andre instinkter kan nævnes fuglenes træk, der ikke blot foregaar hos os, men over hele jorden, og som jeg skal omtale i kapitlet «Uløste problemer»; videre, frygt for mennesker eller dyr, kjærlighed til livet, hvori er indbefattet selvforsvar og selvbeskyttelse, fremdeles, at dyrene under visse omstændigheder anstiller sig døde, samt deres merkelige evne til at helbrede sig. Her kan ogsaa nævnes fuglenes redebygning, som maa henregnes til de mere komplicerede instinkter, forsaavidt som forskjellige omstændigheder og i mange tilfælder intelligens modificerer dette instinkt. Der er altsaa variation i instinkterne, og det mest illustrerende eksempel paa dette har man i redebygningen. Fuglenes redebygning er omhyggelig studeret, ialfald i Europa og de forenede stater, og man har havt god anledning til at iagttage, om der virkelig eksisterer variation i dette merkelige instinkt. Man har her en fuldkommen skala, om man saa vil kalde det, fra fugle, som aldeles ikke bygger noget rede, men som lægger sine eg paa den bare jord, f. eks. alken, og fra fugle, som bygger ganske simple reder, til saadanne, der bygger de mest kunstfærdige.

Af merkelige reder kan nævnes de svalereder, som spises i Kina, og som enkelte antager er bygget af en slags tang; andre siger, at materialiet er en afsondring fra fuglens spytkjertler. Tallegallahønsene bygger et pyramideformet rede af raadnende planteemner og lægger sine eg derinde, som da udklækkes af den i redet udviklede varme. Talrige eksempler kan anføres paa fugle, som i forskjellige egne af jorden bygger sine reder i trær, men som i træløse egne bygger paa den bare jord eller paa klipper. Forfatteren Audubon anfører, at maager paa nogle smaaøer i nærheden af Labrador nu bygger i trær paa grund af efterstræbelser. Før har de bygget paa den bare klippe.

Der er saaledes stor forskjel i valg af materialier og sted, f. eks. paa en høi eller lav gren, paa en forhøining paa jorden eller nede paa marken, ensomt eller i kolonier, og disse forskjelligheder kan neppe tilskrives valg eller intelligens, men

instinkt, idet saadanne variationer er mere eller mindre bestemte ved specielle aarsager, f. eks. forfølgelse, bekvemmelighedshensyn, forkjærlighed for selskab, klimatiske og andre, omend under alle disse intelligensen vistnok i nogen grad kommer i betragtning.

I sin karakter forresten er instinkterne mere eller mindre fuldkomne. De mere fuldkomne kan vi bedst illustrere ved at betragte den merkelige nøiagtighed ved de komplicerede instinkter, der kommer tilsyne hos nybaarne unger af høiere dyr.

Den afdøde naturforsker Douglas Spalding har, foruden at han har vist, at instinktet ikke er blotte tilfældigheder, hvor øvelse, erfaring og efterligning spiller rolle, ogsaa vist, at en ung fugl eller et ungt pattedyr kommer til verden med et vist fond af nedarvet kundskab, som er ganske forbausende. Han fortæller saaledes om kyllinger, som han befriede fra egget, og som han blindede ved at binde noget for deres øine. Efter nogen tid — der var forskjellig i de forskjellige tilfælder —, fra 1—3 dage, tog han bindet bort. Næsten bestandig syntes de da ligesom slaaede af lyset og forblev ubevægelige i et par minuter og forholdt sig mere rolige, end før de var blindede. Deres opførsel forresten var i alle tilfælder bestemt imod den theori, at begreb om afstande og retning, som altsaa kan iagttages med øinene, kun er resultatet af øvelse eller af idéer, der er dannede i løbet af enhvers individuelle liv. Ofte — efter et forløb af to minuter — fulgte de med øinene krybende insekter, idet de vendte sine hoveder som skulde det været en ældre fugl. Og i løbet af en tid, der vekslede fra 2 til 15 minuter, viste de, at de havde en instinktiv følelse af afstande, og at de havde en original evne til at bedømme saadanne med en næsten aldrig svigtende nøiagtighed. De forsøgte aldrig at gribe efter ting, som var udenfor deres rækkevidde, saaledes som man ofte ser børn gjøre.

Den samme forfatter taler ogsaa om hønsenes skraben, at den er et nedarvet instinkt. Han har nemlig seet, at kyllinger, som har været holdte aldeles afsondrede og altsaa ikke har havt anledning til efterligning, begyndte at skrabe, naar de var fra 2 til 6 dage gamle. Videre har Spalding foretaget eksperimenter med nybaarne pattedyr. Han fandt saaledes f. eks., at nyfødte svin søgte at die straks efter fødselen. Hvis ungerne blev

fjernede nogle meter fra moderen, vraltede de bent tilbage til hende, veiledede af hendes grynten. Han lagde en nyfødt gris ned i en sæk og holdt den der i mørke, til den var 7 timer gammel. Han slap den da ud udenfor svinestien nogle skridt fra moderen. Den gik lige til hende, endskjønt den blev opholdt ved, at den maatte krybe under en fjæl, som i nogle øieblikke hindrede den fra at komme frem. Vi kunde kalde dette et retningsinstinkt.

Man har antaget, at fugleunger maatte læres til at flyve; men der er gjort forsøg, som viser, at dette ikke er absolut nødvendigt — at fugleungerne saaledes instinktsmæssig kan flyve. Naturligvis lærer de ældre fugle de yngre under almindelige omstændigheder denne kunst og opmuntrer dem dertil; men en saadan opmuntring eller undervisning er ikke absolut nødvendig for at sætte fuglen istand til at flyve.

Det er dog blandt insekterne, at vi møder de merkeligste eksempler paa instinkter. Réaumur og Swandendam forsikrer, at en ung bie — saasnart som dens vinger er tørre — vil samle honning, og at den er istand til at bygge en celle ligesaa bra som kubens ældste beboer. Talrige insekter kan aldrig have seet sine «forældre», og dog udfører de instinktive handlinger paa en høist merkelig maade, saaledes f. eks. en snyltehveps, der lægger sine eg i en larves legeme, der ligger skjult mellem furukonglens skjæl. Den kan aldrig have seet en larve, men ved dog, hvor den skal finde den.

Det merkverdigste eksempel paa fuldkommenhed ved instinkter i insektverdenen er dog et, som har saa let for at oversees, fordi det er saa almindeligt. Her sigtes til den uhyre mængde af instinkter, som kommer tilsyne hos insekter, der lever under de forskjelligste omgivelser og som har de forskjelligste sedvaner, men som presenteres fuldt færdige til handling, saasnart de er færdige med sit pupestadium. Forskjellen mellem disse dyrs foregaaende liv som larve eller pupe og deres efterfølgende som færdigt insekt er saa stor, at den fuldstændig kan maale sig med forskjellen mellem to forskjellige dyreformer, henhørende til forskjellige ordener. Denne fuldkommenhed ved instinkterne hos det færdige insekt er lige saa merkelig som den fuldkommenhed, de nyerhvervede lemmer har.

Instinkter, der maa karakteriseres som ufuldkomne, finder

vi der, hvor vi skulde kunne vente, at de var minds variable, nemlig ved forplantningsinstinktet og det instinkt, der driver dyrene til at søge føde. Kjødfluen *(musca carnaria)* lægger saaledes sine eg i en plantes blomster, hvis lugt ligner raaddent kjød, nemlig i «aadselblomsten» *(Stapelia hirsuta)*.[1] Ligeledes har man iagttaget, at husfluen har lagt sine eg i snus, videre, at hvepse og bier har besøgt tegninger af blomster paa tapeter. Professor Mosely har meddelt Romanes, at han har bemerket, at honningsøgende bier har forvekslet med blomster de forskjelligt farvede fluer, som han havde stukket i sin hat, da han engang fiskede laks. Iblandt pattedyrene tør det være et feilslagent instinkt, som leder lemænene paa deres vandringer til at svømme over elve og fjorde, hvor de omkommer i tusendvis. Og for at nævne et sidste eksempel: hvalen undgaar sverdfisken ved at styrte sig i dybet, hvor det store tryk af vandet forhindrer forfølgerne fra at komme efter; men forfulgt af et hvalfangerskib gjør den det samme og bliver saaledes et forholdsvis let bytte, idet den selv gang paa gang ikke kan udholde det svære tryk. Ved at svømme i lige linje, vilde den kunne undgaa denne forfølger.

Hvor vel funderede, man skulde tro instinkterne var, saa vil man af disse faa eksempler se, at de ikke er ufeilbare, som man tildels har troet, men at dyrene tvertimod ved de instinktive handlinger ofte ledes vild. Men hvad enten nu instinkterne kan betegnes som mere eller mindre fuldkomne, kan vi merke, at et instinkt kan være mere fremtrædende end et andet, og at deslængere vi kommer ned i dyreriget, desmere fremtrædende er instinkterne fremfor ræsonnement.

For nu at se i hvilken hensende instinkt adskiller sig fra forstand, maa vi gjøre os rede for, hvad der menes med forstand. Dette ord har været brugt i næsten ligesaa mange betydninger som instinkt, idet det dels har betegnet de menneskelige evner taget under et og i modsætning til dyrenes sjælelige evner, og til andre tider har det betegnet de menneskelige intellektuelle evner. Jeg skal imidlertid bruge begrebet forstand i betydning af ræsonnement eller overlægningsevne og nævne et eksempel herpaa. En skolegut har fortalt mig, at i hans hjem har de en

[1] Plante, især fra det sydlige Afrika, merkelig ved sine brunplettede, ofte aadsellugtende blomster.

særdeles smuk bernhardinerhund. Ofte, naar denne hund har spist, og den efterlader noget af sin mad i koppen, tager den en dot hø og lægger over denne for at hindre fluerne, der under maaltidet har været nærgaaende, fra at hjemsøge resterne. Her har vi et tydeligt ræsonnement: fluerne generer min mad, derfor vil jeg forebygge dette.

Filosofer siger, at ræsonnement hos mennesket bestaar i sammenligning, abstraktion ɔ: det at skille en ting ud fra en anden, eller det at veie, ballancere nærbeslegtede begreber mod hinanden, samt af generalisation ɔ: det at sammenfatte eller ordne efter almindelige regler, hukommelse og refleksion. Dette er den høiere form for ræsonnement, og denne evne besidder mennesket som specium; men den er naturligvis forskjellig hos de forskjellige mennesker og i de forskjellige aldre og har sine grader. Men da der her i dette tilfælde, hvor der er tale om dyrene, kun menes de lavere former af ræsonnement, vil jeg ombytte dette med ordet intelligens, og i denne betydning vil det blive brugt i modsætning til instinkt og refleksbevægelse.

Vi har seet, at instinktet indebærer i sig mentale operationer, og at det ved denne grænselinje er adskilt fra refleksbevægelse. Vi har nu at udfinde den grænselinje, der skiller instinktet fra forstand. En saadan er givet af den engelske filosof Sir Benjamin Brodie; om den maaske ikke er fuldstændig, saa er den dog nøiagtig. «Instinktet», siger han, «er et princip, ved hvilket dyrene — uafhængige af øvelse og ræsonnement — ledes til at ytre visse viljesakter, som er nødvendige for individets opholdelse og slegtens vedvaren.» Denne definition af instinkt er altsaa ikke ganske fuldstændig, men kan suppleres af en anden, af Hartmann, som siger, at «instinkt er den bevægelse eller handling, der iverksættes for at forfølge et vist maal, men denne handling er uden bevidst forestilling om, hvad dette maal er». Denne forklaring er ligeledes mangelfuld, idet den sætter ud af betragtning den uniformitet — den ensartethed — ved de instinktive handlinger, som kommer tilsyne hos de forskjellige individer af samme art. Dette maa vi derfor tage med og forklare instinktet som en mental handling, rettet mod fuldførelsen af bestemte afpassede bevægelser — uafhængig af individuel øvelse og uden nødvendig kundskab om forbindelsen mellem de brugte midler og det opnaaede maal — og iverksat paa samme maade under

de samme særegne omstændigheder af alle individer af den samme art. Begge, baade instinkt og intelligens indeholder altsaa et sjæleligt element, men den sidste er altid underkastet individuel udvikling og handler aldrig uden paa grundlag af en bestemt og ofte ved arbeide erhvervet kundskab om forbindelsen mellem midler og maal og er langt fra at blive iverksat paa samme maade under de samme særegne omstændigheder af alle individer af den samme art. Saaledes er grænselinjen mellem instinkt og ræsonnement baade mere bestemt og mere alsidig end grænselinjen mellem instinkt og refleksbevægelse. Til trods for dette er det naturligvis meget vanskeligt i særegne tilfælder at klassificere visse handlinger som instinktive eller ræsonnerende, ganske som det er med de instinktive og refleksbevægelserne, og grunden til dette er naturligvis den, at instinkt gaar over i ræsonnement paa en umerkelig maade. Men her kan vi igjen sige som tidligere, at klassifikationen af de forskjellige tilfælder kan ikke komme i konflikt egentlig med distinktionen mellem de to klasser. Definitionerne er tydelige, hvilken vanskelighed der end maatte være ved brugen af dem i et bestemt tilfælde.

Allerede dansken Smith var opmerksom paa den lov, at jo høiere et dyr stod, desnærmere altsaa mennesket, desmere traadte instinkterne tilbage, og desmere fremherskende var forstanden. Dyrenes forstand aftager, deslængere ned i rækkefølgen de kommer, dog ikke i en lige nedstigende linje, men saaledes, at deslængere ned, desoftere ser vi eksempler paa, at kun enkelte slegter viser en høi intelligens. Da altsaa intelligensen aftager, aftager ogsaa bevidstheden, og kun der, hvor bevidstheden er tilstede, kan vi antage en sjæl i egentlig forstand. Men den bevidste sjæl hos dyret kan som en organisme være gjenstand for udvikling ligesom menneskets. Og de dyr derfor, som lever længst ɔ: som opnaar en høi alder, maa som regel i henseende til sjælelig udvikling opnaa et høiere standpunkt end de kortere levende. Saadanne dyr, der opnaar en høi alder, viser sig ogsaa i besiddelse af en høi intelligens, f. eks. papegøierne og elefanten, der begge kan blive 100 aar. En længere livstid maa hos dyrene forøge deres følelsesliv og forestillinger, hvis omfattenhed og hvis klarhed naturligvis vil være forskjellig.

Nu kan man nok sige, at hund og hest ikke opnaar nogen høi alder, men at de alligevel hører til de klogeste dyr. Her har

imidlertid samværet med mennesket, der for disse dyrs vedkommende har varet gjennem talrige generationer, havt den største indflydelse.

Vi har nu betragtet instinkt og forstand; det staar tilbage at nævne de sindsrørelser, som kan tillægges dyrene. Før vi kan tillægge dem saadanne følelser som overraskelse, frygt, hengivenhed, sociale følelser, nysgjerrighed, jalousi, vrede, sympathi, stolthed, raseri, glæde, sorg, hevnfølelse, skamfølelse, sans for det komiske o. s. v., er det maaske ikke overflødigt at paapege, at vi da igjen kun kan stole paa slutninger, trukne fra objektive handlinger, og at disse slutninger nødvendigvis bliver mindre og mindre værdifulde, deslængere vi kommer ned i dyreriget. Endskjønt altsaa, at analogierne bliver mere og mere vage, har vi dog neppe nogen anden methode at gaa frem paa end — som tidligere bemerket den —, at de kjendte fakta i den menneskelige psykologi maa tjene os som mønster for de iagttagne fakta hos dyrene. Med hensyn til børn er Preyer af den mening, at de første sindsrørelser, som kan merkes hos dem, er overraskelse og dernæst frygt, der kommer tilsyne, naar de merker nogen forandring af personer i sin omgivelse. Men det er naturligvis kun den første spire til denne følelse; det turde være, at overraskelse og frygt ogsaa er de første følelser, der udvikler sig hos de høiere dyr.

Nærmest som en kuriositet skal jeg bemerke, at det har været sagt om regnormen, at den skal være «af en noget frygtsom natur».

De laveststaaende dyr, der viser hengivenhed og sociale følelser turde være insekterne. Thi om vi end ser bort fra de aarevingede (bier, humler, myrer etc.), kan vi hos edderkopper, ørentvister *(Forficula)* og andre insekter se spor af den førstnævnte af disse følelser ved den omhyggelighed, som de viser for sine eg og sit afkom. Som eksempel paa moderfølelse hos en edderkop fortæller Bonnet, at han satte en edderkop med sin egsæk (edderkoppene spinder nemlig en cocon om sine eg) ned i en myreløves[1] hule. Denne greb eggene og vristede dem fra edderkoppen; men endskjønt Bonnet tog denne ud igjen, vendte den dog tilbage og foretrak at begraves levende fremfor at forlade sine eg. At paapege de sociale følelser hos insekterne, f. eks. de aarevingede, skulde synes overflødigt.

[1] Ved at dreie sig rundt og kaste sandet op med hovedet danner myreløven en tragtformig faldgrube, i hvis bund den skjuler sig for at lure paa bytte.

Man har lagt merke til, at insekter, der flyver ude om aftenen og natten, viser sig tiltrukne af flammen fra lys. Lignende tilfælder har man hyppig iagttaget med hensyn til fugle, der under trækket i hundrevis flyver mod fyrlygter. Problemet kan neppe i noget af disse tilfælder forklares saaledes, som at insekter, f. eks. møl, skulde forveksle flammen med de lysere farvede individer af det andet kjøn, ei heller saaledes, at insekter og fugle skulde tage saadanne lys for hvide blomster eller lignende. Man maa derfor antage, at de drives af nysgjerrighed, et slags ønske altsaa om at undersøge en for dem ny og ukjendt gjenstand. Det er ogsaa almindelig bekjendt, at mange arter af fiske tiltrækkes af lyset fra lanterner og lignende. Romanes har i Darwins papirer fundet følgende: «Hvorfor flyver møl og myg mod brændende lys, og hvorfor er de ikke alle sammen paa vei til maanen, — i det mindste, naar maanen er over horizonten? Jeg har iagttaget, at de ikke flyver saa ofte mod brændende lys i maaneklar nat. Lad en sky gaa forbi maanen, og de tiltrækkes atter af lyset».

Romanes siger, at forklaringen visselig er den, at insekterne er saa fortrolige med maanelyset, at de ikke har noget ønske om at undersøge det. Hvis maanelyset kunde koncentreres i et mørkt rum, vilde nok baade møl og myg nærme sig det.

Mr. J. S. Gardener skriver i «Nature» følgende: «Da jeg betragtede et af de store vandfald, der dannes af elven Skjalvandafljot paa Island, saa jeg myg efter myg flyve henimod faldet og forsvinde der. Enkelte, som jeg saa, kom et stykke fra, flagrede først ubestemt omkring, men eftersom de nærmede sig vandet, fløi de lige mod faldet. Det skinnende vandfald syntes at være ligesaa tiltrækkende som kunstigt lys.»

Fiske viser frygt, sociale følelser, forældrefølelser, vrede, jalousi, en slags sans for leg og nysgjerrighed. Frygt og paa samme tid stridbarhed er for almindelige til at behøve nogen paavisning. Sociale følelser viser paa en tydelig maade de fiske, der svømmer i stimer, hengivenhed for afkom de, der bygger reder, og som værger sine unger. Schneider saa flere arter af fiske i akvariet i Neapel, som beskyttede sine eg. I et tilfælde holdt hannen vagt ved en klippe, hvor eggene var lagte; den svømmede med aaben mund mod andre fiske, der forsøgte at nærme sig.

Hr. Simonnæs har meddelt mig, at det ofte er iagttaget, at hanlaksen under gydningen kan betjene flere hunner næsten samtidig, idet den, saasnart den ser hunnen gyde, da øieblikkelig søger derhen for at befrugte eggene, idet den stiller sig ved siden af hunnen. Under gydningen samler der sig gjerne en del ørret for at spise af eggene; men hanlaksen er da efter dem som en tro vogter og jager bort alle fiske i nærheden. Naar gydningen er fuldført, graver den gjerne sand over den for øiemedet tidligere opgravede gydegrøft eller rede for saaledes at beskytte eggene.

Den følelse, som vi kalder vrede, er ogsaa meget udpræget saa langt nede i den zoologiske skala som hos enkelte leddyr, f. eks. edderkopper. Hos mange arter af disse, er det en stor risiko for hannen at nærme sig det andet kjøn. Tillige er hannen ofte saa liden og vekt bygget i forhold til hunnen, at en tilnærmelse paa grund af hunnens kraftigere bygning og dens vrede som oftest koster den dens liv. Der er intet andet eksempel i hele dyreriget paa, at frieri endog tilnærmelsesvis er saa farligt som hos edderkoppene.

Hr. sogneprest Thorvald Bugge, Bjelland, pr. Mandal, skriver til mig:

«Den 17de august 1885 om eftermiddagen iagttoges udenfor vinduet i et værelse paa Haa prestegaard (Jæderen), hvor jeg dengang opholdt mig, en korsedderkop, (*Epeira diadema*) en middelsstor hun, som der havde spundet sit væv. Fra vinduets ene hjørne saaes snart en liden han at nærme sig, meget forsigtig. Kommen i hunnens nærhed forsøgte den at berøre denne med sine ben; men ved enhver aggressiv bevægelse af hunnen, slap hannen sig ned og svævede i sin retrættraad. Dette gjentog sig seks til otte gange. Udenfor en anden side af samme vindu, opdagedes derefter en usedvanlig stor hun, til hvis gunst ikke mindre end 3 hanner beilede. Det saa ud, som parring lykkedes for den ene af disse — dog med tabet af et ben, der faldt som offer for hunnens vrede. Den næste beiler prøvede forgjæves at fuldbyrde sin vilje. Den fandtes snart død — udsuget og ophængt i hunnens væv. Den første — benet berøvede — kom snart igjen paa sin plads og begyndte paany sine tilnærmelser. Hunnen syntes en stund at være velvilligere stemt, men resultatet var alligevel døden. Thi ogsaa denne

fandtes en stund efter ophængt blandt hunnens ofre. — I edderkoppenes verden er frieri en farlig sag». —

Lignende iagttagelser er ofte gjorte af andre. Følelser som avindsyge i forbindelse med kappestrid, stolthed — og skræk, til forskjel fra frygt, møder man vistnok først blandt fuglene. I denne klasse er da de allerede nævnte følelser, som forekommer hos lavere dyr, meget mere udviklede.

Sorg, had, grusomhed og en slags følelse af barmhjertighed finder vi først hos de høierestaaende pattedyr, hvilket senere skal blive vist under behandlingen af de enkelte arter.

Den mest udviklede form for følelseslivet hos hvilketsomhelst dyr finder vi hos hunde, der viser skam og anger samt hos aber, hos hvem man har iagttaget sans for det komiske.

KAPITEL II.

Sanser og sanseredskaber.

SANSEORGANERNE er de redskaber, gjennem hvilke mennesker og dyr modtager indtryk fra udenverdenen. Ved den fysiologiske proces, som jeg kalder sansning, og som foregaar i sanseorganerne og i de med disse forbundne nerver, bringes disse indtryk til sjælens bevidsthed. Den enkle, elementære tilstand af bevidsthed, fremkaldt ved sansningen, som ikke i sig indebærer intellektuelle evner forskjellige fra denne tilstand, kaldes her sanseformemmelse. At paapege, hvor den fysiologiske proces slutter og hvor den sjælelige begynder, er vistnok umuligt.

Med hensyn til spørgsmaalet om, hvor sansning i dyreriget begynder, kan dette heller ikke med bestemthed afgjøres, ligesaalidt som spørgsmaalet om, hvor bevidstheden begynder. Men for nu at trække grænsen etsteds, kan vi trække den der, hvor vi træffer specielle sanseredskaber, nemlig hos polypdyrene, af hvilke enkelte fritsvømmende arter, som f. eks. manæterne, har simpeltbyggede øine og øren, og hos hvilke der kan paavises et nervesystem.

Det er vel unødvendigt at sige, at denne afgrænsning er temmelig vilkaarlig, thi der gives planter, de saakaldte «insektspisende», f. eks. fluefangeren (*Dionæa muscipula*[1]), fra Nord-Amerika, hvis blade ved berøring, f. eks. af insekter, slutter sig omkring disse. Planten udskiller derpaa en vædske, der lig mave-

[1] Beslegtet med denne er den hos os forekommende myrplante «soldug».

saften opløser de fordøielige dele. Der gives ogsaa mange encellede organismer i dyreriget, som paavirkes af lys.

Hvorvidt nu ogsaa den specielle fysiologiske proces, sansning, hos de lavere dyreformer, der har sanseredskaber, er ledsaget af en virkelig sansefornemmelse eller et sanseindtryk, er heller ikke godt at sige. Vi har i denne henseende neppe nogen anden udvei end ved analogi at slutte, at sansningen er ledsaget af sansefornemmelse i organismer lig os selv, hvad enten det er mennesker eller dyr; men det er klart, at eftersom vi i den zoologiske og psykologiske skala fjerner os mere og mere fra organismer, der er lig vor egen, saa vil en saadan slutningsværdi efterhaanden aftage; med andre ord, den aftager, des længere vi kommer ned i dyreriget.

Som almindelig bemerkning kan vi sige, at de høiere dyrs, pattedyrs og fugles, sanseredskaber er i det væsentlige byggede som vore egne. Lavere dyrs kan have den mest forskjelligartede bygning og kan findes paa de mest uventede steder af legemet. Der er dyr, som har øine i bagkroppen, øren i sine fødder, og som synger gjennem siderne. Endskjønt nu her i denne bog kun de høiere dyrs sjæleliv vil blive behandlet, tør det alligevel have sin interesse kortelig i sammenhæng at skissere dyrenes evner med hensyn til sansning overhovedet, men samtidig skal jeg bemerke, at det her ikke kan blive tale om i nogen væsentlig grad at indlade sig paa det anatomiske ved de utallige sanseredskaber, som dyreriget fremviser, saameget mere som det lys, den anatomiske bygning af sanseredskaberne kan kaste over sansningen, er meget ufuldkomment. Tænk saaledes paa en enkelt celle i det dyriske legeme. Den er et staaende mirakel. Betragt hvad den har at gjøre. Den skal vokse; den skal optage næring i sig; den skal udskille brugte bestanddele; den skal producere andre celler, lig den selv. De laveste dyr bestaar af en eneste celle og dog skaffer de sig føde, de vokser og formerer sig; de bevæger sig og det protoplasma, hvoraf de bestaar, paavirkes af lys og luft. De større dyr er opbyggede af et stort antal celler.

Ved betragtningen af hver af dyrenes sanser tør det derfor være heldigst at begynde med vore egne redskaber, idet disse vil give os den bedste forstaaelse af de tilsvarende organers funktioner hos dyrene.

Synssansen.

Fig. 1 med forklaring vil give en forestilling om synsredskabet hos mennesket og de høiere dyr og den maade, hvorpaa disse, ja ogsaa mange af de lavere, f. eks. bløddyrene, ser.

Vort øieæble er omgivet af en tyk, fibrøs hinde, senehinden, eller det hvide i øiet mf, nf, som fortil gaar over i den gjennem-

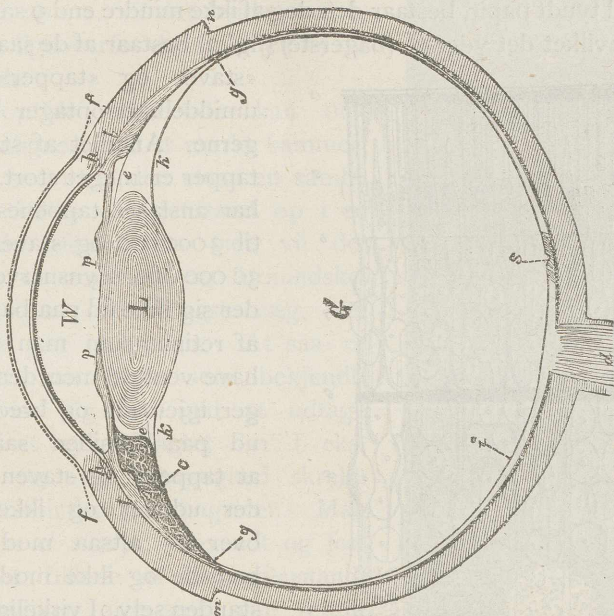

Fig. 1. — G, glasvædsken; L, linsen; W, vandvædsken; c, ciliarlegemet; d, synsnerven; ff, hh, hornhinden; gg, aarehinden; i, retina; mf, nf, senehinden; pp, iris; s, den gule plet. (Efter Helmholtz.)

sigtige hornhinde, f, f, h, h. Den største del af midtpartiet i øiet er optaget af en klar, geléagtig masse, glasvædsken, G, foran hvilken linsen er stillet. Imellem linsen og hornhinden ligger den saakaldte vandvædske. Senehinden er bundet til øiets væg ved en følsom, farvet hinde, aarehinden, gg, der indeholder et meget stort antal blodkar. Foran denne hinde har vi iris, pp, mellem hvis endepunkter der er en rund aabning, pupillen, saa kaldet efter det lille billede af os selv, som vi ser reflekteret fra et øie, naar vi ser ind i det. Iris giver øiet dets farve, da

dets bagre lag indeholder farveceller. Hvis disses antal er lidet, viser øiet sig som blaat, da schikten bagenfor cellerne skinner igjennem. Des større antal celler, des mørkere er «øiet». e, e er en hinde, som tjener til at holde linsen paa sin plads. Synsnerven d træder ind bagtil i øiet, og idet den spreder sig til alle sider danner den retina — nethinden — i, i hvilken især et sted s, den gule plet, er overordentlig følsomt.

Retina har en meget indviklet bygning; thi uagtet den ikke er tykkere end tyndt papir, bestaar den dog af ikke mindre end 9 særskilte lag, af hvilket det yderste (bagerste) (fig. 2) bestaar af de saakaldte «stave» og «tapper», som umiddelbart optager lysbølgerne. Antallet af stave og tapper er meget stort. Man har anslaaet tappenes antal til 3 000 000 og stavenes til 30 000 000. Synsnerven breder sig ikke ud paa bagsiden af retina, som man skulde have ventet; men den trænger igjennem og breder sig ud paa forsiden saaledes, at tappene og stavene vender udover og ikke indover — altsaa mod øiets bagside og ikke mod gjenstanden selv. I virkeligheden ser vi ikke udover mod vedkommende gjenstand, men vi ser denne reflekteret fra øiets bagside. Stavene er altsaa saaledes stillede i vort og hvirveldyrenes øie, at lyset maa passere gjennem retina og det bliver derpaa reflekteret tilbage til denne. Denne ordning staar i fuldstændig modsætning til, hvad der er tilfældet hos lavere

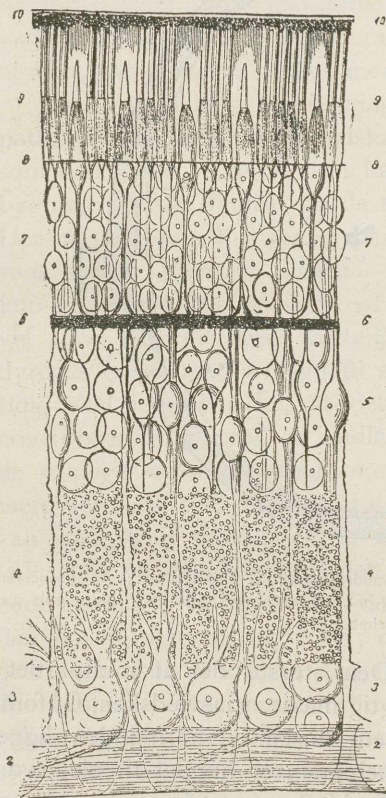

Fig. 2. — Snit gjennem retina (efter Max Schultze). Indenfra og bagover. 1, grænsehinde; 2, lag af nervefibre; 3, lag af nerveceller; 4, cellelag; 5, indre cellelag; 6, mellemliggende cellelag; 7, ydre cellelag; 8, bagre hinde; 9, lag af smaa stave og tapper; 10, aarehinden.

dyr. En følge heraf er, at vi i ethvert øie har en blind plet, der nemlig, hvor synsnerven træder ind. Hold denne figur saaledes, at den hvide runding kommer foran det venstre øie og det lille kors foran det høire. Luk saa igjen det høire øie, se tvers over til krydset med det venstre og bevæg bogen sagte og horizontalt frem og tilbage. Ved en bestemt afstand, omtrent 20 cm., vil den hvide runding komme ligeoverfor den blinde plet og forsvinde.

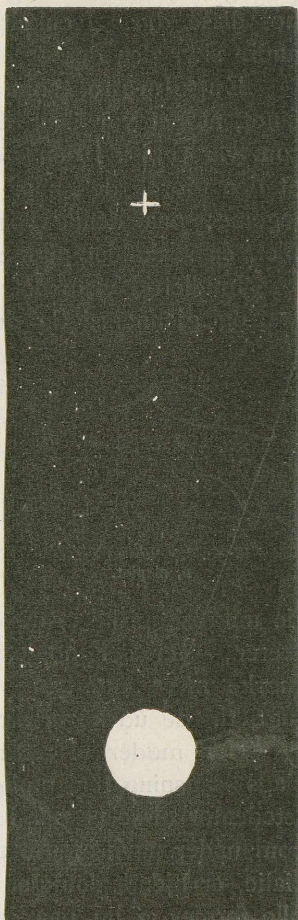

Fig. 3.

I optisk henseende kan øiet sammenlignes med et mørkt kammer, i hvis ene væg der staar en samlelinse. Stilles en gjenstand op i en passende afstand fra øiet, vil der dannes et omvendt og formindsket billede paa øiets bagre væg, det vil sige paa nethinden. At saa er tilfældet, kan man, som bekjendt, overbevise sig om ved at udtage øiet af et nylig slagtet dyr, f. eks. en ko, og med forsigtighed skrabe væk senehinden paa bagsiden. Man vil da se et skarpt, omvendt og formindsket billede af den gjenstand, mod hvilken øiet sidst var rettet, tegne sig paa nethinden.

Aarsagen til det synsindtryk, vi har faaet, hensætter vi nu altid i den retning, hvorfra lyset kommer til øiet; thi erfaringen har lært os, at lyskilden i de allerfleste tilfælde er at finde i den retning. Men af dette følger da, at vi maa se gjenstandene oprette, tiltrods for, at de tilsvarende billeder er omvendte.

I flere tilfælder vil legemerne give et billede i hvert øie, saa at vi faar to synsindtryk af hvert, men disse to indtryk smelter i vor bevidsthed sammen til et, naar vi direkte betragter gjenstanden.

Man har ved eksperimenter fundet, at mange protoplasmatiske og encellede organismer afficeres af lys; det vil sige, deres bevægelser paavirkes af lys, saaledes at i enkelte tilfælder foraarsager lyset en hurtigere, i andre en langsommere bevægelse hos disse dyr. I enkelte tilfælder søger organismen lyset; i andre skyr den det.

Engelmann, som har foretaget saadanne eksperimenter, fandt, at det var især én encellet organisme, *Englena viridis*, som var typisk i den henseende, at den søgte lyset, ligeledes at den gjorde det, naar lyset faldt paa en speciel del af dens legeme; paa denne specielle del fandtes der ogsaa en farvet plet, en saakaldet pigmentplet. (Fig. 4.)

Imidlertid viste det sig ved nøiere undersøgelse, at en farveløs og gjennemsigtig del af legemet, som laa ved siden af denne pigmentplet, var endda mere følsom for lysindvirkning. Derfor kunde det ikke med sikkerhed afgjøres, om denne pigmentplet var et slags primitivt sanseredskab eller ikke.

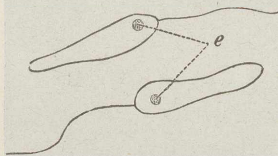

Fig. 4. — *Englena viridis*, e, øieplet.

Professor Hackel gjør den bemerkning i sit verk «Sanseredskabernes oprindelse og udvikling», at, «allerede blandt de mikroskopiske protister — de laveste dyreformer, som eksisterer — er der nogle, der elsker lyset, og nogle, der elsker mørke mere end lys. Mange synes ogsaa at have smag og lugt, thi de udvælger sin føde med omhu.»

Her møder vi altsaa den merkelige sandsynlighed, at en slags sansning er mulig uden sanseredskaber, uden nerver. Istedenfor disse er der i den forunderlige strukturløse substans, som under navn af protoplasma, eller organisk dannende materialie, er kjendt som det almindelige og væsentlige grundlag for alle former af liv paa jorden, tilstede noget, som vi kan kalde følsomhed.

Engelmann beskriver ogsaa en jagt, en forfølgelse af et infusionsdyr efter et andet. Et saadant traf paa sin vei et andet fritsvømmende infusionsdyr. Der var ingen berøring mellem dem, men det første begyndte øieblikkelig jagten efter det andet, og i fem sekunder fôr de omkring efter hinanden under de raskeste bevægelser, idet det jagende infusionsdyr holdt sig omtrent $^1/_{15}$ mm.

bagefter det jagede. Idet nu den jagede ligesom gjorde et sidespring, mistede den anden gjenstanden for forfølgelsen.

Idet vi nu gaar over til de dyr, hos hvem vi først finder nerver, manæterne, er det ogsaa hos disse, at vi først finder specielle sanseredskaber, nemlig, som før nævnt, simple øine og øren. Man har iagttaget, at flere arter af manæter følger lyset fra en lygte, naar denne bevæges rundt det kar, hvor de er, og dette kar staar i et mørkt rum. Enkelte har en mere udviklet følsomhed for lys end andre. Man har ogsaa iagttaget, at der maa gaa en vis tid fra det øieblik, man lader lyset falde paa dyret, til det øieblik man ser, at lysfornemmelsen ledsages af en tilsvarende bevægelse hos dyret. Det er ogsaa merkeligt med manæternes forskjellige sanseorganer, i hvilken forunderlig grad disse primitive redskaber varierer i sin bygning hos de forskjellige arter. Og betragter vi polypdyrene (manæter og koraldyr) som et hele, kan vi sige, at der, hvor vi først møder virkelige redskaber for specielle sanser, der træffer vi ogsaa sandsynlighed for tilstedeværelsen af alle sanser, eller med andre ord: vi træffer sandsynlighed for tilstedeværelsen af en vis evne til en afpasset modbevægelse — om vi saa kan kalde det — til alle de fem klasser af stimuli eller aarsager, som afficerer menneskets fem sanser.

Gaar vi saa over til de pighudede (søstjerner, kraakeboller etc.) finder man, at enkelte af disse kravler frem til lyset, endog om dette er meget svagt.

Det er dog maaske ingen gruppe i dyreriget, hvor vi har en saadan fremadskriden i udviklingen af et sanseorgan som hos ormenes synsredskab. Af Darwins undersøgelser fremgaar det, at regnorme — endskjønt de mangler øine — er istand til at skjelne lys fra mørke. Og da han fandt, at det kun var den bagre del af kroppen, som viste denne evne, sluttede han, at de bagre nerveknuder maatte afficeres af lyset uden mellemkomst af noget sanseredskab.

Ligeledes fortæller Schneider, at den børsteorm, der heder *Serpula*, — som ogsaa er blind — hurtig vil trække ind sine fjærede følere, der sidder i en halvkreds om munden, naar en skygge falder paa dem. Gjenstanden, der frembringer skyggen, maa dog bevæges med en vis hast.

Enkelte orme har et øie, dannet af pigmentceller. Hos

andre er straalebrydende legemer forbundne med disse, saa at der dannes en simpel linse. Dette er saaledes tilfældet hos nereiderne. (Fig. 5.)

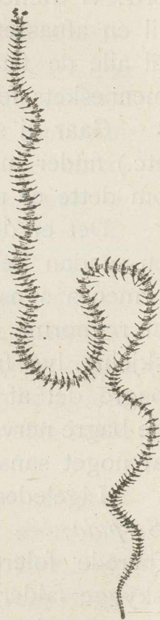
Hos enkelte høitstaaende orme har øiet naaet en saa fuldkommen bygning, at det staar ved siden af de lavere hvirveldyrs. Dette er saaledes tilfældet hos *Alciopidæ*, smaa sjø-orme, som hovedsagelig holder til i det aabne hav. Lig mange andre pelagiske dyr er disse orme gjennemsigtige, og det er derfor ofte vanskeligt at se mere af dem end deres to meget store øine, som er røde eller orangefarvede, og desuden et par mørkviolette pletter paa hvert led — ormens segmentalorganer ɔ: dens udsondringsredskaber. Disse ormes øie har baade linse og retina. (Fig. 6.)

Fig. 5. — Øieplet hos *nereis* (efter Müller). I B er pigmentcellerne delvis fjernede for at vise linsen.

Vender vi os nu til bløddyrene, altsaa snegle, blæksprutter osv., har vi en fuldkommen skala fra de simple øiepletter, om vi saa kan kalde dem, hos muslinger til de mere fuldkomment byggede øine hos de egentlige snegle. Men naar vi kommer til blæksprutterne, opdager vi ligesom et tomt rum i udviklingen; thi øiet hos en ottearmet blæksprut er med hensyn til bygning temmelig ligt et fiskeøie. Denne merkelige udvikling af øiet hos et bløddyr staar tydeligvis i forbindelse med den ikke mindre merkelige udvikling af nerve- og muskelsystemet hos dyret; thi ogsaa i denne henseende ligner den mere en fisk end et andet bløddyr. Dette tilfælde er derfor analogt med den høie udvikling, som øiet hos den føromtalte svømmende orm, *Alciope*, har naaet.

Hvis vi betragter bløddyrene under et, finder vi, at der er en merkelig variation med hensyn til øiets p l a d s, som vi siden skal høre ogsaa er tilfældet med bløddyrenes øre. Thi medens øiet hos blæksprutterne og de fleste snegle sidder paa hovedet, sidder der hos enkelte af disse sidste supplementær—øine paa bagkroppen, som afviger

Fig. 6. — Alciope (efter de Quatrefages).

meget i bygning fra øinene paa hovedet. Hos muslingerne igjen forekommer der et stort antal øine paa randen af den del af deres krop, som kaldes kappen.

Hos leddyrene (tusendben, edderkopper, insekter og krebsdyr) træffer vi en utallighed af grader i synsapparatet, fra en yderst simpel bygget liden øieplet, som kun er istand til at skjelne lys fra mørke, op til insekternes og de høiere krebsdyrs yderst kunstigt sammensatte øine.[1]

I de fleste grupper af insekter forekommer to slags øine: de store sammensatte øine, hvoraf der findes et paa hver side af hovedet, samt de saakaldte simple øine eller punktøine (*ocelli*), som almindeligst er tre i antal ordnede i triangelform mellem de andre. Disse sidste er især udviklede hos myrer, bier og hvepse, som dels lever i fuldt dagslys og dels i tuernes eller kubernes mørkere gjemmesteder. Ogsaa andre, f. eks. lopper, har punktøine.

Man antager, at punktøinene bruges især i mørke og paa nært hold, ligeledes at insekterne med disse ser paa samme maade, som vi med vore — det vil sige: at billedet er omvendt.

De sammensatte øine er merkelige derved, at ethvert af de mange tusende (almindeligst 4 000—6 000) facetformede øine danner et billede af den tilsvarende del af det legeme, hvorpaa der sees. Denne utallighed af sanseindtryk forenes derpaa til et mosaiklignende hele i hovedets nerveknude. Billederne afspeiler sig i disse sammensatte øine ikke i omvendt stilling paa den modtagende nerveoverflade, saaledes som man skulde have ventet, men i opret.

Da der nu altsaa findes begge slags øine hos et og samme dyr, har det været en psykologisk vanskelighed at forklare, hvorfor der ikke hos individet opstaar en sjælelig forvirring, om vi saa maa kalde det, — ved «tolkningen» af billedet «Dette fænomen», siger Romanes, «er dog mere tilsyneladende end virkeligt. Saaledes siger man, at vi mennesker ser gjenstandene i omvendt stilling, men at lang praksis sætter os istand til at rette paa det feilagtige indtryk. Men denne forklaring paa sagen er dog ikke korrekt. Vi ser i virkeligheden ikke gjenstandene

[1] Aldeles blinde er nogle faa fuldkomne insekter, som lever paa mørke steder, f. eks. i dybe bjerghuler (Kärnthen, Kentucky), samt mange larver.

omvendt, thi sjælen er ikke en perpendikulær gjenstand i rummet, der staar bag øiets nethinde paa samme maade, som fotografen bag sit *camera*. For sjælen er der intet op eller ned paa nethinden uden for dennes vedkommende i forhold til den ydre verden, og dette forhold kan alene bestemmes ved befølelse og ikke ved syn.

Det kan derfor ikke gjøre noget til sagen for sjælen, hvadenten billederne er oprette, omvendte, eller de afspeiler sig paa nethinden under en vis vinkel i forhold til horizonten. Vi ser derfor ikke tingene i den stilling, i hvilken de afspeiler sig paa nethinden, men i den stilling, de indtager i forhold til den. Derfor behøves der heller ikke mere praksis til for paa en rigtig maade at «tolke» de billeder, som er omvendte, end de som er rette, og derfor vil der heller ikke for en flue eller en bie opstaa nogen psykologisk vanskelighed ved de indtryk, som de forskjellige billeder frembringer.»

De høiere krebsdyrs øine er meget vel udviklede; dog har de ikke punktøine, hvilket er tilfældet med flere af de lavere former.

De fleste fiske ser godt. En ørret vil snart opdage en mark selv i mudret vand, og en torsk kan undgaa forhindringer, selv om den svømmer med største hurtighed.

Om laksen har hr. Simonnæs meddelt mig følgende, der for det første viser, at denne fisk har et særdeles godt syn, ligeledes, at den er i besiddelse af ræsonnerende evne.

Hr. Simonnæs fortæller:

«Sommeren 1890 besøgte jeg paa en af mine reiser en mindre lakseelv — Matreelven — i Masfjorden. Det var en blank solskinsdag mellem kl. 11 og 12 formiddag. Jeg sad nær Matrefossen og iagttog, hvorledes laksen gjorde forsøg paa at springe op. Vandstanden i elven var da saa liden, at ingen af de opgaaende fiske formaaede at komme over. Ved nærmere at lægge merke til den ihærdighed, hvormed fisken gjorde forsøg paa at komme over, fik jeg det bestemte indtryk af den maade, hvorpaa den forsøgte at komme forbi denne hindring, at den ikke ganske uberegnet springer til. Nei, det var øiensynligt, at den først sprang op under fossen med det forsæt kun at rekognocere omgivelserne og den høide, den havde for sig, før den bestemte sig til det afgjørende spring. Efter at have foretaget disse undersøgelser derved, at den kun sprang halvt op

af vandet og derpaa ganske sagte lod sig glide tilbage, saaledes at øiet fik den rette synsvinkel af fossens fald, kom den tilbage med en kraft og en bestemthed, der viste, at den paa forhaand havde udseet sig det sted i fossen, hvor den havde den bedste chance til at komme forbi. Under den daværende lave vandstand mislykkedes dog dens forsøg.»

Hr. Simonnæs har ligeledes meddelt:

«Ved en større lakseelv i det vestenfjeldske Norge stod en dag to engelske sportsmænd og fiskede Vandstanden var liden netop paa den tid, men der var alligevel kommen op adskillig fisk. Skjønt denne elv er en af de bedste i landet for stangfiske, vilde — som meget ofte er tilfældet — laksen den dag ikke tage flue. Efter at have staaet med stangen næsten den halve dag uden fangst, blev den ene af sportsmændene træt og satte sig med sin kikkert lige i nærheden af elven for med øinene at følge sin kamerats «flue» i vandet. Bunden var klar og vandet lavt, saa han kunde se endog den mindste bevægelse. En større laks kom, hver gang fluen blev kastet ud, hen til denne, men stillede sig ikke lidet skeptisk ligeoverfor dette kunstige dyr. Den søgte flere gange hen til den og betragtede den fra alle sider; den fulgte tømmen et længere stykke, indtil den fik se skyggen af den paa bredden staaende fisker; derpaa vender den atter til fluen, dog uden at røre ved den. Da dens mistanke end yderligere var vakt derved, at den foruden manden ogsaa havde iagttaget skyggen af fiskestangen, havde den øiensynlig ingen videre lyst paa den smagebid, der hang i snoren; men for dog at faa undersøgt denne end grundigere, dristede den sig endelig en gang saa langt hen til fluen, at den stak snuden op over vandet et stykke foran fluen for med underkjæven at dukke denne under for des bedre at kunne anstille sine undersøgelser. Uheldigvis var fluen herunder kommen i en saadan stilling, at krogen tog fat i underkjæven, og den blev saaledes trods sin store forsigtighed trukken op. Da den var kommen paa land, viste det sig ved nærmere undersøgelse, at dens forsigtighed ikke havde været uden aarsag. Der fandtes nemlig en ældre krog, der bevislig havde været forsynet med «flue» siddende fast i dens mund. (Laksen veiede 14 kg.).»

Om de fiske, som lever paa store dyb i havet, ved man meget lidet. Paa disse steder hersker mørke og ro; thi sollyset

trænger ikke længere ned end omtrent 400 meter, og bølgeslagets virkning rækker paa langt nær ikke saa dybt — kun en 14 meter. Vandets tryk er ogsaa uhyre stort, Derfor har de store dyb sin egen dyreverden. Arter, som lever i overfladen, stiger ikke ned til nogen større dybde; thi de kan ikke bære det store tryk, og dybvandsformer af fiske kommer kun undtagelsesvis op til overfladen. Disse sidste ser man derfor sjelden. Vor kundskab om dem skriver sig fra bundskraber. Især blev der paa den engelske korvet «Challengers» videnskabelige reise rundt jorden gjort betydelige fund.

Paa de store dyb lever blinde fiske, som har mistet sine øine ved mangel paa øvelse; men her træffer vi den biologiske merkelighed, at der ogsaa gives fiske med store øine. Man har antaget, at disse fiske bruger sine øine til at se efter de mange selvlysende former af dyreliv, der holder til dernede. Hvis nu dette er tilfældet, saa kunde man spørge, hvorfor disse dyreformer er blevne lysende; thi hvis fiskene faar øie paa dem, maa jo denne lysning være til skade for dem.

Med hensyn til de lysende dyr, som selv har øine, kan man antage, at denne tilsyneladende uheldige omstændighed mere end opveies ved den fordel, at kjønnene da har lettere for at finde hinanden; men denne forklaring kan da rigtignok ikke gjælde for de blinde former.

Dybvandsfiske er enten sølvglinsende lyserøde, eller farven gaar over i skarlagenrødt, og naar de lysende redskaber — hos dem, der har saadanne — virker, tør det være, at de frembyder et overmaade smukt syn. Enkelte af disse fiske er ogsaa sorte.

Man antager, at de lysende redskaber staar under dyrets beherskelse, saaledes at et bytte, som maatte være i nærheden, ved disse organer bedre kan sees, medens lyset pludselig slukkes, naar fare er forhaanden.

Synssansen hos padder og krybdyr frembyder intet særegent. Vi ved jo f. eks., at en frosk har store, smukke øine. Der maa dog være en besynderlighed ved øine, som baade skal se i vand og i luft. Denne overgang fra et øie, som er skikket til at se under vand, og et øie, som er skikket til at se i luft, synes paa en besynderlig maade at være illustreret hos et og samme øie af en froskeart, som findes i hollandsk Guianna. Dette dyr har sine øine oppaa hovedet, saaledes at naar det kommer til vandets overflade, kommer en del

af øiet i luften og en del i vandet; pupillen er delt, og linsen er ogsaa sammensat af to dele. Man har derfor antaget, at en del af dette besynderlige øie er skikket til en seen i luft og den anden for syn i vand.

Hos fuglene er synssansen overmaade udviklet, og det er sikkert, at i hele dyreriget findes der intet tilsvarende til den høie udvikling, som denne sans har naaet hos enkelte arter af fugle. Hvad enten vi betragter øiet hos en høg, som er istand til endogsaa fra en betydelig høide at skjelne fra marken et dyr, som ved beskyttelseslighed fuldstændig ligner denne, eller vi tænker paa øiet hos en fiskeand, som fra en høide af 30 meter kan se en fisk dybt nede under vandets overflade, eller vi ser hen til brevduens øie, hvis synsvidde efter hr. ritmester Lühr er 20 gange større end menneskets, eller øiet hos en taarnsvale, der under denne fugls hurtige flugt kan tillempe sig saa pludseligt, eller atter til øiet hos en lærke, som pilsnart styrter sig ned fra luften til den ene lille plet, hvor den har sit rede, saa maa vi slutte, at synsapparatet har naaet sin største fuldkommenhed hos fugle.

Det er ogsaa i denne forbindelse af interesse, at beskyttelsesligheden har naaet sin største fuldkommenhed hos dyr, der er bytte for fugle. Med hensyn til dette kan man vel forudsætte, at synsorganerne hos fuglene ikke altid har været saa fuldkomne som nu, samt at den grad af beskyttelseslighed, som har været tilstrækkelig i en tidligere periode, hellerikke kunde være tilstrækkelig nu; med andre ord: øiets udvikling hos fugle og beskyttelsesligheden maa have holdt skridt med hinanden i udviklingen, idet ethvert fremskridende standpunkt hos den ene har været fulgt af et lignende hos den anden.

Linsen er flad hos fugle, som udmerker sig ved langsynthed, som f. eks. gribbene, rundere hos ugler, som er nærsynte; den bliver mere og mere sfærisk, faar større og større krumning hos vandfugle i overensstemmelse med deres liv som saadanne.

Høresansen.

Vi ved, at lyd fremkommer, naar et legeme sættes i svingende bevægelse; denne forplanter sig til den omgivende luft, hvis svingninger igjen slaar an mod vor trommehinde. Regel-

mæssige svingninger af længere varighed giver anledning til det, man kalder en musikalsk klang. Dennes høide afhænger af det antal svingninger, legemet gjør i et vist tidsrum; des færre disse er i et sekund, des dybere er tonen; des talrigere, jo høiere er den. Antallet af svingninger for enstrøgen *a*, biens summen, er omtrent 440 i sekundet. Toner, hvis svingetal er under 30, kan vi i almindelighed ikke merke, og svingetallet for den høieste tone, vi med vort øre kan opfatte, er omtrent 35 000.

Med hensyn til spørgsmaalet om, hvilke af de lavere dyr selv kan frembringe lyd, kan vi merke, at denne evne fuldstændig mangler hos urdyrene *(Protozoa)* og polypdyrene *(Coelenterata)*; hos bløddyrene *(Mollusca)* er den meget sjelden. Heller ikke er frembringelse af lyd hyppig blandt krebsdyrene *(Crustacea)*. Dette er saa meget merkeligere, som flere af disse har et vel udviklet høreorgan

Blandt insekterne har cikadernes sang været kjendt fra umindelige tider, og at siridsen og skovgræshoppen frembringer toner er almindelig bekjendt. Imidlertid gives der intet insekt, som har en virkelig stemme; siridserne, som har fladt paa ryggen hvilende vinger, frembringer sin eiendommelige musik «ved at gnide forvingerne, som har en takket ribbe paa undersiden og glatte ribber paa oversiden, mod hinanden.» Skovgræshoppenes syngeredskab «dannes af en tyndhudet plet paa høire forvinge. Denne «plet» sættes i svingning derved, at en takket ribbe paa venstre forvinge gnides mod en fastere ring, i hvilken «pletten» er indfattet.»

I de fleste tilfælder er kun hannerne i besiddelse af denne evne. De toner, de frembringer, er deres elskovssange.

Den summende lyd, som mange fluer, bier og hvepse lader høre under flugten, frembringes ved de svingninger, hvori vingerne eller ogsaa selve brystkassen sættes ved brystmusklernes hurtig paa hinanden følgende sammentrækninger, eller ogsaa ved hinder, der er anbragte i bagkroppens aandehuller, og som i lighed med stemmebaandene hos høiere dyr sættes i svingninger. Man antager, at myrerne ikke kan frembringe lyd — ialfald ikke lyd, som er hørbare for os.

Hos fiske, padder og krybdyr er denne evne temmelig indskrænket, hvorimod fugle og pattedyr i denne henseende er rigt

udstyrede. Disse frembringer ogsaa lyden med munden. hvad der altsaa ikke er tilfældet med de lavere dyr.

Med hensyn til den mekanisme, ved hvilken lyden opfanges, er det at merke, at hos mennesket er det ydre øre af mindre betydning end f. eks hos en hest, der stiller dette i den mest bekvemme stilling, i hvilken lydbølgerne kan bringes gjennem den ydre øregang (fig. 7, D) til trommehinden. Denne

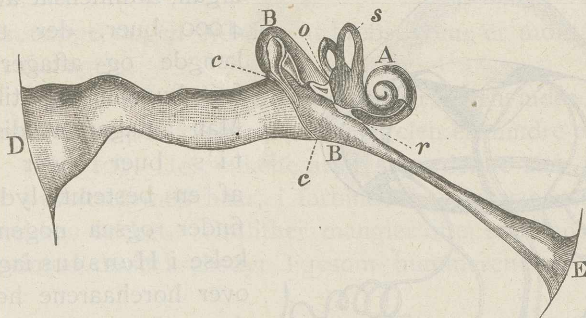

Fig. 7. — Tversnit af det menneskelige øre (efter Bernstein); D, hørekanal; E, munding af det eustakiske rør; cc, trommehinden; B, trommehulen; o, det ovale vindu; r, det runde vindu; s, de halvcirkelformede kanaler; A, sneglen.

skiller mellem den ydre og den indre øregang, trommehulen B, som ogsaa indeholder luft, der kommer ind gjennem det eustakiske rør E. Tvers over trommehulen strækker sig en række smaa ben: hammeren, ambolten og stigbøilen; denne sidste lukker med sin plade det ovale vindu o, som fører ind til den midtre del af det indre øre.

I dette, der er fyldt med en vædske, forgrener hørenerven sig. Kommer nu en svingende bevægelse til øret, sættes trommehinden i bevægelse. «Hammeren, som er fæstet til denne, bringes derpaa til at svinge frem og tilbage og med den ogsaa de andre smaa ben, saa at stigbøilens plade kommer til at bevæge sig ud og ind i det ovale vindu, og saaledes sættes vædsken i det indre øre i svingninger.»

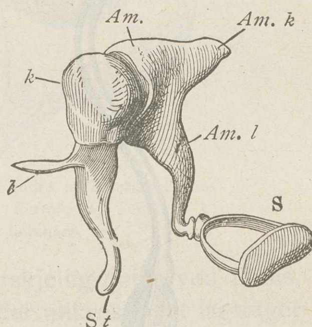

Fig. 8. — Ørets smaa ben; Am, ambolten; Am, k, dennes kortere fremstaaenhed; Am, l, dens længere; S, stigbøilen; St, hammerens længere fremstaaenhed.

Disse forsterkes ved det runde vindu r, som er lukket med en fin hinde og staar i forbindelse med trommehulen.

Det indre øre bestaar forresten af to dele: sneglen og de halvcirkelformede kanaler, der er 3 i antal. I visse dele af disse findes kortere haar, der er forsynede med yderst smaa øre- eller hørestene, de saakaldte «otolither». Sneglen indeholder et merkeligt organ, sammensat af omtrent 4 000 buer, der tiltager i længde og aftager i høide fra bunden og til toppen Man antager, at disse Corti's buer hver afficeres af en bestemt lyd. Dette finder ogsaa nogen bestyrkelse i Hensens iagttagelser over hørehaarene hos krebsdyr. (Se n. side.)

Der findes altsaa otolither i menneskets og hvirveldyrenes øre. Hos de lavere dyr spiller disse legemer dog en endda større rolle end hos hine; thi tilstedeværelsen af en eller anden haardere gjenstand vil forsterke virkningen af lydbølgerne hos dyr, hvis legeme bestaar af udelukkende blødedele.

Hos manæterne findes der rundt kanten af «klokken» 8 saakaldte «randlegemer», bestaaende af en otolith, her dog som en hob af kalkkrystaller og en pigmentplet. Om disse legemer har der før været fremsat forskjellige anskuelser. Man antager nu, at enkelte er redskaber for hørsel og andre for syn. (Fig. 9.)

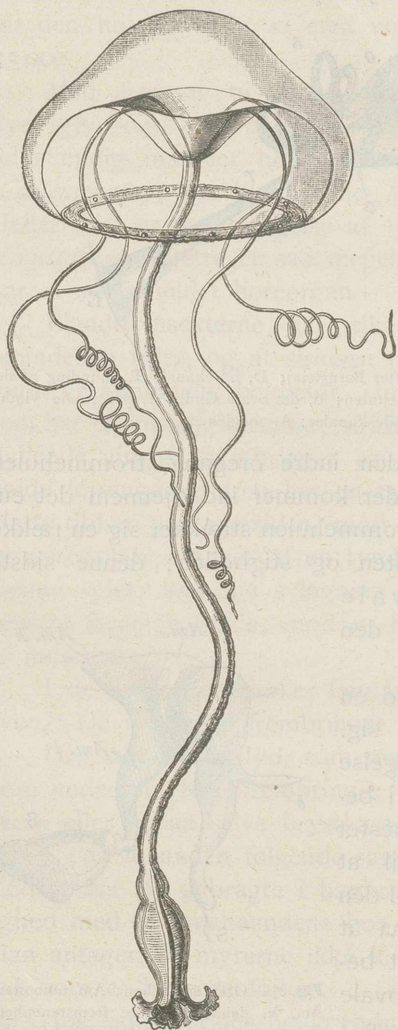

Fig. 9. — *Eutima gigas* (efter Haeckel).

Hos alle bløddyr er høresansen almindelig, og høreredskabet fremviser ogsaa her en jevn fremadskriden i udviklingen, eftersom man kommer fra de lavere til de høiere grupper. Saaledes bestaar høreapparatet hos de lavere bløddyr, muslingerne, af et par smaa blærer, der staar i forbindelse med hørenerver, og som er fyldt med et fluidum, i hvilket der findes en otolith. Hos blækspruterne finder man en tilnærmelse i bygningen til fiskenes øre.

Der er neppe nogen tvil om, at krebsdyrene er modtagelige for lydindvirkninger.

Deres «høresæk» eller «ørehule» sidder i den indre del af det indre eller øvre par følehorn, som i regelen er mindre end det andet par. (Fig. 10). Hos enkelte arter staar denne sæk ved et hul, der er bevokset med haar, i forbindelse med vandet. Hos andre er sækken lukket. Otolither mangler ofte, som hos krabberne, hvorimod disse krebsdyr ligesom hummeren har «hørehaar».

Fig. 10. — Basis af høire og kortere følehorn af hummer (*Astacus marinus*) efter Farre. a, aabning; s, høresæk.

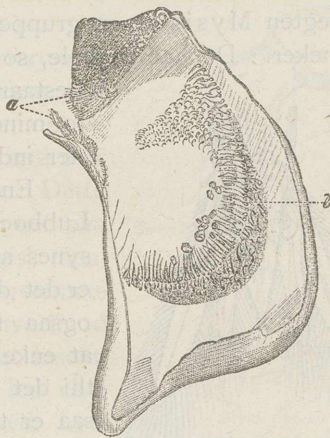

Fig. 11. — Det indre af høresækken hos hummer (efter Farre); a, aabning, b, hørehaar.

Hvis man frembringer toner af forskjellig høide ved f. eks. at spille paa fiolin, og man samtidig under mikroskopet iagttager høreorganet hos en hummer, kan man se, at af de forskjellige hørehaar, hvormed øret er forsynet, sættes kun et eneste i vibration ved hver enkelt tone.

Farre har fremsat den anskuelse, at otolitherne, ialfald hos

enkelte arter af krebsdyr, var sandkorn, som vedkommende dyr tog op og puttede ind i sin egen høresæk, for at de der skulde tjene som «hørestene». Denne formodning fandt i sin tid ingen tiltro. Nu siger Lubbock[1], at de iagttagelser, som er foretagne af Hensen i denne retning, synes at skulle bekræfte Farres iagttagelse. Baade den aabne og den lukkede høresæk er en udkrængning af den ydre hud og afkastes med denne ved hvert skalskifte.

Hensen tog og satte nogle ræker i et kar med filtreret søvand og strøede over bunden nogle krystaller af urinsyre. Kort efter kastede et af dyrene sin skal, og Hensen fandt ved undersøgelse, at høresækken indeholdt nogle faa sandkorn. Tre timer efter fandt han, at den nye sæk indeholdt talrige krystaller af nævnte syre, men ingen af disse lignede almindelig sand. Det synes derfor virkelig at være tilfældet, at krebsdyrene tager sandkorn og putter ind i sine egne øren, for at de der skal tjene som hørestene.

Slægten Mysis er en gruppe af krebsdyr, som i det ydre ligner ræker. De har en hale, som ligner hummerens, idet den bestaar af fem flige. Paa hver af de to mindste sidder der en øreblære, der indeholder en otolith. (Fig. 12.)

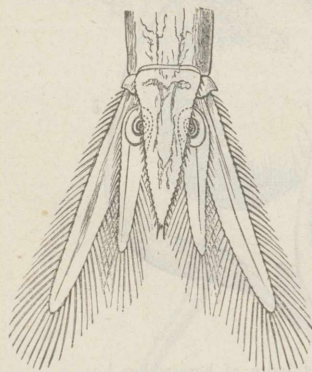

Fig. 12. — Hale af *Mysis vulgaris*, visende høreorganet.

Endskjønt de eksperimenter, som Lubbock har foretaget med myrer, synes at godtgjøre, at disse er døve, er det dog ikke blot morfologisk, men ogsaa fysiologisk sandsynlighed for, at enkelte arter af insekter kan høre; thi det er kun under forudsætning, at saa er tilfældet, at man kan forklare sig de knirkende lyd, som siridser og andre insekter frembringer. Brunelli fandt, at naar han satte en hungræshoppe i flere meters afstand fra hannen, begyndte denne sin knirkende lyd, rimeligvis i den hensigt at underrette hannen om, hvor den befandt sig.

Will har foretaget lignende eksperimenter med biller

[1] Senses, instincts and intelligence of animals, pag. 90.

(*Cerambyx*). Han tog to saadanne, han og hun, og satte hunnen i en æske og hannen paa et bord i en afstand af 15 centimeter. Af naturen er disse insekter rolige; de var dog først lidt rastløse, men blev efterhaanden stille, idet de holdt — som de sedvanlig pleier — følehornene halvt udstrakte. Hannen havde øiensynlig ingen «anelse» om, at hunnen var den saa nær. Will berørte da hunnen med en lang naal, og den begyndte at give lyd fra sig. Ved den første af disse, strakte hannen sine følehorn ud, bevægede dem rundt ligesom for at bestemme, fra hvilken retning lyden kom, derpaa gik den i lige retning henimod det sted, hvor hunnen var. Will gjentog dette eksperiment mange gange, med forskjellige individer, men med samme resultat. Da hannen ikke bemerkede hunnen, før den gav lyd fra sig, kunde den altsaa ikke veiledes af lugten, men tydeligvis ved høresansen[1].

Det er ogsaa en merkelighed ved insekterne, at høreorganet findes paa de forskjelligste steder af kroppen, hos enkelte — som antydet — i følehornene, hos andre paa fødderne. (Fig. 13.)

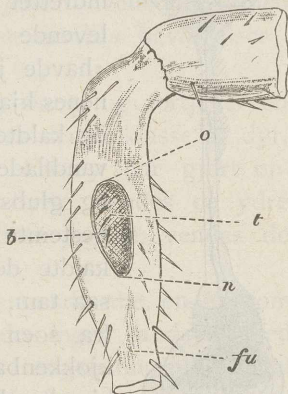

Fig. 13. — Stykke af en græshoppes fod (*Gryllus*); efter Graber; o, t, n, b, trommehinde (øre).

Dette kan imidlertid ikke forundre os. Hos mennesket og de høiere dyr er følesansen den eneste sans, der er spredt over hele legemet; de andre er bundne til et bestemt sted. Dette hænger sammen med kjendetegnet paa en høiere skabning i fysiologisk henseende, det nemlig, at nervesystemets hoveddele er centraliserede; hvorimod et saa lavtstaaende dyr som et insekt, hvis legeme er delt i flere led eller ringe, har en nerveknude ved hver ring, saaledes at nervesystemets hoveddele her er mere periferiske. Sanseredskaber hos disse dyr maa derfor ventes at være tilstede paa forskjellige dele af legemet.

Et merkeligt redskab, som man ikke ved, enten det staar i hørelsens eller lugtens tjeneste, men som man dog antager er et slags sanseredskab, er fluens klubbelignende, uudviklede bag-

[1] Will, «Das Geshmacksorgan der Insekten», Zeit. für Wiss. zool. 1885.

vinger. Gjennem disse gaar der en nerve, der er den største i dyrets legeme, naar undtages synsnerven. Ved grunden af disse «bagvinger» er der en hel del blærer, som er stillede i grupper, og til hver af dem sender nerven en gren. Hicks beskriver disse blærer som tynde, gjennemsigtige, mere eller mindre kugleformede fremstaaenheder fra overfladen og siger, at de er ordnede i rækker. Spyfluen har ti rækker, en art bladlus saa mange som tyve. (Fig. 14.)

Hos fiskene spiller høresansen en betydelig rolle. Deres øre er vistnok temmelig ufuldkomment bygget; men enhver, der har drevet fiskeri f. eks. i elve, vil have seet, hvor let fisken skræmmes ved den mindste larm. At de saaledes er istand til at høre er sikkert.

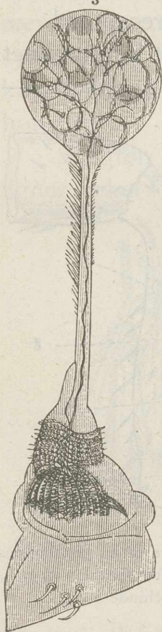

Fig. 14. — En af fluens uudviklede bagvinger (efter Lowne.)

Hr. Simonnæs har meddelt mig, at han i sin tid, som lærer i Nordfjord, i sine fritimer drev fiskeri. Han havde nede ved søen indrettet sig en fiskebrønd, i hvilken han havde levende fisk. «I denne brønd,» siger hr. S., «havde jeg en stor torsk, som var min og børnenes kjæledægge. Naar jeg tog laaget af brønden og kaldte paa «Lars», kom den bestandig op i vandfladen, for at faa noget. Da den blev temmelig glubsk og vilde ødelægge de mindre fiske, bestemte jeg mig til at slagte den. Da jeg kaldte den ved navn, kom den, og den var da saa tam, at jeg kunde tage den op. Jeg bar den fra søen op til skolestuen og lagde den paa kjøkkenbænken. Men straks før jeg dræbte den, kjendte den sit navn — altsaa efter at den var kommen op af vandet.»

Jeg kan dog ikke være ganske enig med hr. S., naar han mener, at torsken kjendte sit navn, endskjønt efterfølgende virkelig synes at tyde paa saadant. At fisken gjennem øret har modtaget et sanseindtryk er dog utvilsomt.

I «Den vestlandske Tidende» (november 1888) berettes nemlig følgende: «Ombord paa en ved Arendals brygger henliggende fiskekutter findes en torsk, der er omtr. 4 fod lang, og som har været ombord lige siden mai maaned. Den er nu

ganske tam, og saasnart kapteinen raaber «Petter», indfinder den sig ved lugen og spiser af haanden».

Alle fugle er istand til at høre, og det er i denne klasse af dyr, vi møder en bestemt sandsynlighed for, at enkelte er istand til at opfatte toners forskjellige høide. Hos mange arter er denne finhed i opfatningen af toner saa merkelig, at det kan være et spørgsmaal, om det menneskelige øre er mere udviklet i denne henseende. Det tør være, at enkelte arter ogsaa kan maale sig med hensyn til opfatningen af tonens klang og styrke. Man har lagt merke til, at enkelte vadefugle borer sine lange neb helt til roden ned under fin sand, hvis overflade er glattet af bølgeslaget, for at faa fat i de der skjulte orme. Under saadanne omstændigheder tør det hænde, at fuglen med hensyn til ormens plads veiledes af sin hørsel ligesaameget som af sit syn. Thi vistnok efterlader mange orme merker paa sandets overflade der, hvor de har boret sig ned, saaledes at dette kan tjene til veiledning, men det er ligesaa sandsynligt, af fuglen hører ormens bevægelser i sandet.

Høresansen hos pattedyr er meget skarp og fortjener en speciel bemerkning, forsaavidt det kun er denne klasse af dyr, som er forsynet med bevægelige øren. Paley har gjort opmerksom paa, at hos dyr, der jager bytte, vendes de ydre øren forover, medens hos dyr, der bliver jagede, vendes de bagover.

Med undtagelse af den saakaldte syngende abe, en gibbonart, — langarmet abe fra Indien — er der ingen sandsynlighed for, at pattedyr i almindelighed kan have nogen fin opfatning af toner. Man har jo dog talrige eksempler paa, at militærheste lærer at kjende forskjellige slags signaler.

Lugte- smags- og følesansen.

Lugtenerverne hos pattedyrene forgrener sig i næseborenes slimhinde, og næsen udmerker sig hos disse i almindelighed ved sine brune eller gule farver.

Medens, som før nævnt, følesansen hos mennesket og de fleste dyr er udbredt over hele legemet, er smagssansen bundet til munden eller dennes nærhed.

De laveste dyr, der er forsynede med sanseredskaber, manæterne, er forsynede med en mængde redskaber, der staar i følelsens tjeneste. Thi rundt om og ned fra den del af legemet, der kaldes klokken, hænger der talrige traade, der er følsomme og sammentrækkelige, og som staar i forbindelse med de nerver, der gaar rundt klokken.

Med de med manæterne nærbeslegtede mangearmede koraldyr har Pollock foretaget eksperimenter, der viser, at disse dyr er i besiddelse af lugtesans. Naar smaa stykker af levnetsmidler blev kastede ned i en beholder, hvor der var koraldyr, der havde sine fangarme trukne ind, blev disse straks strakte ud Man kunde nu maaske sige, at disse bevægelser tydede paa, at dyret ligesaavel havde smagssans som lugtesans. Men der kan neppe trækkes nogen skjelnen mellem disse to sanser hos vanddyr overhovedet, hvilket senere skal berøres.

Hos de pighudede kan der ogsaa paavises redskaber, der staar i følelsens tjeneste. Lugtesans er ogsaa tilstede hos disse dyr; men den er ikke lokaliseret til bestemte redskaber, men fordelt over den ene halvpart af kroppen, i almindelighed bugsiden; hos enkelte er den fordelt over rygsiden.

Der er neppe tvil om, at lugtesansen er nok saa vel udviklet hos mange af leddyrene, endskjønt man endnu ikke — undtagen i enkelte tilfælder — har været istand til at paavise redskabet. Af Tennents udtalelser om igler paa Ceylon fremgaar det, at disse maa være begavede med en forbausende evne med hensyn til lugtfornemmelse, idet de kan lugte mennesker og heste paa lang afstand. Disse igler, der er en stor plage for reisende, ligger ved skovstierne og hæver sin forkrop iveiret, færdige til angreb, naar nogen nærmer sig.

Hos regnorme er lugtesans ogsaa tilstede, men den skal være indskrænket til visse uddunstninger.

Det har længe været kjendt, at insekter brugte følehornene til at undersøge sin føde med. Naar de gjør dette, kan man ikke antage, at det er en høre-akt. Heller ikke har nogen fremsat den antagelse, at selve følehornene skulde være redskaber for syn eller smag. Det er ogsaa klart, at det er mere end en blot og bar berørelse, — ja ved en saadan undersøgelse fra insektets side behøver følehornet ikke engang at komme i

berøring med gjenstanden. En saadan akt er det derfor rimeligst at anse som henhørende til lugtfornemmelsen.

Sir Lubbock har ogsaa ved direkte eksperimenter godtgjort, at myrer er istand til at merke forskjellige slags dunste, og at de synes at gjøre dette med sine følehorn. Den samme bemerkning gjælder bier, og det faktum, at mange insekter kan lugte, fremgaar deraf, at disse dyr tiltrækkes lige saa meget af blomsternes duft som af deres farve.

At krebsdyr kan lugte fremgaar af den hurtighed, hvormed de finder sin føde. Et par af deres følehorn er ude paa spidsen omdannede til lugteredskaber. Disse bringes gjentagne gange i berørelse med hvilkensomhelst ubetydelig gjenstand, som flyder i vandet, ganske paa samme maade, som naar vi for at lugte skarpere trækker aanden til os en to, tre gange raskt efter hinanden. I akvarier kan man se hummer og krabbe gjøre saadanne bevægelser. Smagssans findes vistnok hos enkelte leddyr, f. eks. hos honningsøgende insekter, og følesansen er mere eller mindre udviklet hos de fleste.

At størstedelen af bløddyrene er istand til at lugte er paavist ved den raskhed, hvormed disse dyr finder sin føde, og efter udtalelser af Marshall skal enkelte blækspruter vise en sterk aversion mod gasarter.

Hos enkelte fiske, f. eks. rokkerne, har lugtenerven en i forhold til hjernen uforholdsmæssig størrelse. Følesansen er udstyret med særegne redskaber, de saakaldte føletraade, der sidder i nærheden af munden, f. eks. hos torsk og stør. De bløde læber og hos mange arter brystfinnerne er ogsaa særdeles følsomme, og hos knurren og flere andre findes der straaleformede tilbehør til finnerne, som udentvil tjener til at forsterke deres virkning som føleredskaber.

Det er tvilsomt om smag til forskjel fra lugt findes hos fiskene; men vi kan her merke, at der ikke kan trækkes nogen bestemt grænselinje mellem disse to sanser hos et dyr, som lever i vandet. Thi da der her ikke er tale om noget gasformet legeme — det er jo nemlig saadanne, der er gjenstand for lugt, — er den eneste forskjel, der kan blive tale om, den, hvorvidt de nerver, som afficeres af flydende partikler i vandet, er fordelte omkring nogen del af munden, hvor føden passerer, eller om de

er fordelte over hele legemet. Det er nemlig tilfældet ialfald hos enkelte arter af fiske, at en hel del besynderligt formede vorter, som af flere grunde maa henføres til lugtesansen, eller om vi vil kalde det smagssansen, findes fordelte i huden langs legemets sider. Haeckel mener, at disse vorter er at henføre til en for os ukjendt sans.

Fuglenes lugt er bedre end krybdyrenes, men paa langt nær ikke saa god som pattedyrenes. Den gamle antagelse, at gribbe sporer sit bytte ved sin lugt, er paavist ikke at holde stik. Da Darwin var i Valparaiso, foretog han følgende eksperiment. Han holdt en del kondorer bundne i en række ved et toug og gik selv frem og tilbage foran rækken med et stykke kjød, indviklet i et papir, i en afstand fra gribbene af 2 meter foran dem. Ingen af fuglene merkede da noget. Han kastede derpaa kjødet paa marken en halv meter fra en gammel han. Den saa paa det et øieblik med opmerksomhed, men brød sig ikke videre om det. Med en stok bragte derpaa Darwin kjødstykket ret ned under fuglens neb; da fik den lugten af det, rev papiret op, og i samme øieblik begyndte ogsaa de andre fugle at slaa med vingerne og blive urolige.

Man har saaledes grund til at antage, at gribbenes lugt er svag, og at disse fugle finder sit bytte især ved hjælp af sit syn. Naar nemlig en stor flok gribbe er fordelt paa et fladerum af flere kvadratkilometer i luften, og de da flyver i en betydelig høide, hvilket de som oftest pleier, og en eneste begynder at nærme sig jorden, fordi den har seet et aadsel, saa gjør de nærmeste det samme og saa videre, til hele flokken slaar ned.

Smagssansen hos fuglene er ligeledes daarlig i sammenligning med pattedyrenes; deres følesans er ogsaa forholdsvis svag; dog er den hos enkelte arter, som papegøier, ande- og sneppefugle, der søger sin føde i mudder, vel udviklet, idet næbbet hos disse fugle er særlig afpasset for et saadant formaal.

Hvis vi betragter pattedyrene som en klasse, kan vi sige, at med undtagelse af synssansen, der har naaet sin høieste udvikling hos fugle, er de andre sanser mere udviklede hos pattedyrene end hos nogen anden klasse af dyr. I særegen grad er dette tilfældet med lugte-, smags- og følesansen.

Lugtesansen har naaet sin høieste udvikling hos rovdyr og

hornkvæg; paa den anden side mangler den fuldstændig hos enkelte hvaler. Enhver, der har været med paa rensdyrjagt, ved, med hvilken uhyre forsigtighed man maa «stille» ind paa dyrene og altid med vinden fra disse; for den begyndende jæger vil en saadan forsigtighed maaske synes som en overvurderen af lugtesansens styrke; dog naar han ser, at dyrene har faaet veiret af ham paa en næsten utrolig afstand, vil han faa den tilbørlige respekt for de nævnte dyrs evne i denne henseende.

Hos rovdyrene har lugtesansen faaet en saa ekstraordinær udvikling paa grund af disse dyrs opsporen af bytte. Enkelte har troet, at den ydre verden nødvendigvis maatte gjøre et andet indtryk paa hunde end paa os mennesker paa grund af disse dyrs sterke lugtesans. En spekulation over dette problem vil dog vistnok være fuldstændig unyttig, og heller ikke er en saadan antagelse sandsynlig.

Som almindelig bemerkning om pattedyrenes lugtesans kan man vel sige, at denne, selv hos dyr som f. eks. hesten, hos hvem man skulde tro, at synet var af den mest fundamentale betydning for dyrets sjælsevner, spiller en større rolle end den, der i almindelighed tilskrives den.

Smagssansen er meget mere udviklet hos pattedyrene end i nogen anden klasse, og den samme bemerkning gjælder ogsaa følelsen. Idet vi betragter denne klasse som et hele, er de fornemste redskaber for følesansen snuden og læberne og for smagen tungen. Omkring munden sidder ogsaa ofte haar eller en slags skjeg, der staar i følelsens tjeneste.

Som eksempel paa udviklet smagssans hos pattedyr kan nævnes, at naar oteren har fanget en laks, spiser den først bugen eller de fedeste dele, derpaa forlader den ofte resten for at gjøre ny fangst. Mislykkes denne, og hungeren driver den dertil, tager den atter fat paa levningerne og udsøger af disse de bedste stykker. Som regel levner den dog ben og finner. Sælhunden behandler ogsaa sin fangst paa den maade, at den først udtager leveren og bugen af fisken. Bliver den nødt dertil, opsøger den ogsaa levningerne.

Iblandt gnaverne og enkelte af maarene samt hos aberne er poten eller i sidste tilfælde haanden de specielle redskaber for følesansen, og den merkværdige forandring, som haanden har undergaaet hos flaggermusene, er ledsaget af en tilsvarende høi

udvikling af nævnte sans hos disse dyr. Ved det berømte eksperiment, foretaget af Spallanzani, der siden er bekræftet af andre, er det godtgjort, at naar man berøver en flaggermus dens syn ved tilklistring eller lignende af øinene, og man putter bomuld i dens øren, saa er den istand til at flyve omkring, tilsyneladende ialfald uden vanskelighed, og den kan da undgaa at støde borti gjenstande, der maatte være paa dens vei, endogsaa da, naar disse forhindringer er fine traade, spændte tversover det værelse, i hvilket dyret er tilladt at flyve.

Den eneste forklaring paa dette fænomen er den, at der i de hindeagtige vinger, som er rigelig forsynede med nerver, er udviklet en følsomhed, baade med hensyn til berøring og temperatur, saa stor, at flaggermusen underrettes om et fast legemes nærhed før berøringen. Dette maa da ske enten ved en forøgelse af lufttrykket, idet vingen hurtig nærmer sig en gjenstand, eller ved følelsen af en forskjel i temperatur mellem vingen og vedkommende gjenstand eller vingen og den til denne paa den anden side stødende luft.

Under mikroskopet viser flaggermusens vinger sig ogsaa besat med en mængde fine haar, der visselig staar i følelsens tjeneste, og som staar i forbindelse med det net af nerver, der ligger i flyvehuden. Denne udviklede følesans hos flaggermus staar vistnok jevnsides om ikke høiere end den udvikling, synssansen har naaet hos enkelte fugle og lugtesansen hos hunden.

Naar vi mennesker famler os frem i et mørkt værelse, er vi ogsaa — ialfald til en vis grad — istand til at føle et større, solid legeme, f. eks. en væg, før vi netop berører den. Blinde folk, der kan gaa uden ledsagelse, siger, at det er forholdsvis let at gaa i en gade, hvor der er huse paa begge sider; thi lufttrykket, siger de, reflekteres fra husvæggen, og de kan da føle dette mod ansigtshuden! Er der en ubebygget tomt imellem husene, har det straks sin vanskelighed for den blinde at passere forbi.

Hos det normale menneske har sanserne naaet sin fuldendte, harmoniske udvikling ɔ: alle sanser er skarpe, den ene er ligesaa fuldkomment udviklet som den anden, i modsætning til de høiere dyrs, hvor som oftest en sans er udviklet paa bekostning af en anden, i overensstemmelse med dyrets levevis.

Temperatursans og farvesans.

Efter dette korte overblik over de specielle sanser, som de som regel forekommer i de forskjellige dyreklasser, skal her omtales et par andre former for sansning.

Med hensyn til temperatursansen er der sandsynlighed for, at følelse af varme baade hos os selv og i det mindste hos alle høiere dyr kun kan faaes gjennem nervernes endepunkter i huden og de til disse stødende dele af fedtlaget eller slimhinden. Thi hvis nervefibrene i sine endepunkter — f. eks. ved den friske overflade af et saar — bliver paavirkede af kulde eller varme, er den fornemmelse, der saaledes frembringes, smertefuld. Der er sandsynlighed for, at ikke alene nervernes endepunkter, men ogsaa det hele nervekompleks, til hvilket endepunkterne hører, er specialiserede for det formaal at modtage varmeindtryk. Disse indtryk er, naar de modtages, ikke absolute, men relative i forhold til den temperatur, som vedkommende legemsdel har, saaledes at jo større forskjellen mellem den temperatur, legemsdelen og varmegjenstanden har, jo sterkere er indtrykket, og des større den modtagende flade er, des sterkere er ogsaa indtrykket. Hvis vi f. eks. stikker hele haanden ned i en beholder med vand, der har en vis, noget høi temperatur, saa vil dette vands temperatur feilagtig bedømmes høiere, end vandet i en anden beholder, der i virkeligheden er et par grader høiere, men i hvilket vi kun har stukket en finger; og paa lignende maade kan man bedre merke mindre afstande i temperatur ved at bruge den hele haand end ved kun at bruge en finger.

Vi har ikke noget middel, ved hvilket vi kan godtgjøre disse paastandes rigtighed for de hvirvelløse dyrs vedkommende, ei heller for de koldblodede hvirveldyr; men vi kan neppe tvile om, at de i sin almindelighed passer paa de varmblodede.

Ifølge Weber er hos mennesket den venstre haand betydelig mere følsom for temperaturforandringer end den høire; og sikkert er det, at forskjellige dele af legemet er forskjellige i denne henseende. Saaledes er f. eks. menneskets læber, der jo er forsynede med en hud, der er yderst følsom for berøring, ikkedestomindre istand til at taale en pludselig temperaturforandring, som vilde være smertefuld for ansigtshuden. Det er

visselig vanen, som har gjort nerverne i læberne saa modstandskraftige, og dette er naturligvis skeet i tidsrummet efter, at mennesket opfandt kogekunsten.

Vender vi os nu til farvesansen, fremgaar det af de eksperimenter, der er foretagne af Engelmann, at en slags sans for visse farver findes saa langt ned i den zoologiske skala som slimdyrene og de encellede organismer, forsaavidt som enkelte arter viste sig tiltrukne af visse farver. Og Lubbock, der har gjort talrige eksperimenter over de lavere dyrs farvesans, fandt med hensyn til den blinde trælus (*Platyarthrus*), som lever sammen med myrer, at denne, uagtet den mangler øine, kunde gjøre en slags forskjel paa lys og mørke. «Det ligger», siger L. «i denne anledning nær at tænke sig, at lyset, hos farveløse dyr, hvis hud er mere eller mindre halvt gjennemsigtig, direkte kan virke paa nervesystemet, selv om der ikke kan være tale om noget, som kan kaldes syn.

Da der imidlertid hos disse organismer ikke findes specielle sanseredskaber, og der heller ikke hos dem kan være tale om nogen begyndende bevidsthed, kan der ikke trækkes nogen analogi mellem disse tilfælder og dem, hvor der kan tales om en virkelig farvesans. Ikke kan vi sige, at en saadan forekommer heller, før vi kommer til krebsdyrene. Ved Lubbocks eksperimenter er det paavist, at vandlopper (*Daphnia*) foretrækker visse af spektrets straaler, og en enkelt tibenet skjoldkrebs (*Mysis chameleo*) vides at forandre sin farve efter den flade, hvorpaa den hviler, forudsat at den ikke er blindet eller paa anden maade hindret fra at se denne flade. Lignende fænomener kan man iagttage hos bløddyr, f. eks. blækspruter, hos padder, den almindelige frosk, hos krybdyr, kamæleonen, og desuden iblandt fiske, f. eks. flyndren. Hos alle disse viser fænomenet sig ikke længer, naar dyret er blindet.

Pouchet fandt, at den mekanisme, hvorved disse farveforandringer hos flyndrene foregaar, delvis sættes ude af stand til at virke, naar kun et af dyrets to øine stimuleres ved farvet lys. Kun en side, nemlig til dyrets midtlinje, forandrer da farve.

At en vel udviklet farvesans findes hos insekterne er utvilsomt. Enhver, der en smuk sommerdag har betragtet humlernes flugt fra blomst til blomst, vil have seet med hvilken sikkerhed disse insekter flyver fra det ene eksemplar til det andet af

samme art, selv om der imellem disse staar andre forskjelligt farvede blomster. De kan her kun veiledes af vedkommende blomsts farve. Det samme gjælder bier, og med saadanne har Lubbock foretaget eksperimenter for at undersøge deres farvesans. Han satte en bie hen til en del honning, som han havde lagt paa et glasstykke, der igjen blev lagt oppaa et blaat papir. Omtrent en meter herfra lagde han lidt honning paa samme maade paa orangefarvet papir. Nu behøver en bie, der har honning for sig, omtrent to eller tre minuter til at suge sig fuld. Derpaa flyver den til kuben, lagrer honningen op og kommer tilbage. Kuberne var i dette tilfælde omtrent to hundrede meter borte. Veien frem og tilbage tog ikke mere tid end nogle faa sekunder. Efter at bien havde vendt tilbage to gange, blev papirerne ombyttede; men den kom alligevel hen til det blaa. Den fik da holde paa nogen tid, og papirerne blev atter skiftede. Den vendte da tilbage til det sted, hvor den havde været sidst, og skulde just krybe hen til honningen, da den merkede farveforandringen, fløi op og begav sig hen til det blaa. «Ingen, der saa den i det øieblik», siger Lubbock, «kunde være i tvil om, at den havde bemerket forskjellen mellem de to farver».

Det er rimeligt, at ogsaa fiskene har en slags farvesans. Theoretiske fluefiskere siger, at man skal lægge merke til, hvordan de insekters udseende er, som findes omkring fiskepladsen, og derefter vælge sin «flue», saa den har størst mulig lighed med disse. Andre siger, at de mest afstikkende, røde, grønne og blaa fluer, er ofte tilsyneladende bedre eller ialfald ligesaa gode som de graa, der nøie svarer til de naturlige fluer *(Totanus* og *Phryganea),* som hyppigt sees at sværme paa vandets overflade. Især synes enkelte at have bemerket, at den sterkt røde flue jevnlig tages i alslags veir. (I. G. i «Norsk skyttertidende».)

Med hensyn til saltvandsfiske mener professor Moseley, at disse fiskes farve tjener enten som beskyttelseslighed eller for tilfangetagelse af bytte, og at den saaledes refererer sig dels til fiskenes øine og dels til krebsdyrenes.

Fuglenes farvesans kan vi iagttage derigjennem, at de frugter, som mange fugle lever af, har udprægede farver. Det har været antaget af enkelte, at blomsternes og insekternes skjønne farve tildels er afhængig, for de førstes vedkommende af, at de besøges

af insekter, og sikkert er det, at mange tydeligt farvede frugter med hensyn til spredning af frøet er afhængig deraf, at de bliver spiste af fugle eller pattedyr; thi frøene beholder sin spirekraft, selv efterat de har passeret dyrets tarmkanal. Ved at føres afsted af fugle bringes saaledes frøene vidt udover.

Videre er det ogsaa tidligere nævnt, at intetsteds i dyreriget har farver, der tjener som beskyttelseslighed, naaet en saa høi udvikling som der, hvor fugleøiet paa nogen maade er engageret. Vi kan vel ogsaa sige, at de smukke farver, som fuglene selv har, og den fornøielse, som enkelte arter synes at finde i redernes udpyntning, afgiver et supplement til beviset for fuglenes farvesans.

De bemerkninger, der er gjorte om fuglene, kan ogsaa til en vis grad passe paa pattedyrene som klasse betragtet.

Fra den almindelige sansefornemmelse er der kun et ubetydeligt skridt til det, som her kaldes

forestilling,

idet ved forestillingen sansefornemmelsens gjenstand bliver optaget i sjælen. F. eks.: der ligger en lukket bog foran mig paa et bord; mine øine har hvilet paa bogen en god stund, medens jeg i virkeligheden har tænkt paa noget ganske andet. Hele tiden har jeg gjennem sanseredskabet modtaget en sansefornemmelse af en bestemt art. Men da jeg i virkeligheden ikke gav agt paa bogen, fulgtes denne sansefornemmelse ikke af nogen bestemt tanke paa eller kundskab om bogen. Men pludselig bliver jeg mig bevidst, at jeg ser paa bogen, og idet jeg bliver var, at gjenstanden for sansefornemmelsen er en bog, indtræder den akt, som jeg kalder forestilling.

Vi maa dog være opmerksomme paa, at udtrykket forestilling maa bruges om alle tilfælder, hvor en proces i bevidsthedslivet foregaar, hvadenten denne er foregaaet direkte eller indirekte af en sansefornemmelse. Saaledes er det ligesaa rigtigt, naar vi siger, at vi bliver var rosens duft og farve, som at vi bliver var en paastands sandhed eller sandsynlighed, selv længe efter, at denne er udtalt.

Gjennem sanserne altsaa og nervesystemet forsynes sjælen med det stof, hvoraf forestillingerne opbygges; det er derfor

klart, at de mindre udviklede sanser maa give et mindre livligt og righoldigt sjæleliv. Med andre ord: sanseorganernes udvikling spiller i det hele for bevidsthedslivet den største rolle. Det vil ogsaa være klart, at da sanseorganernes og nervesystemets fuldkommenhed aftager, som vist, nedigjennem dyreriget eller tiltager, des længere vi kommer op over, maa vi finde den største intelligens i de høiest udviklede dyreklasser. Dette gjælder som almindelig regel. Det tør nok være, at fuglene gjennemsnitlig staar paa et ligesaa høit trin som pattedyrene, men her har vi atter den indskrænkning, at der blandt disse findes de fleste typer paa intelligens, saaledes som siden skal blive vist.

Det, jeg har omtalt om sanserne, gjælder altsaa dyrene i vild tilstand; thi hvis vi vilde overføre det sagte paa mennesket, kunde man gjøre den indvending, at uciviliserede folk, som ofte udmerker sig ved skarpere sanser end civiliserede, altsaa skulde have et rigere sjæleliv. Men her kommer jo et andet moment til, nemlig udviklingen af den enkeltes sjæleliv, altsaa den indflydelse, som religion og kultur har havt. Ved denne er jo naturtilstanden fuldstændig omdannet.

I dyreriget har der ogsaa fundet en omdannelse sted paa dette omraade hos de dyr, vi kalder husdyr, f. eks. hunden, hvis hele psykologi ved omgang med mennesket har undergaaet en betydelig forandring.

Men forandringen er saa meget større hos mennesket, som menneskesjælen er fuldkomnere end den høiest udviklede dyresjæl.

Imidlertid kan vi sige, at gjennem hele dyreriget er det sjælelige princip repræsenteret. Fra de laveste organismer til de høieste former af pattedyr findes der en udvikling af sjælelige evner, der svarer til organernes fuldkommenhed. Denne udvikling naar dog ikke udover en vis begrænsning, der kan sees derigjennem, at omend enhver organisme har et vist herredømme over omgivelserne, saa er dette herredømme indskrænket hos dyret; hos mennesket derimod er det uhæmmet.

Dr. Carus har i sit verk «*Vergleichende Psychologi*» anskueliggjort denne begrænsning ved et billede, hentet fra mathematiken, et billede, som er videreført af dr. E. F. B. Horn[1].

[1] Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet, Kr.ania 1884, no. 2.

Det af Carus valgte mathematiske billede er følgende: Man kan tænke sig menneskesjælen under form af en cirkel, medens vi forestiller os de laveste dyreformer som triangler, de høiere som firkanter, de dernæst høiere som femkanter, sekskanter osv. Nu ved vi, at cirkelen kan tænkes fremkommen af polygonrækken, eftersom man forøger sidernes og vinklernes antal i det uendelige. «En regulær hundredekant vil paa frastand og for et sløvt øie se ud som en cirkel.» Men sagen er den, at over i cirkelen kommer vi ikke, uden at vi afløser den endelige formindskelse af sidernes antal med en uendelig. Vi maa derfor ved et spring over i det uendelige gaa over fra mangekanten til cirkelen. Menneskesjælen hører altsaa rækken til, forsaavidt som en cirkel kan opfattes og beregnes som en polygon, men altsaa kun som en saadan med et uendeligt antal sider.

Bortseet fra den fundamentale forskjel, at dyret mangler evnen til at frembringe articulerede lyd, at det ikke kan tale, bestaar forskjellen mellem dyresjælen og menneskesjælen deri, at den første mangler selvbevidsthed.

At den har bevidsthed, kan vi se ved den intelligens, de følelser, der lægges for dagen; at dyrene ogsaa har selvbevidst hed i den forstand, at de har bevidsthed om sin egen eksistens, saaledes at de paa en maade kan skjelne mellem livet og døden, er utvilsomt.

Gjennem hr. fhv. sogneprest Daniel van Kervel er følgende meddelt af en prestedatter:

«To kjør stod i mange aar ved siden af hinanden i prestegaardens fjøs. Da den ene af disse omsider blev slagtet, og dens hud laa paa gaarden, kom den anden hen, stod og lugtede paa huden, idet den slikkede den. Taarer saaes imidlertid at rinde ned fra dens øine.»

Men selvbevidsthed i den forstand, at den har bevidsthed om sin eksistens i modsætning til den øvrige verden, har dyresjælen ikke; thi den «fornemmer sig selv som resultanten af tilfældige og altid forskjellige dragelser hid eller did» og kan saaledes ikke opfatte sin «identitet» gjennem den tid, den har eksisteret. Dette kan mennesket; «thi det har til enhver tid af dagen eller aaret en bevidsthed om det tilsvarende i dets vilkaar paa lignende tilsvarende og regelmæssigt tilbagevendende tider i tidligere dage eller tidligere aar.» (Horn).

Da dyresjælen saaledes mangler selvbevidsthed, mangler den ogsaa gudsbevidstheden, totalitetsbegreb og følgelig idé om uendeligheden, hvorimod mennesket i bevidstheden om den lovmæssighed, der giver sig tilkjende i verdensordningen, kan betragte det endelige fra det «uendeliges, det eviges synspunkt.» Heraf igjen afhænger menneskets evne til at tøile og begrænse sine sanselige attraaer og lidenskaber, en evne, der betinger bestaaen af og fremskridt i sædelighed og kultur.

KAPITEL III.

Aber.

Aberne findes kun i de varmere jordstrøg, da en jevn varm temperatur er en livsbetingelse for dem. I Afrikas, Indiens, Chinas og Sydamerikas skove vrimler det af aber. I Europa forekommer kun én art — magoten — og det ogsaa kun én flok, som lever paa Gibraltar-klippen, fredet af engelskmændene.

De fleste aber er meget ømfindtlige for temperaturforandringer; naar de fryser, bliver de stille og sørgmodige. Man har lagt merke til, at de, som lever paa Gibraltar, forandrer opholdssted efter den skiftende vind. Enkelte bjergboende aber i Afrika kan dog udholde nogen kulde.

Skovene er deres egentlige tilholdssted; thi ved hjælp af sine 4 hænder er de særlig skikkede til at klatre.

«De er yderst behændige, de flinkeste turnere, der med sikkerhed og raskhed udfører spring paa 10—12 meter. En slyngplante er en høist bekvem trappe for dem, og en træstamme er dem en banet vei. De klatrer frem og tilbage, med hovedet op eller ned, ovenpaa en gren eller hen under den. Kan de ikke gribe den med en af forhænderne, tager de den med baghaanden.»

De amerikanske aber gynger sig ved sin snohale frem og tilage; med den henter de næring ud af sprækker og spalter, og den benyttes som klatretoug, naar dyret vil op paa den gren, om hvilken halespidsen er snoet, idet aben tager omkring den med hænderne og saaledes haler sig op. (Brehm).

De bjergboende aber — f. eks. bavianerne — klatrer derimod daarligt og stiger kun i nødstilfælde op i trærne.

Paa jorden bruger de fleste aber alle fire lemmer.

Chimpansen og gorillaen kan dog gaa kortere stykker opreist, idet de sætter baglemmerne fladt ned, og om gorillaen ved man, at den altid paa denne maade frigjør sine arme til en forestaaende kamp. (Vogt).

Gibbonerne — langarmede træaber fra Ostindien — vralter ogsaa i opreist stilling, naar de engang imellem kommer ned paa jorden.

Enkelte aber svømmer godt. Saaledes saa Brehm en flok marekatte med stor hurtighed og sikkerhed svømme over den blaa Nil. Andre — f. eks. bavianer — kan ikke klare sig i vandet.

Kun faa aber er udelukkende planteædere. De fleste spiser ogsaa nogen dyrisk kost, som fugle, smaa pattedyr, krybdyr, leddyr osv. Enkelte lever maaske kun af inskekter. Nogle arter har kjæveposer, i hvilke de gjemmer føde. I fangenskab er de ikke kræsne; de spiser ialmindelighed alt, hvad mennesket spiser.

Man antager, at de større aber kan blive henimod 50 aar gamle. De amerikanske aber og marekattene er sandsynligvis voksne i det 3die eller 4de aar; orang-utaner og bavianer omkring 10-aars alderen.

I vild tilstand samles de fleste arter i større eller mindre flokke, — dog hver art for sig; og hver flok anføres ialmindelighed af en gammel han. Paa de udflugter, de foretager for at skaffe sig føde, viser flokken denne anfører en ubetinget lydighed. En undtagelse herfra danner gorillaen og tildels orang-utanen.

Ligesom hos mennesket forekommer ogsaa i almindelighed hos dyrene den største fysiske kraft hos hannen. Det er næsten uden undtagelse, at anføreren for en flok dyr søges blandt hannerne (rensdyret); dette er ikke alene paa grund af dennes styrke, men ofte paa grund af større mod, udholdenhed, aandsnærværelse i fare osv. Specielt blandt aber er hannen mere stridbar end hunnen.

Og gjennem hele dyreriget er der forskjel paa kjønnene i mentale egenskaber, karakter og disposition. Men ligesom hos mennesket er der undtagelser fra den almindelige regel.

Visse dyr paatager sig de pligter og viser de mentale

egenskaber, som er særkjendet for det andet kjøn — enten for en tid eller for bestandig.

Men saadanne undtagelser modbeviser ikke den almindelige regel. Tvertimod er disse undtagelser saa sjeldne, at de er slaaende og maa tiltrække sig menneskets opmerksomhed.

Aberne holdes ikke som husdyr, da de er unyttige til alt slags arbeide. I fangenskab er de ogsaa brydsomme at holde. Af disse grunde har de ikke været underkastede tæmningens indflydelse i den grad, som mange andre pattedyr, (Den eneste nytte, mennesket har af dem, er, at enkelte arters kjød spises og at deres skind benyttes.)

I flere egne af Ostindien har enkelte arter af aber siden umindelige tider nydt guddommelig tilbedelse. Dette er saaledes tilfældet med hulmanen.

Da portugiserne ved sin ankomst til Indien plyndrede øen Ceylon, fandt de i et til en abe indviet tempel en liden æske af guld, hvori der var en abetand. Denne relikvie stod i saa stor anseelse hos de indfødte, at de bød en uhyre pengesum for at faa den tilbage. Vicekongen, som imidlertid ikke vilde opmuntre dem i en saadan overtro, befalede, at tanden skulde brændes.

Som gruppe betragtet kan aberne karakteriseres som livlige, behændige, lærvillige, rastløse og — heftige.

Enkelte slegter blandt dem adskiller sig dog i mentale og — som paavist — i andre egenskaber fra den store gruppe, hvortil de hører.

Det er at merke, at den hyppige forskjel i karakter og disposition hos det samme individ i dyreriget — i ungdommen og som ældre — i særlig grad gjør sig gjældende hos aberne. Saaledes paaviser Baird og andre forfattere, at mange aber, chimpanser og bavianer, som i ungdommen er lærvillige, venlige, mennesket hengivne, livlige, intelligente, med alderen bliver mistænksomme, sinte, vanskelige at behandle og at tæmme, lidet modtagelige for lærdom og for straf og i det hele brydsomme. Saadanne kontraster er foruden hos aberne ogsaa hyppige hos andre dyr, f. eks. hunden. Den mere fremskredne alder ledsages nemlig hos dyrene ligesom hos mennesket af de samme mentale og fysiske egenskaber. Det er den samme gradvise tilbagegang i aandelige og legemlige evner. Det samme tab af

hukommelse og den samme forvirring i tanker, den samme degeneration med hensyn til sanser og sansefornemmelser. Den samme tilbøielighed til blindhed, døvhed, den samme tilbagegang i musklernes spænstighed, og den samme ligegyldighed for tidligere fornøielser.

Af dette har dyrene selv en fornemmelse, idet de overlader besværlig og anstrengende forfølgelse til de unge, som har den fornødne styrke og udholdenhed, idet de selv profiterer af dette ved at tage tingen rolig, ved f. eks. at holde sig paa vagt ved de unges forfølgelse af bytte. (Se hunden).

Endskjønt der er gjort en hel del iagttagelser over abernes intelligens baade hos fangne individer og under jagten, er dog det foreliggende materialie forholdsvis lidet. Imidlertid er det tilstækkeligt til at vise, at disse dyr i psykologisk henseende fuldstændig staar ved siden af om ikke høiere end baade hunden, elefanten og hesten. De fleste iagttagelser er gjorte af engelskmænd.

Følelsesliv.

Vi maa her tilbagekalde i erindringen, hvad der tidligere er sagt, at, idet vi tillæger det eller det dyr den eller den sindsrørelse, kan vi kun stole paa slutninger, trukne fra objektive handlinger, og de tilforladelige fakta i den menneskelige psykologi maa tjene os som mønster for de tilsyneladende i dyrenes.

Omendskjønt enkelte arter f. eks. af bavianer viser stor ondskabsfuldhed og vildhed, kan det dog ikke negtes, at hengivenhed og medfølelse hos de fleste aber er meget fremtrædende træk.

Saaledes saa Rengger engang en sydamerikansk abe *(Cebus)*, der omhyggelig viftede bort fluerne, som plagede dens unge, og Duvancel saa en abe, som vaskede sin unges ansigt i en elv. «Det er et pudsigt syn,» tilføier denne forfatter, «at se hunaber bære sine unger til en elv og der vaske dem, til trods for deres modstræbelser, og i det heletaget give sig saadan god tid og gjøre sig en omhu med dem, saa at børn i mange tilfælde kunde misunde dem en saadan behandling.» (Fig. 15).

Ligeledes fortæller Brehm om hunaber, som han havde i fangenskab i Afrika, at de trolig delte hver bid brød med sine unger og viste disse forresten en rørende hengivenhed, samt at

en unges død næsten altid havde moderens tilfølge; denne døde altsaa af sorg. «En moderløs unge, fortæller den samme forfatter, bliver straks taget i pleie af en anden abe, han eller hun, og behandles med samme ømhed som vedkommendes egne unger,

Fig. 15. — «Det er et pudsigt syn, at se hunaber bære sine unger ned til en elv og der vaske dem — — — —.»

under forudsætning af, at arten er den samme. Andre pleiebørn som hundehvalpe og kattekillinger tager de sig nok ogsaa af, men de giver dem dog sedvanlig ikke noget at spise.»

Noget lignende fortæller d'Obsonville fra sine reiser i Indien. Han siger: «Den omhyggelighed og hengivenhed, som

hunaber viste mod sine unger, var iøinefaldende. De gav dem die, kjærtegnede dem, vaskede dem, pillede utøi af dem og saa med fornøielse paa ungernes leg. Naar en af disse havde gjort en eller anden skøierstreg, sprang moderen til og greb vedkommende med den ene haand i halen og gav den «bask» med den anden.»

Men det er ikke blot sine unger, aberne tager sig af. En engelskmand, mr. Forbes, beretter i sine «Erindringer fra Orienten» en begivenhed, der hos en abe viser en merkelig omhyggelighed for en død kamerat.

Paa en jagttur skjød mr. Forbes en hunabe, der sad under et banantræ[1], og bar den til sit telt. Dette blev straks omringet af en 40—50 af den skudte abes kamerater. De holdt en forfærdelig larm og syntes at have stor lyst til at angribe jægeren. Naar denne viste frem sit jagtgevær, trak de sig imidlertid tilbage; thi de havde seet virkningen af dette og syntes at have fuld forstaaelse af, hvad der kunde gjøres med et saadant. Anføreren for flokken veg dog ikke tilbage. Jægeren, som maaske følte lidt samvittighedsnag, fordi han havde dræbt aben, havde heller ikke lyst til at skyde paa den. Tilsidst kom den hen til teltets dør, og da den vel syntes, at trusler ikke hjalp, istemte den et jammerskrig og syntes ved de mest udtryksfulde gebærder at bede om det døde legeme. Dette blev den udleveret. Den tog det omhyggelig i sine arme og bar det bort til de ventende aber.

De, som var vidne til denne merkelige begivenhed, besluttede aldrig mere at skyde paa nogen abe.

Videre fortæller Jobson, at naarsomhelst hans jagtparti skjød orang-utaner[2] fra den baad, hvori de befandt sig, saa blev altid de døde legemer baarne bort af andre aber, førend nogen af jægerne kunde komme paa land.

Man kan dog af ovennævnte eksempler ikke slutte, at alle eller at de fleste aber viser omhyggelighed for døde kamerater. En forfatter i «Nature» siger udtrykkelig, at dette ikke er tilfældet

[1] B. er det samme som pisangtræ. Frugten er et indtil 30 cm. langt bær med et melstofrigt, aromatisk frugtkjød.

[2] Orang-utanen skildres af flere forfattere som frygtsom ligeoverfor mennesker. Den sover paa ryggen eller paa siden; de fleste andre aber siddende.

med gibboner, der efter hans iagttagelse er overordentlig medfølende med saarede kamerater, men at de slet ikke bryr sig om døde. Som eksempel paa disse abers medfølelse med saarede kamerater fortæller den samme:

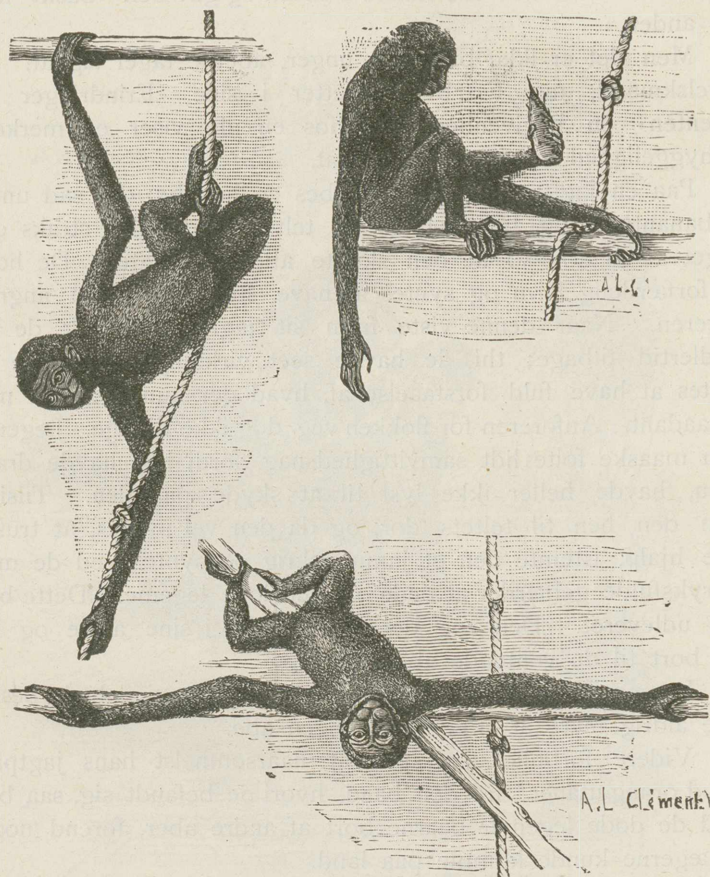

Fig 16. — Gibboner fra Tonkin. — 1, nedstigning af touget. 2, tête á tête. 3, siesta.

«Jeg holder i min have en del gibboner[1]); de holder sig i trærne og er ikke underkastede nogen tvang. Naar de skal have mad, kommer de meget villig, naar man lokker paa dem.

[1] Gibbonerne er dvergene blandt antropoïdaperne. De bliver i det høieste 1 meter høie og udmerker sig ved sine lange arme. (Bagindien og de ostindiske øer.)

En dag faldt en ung hunabe ned fra et træ og forvred sit ene haandled. De andre viste denne begivenhed den største opmerksomhed; især udmerkede en gammel hun sig, idet den hver dag gav krøblingen den første pisang, som den selv fik. Den spiste altsaa ikke selv, før den syge abe havde faaet noget.

Fremdeles siger den samme iagttager, at han oftere har bemerket, at et skrig, der udtrykker sorg, smerte eller lignende, var nok til at bringe de andre aber hen til vedkommende, hvem de da søgte at vise sin medfølelse, ja at de endog kunde slutte ham i sine arme.

Tamme chimpanser i Sierra Leone, som er oplærte til at bære vandkrukker, græder bitterlig, naar de har kastet en saadan ned, og de ser den istykker for sine fødder. (Wonders of nature and art).

For at kunne udgyde taarer maa de dyr, som gjør dette, for det første være i besiddelse af organer, som kan frembringe og udgyde taarer, og dernæst maa der hos dem findes lignende følelser og forestillinger, som hos mennesket giver anledning til disse.

Dr. Boerlage skjød en hunabe paa øen Java. Den faldt dødelig saaret ned fra et træ. Krampagtig omfavnede den sin unge og døde grædende. (Lindsay).

Foruden hos flere arter af aber har man iagttaget, at mange andre dyr, f. eks. hunden, hesten, elefanten, hornkvæg, giraffer og flere, fælder taarer under indflydelse af sorg, og der er andre dyr — som f. eks. papegøien — hos hvem hulken og graad skal finde sted omend ikke ledsaget af taarer. (Watson).

Hvad enten nu imidlertid graaden er ledsaget af taarer eller ikke, forekommer den meget hyppig hos dyrene, og aarsagerne kan — foruden sorg af forskjellig slags, fremkaldt ved adskillelse fra unger, kamerater eller mennesker — ogsaa være andre af forskjelligartet natur, som f. eks. tilfangetagelse, legemlig smerte, træthed, mangel paa vand, frygt for straf o. s. v.

Graad og latter foraarsages af modsatte følelser og tanker. Den sidste maade at udtrykke sine følelser paa har man anseet som udelukkende særegen for mennesket. Med hensyn til dette gjør imidlertid Lindsay opmerksom paa, at der gives hele folkeracer, som ikke ler, f. eks. indianerne og de cingalesiske veddaer.

Hos dyrene kan det paavises, at enkelte af dem paa den ene side er i besiddelse af ansigts- stemme- og andre muskler, heri indbefattet *diaphragma* (mellemgulv), hvilke hos mennesket deltager i dette fysiske fænomen, og at de paa den anden side er i besiddelse af lignende følelser og forestillinger, der hos mennesket giver anledning hertil.

Lindsay henvendte sig i sin tid til to fremragende professorer i sammenlignende anatomi, nemlig Macalister ved universitetet i Dublin og Morrison Watson ved Owens college, Manchester, for at faa fuld rede paa, hvorvidt og i hvilken udstrækning dyrene i almindelighed, eller enkelte af dem, var i besiddelse af de muskler, som deltager i latteren.

Det svar, han modtog fra disse herrer, lod ham ikke i tvil om, at forskjellige dyr er i besiddelse af saadanne, og at der forsaavidt disse angaar, ikke er nogen grund, hvorfor ikke somme af dem skulde kunne le, saavelsom smile, grine og gjøre grimaser. Macalister f. eks., paaviste tilstedeværelsen af ansigts-lattermuskler hos gorillaen, og Darwin har tidligere paapeget, at forskjellige aber har de samme ansigtsmuskler, som hos mennesket deltager i latteren. Det er ogsaa almindelig bekjendt, at alle pattedyr har et diaphragma, som hurtig afvekslende kan strækkes og slappes.

Latteren ledsages hos de dyr, hvor den kan paavises, af de samme fænomener, som hos mennesket: 1) visse lyd, 2) forandringer i ansigtsudtrykket og 3) bevægelser af kinderne og andre dele af legemet.

Visse abers latter er beskrevet som analog med menneskets, forsaavidt som den er støiende og munter.

Saa stor er ligheden, at tyrkerne, som i almindelighed er meget alvorlige, sammenligner vesteuropæernes latter med abernes. (Houzeau). En chimpans i den zoologiske have i London kan bringes til at le, naar den kjærtegnes af vogteren. («Graphic»).

Som eksempler paa ædlere følelser hos aber skal her fortælles nogle, der er citerede af Romanes.

«Sir James Malcolm var vidne til følgende begivenhed: Han gjorde en reise med et dampskib, ombord i hvilket der var to ostindiske aber. Den ene af disse var større og ældre end den anden; dog var det ikke mor og barn. Den mindste af dem faldt en dag overbord midtskibs. Øieblikkelig sprang den

store op, løb over rækken og ned i røstet, hvor den holdt sig fast med den ene haand, medens den med den anden strakte et toug — med hvilket den havde været bundet, og hvis ene ende var fæstet om dens liv — hen til sin druknende kamerat. Denne hændelse satte alle ombordværende i bevægelse. Kjedeligt nok for det smukke i denne historie, var den lille abe allerede saa langt borte, at den ikke kunde gribe touget. Den blev dog alligevel reddet, idet en matros kastede et længere toug hen til den, og da den havde aandsnærværelse nok til at gribe dette, blev den halet ombord.»

Kaptein Hugh Crow fortæller i sin «Beretning af mit levnet», om hvorledes nogle aber opførte sig, som han havde ombord i sit skib. Han siger:

«Vi havde adskillige aber ombord, af forskjellig art og størrelse. En af dem var en liden, smuk skabning, hvis krop havde en længde af omtrent 25 cm. og en tykkelse som et almindeligt ølglas. Dette morsomme lille dyr, som jeg havde faaet af guvernøren over øen St. Thomas, morede mig meget med sine uskyldige løier og krumspring. Uheldigvis blev den syg ombord. Den havde bestandig været de andre abers kjæledægge, og de tilgav den mange spilopper, som de ikke vilde have taalt af nogen anden abe. Af temperament var den meget føielig og sagtmodig, og den gjorde sig aldrig nogen fordel af den partiskhed, som blev den vist. Fra det øieblik den blev syg, fordobledes de andre abers opmerksomhed og omhyggelighed. Det var meget rørende og paa samme tid interessant at se, med hvilken til ængstelse grænsende ømhed de pleiede og passede den lille skabning. De stredes ofte indbyrdes om, hvem der skulde være den første i venskabsbevisning. Somme stjal én ting, somme en anden og bragte det til den lille — uden at smage paa det, hvor fristende det end kunde være for deres egne ganer. Saa kunde de løfte den lille op i sine arme, lægge den til sit bryst og bysse den, som en kjærlig mor vilde have gjort med sit lidende barn. Den lille syntes taknemmelig for deres venlighed, om den ikke kunde vise det saa godt, da den var meget syg. Den kunde sommetider komme hen til mig og bedende se mig op i ansigtet, skrige og bære sig som et barn, ligesom den vilde bede mig om lindring. Vi gjorde alt, hvad vi kunde, for at den skulde komme sig, men til trods for dens

kameraters og vore forenede anstrengelser døde den ikke længe efter.»

Det er ovenfor kortelig antydet, at det er særeget for aberne — som for en mængde andre dyr —, at de lever selskabeligt. (Sociale følelser). Opløfter en enkelt af dem et klageskrig, samles hele skaren straks, og de tilbageslaar i fællesskab angreb fra en eller anden fiende. Nogle smaa aber, som Humboldt fandt saa tiltalende, omfavner og skjermer hinanden, naar det regner, idet de slynger sine haler om halsen paa kamerater, som sidder og ryster af kulde.

Af de ovenfor citerede fortællinger vil man have seet, at hjælpsomhed ogsaa i fangenskab er et fremtrædende træk.

Ved en ensidig opfattelse af læren om «kampen for tilværelsen» er en stor del af Darwins tilhængere bragt til at betragte dyreriget som en verden, hvori der kun raader strid mellem næsten udsultede skabninger, der stedse tørster efter hverandres blod. Literaturen har i lang tid gjenlydt af krigsraabet: «Let the strongest live and the weakest die».[1]

Fyrst Krapotkin har i tidsskriftet «The nineteenth Century» med rette hævdet, at om der end mellem forskjellige arter hersker megen ødelæggende strid, er der fuldt saa megen eller endog mere samvirken og understøttelse mellem dyr, der tilhører samme art eller slegt, og at selskabelighed — i lige saa høi grad som indbyrdes kamp — er en naturlov. Fremdeles, at de mest selskabelige væsener har de fleste chanser for at leve længst og til at opnaa den høieste udvikling af intelligens indenfor deres respektive klasser. (Man tænke her paa menneskene).

Kjendsgjerninger beviser ogsaa til overflod, at en virksom understøttelse finder sted mellem individer selv af lavere dyreslegter. Den russiske professor Kessler protesterede ligeledes ved et naturforskermøde i St. Petersburg i 1880 mod en vidt udbredt overvurdering af den saakaldte kamp for tilværelsen, idet man glemte, at der eksisterede en anden for dyrenes vedkommende ligesaa vigtig lov, nemlig den: at individer af de forskjellige klasser af dyr, især de høiere, kommer hverandre til hjælp. Som et eksempel paa saadanne følelser citeres her:

Brehm, der i «Vom Nordpol zum Äquator», fortæller, at,

[1] «Lad de sterkeste leve og de svageste dø».

da hans reiseselskab drog gjennem Bogoslandet,[1] traf de paa en flok kappebavianer,[2] som, da de blev angrebne med geværsalver og forfulgte af selskabets to modige mynder, rigtignok trak sig tilbage til bjergene, men dog holdt sammen i flok og forsvarede sig til dels ved at kaste stene. Under dette abernes tilbagetog blev en unge paa omtrent et halvt aar tilbage. Den skreg høit, da den saa hundene, og flygtede raskt op paa en klippeblok, hvorfra mynderne afskar den tilbagetoget. «Vi troede allerede», siger Brehm, «at vi havde faaet denne abe i vor magt, men vi glædede os for tidligt; thi i dette øieblik nærmede en gammel han sig paa en stolt og værdig maade. Uden at bryde sig om jægerne og uden at vise den mindste frygt for hundene gik den langsomt op paa klippeblokken, hvorfra den sendte disse nogle saa lynende øiekast, at de holdt sig i ærbødig afstand. Den klappede ungen, tog den til sit bryst og tiltraadte derpaa tilbagetoget lige forbi mynderne, der var saa forbløffede, at de lod den passere ganske uhindret med den lille.»

Intet andet dyr end aben benytter sig af saadanne forsvarsmidler som stene, og man vil vistnok heller ikke hos andre dyr finde eksempler paa, at nogen af dem udsætter sig for fare netop for at redde en hjælpeløs unge af sin egen art.

Denne fortælling vidner ogsaa om stort mod hos anførerne for abeflokkene.

(De gamle hanner af kappebavianerne har et gebiss, som er sterkere end pantherens, og nærer i almindelighed kun frygt for slanger.)

I den zoologiske have i London var Romanes vidne til følgende hændelse, der viser sympathi hos én abe og ondskabsfuldhed hos en anden. Han fortæller:

«For et par aar siden var der i den zoologiske have en arabisk og en nubisk bavian indelukkede i et og samme bur. Dette bur stod tæt ved et andet, der beboedes af en bavian med et hundelignende hoved. Den nubiske bavian stak en dag sin haand imellem skillevæggens sprinkler for at stjæle en nød, som den store «hundehodede» bavian havde lagt saaledes, at den kunde naaes fra det andet bur. Sandsynligvis havde den

[1] Landskab paa Kereus høislette i det nordlige Abyssinien.

[2] Saa kaldet, fordi de paa forkroppen har en langhaaret manke eller «kappe».

gjort dette, for at nødden skulde tjene som lokkemad. Den nubiske abe forstod meget vel den fare, som den udsatte sig for; thi den oppebiede det øieblik, da dens store nabo havde vendt ryggen til og aldeles syntes at have glemt nødden. Den «hundehodede» skelede imidlertid hele tiden rundt omkring sig, og ikke før var dens offers haand kommen ind i dens bur, før den sprang til og greb haanden med sine tænder. Den nubiske udstødte et smertensskrig, og vogteren kom derfor springende til. Ved hjælp af en god dragt prygl gav den «hundehodede» slip paa sit tag. Den saarede trak sig tilbage til midten af sit bur, jamrende og ynkende sig, idet den paa samme tid holdt den haand, som var bleven bidt, op til sit bryst, medens den gned den med den anden. Den arabiske bavian nærmede sig nu fra den øvre ende af buret, og, idet den udstødte en lyd, der udtrykte medfølelse, paa samme tid som den skulde være beroligende, sluttede den saarede i sine arme. Denne medfølelse havde en absolut beroligende indflydelse paa den lidende, idet dennes skrig blev mindre jamrende. Den maade, hvorpaa den nubiske lagde sin haand ind til sin vens bryst, var merkelig udtryksfuld, ret som om den satte stor pris paa den udviste sympathi. Denne rørende scene varede længe, og medens jeg stod der og saa paa,» siger Romanes, «følte jeg, at om dette tilfælde endog havde været enestaaende, vilde det i og for sig have været tilstrækkeligt til at vise en merkelig overensstemmelse mellem de ædleste følelser hos mennesker og dyr.»

At ogsaa en klasse af sindsrørelser lignende med dem, som vi kjender under navn af bebreidelse, er tilstede hos aber, viser en begivenhed, som iagttoges af kaptein Johnson.

«Jeg var med», siger denne gentleman, «i et jagtselskab, der drog igjennem Bahardistriktet.[1] Vore telte var opslaaede en lund af mangotrær[2], og vore heste var bundne et lidet stykke borte fra teltet. Da vi holdt paa at spise middag, kom en indfødt ind til os og fortalte, at nogle af hestene havde slidt sig løs, da de var blevne skræmte af aber, som befandt sig oppe i trærne. (Arten var bhunder eller rhesus, en af indernes hellige

[1] Landskab i det nordlige Forindien, vandet af Ganges og flere af dennes bielve

[2] Mangotræet fra Ostindien dyrkes i flere tropiske lande for sin velsmagende stenfrugt.

aber). Saasnart jeg var færdig med at spise, gik jeg ud med mit gevær for at drive dem bort. Jeg skjød paa en af dem. Straks skuddet var faldt, sprang den ned til den nederste gren af træet, hvor den pludselig stoppede. Koldblodig lagde den sin haand paa det saarede sted, som var bedækket med blod, og holdt det henimod mig, for at jeg skulde se det Jeg følte mig saa slagen i øieblikket, at det efterlod et uudsletteligt indtryk, og jeg har aldrig siden skudt paa nogen abe.

Næsten straks efter at jeg var vendt tilbage, og førend jeg endnu havde fortalt mine kamerater det passerede, kom den indfødte hen og fortalte, at aben var død. Vi befalede ham at bringe den hen til os; da han vendte tilbage, havde imidlertid de andre aber baaret den døde bort, og vi kunde siden ikke faa øie paa nogen af dem.»

Dette tilfælde er paa en slaaende maade bekræftet ved følgende hentydning til Sir W. Hoste's memoirer af forfatteren Jesse:

«En af Sir Hoste's officerer, som kom hjem efter at have været paa jagt hele dagen, saa en hunabe, som løb hen over klipperne med sin unge i sine arme. Han skjød, og dyret faldt. Da han kom hen til stedet, krystede aben med den ene haand ungen til sit bryst, medens den med den anden pegte paa det saar, kuglen havde frembragt. Denne havde gaaet gjennem den øvre del af abens bryst. Idet aben dyppede en finger i blodet og derpaa holdt den op, syntes den at bebreide officeren, at han var aarsag i dens død og i ungens tillige; thi den pegte straks efter paa denne.» Sir Hoste siger: «Jeg har aldrig følt mig saa ubehagelig berørt, som da jeg hørte denne fortælling, og jeg bestemte mig til aldrig i mit liv at skyde paa saadanne dyr.»

Medens der altsaa hos en mængde aber kan paavises, at ædlere følelser i høi grad er fremherskende, kan det ligesaa bestemt paavises, at hevngjerrighed og ondskabsfuldhed i lige høi grad er tilstede hos enkelte arter. Følgende fortælling, der er fortalt Darwin af Sir Andrew Smith, viser en overlagt hevn:

«En officer i Capstaden havde ofte ertet en tæmmet bavian. Da officeren en dag skulde gaa til parade, og han var kommen i nærheden af eksercerpladsen, fik bavianen øie paa ham og sprang hen til et sted paa veien, hvor officeren skulde passere. Her rørte den i en vandpyt sammen noget dynd, og idet dens

offer gik forbi, kastede den meget behændigt dyndet paa ham til stor moro for dem, som saa dette. Længe efter jublede og triumferede bavianen, naar den saa officeren.»

Enkelte bavianer er saa sinte, at et eneste ord, en spottende latter eller et skjævt øiekast kan gjøre dem rasende. Har de ikke noget andet at udgyde sin vrede over, kan de bide sine egne lemmer tilblods. Da Maximilian Perty som ganske ung mand engang besøgte et menageri i en tysk by, holdt han en liden stok hen til jernsprinklerne i det bur, i hvilket en bavian var indelukket. Paa sin haand havde Perty en halvt paatrukken hanske. Aben saa tilsyneladende ganske rolig paa stokken og manden. Da denne imidlertid kom lidt nærmere, sprang bavianen hurtig som et lyn hen og greb — ikke efter stokken, men efter haanden. Havde den faaet tag i haanden, vilde den upaatvilelig have revet af baade den og armen. Nu fik den kun stokken og hansken fat, og begge dele rev den i fuldt raseri i smaa stykker.

Nysgjerrighed er mere fremtrædende hos aber end hos andre dyr. Saaledes har man foretaget forsøg med udstoppede slanger, idet man har lagt saadanne inde i en æske i abernes bur. Endskjønt aber har en instinktsmæssig frygt[1] for disse krybdyr, kan de dog ikke bare sig for leilighedsvis at løfte paa laaget og titte paa slangerne.

Beslegtet maaske med nysgjerrigheden er efterlignelseslysten, som jo hos aber er blevet til et ordsprog. De er de eneste dyr, som efteraber kun for at efterabe.

Et resultat — udentvil af abernes efterlignelseslyst — er deres forkjærlighed for klæder og forskjellige toiletgjenstande. Lady Verny omtaler en orangutan, som hun iagttog ombord i et skib. Hver morgen, naar det blev koldt, tog aben paa sig et flanels sjal, hvilket den paa en meget net maade foldede over sit bryst, — en efterligning af en ombordværende officersfrue. Tamme chimpanser bærer sommetider klæder, hvis de har anledning til at faa fat i saadanne. De kan tildels klæde paa sig selv, og viser den samme slags stolthed over klæderne, som mange vilde. En hun-orang-utan i Jardin des Plantes, Paris, bærer en surtout, hvilken den paa en affekteret maade slaar om

[1] Slanger lever jo ogsaa paa trærne og er saaledes de eneste dyr, foruden rovfugle, som der kan komme aberne tillivs.

sine baglemmer, naar fremmede nærmer sig. Den sover i en seng med lagener og uldtepper og putter sine hænder under teppet for ikke at fryse paa dem.» (Graphic, 6te mars 1875).

Enkelte aber har ogsaa sans for det komiske. En saadan følelse iagttoges i sin tid hos en orang-utan i den zoologiske have i London. Dens madkop var af en noget eiendommelig form, og naar denne var tom, pleiede aben at sætte den paa sit hoved, hvor den da havde en vis lighed med en hat. Aben pleiede i almindelighed at begunstige tilskuerne med et bredt grin, naar den gjorde dette, og det manglede da heller aldrig paa latter fra disse. Dens held i denne henseende var øiensynlig ledsaget af ikke liden tilfredsstillelse fra dens egen side.

Almindelig intelligens.

Med hensyn til abernes intelligens ialmindelighed, saa er det at merke, at der her, som ellers i dyreriget, er en overensstemmelse mellem legemets fuldkommenhed og de mentale anlæg. De menneskelignende aber staar høiere end de andre.[1]

Hos disse kan man blandt andet merke sig følgende resultat af deres psykologiske evner:

Menneskelignende opførsel ved menneskets bord, heri indbefattet benyttelse af menneskelig mad og drikke samt bordredskab. Menneskelignende opførsel i menneskets selskab overhovedet og som menneskets tjener. Menneskelignende brug af arme og hænder, samt af redskaber, baade naturlige og kunstige, som f. eks. stene, stokke og touge. Brug af et slags bolig og leie samt forkjærlighed for klæder. Omsorg for saarede og døde, latter og graad, saaledes som ovenfor paavist.

Omend nu aberne — eller enkelte aber — hører til de høieststaaende dyr i intellektuel henseende, har det været omstridt, hvilke eller hvilket dyr staar høiest absolut. I denne henseende har der ikke ubetinget været enighed. Enkelte har opstillet hunden som den høieststaaende, en rang som den da utvilsomt skylder den nære forbindelse, i hvilken den har staaet til mennesket, og den opdragelse, den har faaet gjennem talløse gene-

[1] Som bekjendt gives der aber, som ikke har den fjerneste lighed med et menneske.

rationer; thi der er ingen tvil om, at resultaterne af denne opdragelse — baade de gode og de slette — er opmagasinerede hos dette dyr saavel som hos andre under lignende omstændigheder ved arv.

Iblandt pattedyrene har dog hunden rivaler til denne antagne stilling i elefanten paa den ene side og i antropoïdaberne paa den anden, medens papegøien indtager en fremtrædende stilling iblandt fuglene ved sin artikulerede lyd — ved sin tale.

Ja enkelte forfattere har ogsaa stillet myrerne, om hvilke Wood siger, «at enkelte af deres foretagender er ligefrem forbausende», som de høieste. Det maa dog i denne forbindelse erindres, at disse dyrs fysiske bygning er vidt forskjellig fra de høiere dyrs, og at deres mentale anlæg, eller den grad af intelligens, de er i besiddelse af, nødvendigvis maa adskille sig fra hvirveldyrenes.

Hvad nu en saadan sammenligning angaar, saa er her at merke, at de forskjellige klasser eller individer i denne ikke bliver staaende paa lige fod, forsaavidt som enkelte arter eller individer har været underkastede menneskets indflydelse i umindelige tider, medens vi kun kjender andre i vild tilstand. Menneskets indflydelse paa aberne har saaledes været meget begrænset, ialfald utilstrækkelig til at vise den udstrækning, til hvilken deres intellektuelle anlæg kunde naa. Overhovedet maa der ved en saadan sammenligning skjelnes mellem høi capacitet ɔ: mulighed og høi udvikling. Der kan hos et dyr være udviklet og ikke anvendt capacitet, men der kan ikke eksistere udvikling uden capacitet (Lindsay).

Den mentale skala i dyreriget falder — saavidt vort kjendskab nu strækker sig — ikke sammen med den zoologiske skala. De mest intelligente staar ikke nærmest ved mennesket i den skala, hvori dyreriget ialmindelighed inddeles af zoologer.

I enkelte klasser, ordener o. s. v. finder vi, at der er enkelte arter eller individer, som i henseende til intelligens er fremtrædende. Saaledes myrerne blandt de hvirvelløse og hunden blandt hvirveldyr.

Tager vi for os ordenerne i den zoologiske skala, er følgende de, der viser den høieste intelligens blandt pattedyr:

1) De firhændede (særlig antropoïdaberne). 2) Rovdyr (hunden, katten, ræven, schakalen etc.). 3) De mangehovede

(elefanten). 4) De enhovede (hesten, æslet). 5) Gnaverne (bæver, rotte). 6) Drøvtyggerne (gjeden, koen etc.).

Flaggermusene, som i den zoologiske skala staar nærmest aber, kan ikke i nogensomhelst maade med hensyn til intelligens sammenlignes med f. eks. elefanten eller hesten.

Specielle eksempler paa abers intelligens.

Rengger beretter, «at førstegang han gav eg til sine aber i Paraguay, slog de dem istykker, saaledes at en stor del af indholdet gik tilspilde. Naar de siden fik eg, slog de ganske løselig den ene ende mod noget haardt og pillede derpaa skallet af med sine fingre.

Naar de skar sine fingre med en skarp kniv en eneste gang, vilde de siden ikke røre ved den, eller ogsaa behandlede de den med den største forsigtighed. Sukkerstykker blev ofte givet dem indtullet i papir; sommetider puttede Rengger en levende hveps ind i pakken, og de kunde da blive stukne. Naar dette imidlertid havde hændt én gang, holdt de pakken op til sit øre for at lytte, om noget skulde røre sig derinde.» En saadan iagttagelsesevne og en saadan raskhed i at danne nye forestillinger viser en høi grad af intelligens.

Professor Croom Robertson har meddelt Romanes følgende begivenhed, om hvorledes en abe opførte sig, som fik fat i et speil. Han siger: «Jeg var for mange aar siden vidne til følgende hændelse i «Jardin des Plantes». Den forbausede mig dengang, og jeg har siden ofte fortalt den til andre. En stor abe — jeg tror en antropoïd — men kan ikke med bestemthed sige arten, befandt sig i et jernbur sammen med flere smaa og spillede mester over disse med mange skjelmsstykker — til stor moro for tilskuerne. Mange ting — frugt og lignende — var blevne kastede ind mellem burets sprinkler, og altid var denne abe førstemand til at gribe det indkastede. Tilsidst var det en af tilskuerne, som kastede ind et lidet haandspeil, der var indfattet i en ganske sterk træramme. Dette lagde aben straks beslag paa og begyndte at bruge det som en hammer. Pludselig blev den var sit eget billede i speilet og syntes for et øieblik meget overrasket. Derpaa bøiede den sit hoved bag speilet for at finde den anden af sit slags, som

den øiensynlig troede befandt sig der. Forbauset over ikke at finde nogen, troede den, at den ikke havde været rask nok i sin bevægelse. Den fandt heller ikke denne gang nogen og gjentog atter forsøget. Dens forbauselse forandredes nu til vrede, og den begyndte at slaa rammen haardt mod burets gulv. Glasset blev straks ødelagt, og der faldt stykker ud. Idet den fortsatte med at slaa, blev den atter var sit billede i et glasstykke, som endnu sad i rammen. Den besluttede da — som det syntes — at gjøre nok et forsøg. De første gange havde den været mere forsigtig; denne gang var den langt heftigere. Da den heller ikke nu opdagede noget, blev den rasende over denne sidste feiltagelse. Den knasede glasset med sine tænder, den kastede resterne mod gulvet og knasede atter, til intet andet end splinter var tilbage.»

Det er af ikke liden interesse at merke sig, at vilde folk, som førstegang bringes i berørelse med et speil, opfører sig paa lignende maade som enkelte dyr. Saaledes fortæller Hartshorn, at da en cingalesisk vedda blev vist et speil, syntes han først forskrækket, men tillige forundret; efterpaa saa han rundt speilet og tog fat i det, dog med haanden paa sin øks, som om han var beredt til at forsvare sig. Fem eller seks andre, til hvem speilet blev vist, opførte sig paa lignende maade.

Kaptein Moresby fortæller, at «kvinderne paa New Guinea farer tilbage, naar man førstegang viser dem et speil». Noget lignende fortæller en korrespondent til den skotske avis «The scotsman» for 20de juli 1876 om indbyggerne paa Fiskerøen mellem Australiens fastland og New Guinea. En gut, som havde faaet fat i et speil, vendte det rundt og rundt, op og ned, omtrent som en abe, ligesom for at se indi det fra bagsiden af. «Jeg skal aldrig glemme», siger denne korrespondent, «den latter, han satte i, da han fik se sit sorte ansigt i speilet. Des mere han lo, des mere lo billedet naturligvis. Han kunde ikke begribe dette. Han indbildte sig, at der var nogen paa bagsiden af glasset.» — Patagonierne gjør det samme.

At aber kan gjenkjende sig selv paa fotografier bekræftes af en samvittighedsfuld iagttager af abernes liv, I. Fischer. Denne forfatter fortæller ogsaa, at en rhesus *(macacus erythræus)*, der tilhørte ham, en dag morede sig med at blade i en

katalog, hvori der var tegninger af forskjellige slags vaaben. Da den der fik se billedet af en revolver, blev den saa forskrækket, at den tog flugten. Den havde straks gjenkjendt dette redskab, med hvilket den altsaa forbandt forestillingen om noget ubehageligt. (Fig. 17).

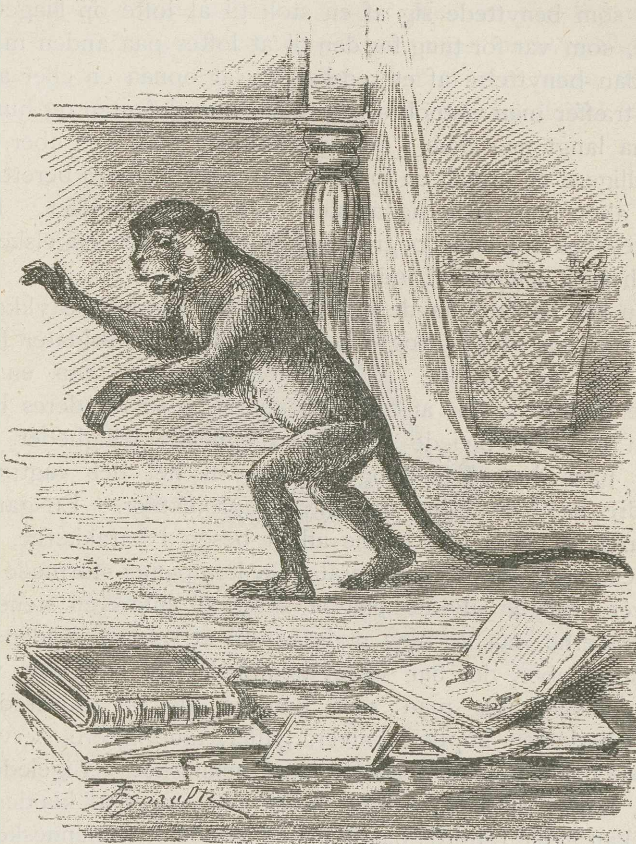

Fig. 17. — «Da den fik se billedet af en revolver, blev den saa forskrækket, at den tog flugten — — —.»

I «Bulletin de la Société d'anthropologie de Paris» [1] fortælles ligeledes, at en ung magot gjenkjendte kolorerede billeder af aber, og at den gav sig til at kjærtegne dem. Sit eget portræt omfavnede den, trykkede det mod sit bryst og vilde ikke skille sig ved det.

[1] Pag. 441, 1879.

Jeg skal nu fortælle nogle flere eksempler paa den intelligens, som flere aber viser.

Den orang-utan, som franskmanden Cuvier i sin tid havde i Paris, pleiede at benytte sig af en stol, naar den f. eks. skulde aabne en dør eller lignende, og Rengger fortæller om en abe, som benyttede sig af en stok til at løfte op laaget paa en kiste, som var for tung for den til at løftes paa anden maade. En saadan benyttelse af et redskab for at opnaa en eller anden hensigt træffer man vistnok ogsaa tildels hos elefanten og hunden, men paa langt nær ikke i den udstrækning som hos aber.

Tidligere er omtalt en fortælling af Brehm, hvori berettes, at en del aber benyttede sig af stene som forsvarsmidler. Dette bekræftes ved følgende begivenhed, fortalt af den engelske løitnant Ship i dennes «Erindringer».

«En kap-bavian[1] havde stjaalet en del klædningsstykker fra barakkerne, og Shipp drog afsted med en trop soldater for at faa fat paa det stjaalne. I den hensigt gjorde han en omgaaende bevægelse for at afskjære aberne veien til deres huler, hvorhen de altid pleiede at ty ved lignende leiligheder. De iagttog hans bevægelser og udsatte en hel del vagtposter. De andre samlede stene og lignende projektiler. En gammel graahaaret en, som ofte havde aflagt besøg i barakkerne, «uddelte befalinger» som en general. Da kompaniet stormede frem til angreb, rullede aberne paa et skrig af anføreren stene ned paa soldaterne, saa de blev nødsaget til at opgive striden.»

Mange aber, der har været tæmmede, og som har været inde i husene, har man seet benytte sig af bordredskab, f. eks. tallerkener, kopper, kniver, gafler, tandpirkere, servietter o. s. v. paa lignende maade som mennesket Ligeledes af møbler, f. eks. stole og borde, senge etc., samt af klæder. Ja mange kan sidde tilbords paa lignende maade som mennesket, — et resultat dels af efterligning, dels af oplærelse. De spiser da og drikker paa samme maade, som mennesket gjør, og holder i glas og kopper med sine fingre. Da til eksempel Cuviers orang-utan en dag sad ved et bord og spiste, og den havde sat fra sig et glas, saa den, at det ikke stod sikkert. Den lagde da sin haand paa foden af glasset for at understøtte det. (Fig. 18).

Om den ovennævnte Cuviers orang-utan fortæller denne forfatter:

[1] Bavian fra Kapkolonien.

«Dette dyr havde fattet saadan hengivenhed for to smaa katte, der dog ikke altid var den blot til moro. Den tog ofte den ene eller den anden af kattene i sine arme og kunde ogsaa sommetider sætte dem op paa sit hoved. Naar de nu holdt paa at falde ned, klorede de aben med sine klør. Den fandt sig i dette med stor taalmodighed. Men en dag tog den fat paa kattens poter og undersøgte disse meget omhyggeligt. Da den opdagede deres klør, forsøgte den at rive disse ud med sine fingre. Det lykkedes naturligvis ikke. Imidlertid lod den

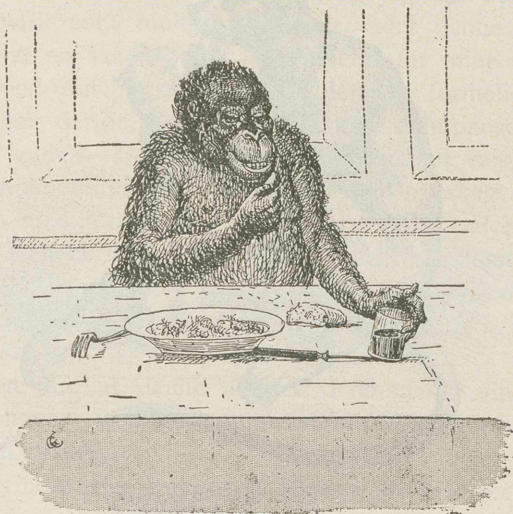

Fig. 18. — «Den lagde da sin ene haand paa glasset for at understøtte det — — —.»

sig hellere klore, end den vilde opgive den fornøielse, som den havde af at lege med kattene.»

En lignende hændelse, der paa samme maade viser en abes dømmekraft om aarsag og virkning, er berettet af Brehm.

Det var en babuin, som han havde bragt med sig fra sin anden reise i Sudan. En dag blev aben kloret af en kat. Den bemægtigede sig den skyldige, undersøgte omhyggelig dens klør og gjorde disse uskadelige ved at bide dem af med sine tænder. (Fig. 19).

Følgende fortælling, citeret af Romanes, viser ogsaa en høi grad af intelligens:

«En af de store aber i Alexandra-paladset i London havde i længere tid lidt af tandpine, og den havde af denne grund faaet en svulst, der dannede en fremstaaenhed paa kindet. Smerten syntes saa stor, at det blev besluttet at raadspørge en tandlæge, om hvad der skulde gjøres. Da dyret sommetider var meget balstyrigt, tænkte man at anvende gas, for at en operation skulde lykkes, hvis man skulde være nødt til at trække tanden ud. I overensstemmelse hermed blev der gjort

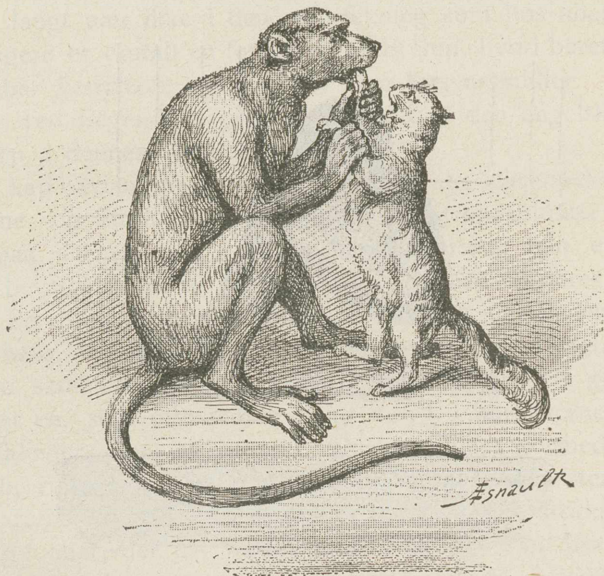

Fig. 19. — «Den bemægtigede sig den skyldige, undersøgte dens klør og gjorde disse uskadelige ved at bide dem af med sine tænder — — —.»

forberedelser, men da det kom til stykket, var abens opførsel en fuldstændig overraskelse for alle interesserede. Da den skulde tages ud af buret, kjæmpede den meget imod, og den gjorde sterk modstand, idet den skulde puttes ned i en sæk, i hvis ene ende der var gjort en aabning for dens hoved. Den fik sin ene haand tvunget ud, værgede sig med denne og skreg og syntes idetheletaget at ville blive meget brydsom. Tandlægen, som skulde foretage operationen, lagde sin haand paa svulsten og skar hul paa denne. Straks forandredes abens opførsel. Den lagde sit hoved ganske rolig ned til undersøgelse

og tillod saa stille som muligt udtrækning af tandstumpen uden gas.»

Af alle aber er chimpansen maaske den, der er den kløgtigste. Ialfald er den en af de mest tiltrækkende. Mange unge eksemplarer af denne abe er bragte til Europa, og de gjorte iagttagelser stemmer overens deri, at denne abe er godmodig, livlig og intelligent.

I Brehms sidste verk «Vom Nordpol zum Äkvator», der er udgivet efter denne forfatters død, siges der om denne abe: «Jeg har i flere aar havt chimpanser, og jeg har betragtet dem saa fordomsfrit som muligt. Jeg har ladet denne abe leve i mit hus, havt en saadan som legekamerat for mine børn, ladet den spise ved mit bord, undervist den og formelig opdraget den. Jeg tør derfor tro, at jeg kjender chimpansen saa godt som nogen anden. Den er virkelig et tænksomt væsen. Enhver af dens handlinger er bevidst og sker med overlæg. Den efterligner, men med forstand og dømmekraft; den lader sig belære og lærer. Den er ligeoverfor voksne anderledes end mod børn. De første har den respekt for, de sidste betragter den omtrent som jevngode kamerater. Den er ikke blot nysgjerrig, men formelig videbegjærlig — — —.»

Med en abe af denne art har Romanes i sin tid i den zoologiske have i London anstillet direkte forsøg paa dens mulige evne til at tælle.

Man erindre det merkelige faktum, at mange vilde folkeslag har en meget ufuldkommen kundskab om tal, ja mange kan neppe siges at kunne tælle, uden paa en meget begrænset maade. Saaledes fortæller Lumholz om australnegerne, at de ikke kan tælle længere end til tre, og at de kun har udtryk for talordene en, to, tre. Et hvilketsomhelst andet antal betegnes ved ordet mange. Og om veddaerne paa Ceylon fortæller Hartshorn, «at de slet ikke er istand til at tælle». De kan ikke tælle engang ved hjælp af fingrene, idet de ikke har noget begreb om tal. Ny Caledoniens urindvaanere «kan med vanskelighed tælle de laveste tal».

Saaledes kan tælling, regning, idéer eller begreber om tal, visselig ikke være medfødt hos mennesket (Büchner). Evnen til at behandle tal er efterhaanden udviklet hos det ved opdragelse og undervisning.

Wallace har med rette gjort opmerksom paa vanskelighederne ved de forskjellige eksperimenter, der har været anstillede for at bringe det paa det rene, hvorvidt dyr kan tælle eller ikke. Sikkert er det, at iagttagelser over dyrenes evne i denne henseende har hidtil været faa og ufuldkomne, og at man derfor aldeles ikke har nogen sikker kundskab om udstrækningen af dyrenes evne i denne retning og om denne evnes natur.[1]

Med hensyn til ovennævnte chimpans fik Romanes dyrets vogter til at forlange, at det skulde give ham et, to, tre halmstraa af den halm, det laa paa. Bragte aben det rigtige antal, fik den et stykke frugt; kom den med urigtige, blev dens gave tilbagevist. Paa denne maade lærte dyret hurtig ikke blot at tælle til tre, men ogsaa at forbinde et begreb med tallene. Forlangte man tre halmstraa af den, tog den dem et for et op i munden, og man kunde altsaa være sikker paa, at aben virkelig tællede, indtil den kom til det forlangte tal, og ikke bare tog nogle halmstraa i munden paa maa og faa, medens den gav agt paa vogterens udtryk, om den havde gjettet rigtig eller ei. Man gik da fra tre til fire og fem og sluttelig høiere op. Aben lærte at tælle til seks, nok saa sikkert til syv, fra otte til ti blev den derimod altid ustø. Naar man bad den om otte eller ti halmstraa, bragte den snart det rette og snart det urette antal, men aldrig mindre end syv, saa man saa, den havde forstaaet, at der skulde flere til; men det var især de tal, som var nærmest syv, den holdt sig til. Netop denne begrænsning viste, at den indtil syv virkelig tællede. Den forsøgte ogsaa at fuske ved at bøie et halmstraa sammen for at lade dette passere for to, men forbedrede sig dog i denne henseende, da den saa, at den ikke kunde slippe gjennem med det. Romanes troede dog, at det her var taalmodigheden, som svigtede den, naar den forsøgte at gjøre «svig i regnskabet», — og ikke evnen. Naar den plukkede halmen op, saa den ikke paa vogteren, men lige ned paa straaene, saa man var ganske sikker paa dens selvstændige arbeide.

Idet jeg afslutter dette afsnit, vil jeg minde om professor Maximilian Pertys ord om aberne, idet han siger, «at man-

[1] Under kapitlet «hesten» har jeg anført et eksempel paa tælling hos en sporveishest i Kristiania.

gelen paa høiere sjælskræfter og paa sædelige ideer er aarsagen til, at disse dyr ikke er komne ud over det trin, som deres «natur» aldrig vil tillade dem at overstige, samt at menneskets indvirkning paa dem i henseende til den maade, paa hvilken de forskjellige ytringer af intelligens kommer tilsyne, kun har formaaet at hidføre en yderst ringe forandring i dette forhold.»

Dette er sikkerlig tilfældet, men det er dog at bemerke, at menneskets indflydelse paa aberne har været yderst liden af den grund, at disse dyr ikke har været husdyr i samme forstand som hest og hund. Havde aberne staaet under en lignende indflydelse, tør det være, at de med hensyn til intelligens vilde have overgaaet de nævnte husdyr.

KAPITEL IV.

Hunden.

Hvorlænge hunden har været tæmmet, vides ikke. Heller ikke ved man noget sikkert om dens nedstammen, om den f. eks. oprindelig er en tæmmet sjakal[1], ulv eller lignende, ei heller om den oprindelig har været tæmmet paa flere steder af jorden, hvad der er det sandsynligste, eller om den kun har været tæmmet paa et sted og derfra er udbredt over hele jorden. Nok er det, den har fulgt mennesket under alle breddegrader og findes hos de lavest staaende folkeslag.

Hos de gamle ægyptere var hunden anseet for et helligt dyr. Kelterne havde hunde, som de benyttede sig af i krig, og i slaget ved Marathon 490 f. Kr. skal en hund have kjæmpet med i grækernes rækker mod perserne. (Perty). Denne hund blev sammen med faldne græske helte forherliget ved et billede af Polygnates.

Af naturen er hunden begavet med ikke liden intelligens, og ved stadigt samvær med mennesket i forening med træning i forskjellige øiemed og udvalg af racer er dens naturlige anlæg betydelig udviklede.

Vi finder rigtignok en hel del modifikationer i anlæg hos de forskjellige racer; men alle disse kan henføres til de forskjellige øiemed, mennesket har havt med træningen.

I hundens psykologiske karakter, der saa at sige er formet ved menneskelig paavirkning — tildels ubevidst — igjennem

[1] Hr. professor Lieblein har meddelt mig, at hunden findes afbildet paa de ældste ægyptiske mindesmerker, fra aar 3000 f. Kr. Samtidig sees ogsaa sjakalen. Disse to var saaledes for 5000 aar siden to skarpt adskilte dyreformer.

tusender af aar, har vi saaledes et merkeligt monument over menneskeligt arbeide. Forfatteren Alexander Kielland siger i sit verk: «Mennesker og Dyr», «at hunden ved den lange omgang med mennesket har tabt mesteparten af den intelligens, som kampen for tilværelsen udvikler hos det frie dyr — — —.» Vistnok er det saa, at den saakaldte kamp for tilværelsen udvikler dyrets intelligens; men det er dog et uomtvisteligt faktum, at den intelligens, som en mængde tamme hunde viser, er fuldt saa udviklet som den, vi ser hos dens vilde slegt, ial-

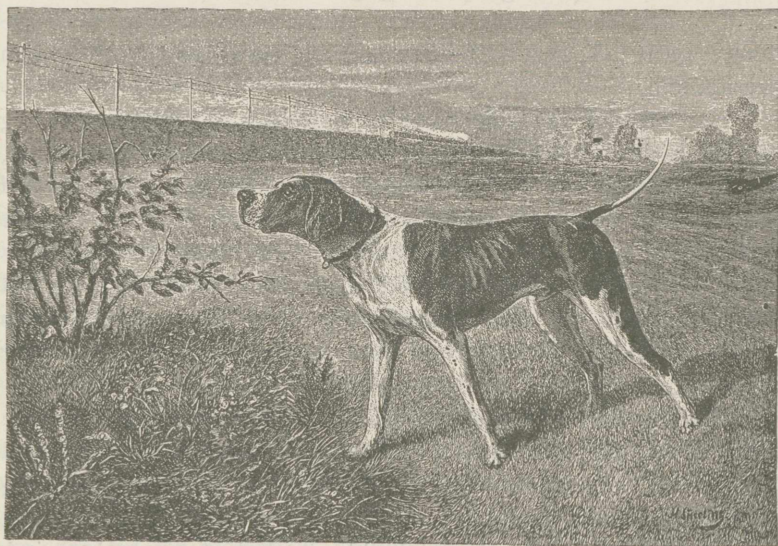

Fig. 20. — Korthaaret fuglehund (pointer).

fald saavidt vort kjendskab nu strækker sig. Hvis hunden derfor har tabt en del af den intelligens, som udvikles ved den saakaldte kamp for tilværelsen, saa har den ved paavirkning af mennesket vundet mere i andre retninger. Dette kan siges som regel. En anden sag er det, at menneskets indflydelse ikke altid har været heldig for hunden i andre henseender, saaledes i lande, hvor dette dyr er brugt ved smugling, eller f. eks. i Skotland, hvor hunde ialfald tidligere blev oplærte til at stjæle faar. Man erindre ogsaa blodhundenes skaanselløshed mod negre i slaveriets dage i Amerika.

Paa mange steder i Østerlandene, hvor dette dyr er i høi

grad forsømt eller daarlig behandlet, har det ogsaa mange slette egenskaber, der ikke er udviklede under heldigere omstændigheder. Her bruges ordet «hund» som udtryk for dyb foragt eller som skjeldsord. (Det er en uretfærdighed mod det ædleste af alle dyr, naar man ogsaa hos os bruger lignende udtryk).

Disse hunde har ikke været underkastede tæmningens indflydelse i den grad som vore hushunde, jagthunde o. s. v., og vi kan derfor ikke vente andet, end at de maa staa paa et lavere udviklingstrin. Enkelte reisende har betegnet deres udseende som «frækt» og «pøbelagtigt». (Brehm).

De herreløse hunde i østerlandske byer holder til i bestemte gader, ligger bestandig ude og lever af, hvad de kan overkomme.

For en del aar siden ved et ophold i Konstantinopel tog jeg en hvalp op fra gaden og bragte den ombord i det skib, paa hvilket jeg var, for om muligt at tæmme den. Den var i begyndelsen nok saa medgjørlig og trivedes bra. Af hele mandskabet blev den godt behandlet. Efterhvert som den blev større, fremtraadte dog dens vilde natur, den blev bidsk og lidt efter lidt mere og mere umedgjørlig. Tilsidst benyttede den enhver anledning til at bruge sine tænder, og der var derfor ingen anden raad end at dræbe den.[1]

I denne forbindelse skal jeg citere, hvad en fransk reisende siger: «Da jeg gik iland i Galata, kom ikke en eneste hund hen for at kjærtegne mig, og heller ikke i Pera fandt jeg nogen ven blandt dem.»

Som andet eksempel paa direkte resultat af menneskets indflydelse paa en af de mange europæiske racer kan nævnes bulldoggens haardnakkethed og standhaftighed i at holde fast paa en fiende, gjennem tykt og tyndt, ja endogsaa ind i døden. Iblandt hunde er der ingen, som har et saa slet rygte for dumhed, mangel paa hengivenhed, bidskhed, trættekjærhed etc.; men mange forfattere har vist, hvor ugrundet en saadan antagelse er.

Under gunstige omstændigheder kan den blive trofast og intelligent, ja den kan endogsaa lære kunststykker, saaledes som f. eks. pudelen.

[1] Alle herreløse hunde, jeg dengang saa i K., havde en ens gulrød farve. Man erindre, hvilken forandring dyrenes farve undergaar ved tæmning.

Jesse fortæller om en bulldog, som endogsaa døde af sorg, da den skiftede eier.

Hundens fornemste sans er lugten. Dog gives der racer, hos hvem denne er lidet udviklet, f. eks. hos de skotske faarehunde. Hørselen er ialmindelighed meget skarp. Alt, hvad der i sterkere grad pirrer deres sanseredskaber, er dem imod, saaledes enhver skarp lyd eller lugt. Sterkt lys besværer dem ikke. (Brehm). Under søvnen, som ikke varer længe ad gangen, drømmer de ofte. Sveden afsondrer sig især paa tungen. Kroppen holdes under gangen og i smaat trav i en skjevt fremadskridende stilling.

Som eksempel paa hundens skarpe sanser skriver hr. fhv. sogneprest Daniel von Kervel, Ørskoug, følgende til mig:

«Mine forældre havde en stor hund, der om natten havde sin plads paa en pude under et bord i deres sengkammer. Naar min far stundom var ude om aftenen, og mor gik tilsengs, førend han kom hjem, pleiede hunden at hoppe op i sengen og lægge sig tvers over hendes fødder; naar hun vilde jage den ned, begyndte den at knurre og vise tænder. Den blev liggende i god ro, indtil min far kom hjem og ringede paa gadedøren. Da hoppede den ned, straks far ringede, og lagde sig paa sin plads under bordet.

Vi havde paa den tid en tjenestepige, som saa godt kunde efterligne den særegne maade, hvorpaa min far ringede, at ingen af familien kunde merke den mindste forskjel. Mor lod hende gaa ud og ringe, naar hun havde ligget tilsengs en stund, og paa den tid far pleiede at komme hjem; hun haabede nemlig, at naar hunden hørte hendes ringen, der som sagt var fars saa lig, at ingen af familien kunde merke den mindste forskjel, vilde den straks begive sig hen paa sin rette plads. Men — nei! Uagtet pigens ringen og gadedørens oplukken, blev den liggende i sengen, indtil far kom hjem. Straks han ringede, og før gadedøren lukkedes op, sprang den i største hast hen paa sin plads under bordet.

Den vistnok saare ubetydelige forskjel mellem fars og pigens ringen, hvilken forskjel ingen af familien kunde merke, synes altsaa hunden at have merket.»

Paa grund af det nære forhold, hunden staar i til mennesket, er der gjort flere iagttagelser over dette dyr end over hvilket-

somhelst andet. Der kunde fortælles sandfærdige begivenheder i hundredevis. Men da det ikke er meningen kun at fortælle historier, men ved eksempler at paavise de forskjellige psykologiske fænomener hos dette dyr, som ellers i dyreverdenen, skal jeg ikke fortælle flere, end det er fuldt ud nødvendigt, for at paavise den grad af intelligens, som hunden kan siges at være i besiddelse af.

Hukommelse.

Med hensyn til hukommelse vil et par eksempler være tilstrækkelige.

Nylig iagttoges paa hjørnet af Arbeidergaden og Storthingsplads i Kristiania en rørende scene. En landmand, som kom kjørende til byen med sine produkter, blev i Arbeidergaden formelig stanset af en hund, som med synlig tegn paa den heftigste glæde sprang op ad hesten. Ved nærmere eftersyn viste det sig, at hunden var hans egen, idet den for flere uger siden var løbet hjemmefra. Hesten stansede, og de to dyr udvekslede, slikkende og kjærtegnende hinanden, sin store glæde over gjensynet. Der samledes straks en hel skare tilskuere, som med stor interesse iagttog denne isandhed rørende scene mellem de to dyr. (Dagbl. 1890).

Alix fortæller følgende i sin bog L'esprit de nos bêtes:

«Marquis de B . . . efterlod i Frankrige, da han begav sig paa en reise rundt jorden, en hund, som han holdt meget af. Ved sin tilbagekomst efter 10 maaneders forløb vilde han sætte denne hunds hukommelse paa prøve. I den hensigt gav han ordre til, at man ved hans tilbagekomst skulde lade hunden være i frihed, og at ingen af hans nærmeste skulde modtage ham med omfavnelser, haandtryk eller lignende, for at der ikke skulde være nogen slags antydning for hunden til, at dens herre var kommen hjem. Da Marquis de B . . . i reisedragt kom foran hovedindkjørselen til sit slot og der opførte sig som en fremmed, som kom der for første gang, nærmede hunden sig gjøende. Men da den var kommen sin herre ganske nær, braastansede den og saa paa ham med den største opmerksomhed. Den «fremmede» fremkaldte tydeligvis hos hunden billedet af en, som den før havde kjendt. Var det nu dens herre eller en

anden ven, som vakte denne tankeforbindelse? Ingen kunde sige den det. Sikkert er det, at den «fremmede» ikke var blot og bart en simpel aarsag til, at den stansede saa pludselig. Dette kan vi se deraf, at hunden vedblev at betragte manden med stor opmerksomhed, saalænge dens erindring endnu ikke rigtig havde klarnet sig. Det varede imidlertid ikke længe, før den var vis paa, hvem den reisende var, og den hengav sig nu fuldstændig til glæden over sin herres gjenkomst.

Enhver, som havde seet den,» tilføier Marquis de B., «idet den stod saaledes foran mig, betragtende mig i gode to eller tre minuter, og idet den siden efter sprang op ad mig, ude af sig selv af glæde, vilde ikke have været i tvil om, at den var sig sin handlemaade fuldstændig bevidst.»

Hr. kjøbmand Holm-Hansen, Sandefjord, har sendt mig følgende:

«For omtrent 10 aar siden fik vi en liden rottehundhvalp, som vi kaldte «Lady». Vi syntes imidlertid ikke om at have den, fordi det var tispe, og forærede den derfor til hr. N., som flyttede herfra til østre Aker, ved hovedstaden. Hunden var omtrent 4 maaneder gammel, da dens nye eier tog den med did. Reisen herfra til Kristiania foregik med jernbane.

«Lady» var et udmerket lidet dyr; den blev rent forgudet, ikke blot af den nye eier selv, men ogsaa af dennes kone og børn, og den havde det i enhver henseende udmerket godt i sit nye hjem. Efter 2 aars ophold i Aker flyttede hr. N. med familie tilbage hid igjen. Reisen hid foregik med dampskib, og familien tog ind i et hus, hvor de ikke før havde boet.

Øieblikkelig de var komne ind i huset, forsvandt «Lady». Den havde forstaaet, hvor den var kommen hen, og sprang uopholdelig ud for at finde sine gamle venner, hvad den nok ikke har været længe om. Den teede sig ved synet af disse aldeles vanvittig af glæde, og dens adfærd var aldeles gribende. Da hilsningsscenerne var over og den var kommen nogenlunde til ro, gik den tilbage igjen til familien N. Det varede imidlertid ikke længe, førend den kom til os igjen, og den lagde straks for dagen, at den trods al sin kjærlighed for familien N., dog følte sig sterkere bunden til os, og at den vilde vælge vort hus som sit egentlige og rette hjem. Denne «Lady's» tilbøielighed blev baade af os og af familien N. modarbeidet med alle

optænkelige midler; men vore bestræbelser havde kun til følge, at «Lady» holdt ganske op med at besøge familien N. og klyngede sig til os og vort hus med den største inderlighed og hengivenhed. Resultatet blev da ogsaa naturligvis, at den seirede.»

Det er dog ikke blot personer, steder og lignende, som hunden husker i lang tid. Romanes fortæller saaledes:

«Jeg havde ude paa landet en fuglehund, som jeg engang tog med mig til byen for at have den der et par maaneder. Medens den var i byen, fik den aldrig gaa ud, uden at den fik paa sig et halsbaand, paa hvilken min adresse var indgravet. Til dette var fæstet en ring, som frembragte en klingende lyd, og hunden lærte snart med denne lyd at forbinde udsigten til en spadsertur. Tre aar efter tog jeg atter hunden med til byen. Den erindrede hvert hjørne og hver krog i mit hus, ligeledes gaderne i nærheden, og første gang jeg tog frem halsbaandet, idet jeg lod ringen slaa an mod det, viste hunden ved sin overordentlige glæde, at den meget vel erindrede lyden og ligeledes ogsaa de mulige udsigter, som var knyttede til den, endskjønt den ikke havde hørt lyden i tre aar.»

Følelsesliv.

Hundens følelsesliv er meget udviklet, mere end hos noget andet dyr. Stolthed, en vis værdighed og selvagtelse er saaledes fremtrædende træk. Men ligesom man hos mennesket taler om «afstumpede følelser», der ofte findes hos individer, der har levet under ulykkelige livsforholde, saaledes er der forskjel paa hunde i «bedre social stilling» og saadanne, der har levet under mindre gunstige forhold. En saadan hund vil vistnok ikke like at faa sin hale afhugget; men det er dog mere fysisk smerte end saaret stolthed, som hos denne gjør ondt.

Hos «bedre» hunde vil derimod i mange tilfælde saarede følelser være istand til at foraarsage større lidelse end en eller anden fysisk smerte. Derfor vil prygl frembringe en ganske anden og varigere virkning paa denne end paa dens mindre velopdragne kamerat, som saasnart en saadan akt er over vil vende sig om og ikke tænke mere paa det.

Som eksempel paa den finfølelse, som «aristokratiske» hunde kan være i besiddelse af, kan følgende anføres:

En Skye terrier, som Romanes eiede, kom i daarligt humør, der kunde vare hele dagen, naar den fik et bebreidende ord eller øiekast fra en af sine venner.

R. fortæller om denne hund: «En gang, da alle i mit hus var fraværende fra byen, tog min bror, til hvis omsorg den var overladt, den hver dag med sig ud i den nærliggende park for at spadsere. Den glædede sig meget over disse ture, men var i saa henseende fuldstændig afhængig af min bror. En dag, da den paa en saadan spadsertur morede sig med en anden hund ude i parken, slog min bror til den med sin handske for at faa den til at følge sig. Terrieren saa ham op i ansigtet med et forbauset udtryk, vendte sig derpaa om og «lunkede» hjem. Næste dag gik den ogsaa ud med min bror; men da den var kommen et stykke paa veien, saa den paa ham paa en meget betegnende maade og begav sig med en værdig mine paa hjemveien. Efter at den saaledes havde protesteret mod slaget saa godt den kunde, negtede den at følge ham oftere.

Denne terrier viste ofte stor uvilje mod korporlig revselse, naar saadan blev anvendt paa andre hunde. Naarsomhelst eller hvorsomhelst den saa en mand banke en hund, enten det var nær eller langt borte, pleiede den at springe til, idet den knurrede og gjøede paa en truende maade.»

I denne forbindelse kan nævnes en merkelighed ved de tamme hunde sammenlignet med deres slegtninge, de vilde hunde, ulv og ræv, den nemlig, at disse vil taale den største legemlige lidelse uden at give en lyd fra sig, medens en hund vil hyle, naar nogen bare træder den paa tærne. Denne modsætning er forbausende lig den, som under samme omstændigheder finder sted mellem vilde og civiliserede folk. Den nordamerikanske indianer og endogsaa en hindu vil uden en lyd taale en god del fysisk smerte eller overhovedet noget ondt, som vilde frembringe klageskrig hos en europæer. Forklaringen er i begge tilfælde visselig den samme, den nemlig, at forfinelse i levesæt fremkalder forfinelse i nervesystemet; dette gjør igjen, at man bliver mere følsom for fysisk smerte.

Ligesom hos mennesket de forskjellige følelser til en vis grad afspeiler sig i ansigtsudtrykket, saaledes kan man ogsaa se paa en hunds udtryk og adfærd, hvilken glæde den føler, naar dens herre kalder paa den, for at den skal følge med ud.

Modtager den en ordre, viser alt hos den den mest udelte opmerksomhed. Har den forseet sig, og den tror, at dens herre ikke har merket dette, kan den lægge sig ned og anstille sig ligegyldig for paa den maade at ville aflede al mistanke; men dens urolige og stjaalne blik modsiger denne hyklede rolighed. Merker den sig angrebet, tror den, at dens herre er truet, eller lugter den en fiende, folder dens læber sig, den viser tænder, dens øine antager et truende udseende, haarene paa dens ryg reiser sig, dens hale faar en sterkere krumning, den knurrer, den indtager en stilling omtrent som en boxer, parat til angreb, kort sagt, dens udtryksmaade og væsen forstaaes bedre end den bedste tale.

Hunde viser ofte sterke sympathier og antipathier indbyrdes. Jalousi og avindsyge er ogsaa hos mange fremtrædende træk. Romanes havde en terrier, som gjorde sig megen umage med at oplære sin søn til at fange kaniner. Under dette arbeide morede den sig ogsaa selv meget. Efterhaanden, da hvalpen blev større, overgik den sin far i udholdenhed og hurtighed, saaledes at denne blev distanceret af sin søn, uagtet den anstrengte sig alt, hvad den kunde. Fra denne tid af forandrede imidlertid dens opførsel sig. Hver gang den saa, at hvalpen holdt paa at springe fra den, pleiede den at gribe fat i dennes hale. Endskjønt hvalpen nu var sterkere end faderen, harmedes den dog aldrig over denne udøvelse af faderlig tugt, om end ogsaa kaninen var klods ind under dens næse.

Der gives ogsaa tilfælder, hvor en momentan tjeneste kan fremkalde venskab. Følgende er citeret af Max. Perty.

«I Donaghadee, paa østkysten af Irland, var der en newfoundlænder og en slagterhund, der begge hver for sig var af et venligt gemyt, men som merkelig nok bestandig begyndte at slaaes, naar de mødtes. En dag, da de sloges ude paa byens molo, faldt de begge efter en heftig batalje ned i søen. Moloen var baade steil og lang, og de maatte begge svømme et godt stykke. De gjorde da ogsaa sit bedste for at komme forbi den bratte havnedæmning. For newfoundlænderen var dette en let sag. Den kom snart tillands og rystede sin vaade pels. Da fik den se, at slagterhunden, hvis kræfter var fuldstændig udtømte, holdt paa at drukne. Greben af en ædelmodig følelse styrtede den sig paany i det vaade element, tog den anden i

halsbaandet med sine tænder og bragte den lykkelig til land. Her fulgte nu en i sandhed rørende takkescene. Sidenefter sloges de aldrig mere, og man saa dem næsten stadig sammen. Newfoundlænderen blev siden uheldigvis knust under hjulene paa en med sten belæsset vogn, og den anden var i lang tid aldeles utrøstelig.»

Omend mod er et fremtrædende træk hos de fleste hunde — eksempelvis kan nævnes vore elghunde —, saa er der hos mange betydelig forskjel paa dette, eftersom vedkommende hund er hjemme eller befinder sig paa et fremmed sted. Fremmede omgivelser udøver paa dem sin indflydelse ligesom paa mennesker, og den usikkerhed, de under saadanne føler, gaar ofte over til frygt.

Enkelte «barnagtige» træk hos smaa, mindre modige hunde kan man iagttage ligeoverfor større og sterkere.

Jeg saa engang en stor og en liden hund, som «knufledes» lidt udenfor et havegjerde. Den lille likte ikke rigtig dette og søgte at undkomme, hvilket ogsaa endelig lykkedes den gjennem et hul i gjerdet. Kommen paa den anden side sprang den et lidet stykke bort og vendte sig derpaa om for at se, om den blev forfulgt af den anden. Da den imidlertid fik se, at den store ikke kunde komme igjennem hullet, gik den tilbage og skjeldte ham «huden fuld», hvorpaa den fjernede sig fra valpladsen, tilsyneladende sikker paa, at gjengjældelse ikke var mulig.

Beslegtet med jalousi er retsfølelsen. Hvis en herre ikke er retfærdig i behandlingen af sin hund, opdager denne lettelig krænkelsen og harmes derover. Hunde har saaledes en idé om ret og uret, og de kan ogsaa gjøre et overveiet valg af det ene eller det andet. Et bevis for, at hunde har en følelse af, hvorvidt de har handlet ret eller ikke, har man i det velkjendte faktum, at naar en hund udfører eller har udført en handling, som for den synes fortjenstfuld, eller som den har grund til at antage, at dens herre vil anse som saadan, kan den se paa sin herre for at faa dennes billigelse eller maaske ogsaa vente en belønning, der saaledes bliver en approbation og en tilfredsstillelse af den dyret iboende retsbevidsthed. (Lindsay).

Omvendt, hvis en hund har handlet imod sin herres vilje,

viser den ved sin opførsel, at den er sig sin urigtige handlemaade bevidst.

En hund af bologneser-race, der tilhørte en enkefrue af mit bekjendtskab, vilde svært gjerne gaa paa besøg hos omkringboende familier, endskjønt den vidste, at dens herskab ikke likte dette. Havde den nu været ude, og den paa hjemveien mødte sin eierinde, opførte den sig ved synet af hende paa den mest ydmyge maade; den slæbte sig paa bugen hen til hendes fødder, kastede bønlige blikke op til hende ligesom for at bede om tilgivelse, og viste ved sin hele maade at være paa, at den var sig bevidst at have gjort noget urigtigt.

Som eksempel paa en hunds følelse af retfærdig harme mod et andet dyr kan følgende anføres:

Den tidligere omtalte — hr. kjøbmand Holm-Hansen tilhørende — rottehund «Lady» havde en søn, som hed «Prisang». Om denne har eieren skrevet til mig:

«I første etage af vort hus boede en familie, som holdt kat. Denne og «Prisang», som var en udmerket god rottehund, var venner for liv og død og var meget sammen under rottejagten, — katten dog mest for moro skyld, som det lod til. Forresten var «Prisang» «Dorup»s usvigelige verge og forsvarer, og Gud naade den kat eller hund, som forsøgte at fornærme «Dorup».

Saa var det engang, at «Prisang» havde opdaget, at en rotte var kommen over fra nabohuset og ind paa et loft i vort hus. Straks havde den taget «Dorup» med sig ind paa loftet, og der begyndte den da jagten efter rotten med en slig larm, at vi sprang op allesammen. Da vi kom ind paa loftet, arbeidede «Prisang» af al magt for at drive rotten frem fra de gjemmesteder, den fandt under kasser og andre ting. «Dorup» derimod sad rolig og betragtede jagten, synlig interesseret. Vi blev staaende for at se. Om en stund lykkedes det hunden at faa rotten frem, idet denne vilde søge bort gjennem en aabning i døren. Hermed var rottens dage talte. Men aldrig saa snart var rotten død, førend vi til vor forbauselse faar se, at «Prisang» i fuldt raseri farer paa «Dorup», som om den vilde gjøre aldeles ende paa katten. Denne satte sig ikke til modverge, men modtog de ret alvorlige børst, den fik, i al ydmyghed og som en velfortjent revselse, fordi den havde siddet som en rolig tilskuer under «Prisang»s varme kamp for at faa tag paa rotten.

Da tugtelsen var tildelt, gik begge i følge ned fra loftet, gode venner som altid.»

Hr. hoffotograf Szacinski har meddelt mig en iagttagelse, der tyder paa en høiere moralsk retsfølelse. Han siger: «For nogle aar siden havde jeg to fuglehunde, far og søn. Den yngste, der paa denne tid var omtrentlig 1 aar gammel, var afrettet saaledes, at naar jeg under jagten befalede den at blive liggende bag en busk eller paa et andet bestemt sted, saa holdt den sig rolig der, indtil jeg gav den ordre til at komme. Ophold paa et sted, hvor der var nogen sterk lugt, var den dog imod. Tidlig en morgen, da jeg spadserede frem og tilbage udenfor min bolig i Karl Johans gade, befalede jeg hvalpen at ligge rolig ved udgangstrappen. Lugten fra det i nærheden værende kloakrør gjorde, at den dog forlod dette sted, hvor jeg havde befalet den at ligge; den gik nemlig op i min bolig i 3die etage. Jeg gik efter og hentede den ned og befalede den at ligge, gik saa opover gaden et stykke igjen; men da jeg kom tilbage, var hunden borte. Jeg gik atter en trip opover gaden, en 5 minutters tid, og da jeg kom tilbage, laa hunden der. Da jeg kom op til min hustru, fortalte hun mig, at «Uncas», hvalpens far, der laa i spisestuen, havde iagttaget, at jeg havde hentet hvalpen ned, og at jeg havde skjendt paa denne. Da hvalpen anden gang var kommen op, havde «Uncas» sprunget hen til den og givet den en ordentlig dragt prygl. Den maa da ogsaa samtidig og paa den maade, som hunde meddeler sig til hinanden, have givet den at forstaa, at ulydighed ikke vilde blive taalt. Hvalpen var derpaa sprunget ned og havde lagt sig paa det omtalte sted, hvor jeg altsaa fandt den, da jeg kom tilbage fra min sviptur opover gaden.»

At hunde saaledes har en idé om ret og uret, er udenfor al tvil; men denne følelse er naturligvis ikke tilstede i samme grad hos de forskjellige dyr. Den er afhængig af den opdragelse, dyret har faaet, og af den større eller mindre grad af kløgt, som det fra først af er i besiddelse af: ved belønning eller straf kan det oplæres til ikke blot at forstaa, hvad der er forbudt eller tilladt; men dets bevidsthed om brøde, skyld, retfærdighed, uretfærdighed, pligt etc. kan være gjenstand for udvikling.

Det mest fremtrædende og det ædleste træk i hundens følelsesliv er dens hengivenhed og trofasthed mod mennesket.

Sammen med disse hænger den glæde og sorg, hunde ialmindelighed føler ved gjensyn eller ved adskillelse fra sin herre. Hundens hengivenhed er bleven til et ordsprog. Den er ikke alene ren, alvorlig, oprigtig og hjertelig, men den er ogsaa uegennyttig; thi den trodser tilsidesættelse, ja endogsaa slet behandling. Dens kjærlighed er ofte saa stor, at en adskillelse fra gjenstanden for dens hengivenhed kan foraarsage den dybeste sorg, især hvis denne adskillelse er pludselig, f. eks. foraarsaget ved døden eller ved en længere reise.

Jeg fik i sin tid en harehund, «Beil», til foræring af en kollega; denne hund blev sendt fra Ryfylke og hid til Kristiania. De to første dage efter ankomsten gjorde den næsten ikke andet end at græde. Jeg kunde se taarer i dens øine.

Hundens hengivenhed varer hele livet og er uforanderlig; man har eksempler paa, at hunde har holdt sig ved sin herres grav i dage og maaneder, ja at de har aflagt besøg paa en saadan igjennem flere aar. Sikkert er det, at enkelte hundes kjærlighed ligeoverfor deres herre i dybde, renhed, oprigtighed og uegennytte langt overgaar mange menneskers kjærlighed til deres medmennesker eller til deres skaber, og mangen en mand og kvinde, som har prøvet forskjellen mellem menneskelig troskab og hundetroskab, har oprigtigt istemt en engelsk gentlemans udraab, idet han omfavnede sin yndlingsterrier: «Nobody can love me half as mush as thou dost!»[1] (Lindsay).

Et slaaende træk i denne hundens kjærlighed til og hengivenhed for mennesket er dens fuldkomne selvopgivelse, som ofte kan gaa over til selvopofrelse. Mange hunde er, hvad øieblik det skal være, færdige til at opgive sit eget liv, ikke blot for at redde sin herres liv, men ogsaa for at bevogte hans eiendom. Vi gjenfinder saaledes hos hunden den slags selvopofrelse, der er bleven beskreven som den høieste menneskelige dyd, — selvopgivelsen, det vil sige ikke blot af ens egne fornøielser, behageligheder o. s. v., men opofrelsen af selve livet for et eller andet virkeligt eller indbildt ædelt formaal.

Da det engelske transportskib «The Harponeer» i 1816 forliste ved Terre neuve, blev der af 380 mennesker reddet 160. En stor newfoundlænder, som svømmede ind til kysten med en line, bidrog for en væsentlig del hertil.

[1] Ingen kan elske mig halvt saa meget som du.

Et andet træk, som ogsaa hører herhen, er at hunden som oftest gjengjælder ondt med godt, at den yder trofast tjeneste for slet behandling. En saadan handlemaade indebærer i sig meget mere end blot og bar tilgivelse af fiendskab eller af en krænkelse; thi til den «passive dyd»: tilgivelsen kommer hertil den aktive: velgjerningen.

Almindelig intelligens.

Mennesket lærer hurtig at forstaa dyrenes sprog, naar dette er i dets interesse, f. eks. ved tæmning eller oplærelse i et eller andet øiemed. Men omvendt lærer mange dyr, saaledes hunden, hurtig at forstaa menneskets sprog, ikke blot meningen med hans blik eller hans miner, men ogsaa betydningen af hans ord og tilraab — ja endogsaa samtale. Dog, hundens forstaaelse indskrænker sig ikke hertil; thi at hunde er istand til at meddele hinanden tanker og forestillinger er utvilsomt. Meddelelsen foregaar i dette tilfælde ved gebærder og forskjellige slags bjæf; men forestillingerne er naturligvis simple, som f. eks. «følg mig» eller lignende. Med hensyn til saadanne meddelelser staar hunden visselig over sine slegtninge ræv og ulv, som ogsaa kan staa i rapport til hinanden.

Hundene berører hinanden med hovederne og udfører samtidig en bevægelse, der er midt imellem gnidning og stød. Disse bevægelser er aldeles forskjellige fra dem, som de udfører, naar de leger, og de er ogsaa ialmindelighed ledsagede af en bestemt handling. Et par eksempler herpaa vil være tilstrækkelige.

Romanes fortæller: «En Skye terrier laa og sov i det værelse, hvor jeg befandt mig, medens dens søn laa oppe paa et stengjærde, som adskilte græsvolden udenfor min bolig fra veien. Denne unge hvalp angreb aldrig nogen fremmed hund alene; men sammen med sin far var den en tapper slagsbroder. Ved denne leilighed passerede en mynde forbi udenfor paa veien. Kort efter vaagnede den gamle hund og gik ganske søvnig ned over trapperne. Da den kom til dørterskelen, kom dens søn springende imod den og gjorde de før nævnte bevægelser. Dens hele opførsel forandredes nu pludselig. Begge hoppede paa en gang over muren og sprang henad veien, saaledes som

terrierhunde alene kan, naar de forfølger en fiende. Jeg saa efter dem, saa længe jeg kunde øine dem; men de sprang hele tiden med samme hastighed, endskjønt gjenstanden for deres forfølgelse fra først af ikke havde været inden syne.»

Hr. gaardbruger Ø. Røen, søndre Land, har meddelt mig, at hans to harehunde, «Jæger» og «Fyr», der ofte jagede paa egen haand oppe i skogen, bestandig «talte» sammen, før de begav sig afsted. De gjorde dette paa den maade, at de stak snuderne sammen og forblev staaende saadan et øieblik; samtidig logrede de livlig med halen og gjorde bagefter nogle hop og kast bortover gaardspladsen.

Naar disse to hunde havde jaget sammen en stund, lagde den ældre hund «Fyr» sig paa lur et sted, medens «Jæger» fortsatte jagten og drev haren hen til »Fyr», som da tog den. En saadan optræden i fællesskab er et almindeligt træk blandt dyr af hundeslegten.

Den ene af disse hunde, «Jæger», besøgte gjentagne gange en harehund, «Walther», paa en af nabogaardene, for ogsaa at faa denne med sig paa jagt. Den «talte» flere gange med denne hund, som dog i begyndelsen slet ikke forstod, hvad den anden mente. Først efter gjentagne besøg og gjentagne «samtaler» fulgte «Walther» opfordringen.

At hunde ligeledes kan meddele sine tanker og forestillinger til folk, er et saa velbekjendt faktum, at det kunde næsten være overflødigt at anføre eksempler paa dette. Hundenes sprog er i dette tilfælde: 1) stemmens sprog: gjøen, hyl, hvin, knurren etc., 2) øiets sprog, 3) halens og ørenes sprog, 4) den forstaaelse, man kan faa af dens hele opførsel.

Hr. Ø. Røen havde i sin tid to harehundhvalpe af smaalandsrace, omtrent 1 aar gamle. En dag, da disse to legede nede ved stranden, hvor der laa en hel del tømmer, faldt den ene af dem ud i vandet og ned imellem to tømmerstokke, saaledes at den ikke kunde komme op. Den anden hvalp løb op til gaarden, der ikke var langt borte, og traf der sin herre, hvem den ved de mest udtryksfulde gebærder gav at forstaa, at noget galt var paafærde. Den løb derpaa i forveien ned til stranden, hvorhen dens herre fulgte. Her fandt denne hvalpen liggende nede mellem to stokke paa en saadan maade, at den upaatvilelig vilde have sat livet til, hvis ikke hurtig hjælp var

kommen. Talrige eksempler af samme slags kunde anføres; de viser en høi grad af intelligens.

Alene forestillingen om at frelse liv indebærer i sig en betydelig grad af kløgt; men i saadanne tilfælde som ovennævnte kommer ogsaa hertil forestillingen om at gaa efter hjælp, dernæst at meddele, at noget er hændt, og endelig at følge vedkommende til stedet, hvor begivenheden har gaaet for sig.

Jeg skal nu anføre et par eksempler paa, at hunde ialfald i enkelte tilfælde kan forstaa, naar deres herre taler om dem, — selv om samtalen slet ikke er bestemt for vedkommende hunds øren.

En officer af mit bekjendtskab, kaptein V., der boede i nærheden af Odnæs, havde en harehund, der hed «Rap». En gang tænkte han at sende denne for en 3 ugers tid til en jæger, som boede i nærheden af Gjøvik. Og da der en dag gik bud did, og dette skulde afreise tidlig om morgenen, paalagde officeren pigen aftenen iforveien at binde hunden, for at den skulde være tilstede ved budets afreise.

Denne ordre blev givet i kjøkkenet, hvor hunden laa foran peisen. Straks efter saa den sit snit til at komme ud, og tiltrods for al søgen var og blev hunden borte og lod sig ikke se hele den følgende dag. Det er at merke, at hunden aldrig pleiede at være borte. Den maa have forstaaet, hvad det gjaldt, og da den sandsynligvis ikke havde lyst til at reise hjemmefra, strøg den ud. Budet maatte reise om morgenen uden hunden.

Et andet eksempel vil maaske være end mere illustrerende. Om den før omtalte rottehund «Prisang» skriver eieren følgende til mig:

«Ved siden af sine gode egenskaber havde «Prisang» ogsaa en del slette. Den kunde saaledes ikke dy sig for at jage katte og høns, og da den var bleven ertet af smaagutter, havde den ogsaa uvilje for børn. Følgen heraf var for det første den, at der stadig var uvenskab og spektakel hjemme ved huset mellem den og smaagutterne, og desuden at den ikke godt kunde se børn komme forbi uden at give ondt fra sig. Det værste var dog, at det var omtrentlig umuligt for mig eller min hustru at komme ud i byen, uden at den paa en eller anden maade skjønte det, og den skaffede sig da anledning til at følge

med. Dette skede ofte paa den maade, at den, straks den anede, at nogen skulde ud, stjal sig væk og holdt vagt fra et eller andet portrum, hvorfra den da sluttede sig til os. Men at have den med var næsten umuligt; thi den jagede som sagt i alle gaardsrum efter katte og høns, skræmte vettet af børn, vi mødte, og tildels af voksne med. Det var da ikke andet raad, end at vi tilsidst maatte bestemme os til at lade «Prisang» dø.

Dette var nu sidste høst. Jeg talte oftere med min hustru om det; men det trak ud. Vi havde saa ondt for at lade det ske. Endelig en morgen siger jeg til min hustru, at jeg skulde gaa til hr. N., et stykke udenfor byen, og at jeg vilde tage «Prisang» med og lade ham skyde den.

Under denne samtale var hunden tilstede. Jeg havde ingen anelse om, at den kunde faa noget slags indtryk af, hvad der blev sagt. Da jeg skulde gaa, var den væk; men da jeg kom ud i gaden, fik jeg se, at den sad paa butiktrappen, idet den øiensynlig havde ventet paa anledning til at komme ind; den sad nemlig paa dørstokken helt inde ved døraabningen. Jeg fortsatte at gaa, idet jeg jo var vis paa, at «Prisang» straks med vild glæde vilde komme springende efter. Men denne gang kom «Prisang» ikke! Jeg gik tilbage og lokkede paa den, men den vilde ikke komme. Saa gik jeg hen og vilde kjæle for den; men til min store forbauselse var den ræd for mig og flygtede. Jeg gik da alene. Da jeg kom tilbage, laa «Prisang» sammenkrøben ved kjøkkendøren, tilsyneladende dødssyg. Den var vaad nedover kinderne af graad, og den skalv og rystede over hele legemet. Jeg og min hustru begyndte nu at forstaa sammenhængen, og det lykkedes os ved kjærlig behandling at udslette det sørgelige indtryk, «Prisang havde faaet, saa den blev munter og glad som før. Men nu lod vi den ikke mere høre om dens nær forestaaende død.

Saa drog det ud til nytaar. Jeg lod da «Prisang» følge med mig hen til en jæger her i byen. Vi gik ind i dennes butik, og jægeren, som jeg havde talt med før, var straks villig til at følge med. Jeg spurgte ham, om han troede, han kunde bruge sin revolver, eller om han vilde tage riflen med. Som svar herpaa meddelte jægeren, hvorledes han vilde bære sig ad. Under denne samtale, som var ført næsten hviskende mellem ham og mig, var butikdøren bleven aabnet, og «Prisang» var

borte. Jeg maatte hjem igjen. Men nu vilde den ikke følge mig mere. Jeg forsøgte at faa den med i baand; men den hylte, bed og sparkede og gjorde en saa fortvilet modstand, at jeg maatte opgive det.

Jeg fik da min hustru til at tage «Prisang» med sig i vedskuret og binde den der samt give den noget rigtig god mad. Og nu døde «Prisang» for den samme haand, der havde endt dens elskværdige moders korte, men muntre og lykkelige liv.»

Efter at nu hundens mere ordinære evner kortelig er omtalte, skal jeg gaa over til at anføre enkelte tilfælde, som viser en høiere og mere undtagelsesvis udvikling af dens kløgt.

Blandt de mest intelligente hunde hører de skotske faarehunde. En skotsk gentleman, Mr. Laurie Gentles, fortæller om en saadan, som tilhørte en af hans venner i Invernesshire. Hunden havde streifet om og var kommen til en nabogaard, hvor den slog sig til ro. Den anden nat, efter at hunden var kommen, tog farmeren den med sig ned paa marken for at se, om alting var «all right» med kvæget. Til sin ærgrelse fandt han, at gjærdet et sted mellem hans eng og naboens var revet ned, og at hele naboens besætning var kommen sammen med hans. Ved hundens hjælp blev det fremmede kvæg drevet tilbage til det sted, hvorfra det var kommet, og gjærdet satte han i midlertidig stand. Den følgende nat gik han atter til samme tid afsted for at se til kvæget. Hunden saa han dengang ikke noget til. Da han kom ned i marken, blev han høilig forbauset ved at finde, at hunden var kommen ham i forkjøbet. Hans forbauselse forandredes imidlertid til glæde; thi han fandt hunden siddende paa det sted, hvor gjærdet atter var brukket istykker. Her hindrede den kreaturerne fra at gaa over til nogen af siderne. De to buskaper havde imellem første og andet besøg brukket gjærdet ned og blandet sig med hinanden. Hunden var da af egen drift gaaet ned i engen for at se, om alt var i orden, og da den havde fundet det nedbrudte gjærde, og stillingen altsaa ligedan som forrige nat, havde den alene og uden nogen hjælp drevet det fremmede kvæg tilbage og derefter posteret sig som vagt ved det nedbrudte gjærde.

Lappernes hunde staar overordentligt høit med hensyn til intelligens. Vi ser af og til de saakaldte «finnehunde» her

sydpaa, men de taber sig snart. Fjeldet — i kameratskab med lapperne — er deres rette element. Hver voksen lap har sin hund. Denne kan være af forskjelig farve: hvid som en isbjørn eller sort som ravn, men altid lurvet i pelsen som en bjørn. Naar renflokken som en vind spreder sig over vidden, har lappen intet andet middel til at samle den igjen end sine hunde. Disse kommanderer han som en feltherre sine soldater, og hunden forstaar og udfører ordrerne saa nøiagtig, som en trup soldater kan udføre haandbevægelser med et gevær. Han kommanderer dem hid og did, han befaler dem at springe til den eller den kant af flokken, at indhente en gjenstridig, at holde vagt paa et bestemt sted, og befaler han hunden at føre flokken hen til sig, gjør den det med den største bravur; men under alt dette er der rigtignok et spektakel, et skrig og et skraal, der overgaar al beskrivelse.

Man har villet paastaa, at vore fuglehunde overgaar harehundene i intelligens. Der tør være noget i dette; men man maa erindre, at hundeeiere søger at holde de racer af fuglehunde, som findes i vort land, renere, medens der samtidig hos os ikke findes nogen udpræget harehundrace. Desuden er fuglehunden gjenstand for en langt mere indgaaende dressur end harehunden, og gjennem generationer kan dette have havt sin indflydelse. (Fig. 21 og 22).

Et par eksempler paa disse hundes reflektionsevne skal her anføres.

Hr. gaardbruger E. Kahrs, Gihle pr. Hønefos, skriver til mig:

«Høsten 1887 laante jeg af en ven dennes harehund for sammen med en del andre jægere, der ogsaa medbragte hunde, at foretage en 8 dages jagttur paa Krogskoven. Hunden, der var overmaade grovbygget, lod vi for det meste jage alene, da den paa grund af sin korpulence var mindre skikket til at optræde i fællesskab med mere rapfodede kamerater. Fra Vagersæteren, der var vort standkvarter, foretog vi en eftermiddagsjagt, i hvilken den omtalte hund «Musik» optraadte som solist. Efter at den havde jaget omtr. 2 timer, fik meddeleren og en anden jæger øie paa haren og sendte den et par skud; men da det allerede var i skumringen, og holdet heller ikke var aldeles rent, kunde vi ikke med bestemthed afgjøre, om den

var død eller blot anskudt. Da losen imidlertid kort efter ophørte, antog vi, at det sidste var tilfældet, og at haren som en følge heraf var gaaet i berg, hvilken slutning ogsaa viste sig at være rigtig; thi ved at følge retningen, hvor losen ophørte, traf jeg hunden midt oppe i en stenur, hvor den forsøgte at tvinge sig frem mellem de i forskjellige stillinger liggende stene. Ankommen til stedet trak jeg hunden, der var af et meget venligt gemyt, til mig for selv at paabegynde undersøgelserne, i hvilken hensigt jeg tog en omtr. 1 meter lang tørgren for ved

Fig. 21. Harehunde.

hjælp af denne at undersøge hullets længde og beskaffenhed. Under dette arbeide blev jeg opmerksom paa, at hunden fra den modsatte kant af uren ogsaa anstrengte sig for at faa fat i haren, idet den ved ihærdig gravning havde skrabet væk en del jord og var trængt et godt stykke frem mellem to store stene. Jeg begyndte at tvile paa, om det lod sig gjøre, at faa haren frem, da jeg med min gren ikke kunde føle, at den stødte an mod dens pels, hvorfor jeg ogsaa indstillede arbeidet i den hensigt at tilkalde de øvrige jægere for at høre disses mening.

Hunden fulgte mig fra nu af hele tiden i hælene, medens jeg iagttog terrænet; men da den begyndte at vise utaalmodighed ved at pibe og smaabjæffe, bestemte jeg mig til at gjøre nok et forsøg og gik derfor hen og fik fat paa en længere gren, med hvilken jeg undersøgte hullet nøiere. Medens jeg holdt paa med dette, sad hunden meget opmerksom ved min side, men springer pludselig op og begiver sig hen til samme sted, hvor jeg havde taget min gren, og tager der en lignende, som den bærende i sin mund bringer hen til det hul, som den havde gravet. Efter at den derpaa ved logring med halen samt forskjellige andre bevægelser tydelig havde vist, at den ønskede min hjælp, kom den, da denne lod vente paa sig, hen til mig for umiddelbart straks efter at gaa hen til samme sted, hvert øieblik vendende sig om for at se, om jeg fulgte dens opfordring. Da jeg kom til stedet, lagde den sig ganske rolig ned, som om den havde givet mig alle fornødne oplysninger, hvilket ogsaa viste sig at være tilfældet; thi ved at stikke armen ind gjennem aabningen kunde jeg med fingerspidserne saavidt berøre harens hoved. Efter et kort arbeide havde jeg trukket den frem.»

Om den tidligere omtalte fuglehund «Uncas» har eieren, hr. Szacinski, meddelt mig følgende to merkelige begivenheder. Han siger: «Min hund «Uncas» var særdeles flink til at bringe forskjellige gjenstande, som blev den betroet, til mit hjem. Saaledes kunde den bringe et stykke kjød fra basarboderne hjem til min hustru. Mødte den andre hunde, gjorde den en omvei, gjerne rundt to eller tre kvartaler, for at undgaa disse.

En dag, da jeg var nede hos hr. skræddermester Reiersen, ønskede denne at se et eksempel paa hundens dygtighed. Jeg rev da et stykke af en avis, der laa paa et bord, og skrev paa denne lap til min hustru: «Dette er kun for at prøve «Uncas», kommer hjem til middag». Med dette gik hunden afsted. Da den kom ind i entréen til min bolig, mødte den to unge damer, døtre af en kjøbmand, der bor i 2den etage. Disse unge damer havde kjendt «Uncas» i mange aar, og hunden havde altid været deres gode ven. De tog fat paa den, kjælte for den og — skjønt det skede med stor uvilje fra hundens side, fik de taget papirlappen fra den. Da hunden kom op til min hustru, havde den et yderst nedslaaet udtryk; den krøb

paa bugen, slæbte sig langs efter gulvet hen til hendes fødder og viste sig idetheletaget saa ydmyg og ulykkelig, at min hustru ikke rigtig vidste, hvad hun skulde tro. Hunden var imidlertid kommen hen til en sofa i værelset. I denne laa der et par aviser. Den rev med sine tænder et stykke af en af dem, gik derpaa med hævet hoved og logrende hale hen til min hustru og leverede hende lappen. — Straks bagefter kom de to damer op med den lap papir, de havde taget fra hunden, idet de sagde: «Dette er nok egentlig til Dem, frue, vi tog det fra «Uncas» nede i entreen!»

Fig. 22. Langhaaret fuglehund (setter).

Denne hund «Uncas» havde engang beskadiget en fod og blev i den adledning behandlet af hr. professor Nicolaysen, som kurerede den fuldstændig. «En 8 maaneder eller saa omtrent efter dette», fortæller hr. Szacinski, «havde den en dag faaet en forholdsvis ubetydelig skramme paa en anden fod. Jeg lagde ikke synderlig bret paa dette, da jeg syntes, det var saa ubetydeligt. Da jeg den samme dag gik en tur nedover Kirkegaden, fulgte hunden med; men kommen et stykke nedover gaden forsvandt den pludselig. Jeg saa ikke noget til den før en stund efter, at jeg var kommen hjem. Da kom ogsaa «Uncas»; men omkring skrammen havde den en forbinding,

som jeg straks saa var lagt af en kyndig haand. Næste dag kom professoren ind og fortalte, at «Uncas» var kommen op til ham og havde vist frem sin beskadigede fod. Den havde da faaet den forbunden og var altsaa derfra gaaet hjem.»

Omend den ræsonnerende evne selvfølgelig er meget forskjellig hos de forskjellige hunde, og de beviser paa ræsonnement, som man finder hos mange, ikke staar saa høit, saa er det dog merkeligt, at denne evne er gjennemgaaende tilstede hos dette dyr. Der kunde anføres mangfoldige eksempler paa dette hos de forskjelligste racer. Saaledes fortæller hr. bankdirektør Berner, at hans hund «Pan», halvblods terrier, en dygtig rottehund, har lært sig selv at knække nødder, og at den bagefter spiser kjernerne. Den havde tidligere faaet nøddekjerner og spist disse med velbehag; men ingen havde lært den at knække nødder.

Et merkeligt eksempel har hr. Daniel von Kervel meddelt mig.

Han siger: «Medens jeg var prest i S., havde jeg engang en mindre hund (race ikke nævnt), som gjerne fulgte med mig paa mine vandringer og reiser; kun naar jeg hver anden lørdag reiste til annekset V., vilde jeg ikke have den med, og den blev da til sin store sorg indestængt. En gang havde den faaet anledning til efter min afreise at komme ud og var da sprunget efter mig; den fór imidlertid vild paa veien, og først efter et par dages forløb fik jeg den tilbage. Da jeg næste gang skulde reise til V., havde jeg paa mit kontor pakket min prestekjole m. m. ind i min kuffert, og om hele indholdet var viklet et klæde. Kufferten stod aaben paa mit kontor, hvor ogsaa hunden befandt sig. Jeg gik imidlertid ud, laasede døren og tog nøglen med mig; da jeg efter nogen tids forløb atter gik op paa kontoret for at laase kufferten og lade skydsen, som da var kommen, hente den, saa jeg til min forundring, at dens indhold var blevet saa høit; det klæde, hvori dette var pakket, laa aldeles i orden. Min forundring blev endnu større, da jeg ved at vikle klædet tilside fandt hunden liggende ret udstrakt inden samme. Det synes, at den har tænkt paa denne maade at komme med mig til V., og merkeligt er det, hvorledes den har kunnet faa klædet saa ordentlig over sig. Fra den tid fik den altid lov til at følge med til annekset.»

Den danske avis «Isefjordsposten» fortæller følgende: «Da Chr. Jensens gaard i Vellerup forleden dag nedbrændte, viste det sig umuligt at faa lænkehunden løst, og den syntes saaledes at være viet til døden. Hunden reddede imidlertid sit liv paa følgende maade: Først trak den al halmen ud af sit hus, derefter gik den ind, trak halmen til sig og tilstoppede aabningen, hvorefter den forholdt sig rolig. Da man endelig kunde nærme sig dens bolig, laa den meget veltilpas, om den end maa have havt det lidt varmt, da huset var svedet af ilden.»

Hunde kan skjelne søndagen fra de andre dage i ugen. En af mine korrespondenter fortæller et eksempel paa dette. Der er naturligvis ingensomhelst grund til at tro, at en hund skulde kunne forstaa, at det er søndag, fordi det er den første dag i ugen; men paa den anden side har de sandsynligvis ikke saa vanskeligt for at skjelne søndagen fra de andre dage, nemlig som en helligdag ɔ: som en dag, paa hvilken man gjør enkelte ting, f. eks. gaar i kirke, og undlader andre, saaledes ophører med almindeligt arbeide.

Mange hunde kan ligeledes gjøre forskjel paa en søndagsdress og et jagtkostume, og deres opførsel er i overensstemmelse med deres logiske slutning fra en saadan iagttagelse, idet jagthunde viser den vildeste glæde ved at se sin herre forberede sig til jagturen.

Man har ogsaa eksempler paa, at hunde har beregnet strømmens hurtighed og styrke i elve. Saaledes fortæller presten J. C. Atkinson i «The Zoologist» om sin terrier, at naar denne fik drevet en rotte ud fra elvebredden og ud i den stride strøm, sprang den aldrig ud i elven straks bagefter, idet den vel vidste, at rotten paa den maade vilde svømme fra den. Men i det øieblik rotten plumpede i vandet og dukkede under, sprang hunden nogle meter nedover elvebredden, og der ventede den, til rotten, som imidlertig var ført afsted af strømmen, kom op til overfladen, hvorpaa den satte afsted og indhentede den.

Atter er det en bekjendt sag, at intelligente hunde, som ved, at deres herre ikke ønsker at have dem med ud, forlader huset og springer langt bortover veien i den retning, som de antager, at deres herre vil gaa. I en, som de tror, passende afstand oppebier de ham og slutter sig til ham, omend ofte i

begyndelsen af turen lidt «pr. distance», vel vidende om, at de fra først af ikke havde lov til at følge med.

Dr. Bannister, udgiver af «Journal of nervous and mental disseases, Chikago», fortæller, at da han i sin tid tilbragte en vinter i Alaska, havde han god anledning til at studere eskimohundes kløgt. Han siger om disse, at det er meget almindeligt, naar de trækker slæder paa isen nær kysten, og de kommer til bugtninger i kystlinjen, at de af sig selv forlader «den slagne vei» og sætter tversover bugterne, idet de tager den lige retning fra pynt til pynt. Dette gjøres hyppig ogsaa, naar ledehunden ikke kan se hele slyngningen af «veien» langs kysten. Denne hund synes nemlig at ræsonnere som saa, at veien maa gaa rundt om pynterne, og at de kan indspare noget ved at tage den lige vei.

Ligeledes fortæller Dr. Hayes i sit verk «The open Polar Sea», at hans hunde holdt op at trække i samlet klynge, naar de kom til tynd is, og at de da spredte sig og saaledes fordelte sin tyngde paa et større fladerum. Dette var ofte det første varsel, de reisende fik, om at isen var tynd og saaledes farlig at passere.

I forbindelse med disse udtalelser om eskimohunden skal jeg berøre, hvad Steller siger om kamtschadalernes og andre sibiriske folkeslags hunde:

«At opdrage og dressere hunde er en af de vigtigste beskjæftigelser hos mange af Sibiriens halvvilde folk. Man vænner dem til allerede som ganske unge at adlyde det mindste vink af sin herre og til slet ikke under kjørselen at vende sig bort fra den vei, de under en bestemt tur skal følge, hen til de mange dyrespor, som man saa ofte træffer paa sneen.

Men nu er det ikke altid, at denne del af opdragelsen lykkes, og meget ofte styrter hele forspandet sig hen til saadanne optraakkede veie. Under disse omstændigheder kan den, som kjører med hundeforspand og *narta*[1] — hvis han har en god hund i spidsen for forspandet — se, hvilke bestræbelser dette dyr gjør for at dirigere sine mindre kløgtige kameraters bevægelser.

Naar hele flokken vil styrte hen til de nævnte spor, gir den sig til at gjø, vender sig hen til den modsatte kant og

[1] Slæde, hvormed man reiser i Sibirien.

lader, som om den der har bemerket et eller andet dyr, som det er magtpaaliggende at forfølge. Paa denne maade faar den flokken vendt bort fra den retning, denne vilde slaa ind paa, hvilket vilde være vanskeligt nok for den reisende; thi engang

Fig. 23. — «Naar hele flokken vil styrte hen til det nævnte spor, vender den sig til den modsatte kant — — —.«

slupne løs paa et saadant dyrespor lader de sig ikke stanse paa længe, uden de da skulde stoppes af en eller anden fysisk hindring. Til andre tider, naar man gjennemreiser tundraen, og man ikke før natten falder paa naar hen til en af de fjernt fra hinanden liggende hytter, der er bestemte til at give den reisende nattely, og man overfaldes af taage eller snestorm,

saa er det atter hunden, der er sat i spidsen for forspandet, der finder hytten, hvor den maaske kun har været en eneste gang tidligere, og som saaledes ofte frelser den reisende fra den visse død.

Blandt de hunde, der i tidens løb er blevne berømte, kunde nævnes de 49 hunde, som tilbageslog et angreb paa borgen Korinth, og som faldt alle paa en nær. Korinthierne opreiste siden et mindesmerke, paa hvilket denne hund med dens tapre kamerater var afbildet, og gav den et halsbaand af sølv. Den blev sidenefter underholdt paa statens bekostning.

I spaniernes kampe mod mexikanerne brugte de førstnævnte hunde. En af disse, «Bezerillo», blev berømt for sin dristighed og klogskab. Den pleiede at styrte sig ind i indianernes tætteste hobe, gribe en i armen og føre ham bort. Satte indianeren sig ikke til modverge, gjorde hunden ham ikke videre fortræd; men gjorde han modstand, saa rev hunden ham overende og bed ham ihjel. Den kjendte meget godt de indianere, som havde underkastet sig, og gjorde aldrig disse nogen fortræd.

Den mest berømte er dog St. Bernhardshunden «Barry», et utrætteligt og paalideligt dyr, som i sin levetid frelste over 40 menneskers liv. Om denne har Scheitlin sagt:

«Du var en merkelig hund, næsten et menneske, medfølende med de ulykkelige. Med din kurv med levnetsmidler gik du ud fra klosteret i snefog og storm. Hver dag gjennemstreifede du bjergene, idet du søgte efter ulykkelige, der maatte være nedstyrtede eller nedgravne i sneen. Du grov dem ud; kunde du ikke, løb du til klosteret, paakaldende munkenes hjælp.

Du bragte liv i de døde. Din ømhed, din medfølelse gav de ulykkelige mod; ellers skulde ikke barnet[1], som du udgrov af sneen, have vovet at sætte sig paa din ryg og lade sig bære til klosteret. Der ringte du paa klokken og overlod din kostbare

[1] Scheitlin hentyder her til følgende begivenhed, der er den mest kjendte og den merkeligste, der hændte i «Barry»s 12 aars tjenestetid. En dag havde den i en bergkløft fundet et barn, som var næsten stivfrosset og indsovnet. Den gav sig da til at slikke det og varmede det, til det vaagnede. Ved kjærtegn gav den det at forstaa, at det skulde sætte sig paa dens ryg og forsyne sig af kurven. Med barnet ridende paa sin ryg holdt den sit indtog i klosteret.

byrde i de velgjørende munkes hænder, og straks gik du atter ud for at lede efter andre, som du kunde frelse.

Særkjendet ved en god handling er, at den vækker tilfredshed; at frelse nogen, det var din lyst. Du ventede ikke, til man kaldte paa dig; du mindede dig selv om din hellige pligt ligesom et retskaffent menneske, der vil være Gud til behag. Naar et uveir med snefog og tykke trak op, gik du straks afsted.

Jeg har havt den ære at se dig paa St. Bernhard. Jeg saa paa dig med agtelse og respekt. Du legte med dine kamerater; jeg vilde kjærtegne dig; du knurrede, thi du kjendte mig slet ikke; dersom jeg havde været en ulykkelig, vilde du ikke have knurret — — —.»

Det er endnu en evne, som enkelte hunde er i besiddelse af, og som skal omtales. Det er den, at de i portræter eller buster kan se en lighed med en menneskelig skikkelse, eller at de i portræter eller lignende kan gjenkjende bestemte personer. Hermed staar da i nøieste forbindelse den feiltagelse, de kan gjøre, at de kan tage buster etc. for levende personer.

Mr. R. O. Backhouse skriver til Romanes: «Jeg har en korthaaret hund, som jager kaniner. Det er et meget klogt dyr. En dag tog jeg den med til en udstilling af malerier og skulpturarbeide, hvor der ogsaa fandtes en buste af Sir Walter Scott. Da det var en privatudstilling, og der samtidig ogsaa var udstillet en del juveler, maatte nogen blive igjen om natten som vagt. Jeg blandt andre paatog mig dette som frivillig. Som vi nu sad der, begyndte min hund at gjø, som om den havde fundet nogen, der havde skjult sig i udstillingen. Da jeg skulde se efter, hvad det var, den gjøede til, fandt jeg den staaende foran Walter Scotts blomstersmykkede buste, hvilken den sandsynligvis fandt lig et menneskeligt væsen. Den tænkte vel da, at dette væsen ikke kunde have noget at gjøre der saa sent paa aftenen.»

Mr. Crehore har meddelt tidsskriftet «Nature» en merkelig hændelse om en Dandie-Dinmont terrier, som nogen tid efter sin herskerindes død legede i et værelse sammen med nogle børn. Ind i dette værelse blev der bragt et stort portræt af hende, og dette havde hunden aldrig seet. Det blev sat paa gulvet, lænet til væggen. Da hunden fik øie paa portrætet,

krøb den sammen, og dens hele krop skjælvede. Derpaa krøb den langs henad gulvet hen til det, satte sig foran det og begyndte at gjø, som om den vilde sige: «Hvorfor taler du ikke til mig?» Billedet blev flyttet hen til andre dele af værelset; men hunden fulgte efter, satte sig foran det og fortsatte sin gjøen.

En anden fortælling meddeles i «Nature» af Mr. Charles W. Peach om en stor hund, som gjenkjendte hans portræt. Denne herre siger: «Da portrætet blev bragt til mit hus og der afsløret, var min gamle hund tilstede sammen med min familie. Der blev intet sagt til den, heller ikke blev dens opmerksomhed paa nogen maade henledet paa portrætet. Dens øine var imidlertid stadig fæstede paa det, og den blev snart meget ivrig, idet den begyndte at pibe og forsøgte at komme hen og slikke paa det. Den var i det hele saa optaget med det, at vi, — endskjønt vi meget godt kjendte til dens intelligens — allesammen blev meget overraskede, og vi havde vanskeligt for at tro, at den skulde kunne forstaa, at det var mit billede. Imidlertid fik vi sikkert bevis paa dette siden, da det blev hængt op i vor dagligstue. Værelset var lidt lavt, og under billedet stod en stol. Døren blev ladet aaben, uden at nogen tænkte paa hunden. Kort efter hørte man den pibe og kradse, og da man skulde se efter, var den hoppet op paa stolen og forsøgte derfra at naa op til maleriet. Efter dette hængte jeg det høiere op, for at ikke hunden skulde naa op til det. Dette forhindrede den dog ikke fra at have sin opmerksomhed henvendt paa billedet; thi naarsomhelst jeg var fraværende fra hjemmet, enten dette var kort eller længe — sommetider i adskillige dage — tilbragte den sin meste tid med at se paa billedet, og da det syntes at foraarsage den glæde, blev døren til værelset altid ladet aaben. Naar jeg blev længe fraværende, peb den sommetider ganske lavt for ligesom at henlede opmerksomheden paa det. Dette holdt ved i flere aar — ja det varede i virkeligheden, saalænge den levede.»

En anden korrespondent til «Nature», som hentyder til det foregaaende brev, siger:

«Jeg har læst Mr. Peach's brev om den kløgt, som han iagttog hos sin hund, og er bleven opfordret til at indsende en lignende fortælling, som jeg ofte har fortalt til mine venner.

«For mange aar siden lod min mand sig male af kunstneren J. Phillips. Kort efter reiste han til Indien og efterlod portrætet i London, for at det der skulde gjøres fuldstændig færdigt og blive indrammet. Da det blev sendt hjem en tid efter hans afreise, blev det foreløbig sat paa gulvet, lænet mod en sofa, for siden at ophænges. Vi havde den tid en meget smuk fuglehund, som var husets kjæledægge. Øieblikkelig hunden kom ind i værelset, gjenkjendte den sin herre, uagtet den ikke havde seet ham paa længere tid, og gik hen til billedet og slikkede ansigtet. Da dette blev fortalt Mr. Phillips, sagde han, at det var den største kompliment, som nogensinde var bleven ham gjort.»

I alle disse nævnte tilfælder var billedet fra først af placeret paa gulvet, saaledes at naar hunden kom ind, havde den let for at opdage det, da det stod lige i dens synslinje. At dette imidlertid ikke behøver at være en nødvendig betingelse viser følgende, som hr. Rolf Havig, Mosjøen, har meddelt mig.

«Vi havde engang hjemme en hund, som hed «Kapi». En sommerdag sad min bror i en sofa i stuen, fra hvilken han kunde se det, som foregik i det nærmeste værelse bag ham, da døren var aaben, og der ligeoverfor ham paa den anden væg var et speil. Paa et bord, der stod omtrent midt for den aabne dør i det andet værelse, ved en sidevæg, stod der en buste af min far, og den lignede udmerket. Døren fra dette værelse og ud til gangen stod aaben, og derigjennem saa min bror hunden komme luskende ind. Først begyndte den at logre med halen; men saa lagde den labberne op paa bordet, en paa hver side af busten, og begyndte at smaagjø. Den opdagede sandsynligvis den slaaende lighed mellem busten og originalen og gjenkjendte min far. Det kan forresten godt være, at den troede, det var ham selv. Da den nu syntes, at «far» stod saa rolig og saa saa rar ud og sletikke gjorde tegn til at snakke til den, saa hoppede den ned igjen og luskede ud med halen mellem benene, tilsyneladende meget forlegen.»

I første tilfælde, det med Walter Scotts buste, kunde der kun være tale om, at hunden kunde se en vis lighed med en menneskelig skikkelse, da den jo ikke kjendte originalen. I sidste eksempel kan, foruden dette, hunden virkelig have gjenkjendt sin herre. At den ogsaa har taget busten for en levende

person, og at den var sig sin feiltagelse bevidst, beviser dens retræt ud af værelset.

Det kunde være let at fordoble fortællingerne om hundens intelligens; men om en skisse som denne i forhold til de mange merkelige egenskaber, som det ædleste af vore husdyr er i besiddelse af, kan være noget kortfattet, tror jeg dog, at der er fortalt tilstrækkelig mange historier for det formaal, jeg har havt, nemlig i en sammenhængende fremstilling at vise de væsentlige psykologiske evner, som hunde kan siges at besidde, og det udviklingsniveau, paa hvilket de ialmindelighed staar.

Med hensyn til historierne selv, hvis sandfærdighed vel ingen vilde falde paa at betvile, viser disse intet ekstraordinært. Enhver interesseret vil visselig kunne iagttage lignende; men det er med hunden som med de andre dyr: vi har dem hver dag omkring os; men vi lægger i virkeligheden saa lidet merke til dem og deres opførsel. Jeg tror derfor, at man kan give forfatteren, Sir John Lubbock, ret, idet han siger: «Naar man betænker den lange tid, som mennesket og dyrene har levet sammen med hinanden paa jorden, saa er det dog merkeligt, hvor lidet vi i virkeligheden ved om dem. Der er rigtignok nu udgivet flere interessante arbeider over dyrenes intelligens; dog tror jeg, at det almindelige indtryk, de efterlader paa vort sind, er det, at vi ved meget lidet om dette thema».

KAPITEL V.

Elefanten.

I Afrikas og Asiens fugtige urskove streifer elefanten om, — dette dyr, der imponerer os ved sin størrelse, og som er begavet med et merkeligt redskab, — hvortil intet andet nulevende dyr kan opvise magen — snabelen, der baade tjener til optagelse af næring og som angrebs- og forsvarsvaaben.

Endskjønt det ligesaalidt er meningen her som ved de andre dyretyper, der omtales, at give nogen morphologisk (ydre) beskrivelse, skal jeg dog berøre et par ting af interesse.

Bygningen af dens lemmer er merkelig i den henseende, at de forskaffer den en saadan understøttelse i staaende stilling, at den neppe behøver at lægge sig for at nyde hvile. Man har truffet elefanter i fangenskab, der hele maaneder igjennem ikke har lagt sig ned, men som har sovet staaende.

I 1826 skjød kaptein Damson en elefant, som blev staaende, men saa ubevægelig, at kapteinen, efter at have affyret nogle kugler til, fandt sig foranlediget til at gaa den tæt ind paa livet. Han saa da, at den var død.

Naar elefanten lægger sig ned, strækker den sine baglemmer bagud som et menneske, der knæler. (Sammenlign hesten). Ved at drage bagfødderne efterhaanden under sig kan den reise sig næsten uden nogen synlig anstrengelse. Det er ogsaa knæleddets indretning, elefanten skylder sin færdighed i at stige op og ned af svære høider, hvor selv et mulæsel ikke tør driste sig. Den er saa fodsikker, at der gives faa steder, hvor mennesker kan komme frem, hvor en elefant ikke kan følge efter, ifald der da er rum for dens krop, og jordbunden er fast.

Paa selve Adams-piggens top paa øen Ceylon, i en høide

af omtrent 2500 meter, og paa en tinde, som pilegrimene, med besvær bestiger ved hjælp af trin, indhugne i klipperne. fandt major Skinner i 1840 sporene af en elefant.

Vor landsmand Carl Bock fortæller fra sine reiser i Siam, «at elefanterne ligefrem syntes at nyde den anstrengelse, der var forbunden med at klyve op og ned af de steile bakker, hvor en gjed neppe kunde synes at finde fodfæste; de agede nedover paa sine bagben med en ro og sikkerhed, som et muldyr kunde have misundt dem.» [1]

Elefantens ringe synsvidde forklarer dens overordentlige forsigtighed, dens uro ved usedvanlig støi og dens frygtsomhed ved ubetydelige gjenstande, der vækker dens mistanke.

I 1841 blev en embedsmand i Indien forfulgt af en elefant, som han havde saaret. Dyret indhentede ham i et udtørret elveleie og havde allerede hævet det ene forben for at knuse ham; men idet dets pande i samme øieblik kom i berørelse med en slyngplante, der hang ned fra grenene oventil, vendte det sig pludselig om, flygtede og forlod sin fiende.

Lugten er merkværdig god, og ved sin fine hørsel opfatter den hurtig de forskjellige allarm- og varselslyd, hvormed disse dyr sætter sig i forbindelse med hinanden.

Elefanten er et selskabeligt dyr, og man kan træffe flokke paa flere hundrede individer. De liker sig bedst paa steder, hvor der er rigelig tilgang paa vand, thi her kan de bade og kjøle sig af. Ofte foretager de vandringer, og da de lever af planteføde, kan de paa sin marsch gjøre store ødelæggelser paa de indfødtes plantager og paa træer, hvis grene de brækker af for at spise blade og skud.

En saadan skiften af opholdssted kan forresten ogsaa have sin nytte for menneskene, «idet mange af skovene paa Ceylon, paa Sundaøerne og i det indre af Afrika kun er tilgjængelige gjennem de stier, som elefanterne har banet under sin gjennemmarsch.»

Elefanten svømmer udmerket. Naar den sætter over dybe elve, sænker den sig saa dybt ned, at intet andet af dens mægtige krop er synlig end tippen af snabelen, hvorigjennem den aander. Kun nu og da hæver den sit hoved for at se, om den holder den rette kurs.

[1] Templer og elefanter pag. 163.

Naar den hviler, rører den næsten bestandig et eller andet lem; nogle dreier hovedet i kreds, fra høire til venstre eller omvendt; andre bevæger ørene eller benene.

Den afrikanske elefant har i lange tider været gjenstand for ødelæggende jagter for elfenbenets skyld. En tysk statistiker har udregnet, at der for at tilfredsstille forbruget af elfenben jorden rundt, aarligaars bliver dræbt omtrent 70 000 stykker. Denne elefant turde derfor om nogle hundrede aar kun blive at se i museerne ligesom dens slegtning mamuten.

Paa Cæsarernes tid fangedes der tusender af elefanter, der blev sendte til Rom for der at oplæres til at udføre kunststykker. (Vogt)

Det er dog et vanskeligt spørgsmaal at afgjøre, om de elefanter, som karthagerne brugte i sine krige mod romerne, og de, med hvilke Hanibal drog over alperne, var indført fra Indien, eller om karthagerne forstod at tæmme den afrikanske elefant. Denne ansees nu for utæmbar.

Den indiske elefant jages ikke for elfenbenets skyld; men man fanger den for at tæmme den og bruge den som arbeids- og reisedyr. Til transport af tungt materiel, som kanoner, tømmer, sten og lignende, er den særdeles skikket. I den nyere tid har ogsaa englænderne begyndt at bruge elefanter til at pløie med, og i dette øiemed forarbeides der særskilte ploge i England. Elefantens kraft sættes ialmindelighed lig seks hestes.

I enkelte strøg af Indien vilde det være umuligt at komme frem uden paa elefantryg. Bock fortæller, at han i Bagindien reiste gjennem steder, hvor græsset var «10—15 fod», saa det ragede opover howdah'erne paa elefantens ryg. Selv med disse dyr var det her vanskeligt nok at reise.

Dens gang er for den ridende en «besynderlig gyngende bevægelse». Fornemmelsen er noget lig den at blive vugget i en stor vugge, men alt andet end sagte. (Bock).

Mange mahouter dør i en tidlig alder paa grund af sygdomme, de har faaet ved at ride paa dyrene.

I Siam, hvis befolkning bekjender sig til budhismen, er de saakaldte «hvide» elefanter gjenstand for tilbedelse. Det siamesiske flag forestiller en hvid elefant.

Elefantens intelligens er uden tvil meget betydelig. Omendskjønt der er fortalt flere historier om dens kløgt, der maa an-

sees for «fabler», har man dog mange sandfærdige begivenheder, der viser, at dette dyr i henseende til intelligens kan sættes ved siden af hunden og enkelte af antropoïdaberne.[1]

Historien om elefanten i Rom, der var bleven pryglet, fordi den ikke dansede pent nok, og som man, efter at den havde faaet stryg, traf paa ude i maaneskinnet, idet den øvede sig paa de vanskelige dansetrin, kan neppe tages for faktisk. Den er fortalt af Plinius.

I denne forbindelse kan man dog erindre, at mange dyr, f. eks. fugle, med hensyn til sang lærer af hinanden, og at de øver sig solo paa ting, som de ønsker at lære.

Hukommelse.

Med hensyn til hukommelse har man mange eksempler paa, at tæmmede elefanter, der har flygtet fra fangenskabet og saaledes igjen er blevne vilde, har erindret de forskjelligste omstændigheder fra sit fangenskab, naar de atter er bleven tagne til fange. Saaledes fortæller Mr. Corse i «Philosophical Transactions» et merkeligt eksempel paa dette. Paa en reise saa han en elefant, som tog flugten, fordi den blev bange, idet den veirede en tiger. «Atten maaneder efterpaa blev denne elefant gjenkjendt af sin vogter blandt en flok vilde kamerater, som var blevne fangede og indelukkede i en indhegning. Naar nogen nærmede sig, slog den ud med sin snabel og syntes lige saa vild som nogen af de andre. En gammel jæger besteg da en tæmmet elefant, nærmede sig paa denne, greb den i øret og befalede den at lægge sig ned. Den strøm af halvglemte tankeforbindelser, der i dette øieblik gjennemkrydsede elefantens hoved, brød straks al modstand, og den adlød kommandoordet. Medens den laa, udstødte den et særeget skrig, som den pleiede at komme med i gamle dage.» — Den samme forfatter fortæller om en anden elefant, som havde været i fangenskab kun i to aar, at den, efter at have løbet bort, blev fanget efter 15 aars forløb. Den erindrede da de forskjellige kommandoord i de mindste detaljer.

Disse og mange andre sandfærdige begivenheder viser, at elefanten har en meget skarp hukommelse, og den udtalelse af

[1] ɔ: menneskelignende aber.

Plinius, at elefanter i en mere fremrykket alder kan gjenkjende mænd, der har været deres drivere i tidligere dage, er derfor meget trolig.

Følelsesliv.

Ligesom hunden og hesten har ogsaa elefanten en følelse af ret og uret, af hvad der er «billigt» eller «ubilligt». Den har en følelse af, at en arbeider er sin løn værd, at den fortjener ros eller belønning, en gjengjældelse i form af mad og drikke, eller af en vis opmerksomhed fra menneskets side — for udvist tjeneste. Straf, der synes den ufortjent, gjengjælder den mangengang paa en for mennesket skjebnesvanger maade, og idet den gjør dette, værdsætter den paa sin vis menneskets uretfærdighed.

Elefantens hevngjerrighed er bleven til et ordsprog; men det er utvilsomt, at denne vækkes kun under følelsen af en tilføiet krænkelse. Der ligger visselig noget til grund for historien om skrædderen og elefanten, og man har en mængde tilforladelige beretninger om elefanter, der har hevnet sig ved at sprøite vand paa sine plageaander. Dette er bekjendt nok.

Ved beleiringen af Bhurtpore i 1805 havde den britiske armé i nogen tid ligget foran byen, og da der længe havde blæst tørre vinde, var alle brønde udtørrede. En større kilde førte endnu vand, og her var der adskillig trætte mellem mandskaberne, naar dette skulde hentes.

«En dag kom der», fortæller kaptein Griffiths, «to elefantdrivere med hver sin elefant for at drikke. Den ene af disse elefanter var stor og sterk, den anden forholdsvis liden. Den mindre var for anledningen af sin driver forsynet med et spand, som den bar med sin snabel. Den store, der ikke havde noget saadant redskab, greb fat i spandet og vristede det fra sin kamerat, enten det nu var af egen drift eller ved opmuntring af dens herre. Den mindre følte alt for vel sin magtesløshed til aabenlyst at blive forbitret over fornærmelsen, men sikkert er det, at den var det. Der blev ogsaa megen trætte mellem driverne. Den mindre passede imidlertid paa et øieblik, da den store stod med bredsiden mod kilden, og gav den da — idet

den først trak sig tilbage og derpaa sprang frem — et saa voldsomt stød, at den faldt paa siden ned i kilden.

Der blev gjort store anstrengelser for at faa den op igjen, og dette arbeide vilde neppe have lykkedes, hvis ikke det kløgtige dyr havde gjort sit.

Thi da en hel del pæle, der havde været benyttede ved beleiringen af byen, var kastede nedi til den, lavede den selv af disse med sin snabel en skraanende platform, og kom efterhaanden op ved egen hjælp.»

Saarede elefanter hevner sig ofte paa en frygtelig maade. Saaledes fortæller Sir Tennent, at en elefant, der var bleven saaret af en indfødt i nærheden af Hamhangtotte, forfulgte manden ind i byen, indhentede ham oppe i gaden og der trampede ham tildøde i paasyn af en hel del forskrækkede tilskuere. Det lykkedes den derpaa at flygte ind i krattet.

Dette træk i elefantens følelsesliv synes at være mere udpræget hos den end hos andre dyr, naar undtages aberne.

Er hevngjerrighed imidlertid fremtrædende, saa er merkeligt nok medfølelse det ikke mindre.

Biskop Heber saa en gammel elefant, der var falden om paa grund af sygdom. Der blev bragt en anden elefant, som skulde hjælpe den syge til at reise sig. Heber siger, at han følte sig slaaet ved de tegn paa overraskelse og medfølelse, som denne elefant viste. En kjætting blev fæstet rundt om halsen og kroppen paa den syge, og i denne blev nu den anden kommanderet til at løfte. I et minut eller saa tog den rigtig kraftigt i, men ved den første stønnen, som den syge udstødte, stansede den pludselig, vendte sig vredt omkring med et brøl og begyndte med sin snabel at løse kjættingen fra den syges hals.

Og Sir Tennent fortæller, at den hengivenhed og loyalitet, som elefanthjorden viser sin anfører, er yderst merkelig. Elefanterne paa Ceylon har nemlig sjelden stødtænder; i en hjord er derfor en tusker, ɔ: en elefant med stødtænder, gjenstand for den største efterstræbelse af jægerne. Ved saadanne leiligheder gjør de andre sit yderste for at beskytte tuskeren, som er deres anfører, mod fare. Naar de drives til det yderste, stiller de anføreren i midten og flokker sig saa tæt omkring den, at jægerne først maa skyde en hel del andre, hvilket de ellers kunde sparet sig. Paa en jagttur blev en saadan tusker haardt

saaret af major Rogers. Den blev omringet af sine kamerater, der støttede den og holdt den opreist imellem sig, og det lykkedes dem endogsaa at undkomme med den i skoven.

Endelig skal her i denne forbindelse gjøres hentydning til en merkelig iagttagelse af baron de Lauritson. Han besøgte nemlig byen Lucknow i Forindien paa en tid, da en epedemi herjede i byen. Syge og døde laa ligesom strøede rundt i byens gader. Naboben skulde en dag ud at ride, og det syntes umulig andet, end at hans elefant maatte træde paa de ulykkelige. Fyrsten brød sig imidlertid ikke om dette, ei heller vilde han vente, til veien blev ryddiggjort. Hans elefant gjorde sig imidlertid for hvert skridt, den tog, den største umage for ikke at træde paa noget menneskeligt legeme og viste sig saaledes i besiddelse af mere følelse end sin herre.

Følgende merkelige træk af elefantens følelsesliv og eksempel paa dens kløgt er fortalt i det engelske tidsskrift Animal World for mars 1882 af mr. Charles Young og taget af presten Julius Youngs memoirer samt citeret af Romanes. Den elefant, som her omtales, blev i sin tid meget bekjendt i London, ikke blot paa grund af sin overordentlige størrelse, men ogsaa for sin grusomme død.

«I juli maaned 1810 blev der bekjendtgjort, at den største elefant, som nogensinde havde været at se i England, just var ankommen. Da eieren af Covent Garden theatret, Henry Harris, fik høre dette, besluttede han om muligt at komme i besiddelse af den. Han antog nemlig, at elefanten, ved at medvirke i en ny pantomime, «Harlequin Padmenaba», vilde gjøre meget til dennes lykke. Førend endnu eieren af det store menageri i Exeter Change havde seet elefanten, kjøbte Harris den for en sum af 16000 kr. En fru Johnston skulde ride paa elefanten, og en frøken Parker skulde udføre kunster paa dens ryg.

En dag, Young befandt sig i nærheden af Covent Garden theatret, hørte han en usedvanlig støi og spektakel, som kom derfra. Han spurgte en tilstedeværende arbeider om aarsagen til dette og fik til svar, at det var noget galt fat med elefanten; han vidste ikke hvad.

Paa den tid var det skik, naar et nyt stykke var bebudet til opførelse paa en bestemt aften, og der havde været liden tid til stykkets indøvelse, at man holdt prøver efter den regu-

lære forestilling aftenen i forveien, naar publikum havde fjernet sig. En saadan prøve var ogsaa bleven afholdt aftenen før den dag, Youngs nysgjerrighed var bleven vakt.

Da det var bleven bestemt, at fru Johnston, siddende i en howdah paa elefantens ryg, skulde ride over en slags bro paa scenen, havde man fundet det nødvendigt iforveien at prøve elefantens lærvillighed i saa henseende. Da den var kommen hen til broen, som kun var opført for anledningen, og som ikke var videre solid bygget, trak det kloge dyr sin fod tilbage og vægrede sig for at gaa videre, Nu er det et velkjendt naturhistorisk faktum, at elefanten, vel vidende om sin tyngde, aldrig vil forsøge at passere hen over en gjenstand, som den antager, ikke vil bære den. Regissøren, som saa, hvor resolut dyret modstod ethvert forsøg paa at gaa over broen, foreslog, at man skulde slutte med forsøgene til næste aften, da den maaske vilde være mere villig og i bedre humør. Det var i det øieblik, man holdt paa med disse forsøg, at Young — da han havde hørt den omtalte støi — besluttede sig til at gaa ind for at høre efter aarsagen til denne. Det syn, der her mødte ham, vakte straks hans harme. Der stod det vældige dyr med nedslagne øine og hængende øren, idet den ydmygt modtog slag efter slag af en med pig forsynet jernstav, som dens vogter paa en yderst grusom maade drev ind i det kjødrige parti af dens hals, bag ørene. Gulvet, hvorpaa den stod, forvandledes til en blodpøl. En af medeierne i etablissementet, som var bleven utaalmodig over denne — som han mente — trods fra elefantens side, opmuntrede driveren til at forsøge med endda haardere forholdsregler, da Charles Young, som var en stor dyreven, traadte til og gjorde ham forestillinger, hvorefter han gik hen til elefanten og kjærtegnede den. Da driveren atter vilde begynde med sin jernpig, greb Young ham over haandleddet og afholdt ham fra yderligere grusomheder. De to kom op i en heftig trætte, og under denne kom kaptein Hay, fører af skibet «Ashel», der havde bragt «Chuny» — saa hed elefanten — til England. Kapteinen, som havde været meget god imod den paa reisen, spurgte, hvad aarsagen til dette opstyr var. Før der blev ytret et ord til forklaring af sagen, talte dette uretfærdigt behandlede dyr for sig selv; thi da den fik øie paa sin beskytter, gik den hen til ham og tog

— idet den rettede et bønfaldende blik paa ham — hans haand med sin snabel, lagde den ind i det blødende saar og holdt den derpaa op for hans øine. Denne bevægelse syntes at sige, ligesaa tydelig, som havde den været udtalt med ord: «Se, hvorledes disse grusomme mænd behandler Chuny. Kan du billige dette?» De haardeste hjerter blev mygnede ved det, som de her saa, og blandt disse var ogsaa den herre, som havde været saa ivrig i sin haarde behandling. Det var under en bedre indskydelse, at han sprang ud paa gaden og hen i en butik for at kjøbe nogle æbler, som han kom tilbage med og tilbød elefanten. Chuny skelede bort paa ham, tog æblerne, kastede dem under sine fødder, knuste dem og sparkede dem derpaa væk. Young, som var gaaet ud i samme erinde, kom kort efter tilbage. Han rakte ogsaa elefanten sin frugt, og til tilskuernes forundring spiste den hver bid, og da den havde gjort dette, slyngede den sin snabel med udsøgt venlighed rundt Youngs liv, ligesom den ved denne handling vilde sige, at om den end var bleven forbitret over en uretfærdighed, saa glemte den dog ikke en venlighed.

Det var i aaret 1814, at Harris solgte Chuny til mr. Cross, eier af menageriet Exeter Change. En af dennes første handlinger var at sende Charles Young et adgangskort for livstid til hans udstilling, og det var en af dennes smaa uskyldige fornøielser, naar han passerede gjennem Strand med en eller anden ven, at titte indom Chuny og aflægge den en visit i dens rum for at vise det intime venskab, der bestod mellem ham og elefanten.

Nogle aar efter, da dennes «theaterkarriere» var forbi, og den derfor var bleven reduceret til at spille den «fangne» i Exeter Change, hændte det en dag, at en tankeløs laps ertede den ved gjentagne gange at byde den salat, en ret, som den havde modbydelighed for. Tilsidst tilbød han den et æble; men i det samme elefanten rakte frem sin snabel for at tage dette, stak han en knappenaal ind i den og sprang derpaa bort, saa elefanten ikke kunde naa ham. Vogteren, som saa, at dyret var bleven rasende, varskoede lapsen om, at han nu maatte passe sig. Med et foragteligt skuldertræk gik han hen i den anden ende af bygningen og forsøgte sig paa lignende vis med andre dyr. Efter en halv times forløb kom han tilbage og nærmede sig det bur, der stod ligeoverfor elefantens. Han havde nu

glemt sin streg med Chuny, men Chuny havde ikke glemt ham. Da han stod med ryggen mod elefanten, strakte denne sin snabel ud gjennem burets sprinkler, greb fornærmerens hat og trak den ind til sig, rev den i stykker og kastede den lige i ansigtet paa manden, idet den ledsagede sin hevn med et lydeligt tilfredshedens grynt. Alle de tilstedeværende ytrede sin billigelse med denne maade at udøve retfærdighed paa, og den saaledes af marken slagne laps forlod skamfuld stedet.

Siden blev Chuny af en eller anden aarsag syg, og efter at man forgjæves havde anvendt gift for at aflive den, affyrede et kompagni gardesoldater 152 skud mod den, før den døde.»

Elefantens følelsesliv fremviser i mange henseender besynderlige særegenheder. Saaledes fortæller mr. Corse, at hvis en hun-elefant bliver adskilt fra sin unge kun en to a tre dage, vil hun, om hun end giver die, ikke senere gjenkjende eller anerkjende den, selv om ungen tydelig gjenkjender sin mor og med klageskrig trygler om hendes gunst.

Ligeledes fortæller Sir Tennent, at elefanter af en hjord ɔ: en familie, kan opføre sig paa en forunderlig maade mod elefanter af en anden hjord. Han siger: «Hvis en elefant bliver skilt fra sin egen hjord, tillades det den ikke at slutte sig til nogen anden. Den faar lov til at græsse i nærheden, eller gjeste den samme bade- og drikkeplads; men der tillades ingen større tilnærmelse. Der kan ikke være nogen tvil om, at det er dette udelukkelsessystem, som frembringer den klasse enlige elefanter, der paa grund af sin røverske levevis paa Ceylon kaldes «hora» eller «rogues» ɔ: landstrygere, skøiere.

Det temperament eller rettere den lokale forandring i følelseslivets psykologi, som disse ovennævnte rogues viser, er ligesaa ekstraordinær som bemerkelsesværdig. Thi fra at være et fredsommeligt, sympathetisk og høisindet dyr, kan elefanten, naar den udelukkes fra selskab med andre af dens egen slags, blive grætten, vild, ja grusom i en grad, som man ikke kjender noget sidestykke til hos andre dyr. Den kolde beregning i saadanne elefanters blodtørstige hevn og deres vilde ødelæggelseslyst viser, at deres handlinger ikke skyldes pludselige udbrud af raseri ved synet af mennesker eller disses arbeide, men hellere en overveiet beregning i retning af at føre krig mod hvemsomhelt, saaledes at de virkelig ligger paa lur for at

vente paa reisende, og at de da kun styrter frem fra sit skjulested, naar de antager, at vedkommende er indenfor deres rækkevidde. (Romanes).

En begivenhed, som blev meddelt Sir Tennent, viser, hvilken koldblodig beslutsomhed deres myrdelyst kan naa frem til.

«Vi havde», siger meddeleren, «troet at skulle komme elefanten paa skudhold paa et sted, hvor den var bleven seet for en halv time siden. Men ikke før havde den af vore folk, som gik forrest, faaet øie paa dyret i en afstand af 50 a 60 meter, før han raabte: «Se der, se der», og i det samme tog tilbens, det bedste han kunde. Vi andre fulgte hans eksempel. Elefanten saa os ikke, før vi havde sprunget en 15—20 skridt fra det sted, hvor vi vendte om; men da begyndte den at forfølge os, idet den udstødte rasende brøl. Det lykkedes engelskmanden mr. Lindsay at klatre op i et træ, og de andre af mine kamerater gjorde det samme. Hvad mig selv angaar, var jeg ikke istand til dette, endskjønt jeg gjorde overmenneskelige anstrengelser. Elefanten kom springende mod mig, med sin snabel bøiet mod jorden. I dette kritiske øieblik holdt mr. Lindsay sin fod ned til mig, og ved hjælp af denne fik jeg fat i de nederste grene af træet, som var tre eller fire fod ovenfor mit hoved, og kom mig op paa en af disse. Elefanten kom lige mod træet og forsøgte at faa det overende, men dette lykkedes den ikke. Den slyngede sin snabel rundt om stammen og forsøgte at rive det ned, men forgjæves. Den satte sit hoved mod træet og trykkede paa alt, hvad den kunde, samme resultat. Den begyndte da at trampe paa alle træets fremstikkende rødder og holdt paa med dette en god stund. Da alt dette mislykkedes for den, gik den til en houg stokke, som den fik øie paa, og som jeg netop havde hugget. Den bar alle disse, 36 i tallet, hen til træets fod og stablede dem op paa en rigtig forretningsmæssig maade. Derpaa gik den op paa denne houg og strakte forkroppen opover træet og sin snabel efter os, men endda kunde den ikke naa os, da vi var gaaede længere op i træet. Mr. Lindsay skjød, og kuglen traf elefantens hoved, men dræbte den ikke. Det gjorde den kun mere rasende. Et skud til strakte den dog til jorden. Jeg bragte siden dyrets hovedskal til Colombo [1], hvor den endnu er at se i mr. Armitages hus.»

[1] Ceylons hovedstad.

Et andet merkeligt træk i elefantens følelsesliv er, at dette kraftige dyr kan dø under den blot og bare indflydelse af det, som de indfødte kalder et «knust hjerte». Dette er uden sidestykke hos noget andet dyr og saa meget merkeligere, som det vel kan siges, at elefanten har større levedygtighed, større medfødt livskraft end noget andet landdyr.

Ved fangning nemlig af elefanter i Indien benytter man sig af en indhængning af pæle og fletverk af rotang. Denne indhegning maa være saa meget som mulig skjult af det omliggende krat og aabningen saadan anordnet, at den ikke let vækker elefanternes mistanke. Naar dyrene er drevne derind, bindes de af de indfødte, som paa mange maader i dette arbeide assisteres af tamme elefanter.

Mr. Tennent fortæller om en elefant, der døde ved en saadan tilfangetagelse. Han siger:

«Blandt de sidste af de bundne elefanter befandt «landstrygeren» sig. Skjønt langt vildere end de øvrige, sluttede den sig dog ikke til deres stormløb og anfald paa gjerdet, da de bestandig jog den væk og forbød den at indtræde i deres kreds. Da man drev den forbi en af dens ulykkesfæller, der laa udstrakt paa jorden, kastede den sig over denne og gjorde forsøg paa at fæste sine tænder i dens hoved. Dette var det eneste eksempel paa sinne, der forefaldt under hele jagten. Efterat være bunden og overvældet var den i begyndelsen støiende og voldsom, men den lagde sig snart fredelig ned, og dette mente jægerne var tegn til, at dens død var forestaaende. Deres forudsigelse slog ogsaa ind. Den vedblev ligesom de øvrige i omtrent 12 timer at bestrø sig med muldstøv og mætte dette med vand fra sin snabel; men tilsidst lagde den sig kraftløs ned og døde saa rolig, at — efterat den havde bevæget sig kun nogle faa øidblikke forud — dens død blot kunde skjønnes af de myriader af sorte fluer, hvormed skrotten i et nu blev overdækket, uagtet ikke en eneste flue havde været at se øieblikket forud.»

Denne særegenhed, at elefanter dør af et «knust hjerte», indskrænker sig dog ikke blot til de saaakaldte rogues («landstrygere»).

Saaledes fortæller kaptein Yule i sin «Beretning om en ambassade til Ava i 1855», et illustrerende eksempel paa elefantens tilbøielighed til pludselig død ved tilfangetagelse. En

elefant, som nylig var fanget, skulde tæmmes, og den britiske gesandt vilde overvære processen. En bøile skulde fæstes om dyrets hals, og under dette arbeide gjorde den heftig modstand. Folkene holdt paa at fæste den, og elefanten laa rolig ligesom udmattet, da den pludselig bevægede sine bagben og faldt om paa siden — død.

Af andre iagttagere er ogsaa observeret den samme tilbøielighed hos elefanten til pludselig død af forholdvis smaa aarsager. Saaledes hvis de falder, om end paa slet mark, skal de kunne dø, idet deres store tyngde sandsynligvis i saadanne tilfælde har nogen indflydelse.

Heller ikke er denne tilbøielighed til at dø af en blot og bar sindsrørelse indskrænket til den virkning, et «knust hjerte» udøver paa dens livskraft.

«En elefant nemlig, som var fanget og tæmmet af mr. Cripps, skulde føres til Colombo. Dens skræk var stor, da man nærmede sig byen, og da man vilde tvinge den til at gaa igjennem porten paa de fæstningsverker, der omgav byen, blev den aldeles lamslaaet af frygt og døde paa stedet.»

Almindelig intelligens.

Det er især i fangenskab, at elefantens forstand, dens forsigtighed, dens overlægningsevne, udvikler sig paa en glimrende maade gjennem erfaring. Som allerede nævnt bruger man paa mange steder i Indien elefanter til forskjellig slags arbeide. Husdyr i egentlig forstand er de dog ikke, da de forplanter sig sjelden i fangenskab. Der maa derfor stadig fanges nye. Den lærvillighed, som de under arbeidet viser, er merkelig, og faa dyr kan i denne henseende rivalisere med dem. Den lærer hurtig at forstaa, hvad det er, mennesket ønsker og forlanger af den, og den lærer snart at udføre sit arbeide ogsaa uden opsyn. I udførelsen viser den saa megen iver og saa megen samvittighedsfuldhed, at den ofte viser en tydelig frygt for, at den skal tage feil eller være udygtig til arbeidet, endogsaa da, naar aarsagerne til feiltagelse eller udygtighed ikke kan lægges dyret til last. (Lindsay).

Endskjønt saaledes elefantens sjælelige evner har naaet en høiere udvikling end noget andet dyrs, undtagen hunden og

aberne, vil man vel dog finde, at mange her anførte eksempler paa kløgt maa siges at være merkelige selv for et dyr, der staar saa høit.

Kaptein Shipp fortæller i sine «Erindringer» følgende hændelse, til hvilken han var øienvidne: «Under en marsch i en af Indiens bjergrige egne kom hans afdeling, der førte kanoner med sig, til en steil skraaning. For at gjøre det lettere for elefanterne, der var tungt belæssede, at komme opover, blev der lagt et slags trappetrin af tømmerstokke. Da alt var i orden, blev den første elefant ledet hen til skraaningens fod. Den saa op, rystede paa hovedet, og da den blev opmuntret af sin driver til at gaa frem, skreg den ynkeligt. «Jeg er ikke i tvil om», siger kaptein Shipp, «at dette kløgtige dyr kunde overveie, hvorvidt de kunstige trappetrin var anvendbare eller ikke.»

Da der blev foretaget en liden forandring, syntes den villig til at nærme sig. Den begyndte da at undersøge stokkene, der var kastede paa tvers, med sin snabel, og da den havde gjort dette, satte den med stor forsigtighed sit ene forben frem. Det næste trin, den havde at staa paa, var en fremspringende klippespids, som den altsaa ikke kunde flytte. Her begyndte den samme omhyggelige undersøgelse. Det næste trin førte den op mod et træ. Dette likte den ikke. Driveren maatte gjøre brug af sine mest opmuntrende tilraab som: «Bra gjort, min søn» o. s. v. Men alle saadanne tilraab, som elefanter ellers er saa glade i, kunde ikke formaa den til at forsøge igjen. Man tog da sin tilflugt til strenghed; men elefanten brølede kun, den vilde ikke afsted. Noget blev da forandret; den blev tilfredsstillet, og det lykkedes den at naa det øverste af «toppen». Dens glæde over at være kommen did op var stor; den kjærtegnede sine vogtere og kastede muld omkring paa den mest spøgende maade.

En anden elefant, der var meget yngre, skulde nu gaa den samme vei. Den havde betragtet sin kamerats opstigning med den største opmerksomhed, og hele tiden havde den gjort bevægelser, som om den vilde hjælpe den at støtte den og lignende. Den gjorde omtrent saadanne bevægelser, som man ser somme tilskuere gjør, naar de er tilstede ved gymnastiske øvelser. Da den saa, at dens kamerat var kommen op, gav den sin tilfredshed tilkjende ved at udstøde en trompetlignende

lyd. Imidlertid syntes den høist forskrækket, da den selv blev dreven frem for at tage sin «tørn»; den vilde ikke gaa uden tvang. Efter en opførsel, som var fuldstændig lig den førstes, kom den dog op imod toppen, hvor den anden, som altsaa havde udført sit arbeide, strakte sin snabel ud til sin «broder i nød». Denne snoede sin om den førstes, og saaledes naaede den toppen. Mange kjærtegn udveksledes nu mellem de to dyr, som om de havde været skilt ad i længere tid, eller som om de netop havde undsluppet en stor fare. De omfavnede vekselvis hinanden og stod ansigt til ansigt en lang stund, omtrent som om de gjensidig gratulerede hinanden.»

Enhver, der har seet elefanter i et menageri, vil have bemerket, at de kan oplæres til de merkværdigste ting: sammenlægning af sine egne sadeldækkener, forskjellig slags hilsen, gymnastiske øvelser, aabning af seltersflasker, færdigheder som f. eks. at ride paa velociped, ringe paa klokker, spille paa instrumenter, som f. eks. lirekasse, adlyden af menneskets ordre, linedans, ja de kan endogsaa lære at sidde tilbords og opføre sig med en vis anstand, naturligvis paa en ganske anden klodset maade end aberne.

Om den tidligere nævnte elefant, som fik en saa grusom død i Exeter Change, fortæller Jesse, at han en dag var tilstede og gav den poteter, som den tog af hans haand. En potet faldt paa gulvet, og elefanten kunde ikke naa den med sin snabel. Den blæste da poteten mod en i nærheden værende væg saaledes, at den fór tilbage. Paa denne maade fik den fat i den.

Lignende iagttagelser er ogsaa gjort af Darwin og andre.

Naar elefanten skal under lægebehandling, viser den ligesom hunden og aberne en merkværdig karakterstyrke. Mr. Watson fortæller saaledes et eksempel paa elefantens forstand og dømmekraft i denne henseende. Det er oprindelig fortalt af mr. Daniel Wilson, biskop af Calcutta, i et brev til dennes søn i England og trykt i en levnetsbeskrivelse over biskopen.

«En elefant, som tilhørte en ingeniørofficer i hans bispedømme, havde en sygdom i det ene øie og havde været aldeles blind i 3 dage. Dens eier spurgte dr. Webb, en læge, som var meget godt kjendt med bispen, om han kunde gjøre noget til lindring for dyret. Dr. Webb svarede, at han var villig til at forsøge virkningen af sølvnitrat paa et af øinene, thi dette

var et middel, som var almindelig brugt for lignende sygdomme i det menneskelige øie. Elefanten blev da kommanderet til at lægge sig ned. Idet midlet blev anvendt, udstødte den et græsseligt brøl ved den øieblikkelige smerte, som det frembragte. Virkningen var imidlertid merkverdig, thi øiet blev meget bedre, og elefanten kunde tildels se. Doktoren var som følge heraf villig til at tage fat paa det andet øie paa lignende maade den næste dag. Da dyret blev bragt ud og hørte doktorens stemme, lagde det sig ned af sig selv, lagde sit hoved rolig paa den ene side, rullede sin snabel sammen og holdt sin aande ligesom et menneskeligt væsen, der skal underkastes en smertefuld operation. Da det var over, udstødte den et lettelsens suk og viste ved forskjellige bevægelser synlige tegn paa, at den ønskede at udtrykke sin taknemmelighed.» Her ser vi tydelig ind i elefantens erindring, forstand og dens slutning fra en ting til en anden. Dyret erindrede lettelsen, det havde følt ved operationen af det ene øie, og da det blev bragt til samme sted den følgende dag og hørte operatørens stemme, sluttede det, at en lignende tjeneste vilde blive gjort dets andet øie.

Til yderligere bekræftelse med hensyn til elefantens taalmodighed i sygdomstilfælde kan anføres følgende, fortalt fra Sir Tennents «Natural History of Ceylon». Intet kan paa en mere slaaende maade vise elefantens lydighedsfølelse end den taalmodighed, med hvilken den — efter ordre af sin vogter — sluger de afskyelige mediciner, som de indfødte elefantdoktorer giver den, og det er umuligt at være vidne til den karakterstyrke, med hvilken den — uden frygt — underkaster sig smertefulde kirurgiske operationer til fjernelse af bylder og svulster, som den ofte er plaget af, uden at faa et levende indtryk af dens høisindethed og dens intelligens. Da saaledes dr. Davy var paa Ceylon, blev han konsuleret angaaende en elefant, tilhørende regjeringen. Dette dyr led af et dybt saar bag paa lænden, lige over rygbenet, og de midler, man hidtil havde forsøgt, havde været forgjæves. Han anbefalede brugen af kniv, saaledes at den materie, der havde samlet sig, kunde komme ved et indsnit; men ingen af de tilstedeværende var kompetente til at foretage operationen. «Da jeg blev forsikret», siger doktoren, «at dyret vilde opføre sig pynteligt,

foretog jeg den selv. Elefanten var ikke bunden, men blev befalet af sin vogter at lægge sig ned, og idet jeg brugte al min magt, gjorde jeg det fornødne indsnit med en amputationskniv. Elefanten krympede sig ikke, men bøiede sig hellere mod mig, da jeg brugte kniven, og den udstødte kun et lavt, næsten undertrykt smertesudbrud. Kort sagt, den opførte sig saa ligt et menneskeligt væsen som muligt, ligesom den var sig bevidst (det tror jeg, den var), at operationen var til dens eget gode, og at smerten var uundgaaelig.»

Som nævnt under aberne findes der ogsaa hos vilde elefanter en organisation sted, forsaavidt som flokkene ledes af en anfører. Denne er hos elefanten, som hos en mængde andre dyr, der lever selskabeligt, i almindelighed en middelaldrende han[1], i besiddelse af særlige kvalifikationer for et saadant hverv baade i fysisk og mental henseende. Anføreren staar over det almindelige i styrke, og den udmerker sig ved mod, forsigtighed, kløgt, samt evne til at kommandere. Den maa ogsaa være i besiddelse af en vis dygtighed til at handle under vanskelige omstændigheder med hensyn til at beskytte og lede hjorden. Et dyr, der blot udmerker sig ved sin styrke, men som mangler den fornødne intelligens, vil være ubrugbart for et saadant øiemed. (Lindsay).

En saadan anfører for en flok vilde elefanter blev iagttaget af major Skinner. I den tørre aarstid i Nenera Kalama har elefanterne vanskelig for at finde vand, og de stimler derfor sammen i store flokke, hvor saadant kan erholdes. Major Skinner, som havde sin station i nærheden af en liden indsø, havde faaet at vide, at en flok elefanter befandt sig i nærheden. Han besluttede derfor at bevogte deres bevægelser og steg i den hensigt op i et træ, omtrent fire hundrede meter fra vandet. Det var en maanelys nat, og han ventede i to timer, før han hørte eller saa noget til elefanterne. Tilsidst saa han en stor elefant komme ud fra skoven og meget forsigtig gaa tvers over den aabne mark, til den var omtrent 100 meter fra vandet. Der stod den blikstille, uden at røre sig. De øvrige i hjorden var imidlertid saa stille, at der ikke kunde høres en eneste lyd fra dem. Den rykkede nu frem tre gange efter hinanden og stod hver gang urørlig stille; derpaa kom

[1] dog ikke hos renen f. eks.

den hen til kanten af vandet, men tænkte ikke straks at slukke sin tørst. Den stod derimod lyttende i nogle minuter. Derpaa vendte den forsigtig og stille tilbage til det punkt af skoven, fra hvilket den var gaaet ud. Fra dette sted kom den tilbage

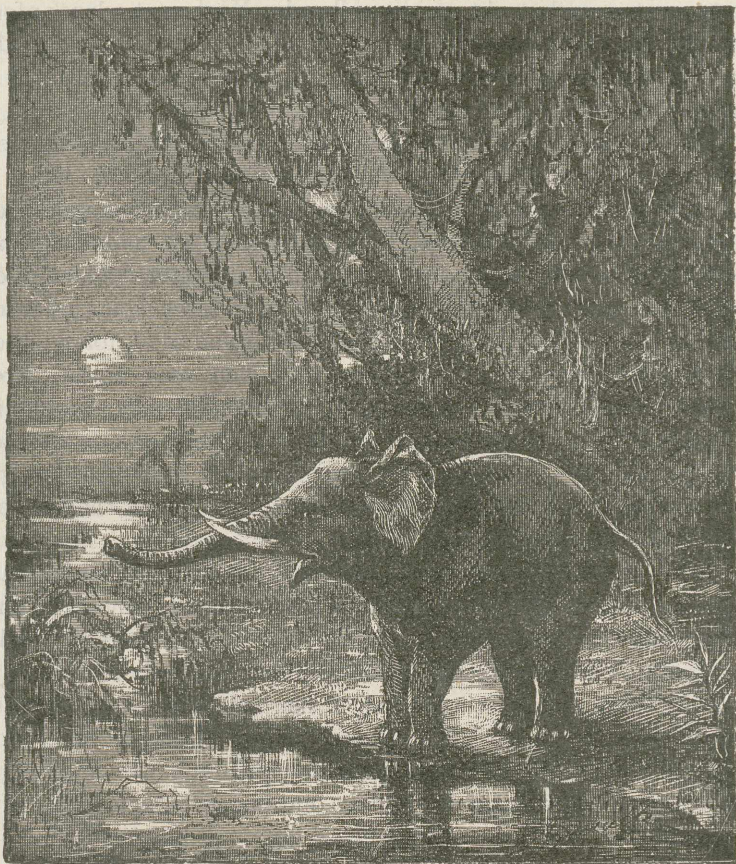

Fig. 24. — «Her forlod den dem et øieblik for atter at foretage en undersøgelse i nærheden af vandet — — —».

med 5 andre elefanter, med hvilke den gik frem til nogle meter fra vandet. Der blev disse posterede som vagter. Den gik atter tilbage til skoven og samlede hele hjorden, som antagelig tællede mellem 80 og 100 stykker, og ledede den med den yderste forsigtighed tvers over den aabne mark, saa de kom i

nærheden af de 5 skildvagter. Her forlod den dem et øieblik for atter at foretage en undersøgelse i nærheden af vandet. Tilsidst, da den vel syntes, at alt var iorden, gav den tydelig et tegn til fremrykning. «I samme øieblik», fortæller major Skinner, «styrtede hele flokken frem paa en maade, der stod i fuldstændig modsætning til den forsigtighed, som de før havde vist, og ingen skal faa mig til at tro andet, end at det var en overlagt, forud «aftalt» samvirken mellem de enkelte, og at en vis ansvarlig autoritet blev haandhævet af patriark-lederen.»

Tidligere er omtalt, at man i Indien bruger elefanter til forskjelligt slags arbeide. I at lægge tømmer i stabler f. eks. viser de en intelligens og en behændighed, som er overraskende for enhver fremmed. Et saadant arbeides enkelhed sætter ogsaa dyret istand til at fortsætte time efter time uden noget vink eller nogen retledning fra vogterens side. Tennent fortæller om to elefanter, som var beskjæftigede med at stable op ibenholttømmer paa en tomt tilhørende regjeringen i Colombo. Disse to var saa vante med sit arbeide, at de var istand til at udføre det med ligesaa stor nøiagtighed og større hurtighed, end om det havde været udført af dokarbeidere. Naar stabelen havde naaet en vis høide, og de selv ved forenede anstrengelser ikke var istand til at lægge flere stokke op paa det øverste af den, saa lagde de — hvilket de var oplærte til — to stokke paa skraa fra marken og op til toppen, og paa disse rullede de de stokke opover, som endnu kunde ligge deroppe, og lagde dem ordentlig op paa toppen.

«Det er bleven paastaaet», siger Tennent, «at elefanterne i sine beskjæftigelser er vanedyr i en overraskende grad, at deres bevægelser er blot og bar mekaniske, og at de generes ved den mindste afvigelse fra sine tilvante øvelser; ligeledes at de bliver sinte ved hvilkensomhelst afvigelse fra sit arbeides regelmæssighed. Saa vidt min iagttagelse rækker er dette urigtigt, og det er forsikret mig af iagttagere, hvis dom jeg kan stole paa, at elefanten ved forandring af behandling, tid og beskjæftigelse, viser den samme bøielighed og smidighed som hesten.»

At straffe et saa kraftigt dyr er en meget vanskelig sag. Man kan nemlig ikke tage sin tilflugt til prygl. Man maa derimod spekulere i elefantens tilbøieligheder og dens følelser, idet man f. eks. forandrer dens kost eller endogsaa for en kort

tid ikke giver den nogen mad. I somme egne af Indien bruger man at undlade at give dem deres tilvante portion sukkerrør, eller man giver dem ikke mad, før deres kamerater er færdige med sit maaltid. Den maade, hvorpaa elefanten opfører sig under saadanne omstændigheder, viser, at den er sig tilsidesættelsen bevidst, og er ofte skikket til at vække medfølelse og sympathi hos den, der ser paa den.

Sir Tennent har ogsaa fortalt følgende begivenhed: «En aften, da jeg foretog en ridetur i omegnen af Candy, ytrede min hest nogen uro ved en støi, som nærmede sig i det tykke krat, og som bestod i et gjentaget: «Umf! umf!» i en hæs og misfornøiet tone. Ved en bøining af stien opklaredes hemmeligheden, idet jeg kom ansigt til ansigt med en tam elefant, der var ganske uden bevogtning. Den arbeidede møisommelig med at flytte en svær træstamme, som den balancerede paa sine hugtænder. Da stien var smal, var den nødt til at bøie hovedet til den ene side for at faa plads til stammen langsefter. Anstrengelsen i forbindelse med denne uleilighed bragte den til at ytre disse gryntelyd, som skræmte min hest Ved at se os holde stille, hævede elefanten hovedet, mønstrede os et øieblik, kastede saa tømmerstokken fra sig og trak sig baglængs ind i krattet ligesom for at gjøre plads. Min hest vilde endda ikke gaa frem; elefanten saa dette og trykkede sig endda dybere ind i krattet under gjentagne grynt: «Umf! umf!», men i en tone, der tydelig sigtede til at opmuntre os til at ride videre. Hesten var endda bange, og da jeg vilde iagttage de to dyrs opførsel, holdt jeg mig rolig. Atter trak elefanten sig dybere ind mellem trærne og syntes utaalmodig over, at jeg ikke red forbi. Tilsidst gik hesten fremad, og da vi netop var komne forbi, saa jeg det kloge dyr bøie sig og tage sin byrde op igjen, rette og balancere den paa sine hugtænder og fortsætte sin gang.»

Elefanten er merkelig derved, at den er et af de faa dyr, der benytter sig af et r e d s k a b i en eller anden bestemt hensigt. Dette hænger naturligvis først og fremst sammen med den omstændighed, at den har et bøieligt, smidigt organ, snabelen, hvormed neppe noget andet dyrs organer kan sammenlignes end abernes hænder og maaske for en del kattens klør. Følelsen i snabelens fingerformede forlængelse «kappes med udviklingen

af denne sans i den blindes fingre». Dernæst hænger det sammen med dens betydelige intelligens.

Et eksempel paa en saadan benyttelse af redskab hos elefanten er fortalt af mr. G. E. Peal i tidsskriftet «Nature» og citeret af Romanes.

«En aften straks efter min ankomst til det østlige Assàm, medens mine fem elefanter, som sedvanlig fik mad ligeoverfor min bungalow (hytte), iagttog jeg, at en ung elefant, der nylig var fanget, kom hen til et gjærde af bambusstænger, og at den ganske rolig trak en af stængerne op. Idet den derpaa lagde den ene ende under sin fod, brækkede den et stykke af med snabelen, og efter at have løftet dette op til sin mund, kastede den det bort. Den gjentog dette to eller tre gange, trak derpaa op en anden stang og begyndte atter paa samme maade. Da jeg saa, at bambusstængerne var gamle og tørre, spurgte jeg mine ledsagere blandt de indfødte om grunden til dette. Jeg blev opfordret til at vente for at se, hvad elefanten vilde gjøre. Tilsidst syntes den at have faaet fat i et stykke, som den syntes om, og idet den holdt det fast med snabelen og satte det venstre forben godt frem, trykkede den den anden ende af bambusstangen mod skulderen og begyndte at kradse sig der. Min overraskelse blev stor, da jeg saa en stor elefantblodigle — fulde seks tommer lang og saa tyk som en finger — falde paa marken. Det sted, hvor den havde sat sig fast, vilde ikke lettelig være naaet uden den skraber, som elefanten brugte paa en saa letvindt maade. Jeg fandt siden, at dette var et meget almindeligt tilfælde.»

«Ved en anden leilighed, da jeg var paa reise paa en aarstid, da de store fluer er saa plagsomme for elefanterne, lagde jeg merke til, at den elefant, som jeg red paa, ikke havde noget redskab til at jage fluerne bort med. Mahouten sagtnede marschen efter min ordre og tillod elefanten at gaa ud af veien, hvor den i nogle øieblikke undersøgte krattet. Den kom da hen til en klynge mindre trær, der havde vel udviklede grene. Her følte den sig frem, undersøgte ét, hævede sin snabel og rev grenene af nedover stammen, men lod en smuk liden visk staa igjen oppe i toppen. Den glattede og stelte meget omhyggelig med dette, og idet den tog fat i den nedre ende af træet, brød den det af i en længde

af omtrentlig 2 meter. Med denne «vifte» holdt den fluerne borte, idet den feiede dem væk paa begge sider. Vi kan sige, hvad vi vil, baade bambusstangen og viften er bona-fide redskaber, hver især af dem paa en kløgtig maade tilberedt for et bestemt formaal.»

En merkelig udtalelse om elefanten er meddelt Romanes af mr. H. L. Jenkins.

«Hvad jeg særlig ønsker at bemerke er, at der er god grund til at antage, at elefanten har abstrakte idéer. Jeg tror saaledes det ikke let kan betviles, at den ved øvelse faar et begreb om haardhed og vegt. Aarsagen til, at jeg ledes til at tro dette, er følgende: En fanget elefant kan, efter at den er bleven lært sine almindelige pligter — lad os sige en tre maaneder efter tilfangetagelsen — blive lært til at tage op forskjellige ting fra marken og at give det til mahouten, som sidder paa dens skuldre. I de første maaneder er det imidlertid farligt at forlange, at den skal tage op andet end ganske lette og ikke haarde sager, saasom klæder og lignende; thi den kan «lange» de forlangte ting op med betydelig kraft. Efter nogen tids forløb, forskjellig for de forskjellige dyr, synes de at faa et begreb om de tings natur, som man forlanger de skal tage op. En klædesbundt vil saaledes blive «hivet» op lige saa kraftig som før, men tunge gjenstande, som f. eks. et brækjern eller et stykke af en jernkjetting, vil blive rakt paa en forsigtig maade. En skarp kniv vil blive taget ved skaftet og sat paa dyrets hoved, saaledes at mahouten ogsaa kan tage den i skaftet. Jeg har med forsæt givet elefanter ting at tage op fra marken, som de aldrig kan have seet før, og de blev alle taget paa og rakt mig paa en maade, der overbeviste om, at dyret forstod at bedømme saadanne ting som haardhed, skarphed og vegt.»

Man vil have lagt merke til, at de begivenheder, der her er fortalt om elefanten, refererer sig til den tamme, altsaa til den asiatiske, da den afrikanske, som allerede bemerket, ikke ansees for tæmbar. Grunden hertil er, at de mest karakteristiske træk hos dette dyr lettest kan iagttages under fangenskab, og at dens medfødte anlæg her udfolder sig smukkest. I de fleste efterretninger fra Afrika, skrevne af jægere, der har gaaet paa jagt i denne verdensdel, har jeg ikke kunnet finde træk, der

egentlig egnede sig for øiemedet, dels da mange under jagten neppe har været opmerksomme for iagttagelse af karaktertræk, dels da elefanten i fri tilstand sikkert ikke paa langt nær viser den kløgt som i tam. Den overflod af næring, hvormed naturen har forsynet den, kræver ikke saa megen omtanke og list som f. eks. hos rovdyr. «I sit rolige og harmløse liv vil den derfor synes at lægge endog ringe evner for dagen. Hvis imidlertid fare eller frygt paakalder anvendelsen af dens evner, vil man dog nok erfare, at den er et kløgtigt dyr».

Man har saaledes iagttaget, at elefanter under tordenveir har gaaet ud fra sine tilholdssteder i skoven, og at de har taget sit standkvarter paa aaben mark, til lynilden har ophørt, hvorefter de atter har trukket sig tilbage til skovtykningen. Endskjønt de visselig ikke har kundskaber i fysik, behøver en saadan forholdsregel ikke at bero udelukkende paa instinktet.

Uagtet der naturligvis er træk i dette merkelige dyrs karakter, som ikke er berørt her, skal jeg dog afslutte dette kapitel med en jagthistorie fra Afrika, fortalt af den engelske jæger Gordon Cumming, og som er citeret af Alix.

«Den 31te august», siger han, «befandt jeg mig ligeoverfor den største elefant, som jeg nogensinde har seet. Den var omtrent 150 skridt fra mig og vendte bredsiden til. Jeg passede øieblikket og holdt geværet mod skulderen. Ved dette første skud var den i min magt. Kuglen havde nemlig gaaet igjennem skulderbladet, og dens bevægelser viste, at den var dødelig saaret. Jeg besluttede at iagttage den nogen tid, før jeg gav den naadestødet; thi jeg syntes, det var et merkeligt syn. Jeg følte mig som herre i disse umaadelige skove, som lovede mig en overflod af ædelt vildt. Efter at have beundret mit bytte i nogen tid, vilde jeg undersøge det mest saarbare sted hos dyret. Jeg nærmede mig da og affyrede flere kugler paa kort hold. Ved hvert skud sænkede den hovedet og berørte saaret med sin snabel. Jeg blev overrasket, følte medlidenhed med den og skyndte mig at give den sin bekomst. Jeg affyrede seks skud mod et punkt straks bagenfor dens skulder. Ethvert af skuddene maatte være dødeligt, om det end tilsyneladende ikke saa ud saaledes. Jeg affyrede atter tre skud mod den. En overflod af taarer rullede ned fra dens øine; den aabnede langsomt sine øielaag for atter at lukke

dem. Nogle konvulsiviske trækninger endnu, og den faldt om paa siden og døde — —».

Om denne jagthistorie siger Alix: «Til skam for menneskeslegten paastaar jeg, at jægeren, som havde fremkaldt denne beklagelige scene, sikkerlig havde mindre bevidsthed om sin grusomhed end det ulykkelige offer, der var kommen til at gjøre et saa slet bekjendtskab.»

KAPITEL VI.

Ræve. — Ulve. — Shakaler.

I eventyrdigtningen spiller ræven, ulven og bjørnen en fremtrædende rolle. Den sidste trækker dog altid det korteste straa ligeoverfor den førstes sluhed, list og forstillelseskunst. Ulven indtager i samme digtning et mellemstandpunkt. I Europas ældste dyrefabel, Reinecke Fos,[1] der omhandler rævens bedrifter, og hvis spor kan forfølges tilbage til det syvende aarhundrede, lader digteren den «brutale magt bukke under for den svagere parts rænker, fordi det er ham en glæde i næverettens tider i middelalderen at lænkebinde den fysiske styrke ved aandens kløgt». Forestillingen om ræven som det fortrinsvis listige dyr stammer saaledes ikke fra nutiden; den er hundreder af aar gammel.

Ræves, ulves og shakalers psykologi ligner hundens; men da disse dyr aldrig har været underkastede tæmningens indflydelse, fremviser deres mentale egenskaber dog forskjelligheder fra dette dyrs.

Hvis vi tænker os, at vi kunde tage bort fra hunden alle de sjælelige egenskaber, der er opstaaede hos dette dyr i dets lange kameratskab med mennesket, og hvis vi paa samme tid kunde forestille os rovgjerrighedens, rovlystens følelsesliv hos dens vilde slegt, vilde vi faa den sjælelige karakteristik, som ulve og shakaler er særkjendet for.

Det har i denne forbindelse sin interesse at lægge merke til, at denne karakterens slegtslighed ogsaa strækker sig til enkelte foreteelser, hvor menneskelig paavirkning ikke har været

[1] Det gammeltyske navn paa ræven er Reginhort, der betyder den kloge raadgiver, den slue.

tilstede. Saaledes er den række af uforklarlige sindsrørelser, der bringer ulve til at hyle mod maanen, forplantet uforandret til vore tamme hunde. (Romanes).

Ræven er udrustet med gode sanser, især har den en fin lugt og et skarpt syn; den ser godt endogsaa om natten.

En merkelighed ved dens fysiske liv er dens seiglivethed, Blandt andre fortællinger, der er meddelt mig om dette, skal jeg anføre en af hr. M. A. R. Munthe, Gran, Hadeland. Hr. M. siger: «Paa en jagttur skjød jeg kl. 10½ om morgenen en ræv. Jeg kunde ikke se andet, end at den var stendød. Af gammel erfaring vidste jeg dog, at ræven ofte kan «levne op igjen», hvorfor jeg med en tyk stok gav den endel forsvarlige slag saavel over hovedet som over korsryggen og bandt derpaa bagbenene sammen. Da jeg skulde jage videre, sendte jeg ræven med en halvvoksen gut hen til en bekjendt i nærheden og anmodede samtidig dennes hustru, der var alene hjemme, om at hænge den op paa væggen. Da jeg ved 7tiden om aftenen kom for at hente ræven, bad fruen mig om at gaa ud i gangen, hvor ræven hang, for at «dræbe den ordentligt», da den nemlig i dagens løb, saa ofte hun havde gaaet igjennem gangen, vekselvis havde havt øinene aabnede og lukkede. Gutten, der havde baaret den, havde ogsaa fortalt, at den havde bidt ham i læggen under transporten. Et par forsvarlige slag, som jeg atter gav den, mente jeg skulde befordre den fra det timelige ind i det evige. Men nei! Da jeg kl. 12 om natten kom hjem, tog jeg den med ind, for at min kone skulde faa se den. Hun bemerkede, at den fulgte mig med øinene, hvor jeg gik. Et stik fra det ene øre til det andet, tvers igjennem hjernen, bragte den nu omsider til at synke sammen.

Altsaa, ræven havde været levende helt fra om formiddagen til kl. 12 om natten og har herunder naturligvis forestillet sig som død for at se sin chance til at echappere.»

I dette sidste, at ræven har forstillet sig, kan jeg ikke være enig med hr. M. Nogen forstillelse, i lighed med hvad der siden skal omtales under kapitlet «Uløste gaader», har her neppe fundet sted.

Rævens kløgt er bleven til et mundheld; om nu dens intelligens maaske har været overvurderet, sammenlignet med dens nærmeste slegt, har man dog saa mange merkelige iagttagelser

over dette dyr, at man maa give det en høi plads i dyreintelligensens skala.

Jeg skal her fortælle nogle af de mest karakteristiske, der hidtil er trykt. «En gammel jæger fra Nordfjord» fortæller i «Meddelelser fra Norsk Jæger- og Fiskerforening» for 1877 følgende:

«En morgen i graalysingen, da jeg var oppe for at se paa veiret, kom en ræv luskende opover fra elven, bærende noget i munden. Jeg tog min kikkert for at se, hvad den havde stjaalet, men kunde ikke opdage, hvad det var. Istedetfor at begive sig ind i skogen for at nyde godt af det stjaalne, hvilket ræven altid pleier, lægger den det tæt ved en stor furu, som staar lige i skogkanten. Furuens tætte grene naar lige ned paa sneen og frembyder saaledes et udmerket skjulested. Den smuttede her ind under træets grene, og jeg saa ikke mere til Mikkel. «Hvad har den nu fore», tænkte jeg, «siden den bærer sig saa usedvanligt ad.» At det var et skjælmsstykke, den havde fore, havde jeg en sterk mistanke om.

Da jeg havde staaet en stund for at se, hvad der videre vilde ske, kom der en kraake flyvende og slog ned tæt ved det stjaalne. For den, der ikke har lagt merke til, hvorledes kraaken bærer sig ad, naar den finder noget, den har lyst paa, skal jeg oplyse, at den aldrig gaar lige hen og sætter sig i besiddelse af hittegodset, men gjerne holder sig et stykke borte, idet den forsigtig ser sig om til alle sider. Først, naar den efter nøie speiden tror sig sikker, nyder den godt af det fundne. Saaledes gjorde den ogsaa nu; den satte sig først 3—4 meter borte, saa sig forsigtig om til alle kanter og hoppede derpaa varsomt nærmere, indtil den havde naaet — som den troede — lykkens maal; derpaa begyndte den at hakke paa Mikkels eiendom. Jeg tænkte nu, at denne ikke kunde være af stor værdi, siden eiermanden havde ladet den ligge der til et sikkert bytte for kraakerne. Men hvor forbauset blev jeg ikke, da jeg saa ræven komme styrtende frem fra sit skjul med en pils hurtighed og nappe den tyvagtige kraake. Alt dette var gjort i mindre end et sekund. Nu først strøg Mikkel tilskogs for at nyde sin kraakesteg i ro og mag. En stund efter gik jeg hen for at se, hvad det var, som havde fristet kraaken, og fandt da, at det var læggebenet af en hest, fra hvilket alt kjødet var gnavet.

Jeg lod benet ligge, da jeg vilde se, om den listige fuglefanger vilde gjentage eksperimentet. Der gik flere dage hen, uden at jeg merkede noget; men en aften kom en af mine gutter og fortalte, at han havde seet en ræv luske omkring oppe ved benet. Jeg besluttede da at passe paa tidlig næste morgen. Længe stod jeg forgjæves og speidede efter nogen kraake, men endelig kom der to og slog sig ned i et par meters afstand fra benet; de kom derpaa og begyndte at hakke løs paa benet. «Ligger nu Mikkel atter «for glug» idag, saa fortjener han i fuldt maal sit ry for list og klogskab,» sagde jeg til mig selv. Neppe var denne tanke udtalt, før ræven atter fór ud fra sit skjul og napper den ene af kraakerne, med hvilken den straks sætter afsted til skogen.»

«Det er jo bekjendt nok for enhver erfaren jæger», siger meddeleren, «at denne snedige vildttyv som oftest lurer sig paa sit bytte, istedenfor som ulven at gaa lige paa. Men at Mikkel formelig ligger for aate er formodentlig noget nyt.»

Det er imidlertid ikke blot andre dyr ræven kan lure. Ofte synes den at ville bryde en lanse med sin tobenede fiende mennesket, om hvem der skal være den mest opfindsomme. Saaledes fortæller hr. Furø[1] om en ræv, som i løbet af et halvt aars tid fra en gaard i Nordland, hvor F. dengang opholdt sig — stjal 54 høns, 16 lam og ungfaar og desuden voldte to hunde og en gris døden. «Denne «frække eventyrer» blev», siger F., «stadig efterstræbt fra st. hans og til juletider af samtlige gaardens folk, men vidste altid at «hytte» sit skind. Engang havde den nappet en høne ikke fem skridt fra eieren, som stod paa gaardspladsen med et ladet dobbeltløb i haanden. Han kastede til kinden og trykkede løs netop i det øieblik, ræven dreiede om ladehjørnet, saa det meste af haglene blev siddende i væggen. Øieblikkelig satte han efter, sikker paa at naa røveren med det andet løb; men da han om et par sekunder naaede frem, var Mikkel aldeles forsvunden, uagtet der ikke fandtes en nævestor sten eller tue at skjule sig bag. Ræven kom straks efter tilsyne nede ved søen. Omtrent tyve skridt fra fjøset gik der nemlig en dyb grøft nedefter jordet. I denne havde ræven kastet sig, løbet langs bunden til dens udløb i havet og spankulerede nu afsted langs strandkanten med sit rov. Det

[1] Fra Ishavets kyster. Kr.a 1886.

var da for langt hold til at skyde.» — «En anden gang, da den var nær ved at blive kneben, havde den ligeledes ved at dreie om fjøshjørnet forsvundet som ved et trylleslag. Først dagen efter opdagedes dens forsvinden. Den havde smuttet ind gjennem den aabentstaaende fjøsdør, og derinde, i en af de inderste baaser, hvor ingen faldt paa at søge den, havde den i ro og mag fortæret sit rov.»

«Det blev nu snart en velfærdssag at faa den uforskammede røver aflivet», siger F. Der blev lagt ud forgiftet aate for den, men «det rørte den aldrig, hvorimod to af naboernes jæterhunde forspiste sig paa det, og husbond maatte betale dem.» Saksene fangede ikke andet end en eieren tilhørende fire maaneder gammel gris, som var halvt opædt af ræven, da den fandtes. — «Husbonds søn og jeg blev nu ivrigere end nogensinde», siger F. «Men saa længe vi sad paa vor post — et ubenyttet brøndhus 200 skridt fra gaarden — viste der sig aldrig noget dyr ved aatet. Dagen efter kunde vi være sikre paa, at det var opædt, saasandt det ikke indeholdt gift, for da blev det aldrig rørt.»

Denne ræv blev endelig skudt paa den maade, at F. — efter at have udlagt aate i nærheden af brøndskuret, i en sæk lod sig kjøre hen til dette og derpaa bære ind. Sækken blev derinde stoppet med halm, baaret ud igjen og kjørt afsted. Straks efter kom ræven, der sandsynligvis havde iagttaget denne transport, hen til aatet og blev da skudt.

I «Svenska Jägerf. n. Tidsskr.» (1870) skriver hr. Nils Sw. Tham: «En dag i januar gik forstassistent P. og jeg ud for at ringe ræv. Vi traf et spor, hvor en ræv havde siddet. Uden anelse om, at der laa noget under, fortsatte vi vor vei; men straks efter kom min vens hønsehund, der undersøgte stedet og fandt et harelaar, som den bar frem til sin herre. Vi vendte da tilbage og saa af den blodfarvede sne, at Mikkel havde gjemt en sparebid. For at skjule en mulig opdagelse havde den ikke alene nedgravet sit bytte i sneen, men den havde ogsaa forseglet stedet med sin agterende.»

Følgende tyder paa en slags omhyggelighed for en død kamerat i lighed med, hvad man træffer hos enkelte høierestaaende aber. Signaturen C. G. E. skriver i «Sv. J. n. Tidsskrift» (1881):

«Da jeg en dag i november maaned havde været paa jagt hos en kamerat og ikke før i skumringen begav mig paa hjemveien, saa jeg — idet jeg passerede en skovbevokset bakke —, at min raphønshund, som næsten altid følger mig som selskab paa alle mine jagter, hurtig forsvandt. Jeg lagde et par hareskud i geværet for at være parat, om noget skulde komme i min vei. Straks efter fik jeg se en Mikkel passere forbi mig temmelig hurtigt og paa langt hold. Jeg sendte begge skud efter den, men dette syntes ikke at genere den, ialfald det øieblik, jeg saa den. Hunden fik nu gaa efter paa sporet, men kom snart tilbage; dette bestyrkede mig i den tro, at Mikkel ikke var mere truffen, end at den greiede sig godt. En 8—10 dage senere gik jeg over nogle enge i samme retning, som ræven havde taget den førnævnte aften. Jeg fandt den da til min forbauselse baade død og begraven, saa at kun hovedet og en ubetydelig del af halen vistes. Halvparten af halen var borte, formodentlig borttaget af den ræv, som havde været graver. At det var ræv, som havde udført begravelsen, kunde jeg tydelig se af sporene paa den løse jord. Da skindet af ræven var ubeskadiget, fik det gjøre mig selskab hjem. Dagen derpaa gik jeg til Mikkels grav for at se, om dens kamerat muligens skulde have været der; dette var ogsaa i virkeligheden tilfældet; thi den havde efterladt sterke bevis paa sit besøg.»

Det er neppe noget rovdyr, der har været saa meget efterstræbt af mennesket som ræven. Denne stadige krigstilstand ved siden af kampen for tilværelsen i en karrig natur har visselig i høi grad udviklet dens intelligens. Efterstræbt og indhentet af hunde forsvarer den sig med raseri. Den synes i kamp paa liv og død hverken at kjende frygt eller smerte. Fanget i saks, hænder det ofte, at den afbider sin fod for at gjenvinde sin frihed.

Mangfoldige er de eksempler, der viser rævens kløgt i at borttage lokkemad fra fælder, uden at den selv er bleven fangen. Denne intelligens er i høi grad lig den, som under lignende omstændigheder vises af rotter og jerv, og i ethvert tilfælde meget betydelig. Thi forsaavidt snarer ikke er gjenstande, som træffes almindelig i naturen, kan arv ikke antages at have spillet nogen rolle ved udviklingen af det specielle instinkt: at

undgaa farer, fremkaldt ved saks eller snare. Den forbausende kløgt, som ræven viser ved at undgaa saadanne farer, kan derfor alene være at henføre til iagttagelse, til dens evner med hensyn til hurtig og rigtig at opfatte en situation.

I «Nature» skriver mr. Crehore fra Boston: «Da jeg for nogle aar siden jagede i den nordlige del af Michigan, forsøgte jeg sammen med en trapper[1] af profession at fange en ræv, der om natten ret som det var aflagde besøg paa et sted, hvor indvoldene af en hjort var henkastede. Omendskjønt vi forsøgte alle mulige ting, som kunde optænkes, var vi dog ikke heldige; vi fandt hver gang, at fælden var slaaet igjen, hvilket syntes os meget besynderligt. Min ledsager paastod, at ræven grov op jorden ved siden af fælden, og at den — idet den lagde sin pote paa fældens «tænder» — slog «panden» igjen, for at den selv ikke skulde blive fanget. Uagtet dette syntes en rimelig forklaring, kunde jeg dog ikke rigtig tro det. — Iaar, paa et andet sted i den samme egn, forsikrede en ældre øvet trapper mig om rigtigheden af dette og sagde ogsaa som bekræftelse derpaa, at han ofte alligevel havde fanget ræven ved at sætte fælden op og ned; thi undermineringen af denne og berøringen af «tænderne» vilde da som oftest bringe poten indenfor saksens rækkevidde.»

Dr. Rae har meddelt Romanes et merkeligt eksempel paa arktiske ræves ræsonnerende evne.

Dr. Rae ønskede at fange nogle arktiske ræve og satte derfor op en del fælder; men da rævene kjendte disse fra tidligere forsøg, var han ikke heldig med fangsten. Han satte derfor op nogle, som rævene i den del af landet ikke kjendte til. En saadan fælde bestod af et ladet gevær, som stod paa et stillads med mundingen vendende mod lokkemaden. En snor forbandt denne med aftrækkeren paa geværet, saaledes at naar ræven tog fat i lokkemaden, fyrede den geværet af. Den maatte paa denne maade begaa «selvmord». Geværet blev sat en 20 meter fra lokkemaden, og snoren blev skjult i sneen i næsten dens hele længde. Med denne fælde var man saa heldig at skyde én ræv, men heller ikke flere; thi rævene benyttede siden et af følgende to paafund til at tage lokkemaden bort uden selv

[1] en, der ved hjælp af fælder fanger pelsdyr (af det engelske ord trap ɔ: en fælde).

at skades. Enten bed de snoren over paa det sted, hvor den var blottet i nærheden af aftrækkeren, eller grov de sig hen til lokkemaden under sneen og i en retning, der var lodret paa snoren. Hvis geværet gik af, slap ræven da med et par hagl øverst i pelsen. Begge disse methoder viser en betydelig kløgt.

Dr. Rae fortæller ligeledes, at paa de kanter har saadanne fælder aldrig været brugte, saaledes at der ikke hos ræven kan have eksisteret nogen tankeforbindelse mellem snorer og fælder. Meget mere kunde man efter ræv nummer ens død se, at ræv nummer to havde foretaget en grundig undersøgelse af geværet, førend den havde gaaet igang med at bide snoren over. Dette kunde man se af sporene. Det, at rævene grov under sneen i en ret vinkel med snoren, ansaa Dr. Rae selv for et saa merkeligt faktum, at han gjentog eksperimentet flere gange for at forvisse sig om, at denne retning af gravningen virkelig var en følge af overlæg og ikke et tilfælde.

Dr. Rae har ligeledes meddelt Romanes, at ulve ofte tager lokkemaden bort fra saadanne «selvskud» — uden selv at blive trufne — paa den maade, at de bider snoren over.

Ligeledes siger den samme: «Jeg er bleven fortalt — men har aldrig selv havt leilighed til at se det — at ulve paa Øvresøen passer paa fiskere, der hugger hul i isen for at fange laks og ørret. Naar fiskerne har sat sine snører og er gaaede bort for at lade disse staa natten over, gaar ulvene hen og tager fat i træstikken, der er sat tvers over hullet. De gaar da bort over isen med den og snøret, til agnet eller fangsten kommer op til overfladen. Ørretten i Øvre-søen er meget stor, og agnet er i forhold til denne.»

Da jeg første gang læste ovenstaaende, syntes det mig lidet sandsynligt; men efter at hr. Ø. Røen har fortalt mig et ganske lignende tilfælde med kraaker paa Randsfjorden, fandt jeg intet usandsynligt ved det.

Hr. Røen siger, at en af hans folk uopfordret en vinterdag kom og fortalte ham, at han (en husmand) havde hugget et hul i isen for at fiske abbor. Han lagde over hullet en pinde, hvortil snøret var fæstet. Da han havde fjernet sig et godt stykke fra stedet, vendte han sig tilfældigvis om og fik da se et par kraa-

ker i nærbeden af hullet. De greb fat i snøret, gik bort over isen med det, indtil agnet viste sig paa overfladen, fløi saa didhen og begyndte at forsyne sig.

Rævens forestillen død skal omtales i kapitlet «Uløste gaader». Man har ogsaa mange eksempler paa dette dyrs forstillelsesevne i andre retninger. Herr. I. Furø fortæller i «Illustreret tidende for børn» (1888) følgende om en ung ræv, som han havde fanget, og som lød navnet «Mads». Hr. Furø boede dengang paa en af øerne ved kysten nordpaa. Da hønsene slap ud om vaaren, begyndte den straks at gjøre jagt paa dem, men efter at have faaet bank et par gange, lod den dem i fred. Hønsene kunde gaa mellem benene paa den, den lod ikke til at se dem. Dog var dette bare forstillelse.

En morgen fandtes en høne bidt ihjel borte ved fjøsvæggen. Røskatten, hvoraf der var flere paa øen, fik skylden; for hvem kunde vel mistænke Mads, der viste et saa fredeligt sindelag, Dette gjentog sig endnu en gang. Men saa faar en af pigerne en morgen, hun var tidlig oppe, se den overfalde en høne. Hun rev op vinduet og raabte paa den. Den skvat op ved tilraabet, saa sig om, tog derpaa den halvdøde høne forsigtig op og bar den hen under vinduet. Den satte derpaa et ynkværdigt fjæs op og rystede paa hovedet, som om den vilde sige: «Er ikke den røskatten en skammelig person.»

En anden gang, da denne ræv var sluppen løs, streifede den om paa øen, der ikke var meget stor. Hr. Furø fortæller ved denne leilighed: «Af og til var vi op paa øen for at se efter den og kunde da se den luske om langs stranden udefter hvert eneste lidet nes, hvor den lange stunder kunde sidde og se over til nærmeste land og ligesom maale afstanden. Naar den blev folk var, holdt den øieblikkelig op med disse observationer; den gav sig da til at snuse om mellem tuerne, ligesom den ledte efter noget, den havde mistet, eller den paatog sig en ligegyldig mine og stirrede hid og did ud i luften som til tidsfordriv.»

«Naar der reiste baade til og fra stedet», siger hr. Furø, «kunde den vise en besynderlig adfærd. Den fulgte baadene med største opmerksomhed, og naar de lagde til land, og folkene havde forladt dem, kunde den gaa ned paa kaien og ligesom studere dem fra for til agter, akkurat som om den skulde

spekulere paa at kjøbe baaden eller være en baadskjønner af første sort. Merkede den under dette, at den blev iagttaget, paatog den sig straks en ligegyldig mine og slentrede afsted som en, der tænker paa ingen verdens ting.

En tid efter kom nogle lapper med en vedfarm til øen. De var for dyre paa den, saa der ingen handel blev af. Da de reiste, fulgte husbond med dem til nærmeste ø, som var større og høiere end vor. De landede, og da de var komne et stykke op i fjæren og saa sig tilbage, fik de se ræven stikke op mellem veden. Den hoppede øieblikkelig op paa land og satte tilfjelds saa hurtig, som dens velnærede krop tillod. Husbond kunde nok saa høit og indtrængende raabe Mads; det nyttede ikke en døit.»

Det er tidligere antydet, at det er et fremtrædende træk hos arter af slegten Canis[1], at to eller flere individer ved enkelte leiligheder slutter sig sammen til fangst af bytte, og at de da opererer i fællesskab. Denne klasses instinkter, der uden tvil er fremkommen og vedligeholdt ved den intelligensens elasticitet, der kan rette sig efter de krav, jagten stiller, er af Romanes bleven kaldet «kollektive instinkter».

Saaledes siger Vogt, at hvis ulven jager alene, følger den sit bytte med merkværdig udholdenhed og sikkerhed. Den kan lure timevis ved de af den fra før kjendte poster; men jager den i flok, udkastes angrebsplaner, rollerne fordeles, og de yder hinanden hjælp og bistand til det yderste, naar de engang har forenet sig til angreb paa et dyr.

I «Nature» fortælles en iagttagelse, der ligeledes hos ulve tyder paa kollektivt instinkt. Paa en jagttur i det nordlige Amerika bemerkede guvernementssekretær Elliot to ulve staa tæt sammen. Kort efter fjernede de sig fra hinanden, idet den ene lagde sig ned i en fordybning i marken, medens den anden gik hen over sletten. Her gjorde den en stor omvei for at komme paa den anden side af en flok antiloper, der græssede paa sletten. Den drev derefter ganske langsomt antiloperne henimod sin kamerat, der laa i skjul. Da dyrene skulde passere over dette sted, sprang den skjulte ulv frem og greb et af dem. Nu kom ogsaa den anden til, og begge begyndte at gjøre sig tilgode af byttet.

[1] Hundeslegten.

De fleste forfattere samstemmer forresten i, at ulvens mest fremtrædende karaktertræk er feighed. Den mindste ubetydelighed, der forekommer den uvant, skal kunne skræmme den. Som hos andre skabninger overvindes dog denne følelse af en anden — af fysisk natur: sulten.

Jaget enkeltvis og indhentet sætter den sig dog til modverge. Et slag over dens svageste parti, korsryggen, afpareres med tænderne.

Som eksempel paa nævnte instinkt hos ræven fortæller forfatteren Jesse en begivenhed, der er meddelt ham af en ven, paa hvis paalidelighed han kunde stole.

«To jægere i Skotland gik en aften ud for at skyde harer. De kom i nærheden af en skovbevokset høide, der fra en kant var vanskelig at bestige, men fra hvilken de vidste, at der om aftenen pleiede at komme baade harer og ræve ned paa den nedenfor liggende slette. Det havde regnet i flere dage, og der havde dannet sig et par grøfter eller render fra den nedre del af høiden ned til sletten. I nærheden af en af disse render stillede de to sportsmænd sig.

De havde ikke staaet der længe, før de fik se en ræv komme listende nedover renden. Kort efter kom en til. Efterat de havde leget lidt, gjemte den ene af dem sig bag en sten, som laa paa bunden af renden, medens den anden vendte tilbage til høiden. Den kom snart tilbage jagende en hare foran sig. Da haren passerede forbi stenen, hvor den første ræv laa, forsøgte denne at tage haren ved et pludseligt sprang; det lykkedes den dog ikke. Den ræv, som havde jaget, kom da til, og da den saa, at det forventede bytte var undsluppet paa grund af dens kamerats udygtighed, overfaldt den ham, hvorpaa de sloges ganske livligt, indtil jægerne nærmede sig og sendte dem begge en kugle.»

Om s h a k a l e n fortæller sir Tennent, at naar en flok af disse dyr har bemerket en hare eller et raadyr, som har skjult sig et steds iade i krattet, omringer de dyret paa alle kanter; naar de saa har sat et par til vagt ved stien, hvor vildtet «gik ind», begynder anføreren angrebet, idet den sætter i et skrig, der er forskjellig for de forskjellige arter. Hele flokken styrter da ind i krattet og driver offeret ud; det falder da ialmindelighed i det baghold, der er lagt for at fange det.

Og om en lignende optræden i fællesskab af to shakaler fortæller den franske jæger Bombonnel[1]:

«Træt af at streife omkring uden at paatræffe noget vildt besluttede jeg mig til at forlade det sted, hvor jeg havde opholdt mig i længere tid, da en araber kom hen til mig og ytrede følgende: «Du maa være saa venlig at komme og gjøre ende paa de vildsvin, som ødelægger min have. De har spist op min mais; idag kommer turen til mine poteter og mine vandmeloner.» Jeg lovede at komme hen i hans have for at holde vagt. — Efter at have passet paa en tre kvarters tid, saa jeg — straks før solnedgang — en stor shakal komme luskende henimod et bed meloner. Efterat have udseet sig en, lugtede den til den fra alle kanter, gik derpaa hen til en anden, som den ogsaa lugtede til og atter hen til en tredie, som syntes at tilfredsstille den. Efter at have lagt sig ned og seet sig rundt om til alle kanter gav den sig til at bide over stilken, saa melonen blev fri. Derpaa rullede den frugten foran sig ved hjælp af næsen, idet den ret som det var stansede for at se efter, om der skulde komme nogen. Jeg har glemt at fortælle, at haven laa i en sænkning, og at den paa alle sider var omgiven af jevne skraaninger. Det var derfor vanskeligt for shakalen at komme afsted med sit bytte. Den havde ogsaa bragt det en 5 til 6 meter afsted, da skraaningen blev mere steil, og melonen trillede nedover. Uden at lade sig forbløffe foretog den atter den samme manøvre, kun paa en noget anden maade, idet den kommen til skraaningen bed i den korte stilk og gik saaledes baglængs med sit bytte, der vel kunde veie 5 til 6 kilogram. Den var heldigere denne gang, og jeg troede allerede, at den var ifærd med af forsvinde, da melonen atter kom trillende, efterfulgt af shakalen. Den dreiede og vendte melonen paa alle kanter, kun for at blive overbevist om, at den korte stilk var afbidt, saa der ikke var noget sted, hvor den kunde faa tag.

Efterat shakalen derpaa havde betragtet frugten nogle sekunder, udstødte den et skrig, som lignede en hunds gjøen. Dette blev besvaret af en anden shakal, der kom den første til undsætning. De foretog i fællesskab samme manøvre som tid-

[1] Bombonnel, Le tueur de panthères, Paris 1863. (Panterdræberen).

ligere, dog uden større held end før. Efter derpaa at have holdt en raadslagning, kastede den ene sig paa ryggen med melonen imellem sine fødder, hvorpaa den anden greb fat i

Fig. 25. «. . . ., hvorpaa den anden greb fat i den førstes kjæver og trak det hele opover skraaningen.»

den førstes kjæver og trak det hele opover skraaningen, hvorpaa de begge forsvandt med sit bytte.»

Bombonnel, der har forudseet, at man vilde anse denne fortælling for en jagtskrøne, forsikrer paa ære og samvittighed, at den er sand. — (Fig. 25).

Det samme, man hos os fortæller om ræven, fortæller araberen om shakalen. Den er en type paa list og forslagenhed. Den følger de reisende og karavanerne og ved meget vel at tage sig iagt for nogen fare, der maatte true den.

Vogt fortæller om en shakal, som fulgte efter en postvogn i Algérie paa en af dennes ture. Da føreren, der var bleven lidt tilbage, trak en revolver frem, satte den dog hurtigt afsted.

KAPITEL VII.

Hesten.

Det slør, der dækker hesten ældste historie, har man ligesaa forgjæves søgt at løfte, som det der dækker hundens. Enkelte mener, at dens stamform er uddød, medens andre har troet at finde denne i den paa Tatariets stepper omstreifende vilde hest «kulan». Vistnok staar den paa de sydrussiske stepper omstreifende hest «tarpan» nærmere vor nuværende tamme hest, men det er sikkert, at denne, saavelsom de i visse egne af Nordafrika forekommende «vilde» heste, kun er «forvildede».

Historisk kjendes hesten først som stridshest. Den er dog tidlig bleven husdyr hos agerdyrkende og nomadiske folkeslag af mongolsk-tatarisk, arabisk, indisk og europæisk herkomst, men hverken hos negrene eller de malaiiske folkefærd, og først gjennem europæerne har de amerikanske stammer, for hvilke den nu er af saa stor vigtighed, faaet hesten. (Lütken). Dens hjem som stamhest kan maaske snarest søges i Forasien. Derfra fik ægypterne den, og hos disse folk kom den i stor anseelse. Siden blev heste igjen udført fra Ægypten og til Arabien og Lilleasien[1].

Hestene er selskabelige dyr; i «vild» tilstand samler de sig i flokke paa flere hundrede stykker. En saadan flok spreder sig igjen i grupper udover steppen for at finde næring. Hver gruppe har ligesom den samlede flok sin anfører, en hingst. Medens de spiser, vender de ret som det er næsen mod vinden. Ved sin lugt, som ved siden af hørelsen er dyrets bedste sans, kan den saaledes snart erfare, om nogen fiende er i anmarsch.

Heste, der hos os slippes tilfjelds, pleier, naar de staar stille

[1] Meddelt mig af professor Lieblein.

eller ligger, at indtage en saadan stilling, at de har vinden i nakken.

En gaardbruger har meddelt mig, at han i sin tid havde to hopper, mor og datter, der var temmelig lige i udseende. Den sidste havde føl, og disse tre pleiede at gaa sammen ude i marken. Det hændte da ofte, at «bedstemoren» kom til at gaa sammen med føllet, der øiensynlig troede, at det fulgte sin mor. Feiltagelsen opdagedes aldrig ved synet, — men ved lugten.

Med hensyn til hørselen har hr. kand. H. Wergeland meddelt mig, at en sagte omrøren af havre inde i en stald, — selv hvor der er flere heste, vil øieblikkelig høres af samtlige dyr, endogsaa da, naar en saadan omrøren er saa svag, at den ikke mere end netop vil opfanges af ens eget øre.

Hukommelse.

Enhver, der har stellet noget med heste, ved af erfaring hvilken mageløs hukommelse disse dyr kan vise baade ligeoverfor personer og steder. Herpaa kunde der anføres mange eksempler.

Frøken Elise Krabbe, hvis far i sin tid var sogneprest til Ørskaug, fortæller om en hest, som i mange aar havde været paa prestegaarden, og som blev solgt til en hestehandler. Efter et aars forløb eller saa omtrent kom den gut, som havde passet den paa prestegaarden, forbi en gaard, hvorhen hesten tilfældigvis var kommen. Da den saa gutten, begyndte den at knegge; men da gutten atter fjernede sig, hørte man tydeligt, at hesten sukkede tungt, og man saa taarerne rinde.

En skydshest, som i 1854 paa gaarden Byn i Wermland blev skræmt af to derværende tamme bjørne, var to aar efter, da bjørnene var døde, ikke til at formaa til at gaa frem paa gaarden.

I 1809 tog tyrolerne i en af sine frihedskampe 15 heste fra bajrerne. Da disse heste under en fegtning hørte trompetsignaler fra sit gamle regiment, satte de i vildt gallop afsted og bragte sine ryttere trods disses modstand ind i bajrernes leir, hvor de blev gjorte til fanger. (Huzard).

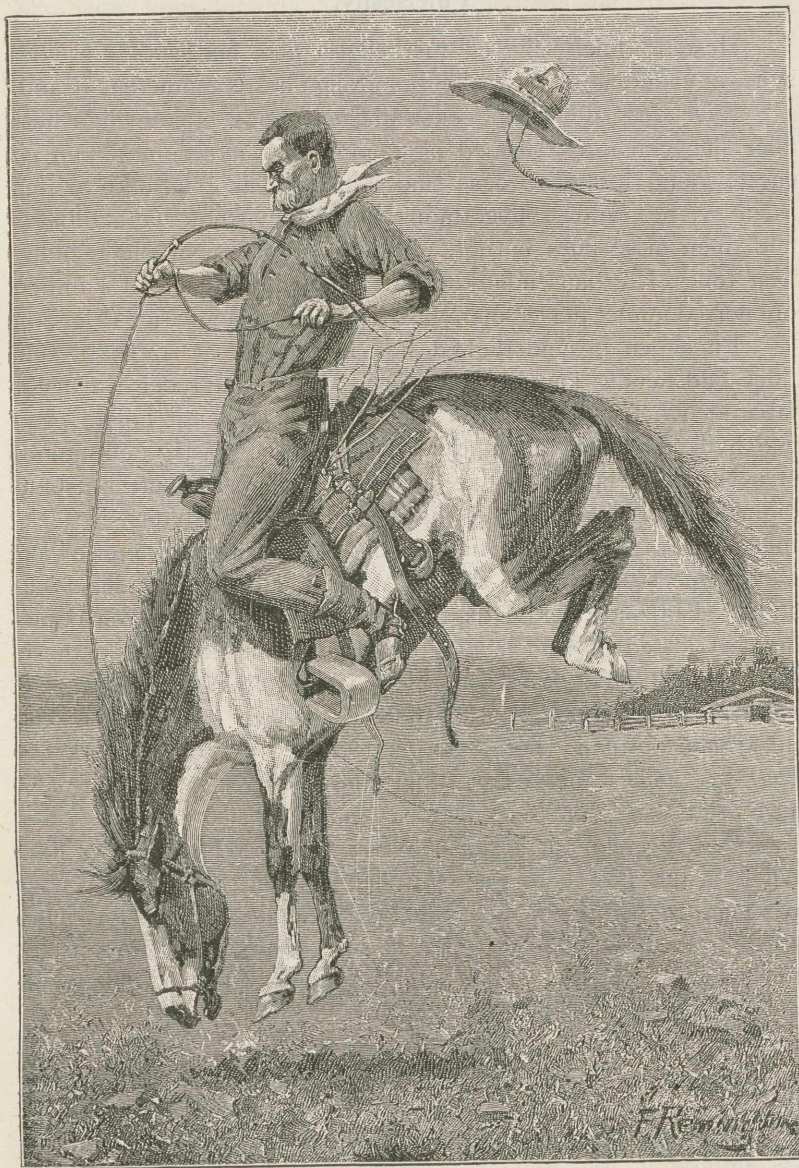

Fig. 26. «. . . . om end kampen om herredømmet her er mere haardnakket og langvarig.»

Følelsesliv.

Hestens følelsesliv er merkeligt i den henseende, at det synes at undergaa en pludselig forandring i hestetæmmerens haand.

Naar den utæmmede eller tilsyneladende utæmmelige hest føler sin egen magtesløshed og tæmmerens herredømme kun en eneste gang, forandres dens sindsstemning saa pludselig, at den fra at være «vild» bliver tam. Der kan vistnok være tilbagefald, men disse kues hurtigt. Endog pampaens virkelig «vilde» hest tøiles i forbausende kort tid af gauchoen, omend kampen om herredømmet her er mere haardnakket og langvarig. (Fig. 26).

En anden besynderlighed hos hesten er, at frygt til sine tider fuldstændig kan beherske den. Under indflydelse af frygt taber den herredømmet over alle sanser i en langt høiere grad end hvilketsomhelst andet dyr; dette faar sit udslag i en uimodstaaelig tilbøielighed til at springe. Under saadanne omstændigheder forrykkes aldeles ligevegten mellem dyrets intellektuelle evner, den taber fuldstændig sin «aandsnærværelse» og kan gjerne styrte frem i rasende løb mod en eller anden gjenstand. Paa dette ser vi daglig eksempler. Endogsaa en papirlap ført afsted af vinden vil i tusmørke kunne skræmme en hest. Det er dog ikke usandsynligt, at dyret i enkelte tilfælder kan være specielt modtageligt for indtryk, nervøst og følsomt. Hr. udskiftningsformand Daa, Borgund, har gjort mig opmerksom paa, at denne «nervøsitet» kan spores hyppigere i vinterhalvaaret end om sommeren, naar hesten gaar paa græs[1].

Med hensyn til hestens øvrige sindsrørelser, er der ikke tvil om, at den kan vise stor hengivenhed baade ligeoverfor personer, af hvem den behandles godt, og mod andre dyr. Den synes om at kjæles for, men er ofte jaloux paa andre heste, for hvem der kjæles. Ved god behandling udvikles den første af disse følelser i høi grad.

«En trompeter ved navnt Lamont i 7de franske husarregiment havde en hvid hest, som han holdt af som en kamerat, og som vistnok havde reddet hans liv flere gange. Han havde ogsaa næsten større omsorg for dette dyr end for sig selv. I en fegtning ved Donau i 1809 blev Lamont dræbt. Den tro

[1] De almindelig brugte skyglapper har neppe tjent til at forbedre denne tilstand.

hest blev staaende ved siden af liget og forsvarede dette med bid og slag, da nogle soldater vilde bære det bort. Keiser Napoleon kom tilfældigvis forbi, bemerkede det passerede og befalede at lade hesten i fred. Den nærmeststaaende franske vagtpost skulde næste morgen berette, hvad der videre passerede. General Berthie afgav følgende dag rapport: Hesten var hele natten forblevet ved liget. Ved daggry havde man bemerket, at den flere gange havde villet vende liget om, og at den havde snuset paa det fra øverst til nederst. Den havde da sandsynligvis faaet en forstaaelse af, at dens herre var død. Efter nok en gang at have besnuset liget, udstødte den en dump vrinsken, ilede hen til den i nærheden værende Donau, styrtede sig i elven og druknede sig. — Napoleon skal da have udtalt: «Jeg gad vide, om de mennesker, som ikke vil erkjende noget guddommeligt hos dyrene, ogsaa nu vil paastaa, at disse kun er maskiner, uden tanker og følelser.» (Perty).

«En gaardbruger i nærheden af Kristiania eier en hest og en hund, mellem hvilke der hersker det ømmeste venskabsforhold.

For en tid siden forsvandt imidlertid hunden sporløst. Eieren averterede efter den, men hunden var og blev borte. Nabogaarden var — samme dag hunden forsvandt — hjemsøgt af to landstrygere, og man formodede, at hunden var bleven stjaalen af disse. Sorgen over hunden var stor, thi den var alles kjæledægge; men den, som sørgede mest, var «Freia». I begyndelsen vilde den næsten ikke spise, og hver gang, det gik i stalddøren, vrinskede den og saa derhen med et længselsfuldt blik, som om den i det længste haabede paa hundens hjemkomst. Og naar den skulde til byen med melkekjærren, gik det nu ikke med saadant liv som før, da den havde «Hektor» til ledsager. Hunden var og blev imidlertid borte, og snart tænkte man ikke mere paa den.

For ganske kort tid siden var gutten i byen med melkekjærren, som sedvanlig. Idet han skal ind i et hus med melken, hører han en rasende gjøen paa den anden side af gaden, og da han vender sig om, ser han hesten med kjærren travende bent over gaden. En lurvet klædt mandsperson holdt her i et baand en hund, som rasende sled i baandet for at komme løs. Ved nærmere eftersyn opdagede gutten, at det var «Hektor», og

sættende spandet fra sig var han i et øieblik over gaden. Den lurvede mandsperson havde imidlertid anet uraad, slap hunden og tog tilbens nedover gaden. Men nu blev der jubel. Dyrenes glæde over gjensynet var ubeskrivelig rørende. Hunden hoppede gjøende opad hesten, slikkede og bed den, og hesten paa sin side fulgte vrinskende efter hunden, naar den gjøende gjorde kortere sidespring. Hjemad gik det i triumf, med hunden dansende foran, og hesten lystig springende efter sin trofaste ven.» (B. i Aftenp. for 1892).

Af naturen er hestens temperament meget forskjelligt. Med hensyn til jalousi har man iagttaget, at tabende veddeløbsheste midt under løbet har grebet fat i lykkeligere konkurrenters man. Enkelte er fyrige, andre har et mildt, blødt gemyt og fordrer en mild behandling; nogle er kjække og dristige, andre viser frygt ved den ringeste foranledning; somme lader sig «lede i en traad», andre er viltre, balstyrige.

Den forandring, vi ofte ser dette dyrs gemyt undergaa, der faar sit udslag i at ville bide eller slaa, kan udelukkende tilskrives slet behandling. Og ligesom de forskjellige livsstillinger giver de forskjellige mennesker et vist ydre præg, afspeiles ogsaa summen af den behandling, hesten er udsat for, i dens hele væsen og især i dens ansigt. Man lægger merke til den forskjel, der er paa en velpleiet, pent behandlet hests ansigtsudtryk og en, som stadig er vant til tungt arbeide, daarlig kost og tildels slet behandling, f. eks. mange af stenkjørerhestene, som man ofte ser i Kristianias gader.

Og den totale forandring i gemytslivet, der foregaar hos mange dyr i s y g d o m s t i l f æ l d e, har vi særdeles god anledning til at iagttage hos hesten.

I alvorligere tilfælder bliver ansigtet udtryksløst, øinene stivt stirrende, de ellers livlige øren er ubevægelige, hængende. Dyret giver ikke agt paa, hvad der sker omkring det; hovedet er ludende eller hviler paa krybbekanten; «undersaatterne», især forbenene, bliver tvertimod det sedvanlige stillede krydsvis eller i en linje, den ene foran den anden. Kort sagt, dyret er et billede paa stor lidelse. (Fig. 27).

Naar hesten ikke er fordærvet ved taabelig eller slet behandling, hører den til de godmodigste dyr og viser taknemmelighed for en velgjerning.

Træk, der tyder paa hevngjerrighed, kan man naturligvis iagttage ogsaa hos dette dyr.

For et par aar siden hændte følgende i Kjøbenhavn: En hest, hvormed der kjørtes melk omkring i nævnte by, pleiede hver morgen at faa et stykke sukker af en tjenestepige, til hvis herskab der bragtes melk. En morgen, da melken blev

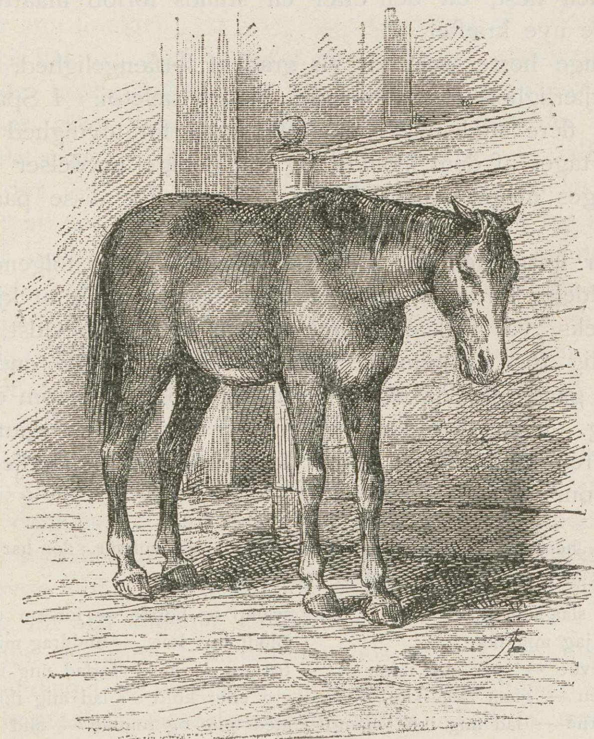

Fig. 27. — «Kort sagt., dyret er et billede paa stor lidelse.»

bragt, kom pigen som sedvanlig ud og vilde kjærtegne hesten, men hun havde da glemt sukkeret. Da hesten intet fik, hævede den sit hoved og bed næsen af hende.

Ofte virker en henvendelse til hestens æresfølelse mere end brug af svøben.

«En vinterdag var mine tjenestegutter» — fortæller nu afdøde sogneprest til Vestnæs, O. T. Krogh — «ude i skogen paa tømmerkjørsel. Det tilfaldt en leiet hest at trække frem

en temmelig tung stok. Den forsøgte et par gange, men gav sig saa aldeles over, skjønt den baade var stor og sterk. Gaardsgutten spændte den fra, satte istedet en af prestegaardens heste og sagde til den, idet han klappede den paa halsen: «Du blakken drar nok stokken, du?» Hesten tog i med et ryk og saa med stolthed og tilfredstillelse tilbage paa kjøreren og den anden hest, da den efter en stunds forløb maatte stanse og samle nye kræfter.»

Mange heste viser en vis grad af forfængelighed, idet de har forkjærlighed for skinnende, blankt sæletøi. I Spanien er der paa flere steder skik at straffe heste for ulydighed derved, at man tager af dem klokker og forskjellige prydelser — som der bruges meget paa sæletøi — og fæster disse paa andre heste.

Stor følsomhed for ydre paavirkning tyder følgende paa. En meddeler fortæller mig, at naar han var ude at kjøre, og han f. eks. var i daarligt humør, var han sig bevidst, at han uvilkaarlig tog i tømmerne paa en anden maade end ellers. Hestens gang blev da saa underlig og urolig, som om den ikke likte sig. Den slog dog straks over i sin vante gang, naar meddeleren kom i godt humør igjen, og han behandlede tømmerne som vanligt.

Med hensyn til behandling af heste kan vist enhver, der har med saadanne dyr at gjøre, have godt af at erindre sig følgende:

«Opad — slaa mig ikke,
nedad — jag mig ikke,
paa det jevne — spar mig ikke,
fri i stalden — glem mig ikke,
hø og kjerne — lad mig ikke mangle,
rent vand — lad mig ikke savne,
svamp og børste — forsøm mig ikke,
Blødt tørt leie — unddrag mig ikke,
træt og varm — forlad mig ikke,
syg eller kold — lad mig ikke fryse,
med tøile og tømme — slid mig ikke,
er du vred — saa slaa mig ikke.»

Intelligens

Hesten staar med hensyn til intelligens over hvilketsomhelst græsædende firføddet dyr, undtagen elefanten, men overgaaes paa den anden side foruden af denne ogsaa af flere andre dyr, f. eks. hunden og ræven.

Der er ogsaa stor forskjel paa de forskjellige heste. En formand ved sporveien i Kristiania, der tidligere i længere tid

har behandlet heste ved artilleriet og siden i mange aar sporveisheste, har saaledes udtalt til mig, at han i sin lange praksis har fundet en særdeles stor forskjel paa hestes intellektuelle evner. Enkelte var meget intelligente, andre mindre, ja enkelte var rent ud dumme, sagde denne mand. Noget lignende vil enhver have erfaret, der har behandlet hunde, at der blandt disse ogsaa er stor forskjel. Af heste, der udvælges til cirkusarbeide, er der en hel del, som mangler den fornødne intelligens. Det er saaledes neppe tvil om, at der i dyreriget, saavelsom blandt mennesker, gives mere eller mindre kløgtige individer indenfor hver enkelt art. Der kan derfor med rette — ialfald hos enkelte dyr — tales om individualitet, idet det aldeles ikke er tilfældet, at det ene dyr ligner det andet i anlæg og karakter. Dette er ogsaa tidligere antydet for abernes og hundens vedkommende. Det gjælder ogsaa for mange fugle, baade vilde og tamme. Enhver burfugl har sin særegne karakter, der fordrer et omhyggeligt studium af dens eier. Rengger har saaledes fremholdt den forbausende store forskjel i sindstilstand hos forskjellige individer af samme art af sangfugle.
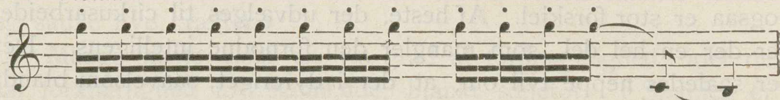
Lubbock har endogsaa paapeget interessante eksempler paa individuelle kontraster blandt myrer, idet han forsikrer, at der hos dem baade findes «prester», «leviter» og gode «samaritaner», som blandt mennneskene. «Det er merkværdigt», siger han, «hvor ialfald tilsyneladende den ene myre synes at adskille sig fra den anden i 'karakter'.»

Denne variation i karakteren hos de enkelte dyr burde være grundlaget for al god tæmning eller «opdragelse». Dennes art burde afpasses efter lærlingens evner. Det er meningsløst at vente de samme resultater fra den samme methode ved træning af individer af forskjellig art. Saaledes maa de frygtsomme tamme dyr opmuntres ligesom frygtsomme mennesker, og hidsige maa holdes tilbage inden de rette grænser. Kort sagt, for at opnaa de samme eller de forønskede resultater er forskjellighed i behandlingen nødvendig, og det er ved denne variation, at opdrageren eller træneren viser sin dygtighed, sin indsigt og takt. (Lindsay).
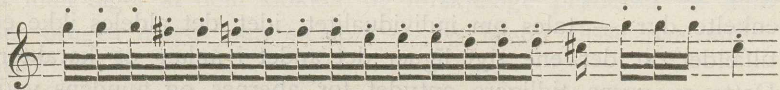
Hestens sprog er neppe saa rigt som hundens. Den har dog let for at udtrykke de simpleste tanker, som f. eks. venlighed eller vrede, uden at bruge sin stemme. Ørenes sprog

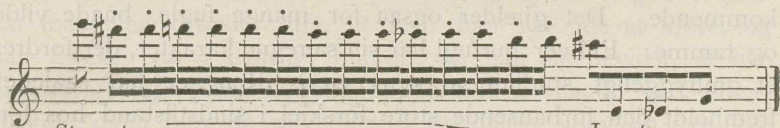
er saaledes hos hesten meget betegnende. Ligeoverfor mennesker, naar den f. eks. venter at faa mad, udtrykker den sin forventning ved en sagte kneggen. Dens vrinsken, der er hestenes korrespondance paa noget længere afstand, er af den berømte fysiolog M. G. Colin gjengivet saaledes:

Violin.

Staccato.

Staccato. *Legato.*

Heste i en yngre alder er ikke saa kløgtige som de ældre, der ligesom andre væsener gjør erfaringer igjennem livet. Saaledes skriver hr. udskiftningsformand Daa til mig, at han sjelden har seet stort andet end galskab og letsindighed af heste i fem a seks aars alderen. «Det er forbausende, hvorledes ældre og velstelte heste paa en gaard», siger den samme, «kan stelle sig til stor hjælp for kjøredrengen. De kan paa en maade vise en «ny» kjøregut til rette, hvorledes han f. eks. skal forholde sig ved kjørsel af gjødsel ud fra en kjælder.» Hr. Daa fortæller videre, at han paa sin gaard ofte bruger en noget idiotisk leiegut til forskjellig slags kjøring. «Vi lader altid denne gut faa en af de gamle heste, og det gaar i regelen altid vel.»

Militærheste viser sig ofte mere intelligente end almindelige kjøreheste. Dette har vistnok tildels sin aarsag deri, at de øvelser, disse udfører, er mere indviklede end de, der almindelig udføres af de sidste, og de er derfor mere udviklende. Militærheste behandles vistnok ogsaa mere kameratsligt.

Alix har fortalt om et ræsonnement hos en hest, der fortjener at nævnes.

Han fortæller: «Under min tjenestegjøring i Valence[1] havde jeg min hest staaende i en af regimentets stalde. I hver af disse var der blot plads for et dyr. Det var nemlig kun en rektangelformet baas, der havde én dør, som var delt i to halvparter. Den ene af disse — den til høire — var igjen delt i

Fig. 28. — »— — — men tilslut blev slaaen trukken til siden.«

to dele i omtrent to trediedels høide fra jorden. Den nederste dør til høire kunde lukkes ved en slaa, der skjøves ind i en krampe paa venstre dørhalvpart, der atter var stængt paa den indvendige side. Det øverste dørstykke tilhøire stod altid aabent i varmt veir. Af dette benyttede hesten sig, idet den ret som det var stak hovedet ud igjennem døraabningen, for at trække frisk luft og bese sig. Det saa imidlertid ud, som denne halve

[1] By ved elven Rhône.

frihed havde fremkaldt det ønske hos dyret, at faa komme ud og boltre sig paa det græsbevoksede gaardsrum; thi forsøg paa at komme ud gjorde den. Mange gange havde den seet døren blive lukket op, ikke blot hos sig, men ogsaa i de tilgrænsende stalde, der var ligedan indrettede. En dag greb den fat i slaaen med sine tænder, dog uden først at trække til høire.

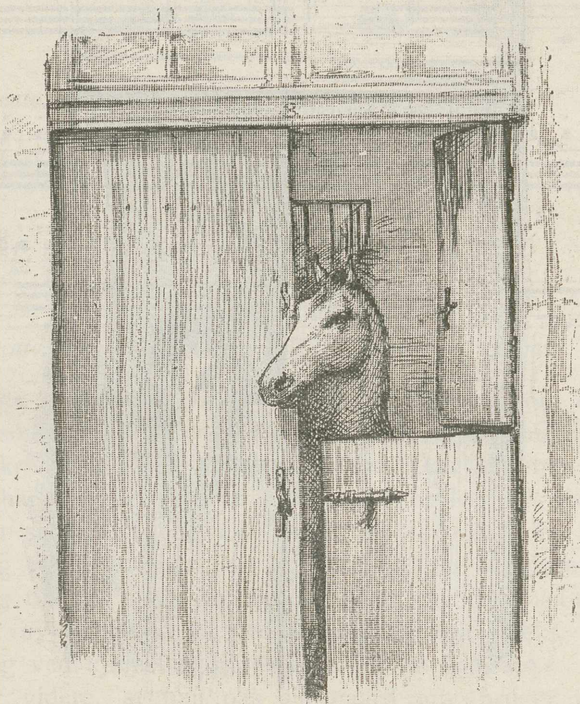

Fig. 29. — «— — — kastede den et blik til høire og til venstre for at se, om der skulde være nogen tilstede, der vilde negte den at komme ud.»

Den bevægede den op og ned gjentagne gange, uden resultat naturligvis, men tilsidst — om tilfældigvis eller ikke — blev slaaen trukket til siden. (Fig. 28). Da denne første vanskelighed var overstaaet, kastede den et blik — tilsyneladende uden nogen hensigt — til høire og til venstre, for at se, om der skulde være nogen tilstede, der vilde negte den at komme ud. (Fig. 29).

Forvisset om, at ingen var i nærheden, tog den fat i det øverste af dørstykket med sine fortænder, — dette kunde kun aabnes udenfra og indover — trak det til sig med et raskt greb og traadte ud. (Fig. 30).

Fig. 30. — «— — — trak det til sig med et raskt greb og traadte ud.»

Siden var jeg — og mange andre officerer i regimentet — vidne til dette, og da den havde foretaget dette eksperiment rigtig ofte, generede den sig ikke for at gjøre det lige for mine øine.

Da jeg tilslut vilde forhindre det, lod jeg forandre slaaen, saa den ikke saadan uden videre kunde trækkes ud. Den øvre halvpart af døren til høire blev dog paa grund af varmen holdt aaben. Kun to dage efter meldte min staldkarl, at hesten

alligevel kom ud. Det viste sig da, at den havde aabnet dørhalvparten til venstre — trukket begge dørene ind til sig og paa den maade overvundet vanskeligheden.»

«Jeg skal tilføie», siger Alix, «at denne stald var den ottende af ti saadanne, der laa efter hinanden. Samtlige heste i disse havde ret som det var hovederne ude og kunde gjensidig være vidne til hinandens bevægelser.

Fra det øieblik af, at min opmerksomhed blev henvendt paa dette faktum, havde jeg anledning til at iagttage en lignende manøvre af to andre af ni tilstedeværende heste. Skal man heri se resultatet af en efterligning af en andens handling, hvilket jeg er mest tilbøielig til at antage? Eller er det en tilfældighed, at den samme handling udføres af flere? Sikkert er det, at den samme manøvre blev iagttaget hos tre heste under de samme omstændigheder. Ligeledes, at det første af dem hævder sin fuldstændige originalitet. Dersom jeg nu fremhæver, at kun tre heste af de ni var istand til at faa døren op, endskjønt visselig alle har ønsket at komme ud, videre at disse heste ikke stod ved siden af hinanden, men at de havde staldene 2, 4, og 8, endvidere, at kun den ene af dem fra først af har fundet paa at aabne døren, saa vil jeg ogsaa samtidig betone, at der hos hesten som hos hunden og de fleste dyr — ligesom hos mennesket — er grader i den intelligens, de enkelte individer fremviser.»

Romanes fortælles ogsaa om en hest, som han eiede, der var meget flink til at faa af sig grimen, naar den antog, at stalddrengen var gaaet til køis. Den kunde da trække ud den pinde, der holdt lugen til havrebingen lukket, saa at havren randt ned fra bingen og ned paa gulvet. Den havde rimeligvis seet, at det var paa den maade, stalddrengen fik fat i havre. Den kunde ogsaa dreie om vandkranen, naar den var tørst, og tage op vinduskrogen og skyve vinduet op i varme nætter.

Om den arabiske hest siger general de la Roque, der har reist meget i Orienten og har færdedes meget blandt arabere, at den er mere intelligent, end nogen kan tænke sig muligheden af.

Et par eksempler paa kløgt hos heste er refererede i tidsskriftet «Nature».

Følgende er taget fra avisen «Orkney Herald»:

«Et besynderligt og paa samme tid fuldt troværdigt eksempel paa en Shetland-ponys klogskab er just kommen til vor kundskab. For et par aar siden kjøbte en lærer, William Sinclair, en saadan pony for paa den at ride til og fra skolen, der laa et godt stykke borte fra hans private bolig. Indtil den tid havde dyret ikke været skoet, men Sinclair lod da dyret sko af stedets hovsmed, Pratt. Nogen tid efter fik denne se hesten komme hen til sin smedje, der laa et godt stykke fra Sinclairs bolig. Den var aldeles løs, og da han troede, at dyret var løbet ud, kastede han en sten efter den, for at faa den til at vende hjem. Dette hjalp tilsyneladende, men neppe var smeden begyndt at arbeide igjen, før hesten viste sig ved smedjedøren. Idet smeden skulde gaa hen for atter at drive dyret hjemover, kastede han et blik paa hestens hove og saa, at den havde mistet en af sine sko. Han gjorde da en færdig og lagde den under, ventede saa for at se, hvad dyret vilde gjøre. Et øieblik saa den paa smeden ligesom for at spørge, om han var færdig; derpaa sparkede den et par gange med foden som for at prøve, om skoen sad fast. Efterat den derpaa havde ladet høre en tilfreds vrinsken, begav den sig paa hjemveien i raskt trav. Eieren blev særdeles overrasket ved samme aften at finde sin hest skoet, og det var kun ved at sende bud til smeden, at han fik underretning om sin hests merkelige klogskab.»

Professor Claypole fra Antioch cottage, Ohio, skriver følgende til Romanes: «En af mine venner har ansættelse paa en farm nær Toronto, Ontario, hvor en hest, der tilhører farmerens hustru, aldrig bruges til arbeide, men tillades at leve en gentlemans liv af følgende aarsag: For nogle aar siden faldt nævnte dame fra en plankebro og ned i en elv, hvor vandet var dybt. Hesten, som græssede paa en eng tæt ved, sprang ud i elven og holdt hende oppe med sine tænder, til der kom hjælp. Den frelste saaledes hendes liv. Var dette overlæg eller instinkt?»

Videre fortælles i «Nature» følgende af mr. Strickland: «En hoppe havde sit første føl, da den var 10 eller 12 aar gammel. Den var da blind paa det ene øie. Paa grund heraf, trampede den paa folen og kastede den overende, naar den

befandt sig paa den «blinde side» af hende. Folen døde af denne behandling, da den var et par maaneder gammel. Næste aar fik den atter føl, og vi ventede, at det skulde gaa ligedan. Men nei; fra den dag, folen blev født, bevægede hoppen sig ikke i stalden, uden at den saa efter først, hvor folen var, og den hverken traadte paa den eller tilføiede den noget ondt. Dens omhyggelighed for det andet føl var altsaa et resultat af hukommelse, af dens indbildningskraft og af eftertanke, efterat føllet var død og det næste blev født. Den eneste forskjel, jeg kan se paa ræsonnerende evne hos mennesker og dyr, er, at den hos disse er henvist til de begrænsede felt for tilfredsstillelse af legemlige fornødenheder, medens den hos mennesket omfatter en hel del andre ting udenfor disse.»

Houzeau siger, at mulæsler, der bruges ved sporveien i New Orleans, viser, at de er istand til at tælle til 5. De har nemlig 5 ture at gjøre, før de bliver afløste. De gjør 4 af disse, uden at de viser noget tegn paa, at de venter at blive afløste; men ved slutningen af den 5te, begynder de at «skryde». Denne iagttagelse, mener Romanes, som har citeret denne fortælling, trænger til bekræftelse; thi uden omhyggelig undersøgelse maa vi antage, at det kommer deraf, at mulæslerne ser staldkarlen staa og vente for at tage dem ud fra forspandet.

I denne forbindelse vil jeg gjøre opmerksom paa, at den tidligere nævnte formand ved sporveien her i Kristiania paa min forespørgsel, om han nogensinde havde iagttaget, at heste kunde tælle, svarede, at der i den tid, han havde havt med sporveisheste at gjøre, var forekommet ialfald et tilfælde, hvor han var sikker paa, at »vedkommende», en liden rød hest, kunde tælle. Denne havde et vist antal ture at gjøre opover en heldning i den vestre bydel — som hjælpehest. Forsøgte man at anvende den en tur udenom det reglementerede antal gange, der var et saa høit tal som 10, begyndte den at bide og forsøgte at slaa kusken, der vilde trække afsted med den til en ny tur.

Hvorvidt altsaa nu en saadan tælling er af samme natur, som det vi i dagligtale forstaar ved tælling, er vanskeligt at sige. Der kunde jo tænkes, at hesten, der jo for at udføre

et vist antal ture opover bakken, maatte udfolde en vis mængde kraft, — ved lang vane ligesom kunde kjende paa sig, naar dette bestemte forraad af kraft var opbrugt, og at den for at udføre flere ture maatte udfolde ny energi. En saadan forklaring synes dog neppe mere sandsynlig, end at der virkelig har fundet en tælling sted.

KAPITEL VIII.

Katten.

Kattens tæmning gaar ligesom hundens tilbage til en forhistorisk tid. Den er dog neppe af saa gammel datum som hundens. Efter enkelte forfatteres antagelse, er den fra Ægypten udbredt baade mod østen og vesten. Før det 10de aarhundrede skal den dog ikke være kommen til det nordlige Europa, og deres antal er især tiltaget siden rotternes indvandring.

Sammenlignet med sin husfælle hunden er den af en uselskabelig karakter, og i lærvillighed staar den langt tilbage for denne. Ligesom sin slegtning, tigeren, holder den af ensomhed og gaar den dag idag omkring paa rov i vore huse.

Dens psykologiske *habitus* har paa langt nær ikke gjennemgaaet den gjennemgribende omdannelse, som aartusenders samvær med mennesket har fremkaldt hos hunden. Imidlertid er den et meget intelligent dyr; men den har mindre været gjenstand for iagttagelse end denne sin «arvefiende», og dens intelligens er derfor ialmindelighed undervurderet.

Det er dog noget, der siger sig selv, at saa lange tiders samvær med mennesket ikke kan have gaaet sporløst hen over den. Sammenligner vi den saaledes med «vilde» eksemplarer af dens egen slegt, der har været tæmmede som ganske unge, saa er katten uomtvistelig af mindre usikkert temperament ligeoverfor mennesket end hine. Den kan vise stor hengivenhed, — ja under gunstige omstændigheder og i enkelte tilfælde endogsaa rivalisere med hunden. Dette er dog mere undtagelser. Den er i nævnte henseende mere objekt end subjekt, idet mange mennesker, især kvinder, har forkjærlighed for katte.

Saa elskværdige, muntre og legelystne disse dyr er, naar de er smaa, ligesaa alvorlige, bedagelige, lidet oplagte til spøg er de, naar de bliver gamle. Deres sjæl gjennemgaar de samme stadier, som deres indre og ydre organisme, der ligesom andre dyrs er underkastede de samme love som den menneskelige: forskjellige slags sygdomme, kraft i ungdommen, affældighed i en mere fremrykket alder. Sjelden ser vi dem dog dø af en sygdom; at se dem dø af alderdomssvaghed er endnu sjeldnere; thi næsten alle skjuler de sig. Hos katten tør derfor det træk, som kan paavises hos flere dyr, at de, idet de føler dødens komme, trækker sig tilbage til et eller andet sted, være fremtrædende.

Kattens dybt rodfæstede hengivenhed for steder, i modsætning til hundens for personer, har været fremhævet af mange forfattere. Romanes siger, at dette træk sandsynligvis er en levning fra dens forfædres instinktive hengivenhed for huler og lignende tilholdssteder.

At katten dog ogsaa, som ovenfor nævnt, viser hengivenhed for personer, har man mange eksempler paa. Her er et:

«En familie i Pilestrædet i Kristiania havde i sommer en katunge, som blev givet til en anden familie i samme gaard. Den kom i stor yndest hos sine nye eiere og trivedes godt hos dem; men alligevel glemte den ikke sit forrige hjem, hvor ogsaa dens mor var, men aflagde stadig besøg der, saa den delte sin tid ligelig mellem de to familier. Da saa den første familie flyttede, sturede katungen en dags tid, og man troede, at den havde glemt det hele. Men en aften, just 14 dage efter flytningen, gik familiens medlemmer, to damer, forbi sin forrige bolig; der fik de se katungen. Den gik hen til dem og mjauede. De troede ikke, at den kjendte dem, og for at den ikke skulde følge med, vilde de for sikkerheds skyld bære den ind. Imidlertid kom der en hund, som skræmte katten, og denne sprang derfor ind i en port ved siden af. De to damer saa da ikke mere til den. Men en stund, vel en halv time, efter at de var komne til sit hjem, som var omtrent et kvarters vei borte, hørte de en kat mjaue udenfor entrédøren. Ved nærmere undersøgelse fik de til sin forundring se katungen; den var saa let kjendelig paa sin hvide haletip. Den maatte have veiret deres

spor og fulgt dette. Næste morgen blev den bragt tilbage.» (Verd. Gang 1890).

En af de faa omstændigheder, hvor ellers de ædlere følelser træder frem hos katte, er sandanne tilfælder, der berører deres moderinstinkt.

Ifølge Skiensbladet «Varden» blev der for en tid siden iagttaget et eiendommeligt forhold mellem en kat, en katunge og en kylling hos Søren Brenne i Valebø. «En kat havde faaet en unge samtidig med, at en høne havde faaet kyllinger. Disse to dyr havde sit leie saa nær hinanden oppe paa en høballe, at da hønen med sine smaa forlod sit, havde en kylling forvildet sig hen til katten, som nok saa naadig optog den lille skrighals som sit adoptivbarn. Siden den tid, var der det bedste forhold mellem disse tre. Var det koldt, og kyllingen frøs, tog katten den under sine poter og slikkede den, og viste den den største kjærlighed. Forlod katten de to smaa en stund, var kyllingen rent utrøstelig og ytrede sin sorg paa den aller ynkeligste maade, indtil katten atter kom tilbage og med en moderlig knurren trøstede den lille, som da noksaa fornøiet og kjælent trippede omkring.»

Et velkjendt træk hos katten er dens leg med det fangede bytte.

John Stuart Mill siger, at der hos enkelte mennesker findes en særegen evne eller rettere sagt et instinkt i retning af grusomhed, som ikke blot og bar ytrer sig i en passiv ligegyldighed ved synet af fysisk smerte, men at det er et «aktivt velbehag» hos saadanne individer, naar de er vidne eller aarsag til grusomheder. Hvis der er rimelighed for, at en slags følelser, lignende med dem, der i saadanne tilfælder opererer hos mennesket, ogsaa findes hos noget dyr, maa det være hos katten, idet den torturerer sit bytte.

Enhver, der har iagttaget kattes og hundes søvn, vil vide, at de sover til de samme tider som mennesket, det vil sige om natten, eller i mørke, og at de ialmindelighed er vaagne om dagen. Katten har dog en større tilbøielighed til at streife ude om natten. Dens syn, der tillader den at skjelne gjenstandene selv i belgmørke, er sandsynligvis udviklet i denne retning ved arv fra dens forfædre. Medens vi imidlertid hyppig ser, at hunden drømmer, og vi deraf maa slutte, at den er i besiddelse

af en betydelig indbildningskraft, er dette i langt mindre grad tilfældet med katten. Vi skulde derfor have grund til at tro, at de sjælelige indtryk hos katten var af en mere overfladisk natur.

Sammenligner vi katten med dens vilde slegtninge, kommer vi til det resultat, at menneskets indflydelse paa den tamme kat har været betydeligt, især naar vi erindrer, at det dyr, der baade i størrelse og i anatomisk henseende ligner katten mest, vildkatten, er det mest utæmbare dyr paa kloden. (Romanes).

Det er dog at merke, at der skal forholdsvis smaa foranledninger til, før rovdyrnaturen stikker frem.

Max. Perty havde en kat, der var meget kjærlig mod ham. Engang, da den gjorde en truende mine mod hans kanarifugl tugtede han den, dog ikke haardt. Efter dette vendte dens forrige venlighed aldrig fuldkommen tilbage.

Fru skibsfører Petersen, Kristiania, skriver til mig: «Da min kat var ganske liden, et par maaneder gammel — kom der en dag en bekjendt ind til os. Pus hoppede op til ham og strøg sig kjælent ind til ham. Han klappede den først, men ertede den siden ved at klype den i halen. Dette har den aldrig kunnet glemme siden, og om det har været meget længe mellem, at vedkommende har været her, har dog pus kjendt ham, straks han er kommen ind. Den har da begyndt at knurre, og har han talt til den, om end nok saa venligt, saa har den sat lige paa ham for at klore og bide.» — Saadanne hevngjerrighedens træk som gjengjældelse for bagateller gjenfinder vi ikke hos hunden.

Med hensyn til de andre vilde arter af katteslegten gjælder som regel, at de ogsaa er uselskabelige. T i g e r e n giver os et billede af individet i sin mest udprægede individualisme, om dette udtryk kan bruges for at betegne enkeltlivet løsrevet fra alt samfundsliv. (Salertz). Den er fuldstændig eneboer.

Baade den og løven har til alle tider været berømmet for sit m o d.

Omend kjække, naar de er nødte til at slaaes, samstemmer dog mange jægeres udtalelser deri, at begge disse dyr nødig indlader sig i kamp med farlige modstandere, men at de helst søger frelse i flugten. Sit bytte tager de ved at lægge sig i b a g h o l d, og de menneskeædende tigre i Indien snapper sit bytte ved simpelt tyveri.

Løven figurerer i mange landes vaaben som emblem paa mod, værdighed, paa alt, hvad der er ædelt og stort. Afrikanske jægere og reisende har imidlertid paastaaet, at feighed er et mere fremtrædende træk hos den end mod, og professor Houghton siger, at løven skylder denne antagelse sin imponerende man.

Om disse større kattearter i fri tilstand ved vi meget lidet. For løvens vedkommende ser vi dog af de kunststykker, den udfører i menagerier, at den er i besiddelse af intelligens; den kan tillige vise sig meget kjælen ligeoverfor vogteren. En løve, jeg saa i dyrehaven i Rotterdam, kjælte — paa indsiden af buret — for vogteren som en legelysten katunge. Idet han holdt en stav ind til den, lagde den sig paa ryggen og legte med staven mellem sine poter.

«Konflikten mellem natur og optugtelse gjør alligevel de bedst tæmmede usikre og derved mere eller mindre farlige for personer, der har med dem at gjøre.»

Den eneste vilde katteart, som har nogen praktisk anvendelse, er geparden, eller jagtleoparden *(Felis jubata)*, en leopard, som i Indien ofte tæmmes til jagt paa antiloper. «Den transporteres paa en liden vogn, koblet og med en bedækning over øinene, for at den ikke, naar den faar sigte paa antiloperne, skal have alt for stor hast og gjøre et mindre godt valg.

Charles Anderson[1] fortæller om en saadan jagt: «Efter at en hjord antiloper var komne i sigte, borttoges bedækningen fra den ene leopards øine, og den blev sluppen løs. Saasnart den blev antiloperne var, steg den forsigtig ned fra sin vogn paa den modsatte side af den, hvor de var, og nærmede sig i et langsomt, sammentrængt gallop, men søgte herunder ly ved enhver busk og ujevnhed, den traf paa sin vei. Saasnart de begyndte at vise sig urolige, paaskyndede den sine skridt og var med et sprang iblandt dem, hvor den slog sin klo i et af dyrene.»

Mennesket benytter sig altsaa af dette dyrs naturlige «instinkt»; det jager sit bytte paa samme maade som andre dyr af katteslegten.

[1] Floden Okavango. Kr.nia 1863.

Almindelig intelligens.

Den almindelige leopard er ogsaa et dyr, der paa jagt efter bytte viser stor forsigtighed. Saaledes fortæller hr. Fristedt i sin bog «Paa Forskningsfärd» om et saadant dyr, som han og en indfødt iagttog. Lokkemaden, en død ko, laa paa en liden slette. F. og hans ledsager havde taget plads i et høit træ. • Leoparden gik ikke lige paa aadslet, men gjorde flere runder omkring, og for hver runde forsvandt den i krattet for atter forsigtig at komme tilsyne. Efter nogle saadanne undersøgelser syntes den dog tryggere og gav sig ifærd med byttet. (Fig 31).

Hr. Simonnæs har meddelt mig følgende:

«Paa Ekerøens østside gaar et smalt sund ind fra havet, hvorigjennem fiskere som regel pleier at færdes, naar de reiser til og fra sine fiskepladse udenfor Ekersund. I de sidste aar har de fleste, som færdes der, lagt merke til, at en kat som oftest har taget plads paa den yderste pynt ved sundets indløb, og det mange gange i rigtig stygt veir. Katten er en gang imellem bleven tilkastet en fisk af de forbireisende, og dette har gjort, at den, naar den er hjemme — nemlig paa den nærliggende gaard — kan sidde paa vagt den hele dag, enten i et mod søen vendende vindu, eller paa en anden bekvem plads, hvorfra den kan have god udkig. Naar en baad viser sig — kommende udenfra — bliver den urolig og gaar til døren for at komme afsted. Kommer derimod baaden om morgenen eller til andre tider fra land, undlader katten at gaa ned til den faste standplads ved søen. At den ofte gaar forgjæves, synes ikke at afsvække dens haab om at faa noget af de forbireisende fiskere.»

Hr. lærer Knudsen, Barbu pr. Arendal, skriver til mig: «Min pus er 17 aar gammel og svært renslig. Naar den har unger, ligger den inde hos dem om natten i et værelse ved siden af mit sovekammer. Paa morgensiden gaar den ind til mig gjennem den aabne dør og skraber paa døren til tegn paa, at den vil ud. Tror den da, at jeg sover, kommer den op i sengen til mig og skraber mig pent og mildt bag øret. Dette har den gjort flere gange.» Ræsonnementet her er klart nok.

Hr. Simonnæs har ligeledes fortalt: «Paa handelsstedet

Fig. 31. — «Efter nogle saadanne undersøgelser syntes den dog tryggere og gav sig ifærd med byttet.»

Mosterhavn fødte en kat syv unger, hvoraf der blev dræbt de fire, medens en han og to hunner fik beholde livet. Disse 3 søskende kom til at faa bo saaledes, at de næsten daglig omgikkes hinanden, da de folk, som eiede dem, boede ganske nær hverandre.

Da en tid var gaaet, fik begge søstrene hver 6 unger. Disse blev dræbte paa to nær, idet mødrene fik beholde en hver. Da disse saa sig berøvet sit afkom, tog den ene af kattene sin unge og bar hen til den anden i det nærliggende hus. Efter den tid holdt de vekselvis vagt saaledes, at naar en var fraværende, var den anden bestandig hjemme for at passe paa ungerne. De gjorde ingen forskjel paa disse i den henseende, at hvis begge mødrene var tilstede, laa ungerne midt imellem dem, og de pleiede dem begge med lige stor omhu, som om de begge var deres egne.»

Naar kattene gaar paa jagt efter bytte, viser mange af dem stor kløgt. Følgende tilfælde er fortalt Romanes af mr. James G. Stevens fra St. Stephen, New Brunswick.

«Da jeg en dag saa ud i haven, som ligger foran mit hus, fik jeg se en rødkjælk siddende oppe i et lidet træ. Det var midtvinters, og jorden var bedækket med omtrent en fod sne. En kat kom langsomt gaaende, idet den havde noksaa megen møie med at komme frem i sneen. Den nærmede sig træet, hvori fuglen sad, til den var omtrent en meter fra det. Fuglen sad ganske rolig paa sin gren, der var vel en meter fra marken, eller i dette tilfælde sneens overflade. Da sneen var saa løs, havde katten ikke let for at gjøre et sprang. Den krummede sig sammen og bevægede sig derpaa ganske forsigtig, dog øiensynlig blot for at faa fuglen til at flyve. Det første forsøg mislykkedes. Den gjorde derpaa en noget raskere bevægelse. Atter glippede forsøget. Da den tredie gang gjorde en bevægelse, fik den fuglen paa flugt. Denne fløi omtrent 20 meter bortover og satte sig paa en lang busk paa den nordre side af et ganske tæt gjærde. Katten passede meget opmerksomt paa fuglens flugt og det sted, hvor den satte sig. Saa hurtig, som den paa nogen maade kunde komme sig gjennem sneen, tog den en omvei paa en 30 a 40 meter, medens den hele tiden havde sin opmerksomhed henvendt paa det sted, hvor fuglen sad, idet den paa samme tid drog nytte af hver en busk, som

kunde skjule den paa veien did. Da den var ude af fuglens synsvidde, skyndte den sig mere for at komme hen til gjærdet, hoppede over det, og kom paa den søndre side af det. Den sprang derpaa langs gjærdet og beregnede saa nøie, hvor busken var, at den stansede ikke mere end en halv meter fra denne og sprang til. Den fik rigtignok ikke fat i fuglen, men jeg tænkte i øieblikket, at den visselig ansaa sig selv for en dygtig jæger.»

Et andet tilfælde, der er meddelt «Nature» af dr. Frost, viser «et utroligt fond af fremsynt krigslist». Dr. Frost fortæller: «Under den sidste strenge kulde har vore tjenere været vante til at strø krummer, som er blevne tilovers fra frokostbordet, ud til fuglene, og jeg har flere gange bemerket, at vor kat pleiede at passe paa etsteds i et baghold, for at faa sig en liden steg af de der forsamlede fugle. Nu, dette er just ikke noget eksempel paa «abstrakt tænkning» hos en kat. Men, videre. I disse sidste dage er denne strøning for fuglene ophørt. Jeg iagttog imidlertid selv, at katten, sammen med et par kamerater, strøede ud krummer paa græsset i den øiensynlige hensigt at lokke fugle did. («Nature», bind XIX, pag. 519).

Omendskjønt denne historie grænser til det utrolige, er den dog til et vist punkt bekræftet ved en iagttagelse af dr. Klein, der har meddelt denne til Romanes.

«Dr. Klein overbeviste sig om, at den kat, som han iagttog, havde dannet sig en bestemt tankeforbindelse mellem krummer, som allerede var strøede ud paa gaardspladsen, og spurve, som kom for at spise dem op. Thi saasnart som krummerne var strøede ud, pleiede den at springe hen og skjule sig i et nærliggende krat og i dette baghold at afvente fuglenes ankomst. Disse viste sig imidlertid langt mere aarvaagne end katten; thi bag krattet var der en høi væg, og fra denne kunde de se katten i dens indbildte skjulested. En hel del spurve pleiede fra dette udsigtspunkt at passe paa katten og krummerne samtidig; de pleiede aldrig at flyve ned, førend katten — kjed af at vente — gik bort igjen. I alle tilfælde var kattens ræsonnerende iagttagelse: «krummer tiltrækker fugle, derfor vil jeg vente paa fugle, naar krummer bliver strøede», ligesaa fuldkommen som den hos katten i det foregaaende tilfælde, iagttaget af dr. Frost; men ræsonnementet i det første tilfælde er ført et

skridt videre, nemlig: 'derfor vil jeg strø ud krummer for at tiltrække fugle'.»

Endskjønt altsaa, at den foregaaende iagttagelse af dr. Frost synes utrolig, har vi dog en anden af denne uafhængig iagttagelse, ligeledes meddelt «Nature» af en anden korrespondent, som danner et mellemtrin mellem den intelligens, der blev vist af dr. Kleins kat, og den, som blev vist af dr. Frosts. Denne korrespondent siger: «Et tilfælde, lignende med det, der omtales af dr. Frost, om en kat, som strøede krummer, hændte i min bekjendtskabskreds. Under den sidste strenge vinter pleiede en ven af mig at strø krummer udenfor vinduet til sit soveværelse. Familien havde en smuk, sort kat, som — da den saa, at fugle lokkedes did ved krummerne — leilighedsvis pleiede at skjule sig bag nogle buske. Naar fuglene kom for at tage sin frokost, sprang den frem og forsøgte sin lykke med forskjelligt held. En aften var krummerne strøede ud som sedvanligt, men ingen fugle havde rørt dem. Da min søn saa ud næste morgen — i løbet af natten var der faldt lidt sne — fik han øie paa pus, som var ivrig beskjæftiget med at skrabe sneen bort. Nysgjerrig efter at se, hvad den vilde gjøre, ventede han og saa, at den tog krummerne op fra de opkradsede steder, og at den lagde dem en for en op paa sneen. Da den havde gjort dette, trak den sig tilbage for at afvente, hvad der saa vilde ske. Dette gjentog sig siden ved to andre leiligheder.»

Alle disse tre tilfælder sammenholdt viser en fremadskridende rækkefølge i graden af intelligens, fra det tilfælde, der blev iagttaget om dr. Kleins kat, som saa, at krummer tiltrak fugle, gjennem det tilfælde med den kat, der opgrov de skjulte krummer i den hensigt at tiltrække fugle, til det med dr. Frosts kat, som selv spredte krummerne.

Hvis dette sidste havde staaet alene, vilde det neppe have været omtale værd; men da vi ved siden af dette har andre, af dette uafhængige iagttagelser, faar det derved sin betydning. Og betragtet som en overlægningsakt, indeslutter ikke denne spreden af krummer for at tiltrække fugle tankeforbindelser eller slutninger, som er mere indviklede end de, vi finder i andre og kanske bedre bekræftede eksempler paa intelligens hos dette dyr!

Den tidligere nævnte fru skibsfører Petersen fortæller saaledes videre om sin kat: «Pus har en liden bjelde om halsen; denne ringer den paa, naar den er ude og vil ind. Jeg har flere gange iagttaget den da. Den sætter sig lige ind til entrédøren og ringer en stund; bliver der da ikke lukket op, sætter den sig et stykke fra døren og ser opmerksomt paa denne. Hører den da, at der gaar nogen inde i entréen, skynder den sig bort til døren og gjentager ringningen. Saadan holder den paa, til man lukker den ind.»

Og om en kat paa gaarden Haraldsrud i østre Aker har hr. kontorist Carl Olsen skrevet følgende til mig: «Fra spisestuen paa gaarden fører en dør ud til kjøkkenet. Klokken 4 om eftermiddagen bliver der altid bragt et spand nysiet melk ind i kjøkkknet, og katten, som paa denne tid ligger i spisestuen og tager sig en middagslur, farer straks ved denne raslen med spandet op af sin bedste søvn hen til kjøkkendøren, som ved slid og ælde lader sig skyve op. Den sætter da begge forpoterne paa døren, trykker paa og viser sig derpaa i kjøkkenet for at faa sin portion melk. Imidlertid kan det hænde, at døren er trykket saa haardt i, saa der skal mere end to kattepoters tryk til for at faa den op. I dette tilfælde «ser katten først med en misbilligende mine» paa den gjenstridige dør, derpaa lægger den sig paa ryggen med poterne vendt fra den, tager ligesom en ekstragod stilling, — vender sig saa med al sin kraft mod den, idet den støder til den baade med for- og bagpoter. Døren pleier da altid at give efter for denne 'dobbelte ild'.»

Disse to eksempler, — og især det sidste — viser, at (mange) katte er i besiddelse af en betydelig evne i retning af ræsonnement.

Men hensyn til det faktum, at mange katte og hunde kan lukke døre op ved at trykke dørhanken ned og derpaa aabne døren ved et tryk, hvilket viser en betydelig grad af intelligens hos vedkommende dyr, mener Romanes, at kattene i denne henseende staar over hundene. Dette slutter han deraf, at medens han kun har faaet en underretning om en hund, som gjorde dette, har han faaet et halvt dusin korrespondencer om katte, som var istand til denne handling. Ligeledes mener han, at det ikke er tilfældigt dette, at katten i denne henseende

staar over hunden, idet den i sine klør har apparater, særlig skikkede til en saadan mekanisk operation, redskaber, med hvilket intet andet dyrs kan sammenlignes end abens hænder, elefantens snabel og tildels papegøiens fod. Han mener, at kattens intelligens i denne retning er mere udviklet end hundens, fordi altsaa, at katten er i besiddelse af bedre redskaber, skikkede til mekaniske færdigheder, end hunden.

Jeg er af den mening, at færdighed i at lukke døre op paa denne maade: ved at trykke dørhanken ned og derpaa skyve døren op, er ligesaa almindelig hos hunde som hos katte, ja at man snarere træffer flere eksempler paa dette hos de første end hos de sidste. Men det kan være, at der hos katten i saadanne tilfælder, da den er nødt til at springe op paa dørlaasen, medens hunden kan staa opreist paa bagbenene, maa forudsættes en noget mere vidtrækkende overlægningsakt end hos hunden.

Som en almindelig bemerkning om dette dyr har Romanes gjort opmerksom paa, at alle katte, hvor tamme de end er, med den største lethed afkaster hele sin aandelige klædning af kunstig erfaring og i nøgen simpelhed vender tilbage til sine fædres dragt, naar omstændighederne kræver det, og ellers i andre tilfælder ogsaa. Denne hurtighed, med hvilken katten kan blive «vild», er et udmerket udtryk for den forholdsvis svage indflydelse, som det lange samvær med mennesket har udøvet paa den i modsætning til hunden. «En skjødehund, som farer vild i skoven, er ligesaa hjælpeløs som et lidet barn. En «sofakat» vil under lignende omstændigheder snart finde sig tilrette.»

En indsender i «Aftenposten», der skriver om harejagt i Nordmarken nuomstunder (1890), giver katte skylden for den aftagende harestand. Han siger: «Paa en jagttur i høst ved Katnosa, skjød jeg en stor kat, langt fra hus og midt inde i skoven. Da jeg tog den i bagbenene og slængte den indunder en busk, lugtede det saa nederdrægtig af mine fingre, at jeg maatte vaske mig to gange med grønsæbe i varmt vand, før jeg blev kvit lugten, et bevis paa, at den — maaske i aarrækker — har havt sit tilhold i skoven.»

I «Oskarshamnsposten» for januar 1889 fortælles, at en kat i pladsen Klasberg, Viserenns sogn, Sverige, i de senere aar har bragt hjem omtrent 50 større og mindre harer. —

Med andre ord: katten kan husere i skoven som et rovdyr. (Sv. I. n. T.).

Endnu et eksempel: For et par aar siden hændte det nede paa Kragerøen ved Fredriksstad, at to gutter, der var ude og gik i skogen, traf paa en kat. Den viste sig ved synet af gutterne saa bidsk, at disse skyndsomt maatte tage flugten.

Aarsagen til denne forskjel paa hunden og katten er den, at kattens evner aldrig har været udnyttede i menneskets tjeneste. Dens intelligens har ikke ligesom hundens været under en stadig paavirkning, hvorved den lidt efter lidt kunde have været ledet bort fra sine oprindelige og naturlige tilbøieligheder.

KAPITEL IX.

Gnavere.

IFØLGE Romanes er der ingen orden i dyreriget, hvor arterne — psykologisk betragtet — frembyder saa store forskjelligheder som gnavernes. Thi medens der i denne gruppe findes dyr, hvis instinkter og intelligens maaske staar lavest blandt alle pattedyrformer, f. eks. pig-rotterne, fremviser den andre, hvis instinkter er saa bemerkelsesværdige som ekornets, atter andre, hvis intelligens er saa betydelig som rotternes, og atter andre, hvis psykologiske udvikling er saa merkværdig som bæverens. I ingen anden gruppe træffer vi et saa slaaende eksempel paa den sandhed, at zoologisk og morphologisk slegtskab ikke behøver at medføre og heller ikke medfører lighed i psykologisk eller mental henseende. Vi træffer dog her eksempel paa, at lighed i bygning og levemaade til en vis grad medfører lighed i instinkter. Dette er ialfald tilfældet med det instinkt, efter hvilken ordenen har sit navn. Thi hvadenten gnaveinstinkter er aarsag til eller et resultat af en særegen tandbygning hos disse dyr, saa staar dette instinkt utvilsomt i bestemt forhold til denne særegne bygning. Det samme er ogsaa tilfældet — omend mindre fremtrædende — med det instinkt, der driver disse dyr til at samle mad til vinterbrug, og som er mere fremtrædende hos gnaverne end hos nogen anden orden af pattedyr. Vi ser jo, at rotter, mus, ekorn, bæver o. s. v. viser en betydelig udholdenhed i denne retning.

Det er altsaa sandsynligt, at lighed i bygning og levemaade til en vis grad udvikler lighed i instinkter, thi med hensyn til samleinstinktet er dette ikke saa almindeligt blandt

alle arter af gnavere, at vi kan slutte, at de arter, hos hvem det forekommer, kan have arvet det fra en fælles stamform.

Bæveren.

Det merkeligste dyr af gnavernes orden med hensyn til instinkt og intelligens er utvilsomt bæveren. I virkeligheden er der intet dyr — end ikke bier og myrer undtagne — hos hvem instinktet har naaet en merkeligere afpassen til visse bestemte omstændigheder ved levesættet, eller hvor de «instinktive evner» paa en mere indviklet maade er vævet sammen med evner, der hænger sammen med intelligensen. I den grad er dette tilfældet, at selv det mest indgaaende studium af dette dyrs psykologi ikke kan skille «instinktets renning» fra «intelligensens islæt».

Disse to synes at være vævet saa sammen, at vi til syvende og sidst ikke kan vide, hvormeget der maa tilskrives mekanisk impuls og hvormeget ræsonnement.

Det har gaaet med bæveren i vort land paa lignende maade som i de øvrige europæiske lande.

Før i tiden var den talrig over godtsom hele landet, dog neppe i de egentlige kystegne, f. eks. Bergens stift, hvis «nøgne og klippefulde natur neppe nogensinde har kunnet byde den passende tilholdssteder». Efter hvert som opdyrkningen er gaaet fremad, er dens antal aftaget. Den trives nemlig kun i ensomme skovtrakter.

Mangfoldige stedsnavne i Norge er opkaldte efter bæveren, og af sagaerne ved vi, at bæverskind nævnes blandt den afgift, «de graavarer», som enkelte stormænd indbetalte til kongen for eneretten til at handle med lapperne i Finmarken, den saakaldte «finnefærd».

Ifølge forstkandidat Hagemann blev eksempelvis den sidste bæver i Saltdalen skudt for omtrent 20 aar siden. Efter Collet forekommer endnu bæveren kolonivis to steder i Norge: i Nisserelvens vasdrag nedenfor Nisservand i Nedenæs fogderi og i Kragerøelvens vasdrag i Drangedal, Bamle. Disse kolonier er beskrevne af professor Collet og for en del af forstkandidat Feragen. Det mest udførlige arbeide om bæveren i almindelighed er dog vistnok Lewis H. Morgan's «The American Beaver

and his works». Fra dette er størsteparten af følgende om bæveren hentet.

Bæveren er et selskabeligt dyr. Han og hun lever sammen med sit afkom i en særskilt hule eller i en hytte. Flere saadanne hytter bygges dog tæt ind til hverandre, saa at de danner en saakaldet bæverkoloni. De unge bævere forlader sine forældres hytte den tredie sommer efter fødselen, søger sig da en mage og indretter en hytte for sig selv. Da hvert kuld er paa 3 eller 4 individer, og der kommer et saadant hvert aar, saa er hver hytte sjelden beboet af mere end 12 individer; ofte er der dog ikke mere end 4—8. Hvert aar, og specielt naar et distrikt er bleven «overbefolket», udvandrer en del bævere. Indianerne siger, at naar bæveren saadan udvandrer, gaar de gamle opover strømmen og de unge nedover. Ligeledes angiver de som grund herfor, at oppe ved en elvs udspring er det fordelagtigere end længere nede, og at de gamle af denne aarsag vælger det første.

Omend nu en del hytter forlades af de gamle bævere, bliver de dog ikke staaende ubeboede. Retten til at bebo hytten bliver ligesom overgivet til et andet par. Denne overgivelse af eiendomsretten fortsættes fra slegt til slegt, saaledes at de samme hytter er beboede i aarhundreder.

Disse hytter, som altid er byggede i eller i nærheden af vandet, er 3 slags: ø-, bred- og indsøhytten. De første bygges paa smaa øer, som maatte findes i de damme, der dannes ved dæmninger, gjorte af bævere.

Gulvet i dette slags hytter er kun faa tommer høiere end vandets overflade, og to — sommetider flere indgange — fører ind til hytten.

Disse indgange er gjorte med stor dygtighed og kunstfærdighed. En af dem skraaner jevnt op fra bunden af dammen op til kammeret; den anden har afsatser og ofte et bugtet løb. Den første kan vi kalde «træ-indgangen» paa grund af dens øiensynlige bestemmelse, nemlig at lette adgangen til hyttten for de fældede trær og kviste, der tjener til mad om vinteren. De fældede trær er af saadan tykkelse og længde, at en saadan indgang er absolut nødvendig, for at de letvint kan komme ind i hytten.

Den anden kan vi kalde bæverindgangen; den er nemlig

bæverens almindelige ud- og indgang; denne munder ogsaa ud under vandet. Begge har et plumpt hvælvet tag, der er gjort af flettede kviste med dynd og straa indimellem, medens gulvet er gjort af fast jord, i hvilken der er indlagt smaa træpinder. Paa det sted, hvor de gaar op igjennem gulvet, er de forarbeidede med særlig nøiagtighed og nethed.

Bred-hytterne er to slags: En bygges paa bredden af elven eller dammen, kun et par meter fra bredden. (Fig. 32). En undervands-passage fører ogsaa her fra elveleiet op til hytten. Den anden slags staar paa selve elvebredden, og en del af hytten stikker frem foran denne, saaledes at den ydre væg paa damsiden er bygget op fra bunden af dammen.

Tilslut har vi «indsøhytterne», der er byggede paa bredderne af indsøer, hvor stranden ofte er skraanende og fast. Denne omstændighed fordrer nogen variation i byggemaaden. Disse hytter er derfor af interesse som en illustration af bæverens dygtighed i at modificere sin byggemaade og variere denne efter omstændighederne. Halvparten eller to tredjedele af hytten er i dette tilfælde bygget ud over søen, øiensynlig for at have indgangen dækket og for at den skal munde ud i dybt vand.

Saadanne hytter som de nævnte, der oventil er mere eller mindre kuppelformede, og hvis længde er omtrent saa stor som bredden, findes den dag idag i stor mængde i det nordlige Amerika og fandtes før i tiden i Skandinavien.

De bæverhytter, som endnu findes i det sydlige Norge, og som er beskrevne af Collet og Feragen[*] har en betydelig større længde end bredde. Denne særegenhed ved de nuværende norske bæverhytter tilskriver Collet den aarsag, at vandstanden i de vasdrag, hvor bæverne nu bor, er saa forskjellig til de forskjellige tider af aaret. Denne vekslende vandstand gjør, at bæveren ikke kan bygge damme og saaledes regulere vandhøiden i sin bolig. Bæveren vil nemlig have det saa, at boligens nedre del, den imod udgangen, staar under vand, medens den anden mod landsiden ligger tør. Naar nu den her i Norge endnu levende bæver ikke kan afpasse vandhøiden ved en dam, saa bygger den en langagtig, bagerovnlignende hytte, i hvis længst fra vandet liggende høiere del den kan ligge tør endogsaa ved høi vandstand. Hvor elvebredden er mere steil, og hvor saaledes hyttens gulv kan blive mere skraa, bygger

den kortere hytter. De længste er fra 9—15 meter, medens bredden er fra 2—3 meter.

Fig. 32. — Bæverhytter.

Hr. Feragen har bemerket, at der ved de af ham undersøgte hytter fandtes en indgang til hytten paa land, som dog aldrig holdtes aaben, men var lukket med et tyndt lag jord eller smaakvister. Hr. Collet har ikke kunnet finde nogen

saadan ved de af ham undersøgte; en saadan indgang nævnes heller ikke af Morgan.

Foruden hytterne har bæverne i det nordlige Amerika hier ved elvebredden. Disse hier, hvoraf der altid hører flere til hver bæverkoloni, har ogsaa en gang, der fører ned i vandet, temmelig dybt under overfladen. Under rødderne af et stort træ eller paa et sted, hvor bredden er næsten lodret, graves især saadanne hier.

Ogsaa i Norge findes i nærheden af hytterne talrige huller i elvebredden, der fører ind til vidtløftige gange, som staar i forbindelse med hytterne. Hr. Collet tror, at disse huller tjener til boliger for enkelte individer, der ikke er medlem af nogen familie, eller ogsaa til midlertidigt opholdssted for enkelte familiemedlemmer.

Bæveren er altsaa et gravende dyr. Idet den følger sin tilbøielighed i denne retning, graver den hier under jorden og bygger kunstige hytter paa overfladen. Begge er nødvendige for dens sikkerhed og tilværelse. Hytten er kun en hule ovenpaa jorden, bedækket med et kunstigt tag. Den har enkelte fordele fremfor hiet, nemlig især som et sted, hvor unger lettere kan opfostres. Der er grund til at tro, at hiet er bæverens oprindelige opholdssted, og at hytten er fremstaaet af hint, eftersom bæverens erfaring er bleven større.

De betror aldrig sin sikkerhed til hytten alene; thi den er iøinefaldende for fiender og let at angribe[1]. Og da indgangen til hiet ogsaa altid er under vandets overflade, er der ingen ydre merker, der kan angive dettes beliggenhed, undtagen paa den side af hiet, som vender indover. Her graves der nemlig en aabning, hvorigjennem der kan komme luft ind i hiet, og her anbringer som oftest bæveren en liden stabel «bæverstokke», som efter trappernes paastand skal tjene til at holde sneen løs, saa at luften ogsaa om vinteren kan have fri adgang.

Hr. Morgan har fremsat den meget sandsynlige formodning, at denne sedvane, at hobe op bæverstokke i ventilations-

[1] Hr. Collet siger dog om de norske hytter, at de har en saa fast bygning, at det er forbundet med besvær at faa en fremstikkende gren bortrykket fra sit leie, og at der udkræves særdeles lang tid og meget arbeide til at gjennemgrave taget, der er bygget af uregelmæssig lagte grene, der dog paa en maade ligger krydsvis mod hinanden; mellemrummene er fyldte med jord.

øiemed, maaske kan have dannet grundlaget for hyttebygningen.

Det er nemlig kun et trin fra den førnævnte hule med en saadan overfladestabel af stokke til hytten med dens overjordiske kammer. En hule, som tilfældigvis kunde være bleven gjennembrudt i den øvre ende og igjen sat istand med et overlag af bæverstokke og jord, kunde saaledes være begyndelsen til en overjordisk hytte.

I bjergegne, hvor elvene har fosser og stryg, lever bæverne hovedsagelig i huler og bygger sjelden hverken hytter eller damme. Saaledes siger dr. Newbury i sin beretning om Oregons og Californiens fauna (dyreverden), at «vi saa en mængde bævere, men sjelden hytter eller damme».

Romanes har ment, at dette viser en variation i bæverens instinkt, eller med andre ord en tillempning i levevisen efter stedlige forholde.

Efter at dr. Newbury havde udgivet sin beretning, har professor Mosely ogsaa bereist Oregon. Han siger «om de faa bævere, som er igjen» der, at de sandsynligvis ikke bygger damme eller hytter, fordi de er saa forfulgte, og at de lever et mere eller mindre omstreifende liv ved elvene. Man vil her se, at den første taler om en «mængde bævere», den anden om de «faa bævere, som er igjen». Bævernes antal maa derfor være gaaet betydelig tilbage ved fangst i mellemtiden mellem disse to herrers besøg paa stedet.

Romanes mener derfor, at det alligevel er en variation i instinktet, da bæverne ikke byggede damme før den forstyrrende indvirkning indtraf — fangsten nemlig — som Mosely omtaler.

Denne antagelse stemmer ogsaa overens med de af Collet og Feragen gjorte iagttagelser med hensyn til bævernes hyttebygning i Norge nufortiden, og som tidligere er omtalt.

Med hensyn til valg af stedet for sine hytter viser bæverne stor kløgt og forudseenhed, idet de altid bygger paa saadanne steder, hvor de har dybt nok vand til sine indgange, og hvor ligeledes vandet ikke bundfryser; thi de vilde omkomme af hunger, hvis de blev indestængte i tilfrosne hytter. For at undgaa dette sidste vælger de ofte et sted, hvor en kilde muligens kommer op fra bunden af indsøen eller dammen.

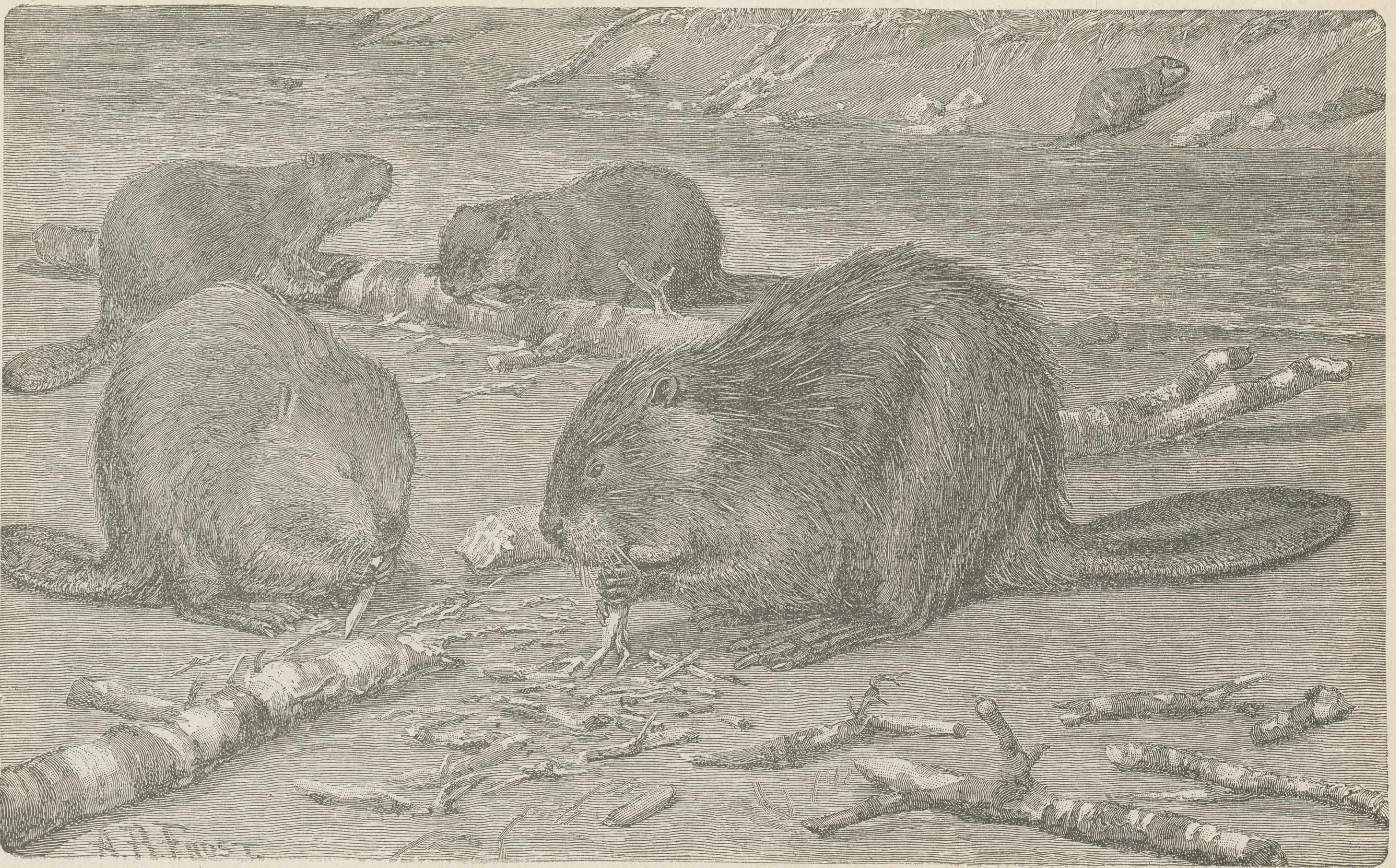
Ved Øvre Missouri, hvor elvens bredder i milevis er aldeles

vertikale og temmelig høie, graver de de saakaldte «bæver-sklier» for letvindt at komme ned fra elvebredden og ud i vandet. Det er smale skraaplan, udskaarne i bredden, hvis heldningsvinkel er fra 45—60°.

Om sommeren lever bæveren saa at sige fra haanden til munden, og dens arbeide bestaar da i at istandsætte hytter og dæmninger; men naar det begynder at fryse om nætterne, fordobler den sin flid for at samle føde til vinteren. Den lever udelukkende af plantekost, nemlig af barken af asp, birk, pil og andre løvtrær, dog er det især de yngre grenes fine og nærende bark, den synes om. For at faa fat i denne, fælder den som bekjendt trærne ved at gnave dem over nede ved roden. Et par nætters vedholdende arbeide af et par bævere er tilstrækkeligt til at fælde et træ af middels størrelse. Naar træet begynder at svinge paa sig, holder de op at gnave, fortsætter derpaa igjen med stor forsigtighed, indtil det begynder at falde, hvorpaa de sedvanlig kaster sig i vandet og venter der ganske skjult et øieblik, som om de frygter for, at den larm, træet gjør, skulde lokke nogen fiende til stedet.

Det er af interesse, at bæveren forstaar at regulere træets fald; thi idet den gnaver hovedsagelig paa den side af stammen, som vender fra vandet, faar den træet til at falde i retning af vandet.

Det næste arbeide er da at gnave af grenene. (Fig. 33). Naar disse igjen er fri for kviste, deles de og træet i passende længder, for at disse letvindt kan bringes til hytterne. Denne skjæren i længder foretages paa den maade, at der gjøres en del indsnit i grenen eller træet i mere eller mindre lige længder, medens grenen ligger paa jorden. Derpaa vender de den halvt om og fortsætter fra den modsatte kant. Hvis de skar træet igjennem fra en side, vilde der kræves et indsnit af saadan vidde, at det vilde være ikke liden arbeidsspilde. Jo tykkere grenen er, des tættere gjøres indsnittene, og som følge heraf bliver de afskaarne stykker altsaa kortere. Aarsagen er naturligvis den, at dyret ikke vilde kunne magte at flytte et tykkere stykke, der havde den samme længde som et tyndere, som det netop er istand til at haandtere. Naar de skal flytte saadanne stykker, viser de betydelig kløgt. De skyver og ruller dem med sine skuldre, idet de paa samme tid bruger sine ben og sin hale til at lette under med.

Fig, 33. — Bævere i arbeide.

Forfatteren P. H. Wells siger, at man har iagttaget, at tamme bævere flytter mindre grene ved at tage fat paa dem med tænderne, kaste den frie ende over skulderen. og saaledes slæbe dem frem til vandet.

Naar en af disse «afskjæringer» er ført hen til vandet, lægger en bæver den ene ende af stokken under sin hals og skyver den svømmende hen til det, hvor den skal sænkes ned. Hvor der er strømdrag i vandet, fælder den altid trærne ovenfor hytten, saa at den har hjælp af strømmen. Morgan siger, at den kan haandtere en gren i vandet ligesaa let med sine forlemmer som et menneske med sine hænder. Eftersom nu forraadet øges, skyver den enten de nye træstykker ind under de gamle eller stabler dem ovenpaa, indtil bundten bliver saa høi og tung, at de underste lag synker tilbunds. En familie paa fire bævere behøver til vinterforread en vedstabel, der er 1½—2 meter høi og en 3 meter i gjennemsnit. Det øverste lag gaar vistnok tabt for den, idet det fryser fast i isen; men paa denne maade anbringer bæveren altid sin vinterforsyning. Bliver det knapt for den om bark ud paa vaaren, spiser den ogsaa veden.

Det merkeligste arbeide der udføres af noget dyr er vistnok bæverens dam- og kanalbygning. Hensigten med dæmningen er at frembringe en kunstig større kulp, og meningen med denne er igjen at skaffe et tilflugtssted for dyrene saavelsom en vandvei til hytterne.

Derfor maa vandets overflade i dammen i alle tilfælde være høiere end overfladen af hule- og hytteindgangene, og den er sedvanlig indtil 1 meter høiere.

Da dæmningen ikke er en absolut betingelse for bæverens tilværelse, — dens oprindelige opholdssted er snarere naturlige kulper i elve og huller i disses bredder — er det merkeligt, at den saadan ganske frivillig har gaaet over fra et naturliv til et mere kunstigt ved hjælp af damme og dæmninger, som den selv har konstrueret.

Der er to slags damme, der begge bygges tvers over elven. Den ene, som er den almindeligste, er «pindedammen» (Fig. 34), der i sin nedre del bestaar af pindeverk og i den øvre del af pindeverk blandet med jord. Den anden er solidere bygget og adskiller sig fra den første deri, at den har mere jord og mudder puttet ind imellem pinderne. Det hele faar

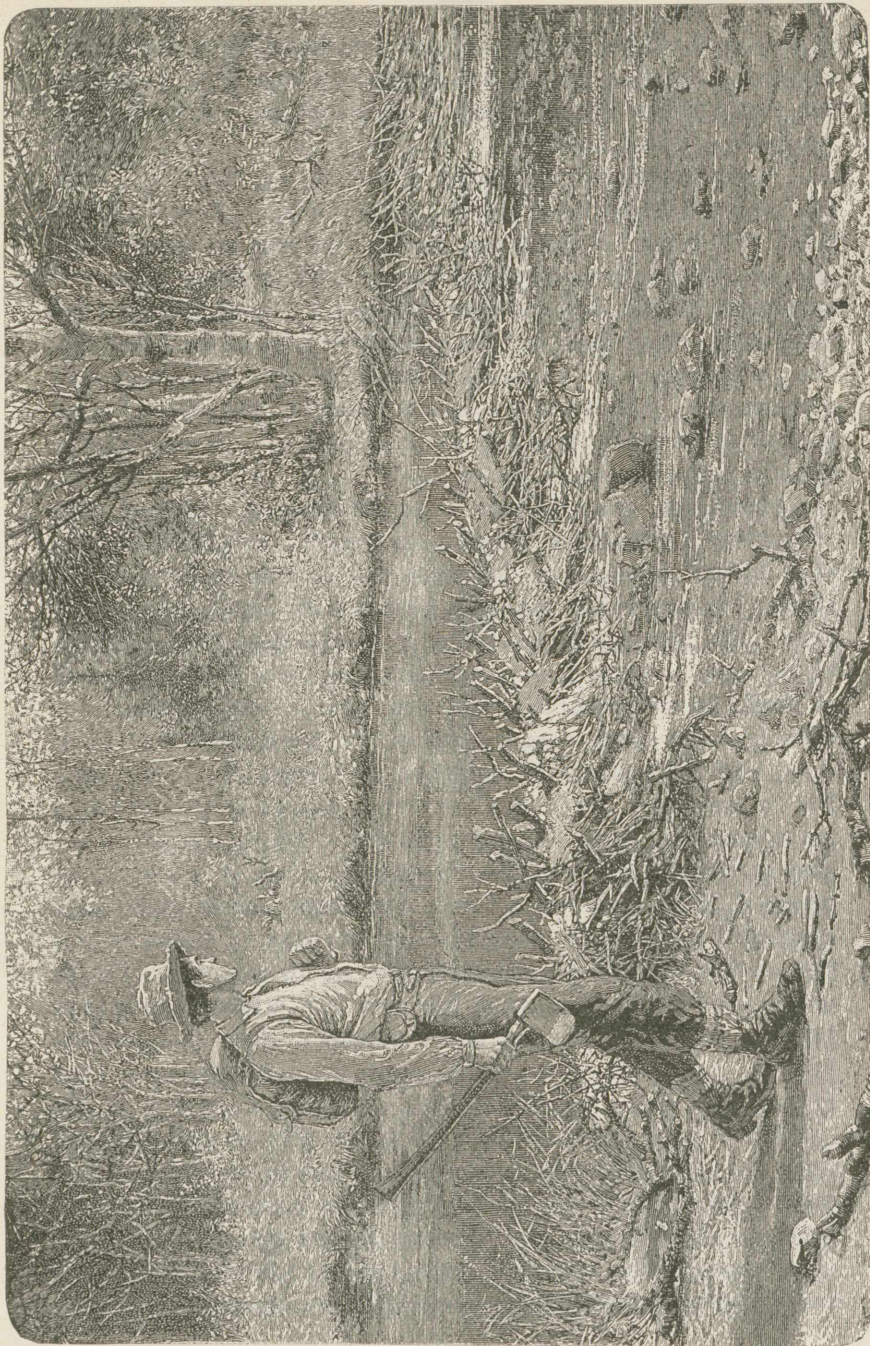

Fig. 34. — Bæverdæmning.

udseende af en fast jordvæg. Ved den første slags rinder det overflødige vand ud igjennem dammen i dens hele længde; i den anden rinder det ud igjennem en enkel fure, som bæverne anbringer i denne hensigt.

Stene lægges her og der op paa dæmningen for at trykke den ned og give den soliditet. Disse stene kan veie fra et halvt til et par kilogram og bæres paa samme maade, som bæveren transporterer mudder, nemlig ved at holde dem mod brystet ved hjælp af forpoterne. De solide dæmninger er selvfølgelig meget sterkere end pindedammene; thi medens de første kan bære vegten af en hest, vil de sidste ikke taale vegten af et menneske. Høiden af en saadan dæmning kan være fra en halv til to meter og forskjellen i vandstand paa de to sider af den fra halvanden til to meter.

Hvadenten vi ser hen til selve det arbeide, som præsteres ved denne dambygning, eller til den nytte, som bæverne har af et saadant arbeide, er det vanskeligt at komme med en forklaring, i hvilken vi ikke maa tillægge dyrets intelligens en betydelig rolle. Thi det synes vanskeligt at bortforklare den antagelse, at bæveren virkelig forstaar dæmningens nytte med hensyn til at skaffe en vis vandstand, idet den, som nævnt, anbringer en aabning i den solide dam for at faa det overflødige vand til at rinde bort for saaledes at holde en jevn vandstand i dammen. Det samme gjør den ogsaa, om end paa en anden maade, i pindedammen. Men ikke nok med det. Da elvene fører forskjellig vandmængde til de forskjellige tider af aaret, søger bæveren at regulere vandstanden i sin dam ved at gjøre aabningen i dæmningen større eller mindre. Dette arbeide kan derfor heller ikke alene referere sig til instinktet; thi de omstændigheder, under hvilke bæveren her arbeider, er vekslende. Skulde vi henføre disse arbeider alene til det rene instinkt, maatte vi i høi grad forandre vor antagelse om, hvad instinkt er.

Wells siger, at hvis man en aften eller en maanelys nat river hul i en dæmning, underretter vandets synken bæverne om, at der er noget galt paafærde, og de kommer derfor straks frem for at undersøge og reparere dæmningen; men den omstændighed, at der er hændt noget usedvanligt, gjør dem dog i høieste grad mistænksomme ligeoverfor lurere, der ønsker at se dem.

Hvis vandets tryk paa dæmningen bliver saa stort, at den er truet, bygges en mindre dæmning foran, hvorved der dannes en lidt grundere kulp. Man kan ikke antage, at denne dæmning bygges i den hensigt at formindske vandstanden i nogen betydelig grad, heller ikke at en saadan bygning skulde være tilfældig; det er derfor rimeligst at tænke sig, at den bygges for at sikre den større dæmnings bestaaen.

Wells omtaler et tilfælde, hvor valget af sted for dæmningen, efter hans formening, viste alt andet end kløgt. Han siger: «I en arm af Arnoldselven i Kanada løber strømmen hen over en flad, af vandet glatskuret klippe, og falder derpaa lodret omtrent 1 meter ned i en dyb, mørk kulp nedenfor. Vandet har her ved almindelig vandstand en dybde af omtrent 9 cm. Nu kunde ingen af bævere bygget dam ovenfor dette lille vandfald sammenlignes med den naturlige kulp nedenfor, medens adgangen til føde paa begge sider var den samme. Og dog byggede bæverne her en dæmning paa denne flade klippe. Hvorledes de fik den til at staa paa et sted, hvor en mand neppe kunde faa fodfæste, er ligesaa forbausende som deres mangel paa kløgt ved at vælge et saadant sted at bygge paa. Dæmningens sterke bøining opad midt i strømmen forklarer dog nogenlunde den kjendsgjerning, at den blev staaende, men den forklarer ikke, hvorledes de fik den til at slutte vandtæt til den glatte klippe.»

Er dæmningerne i og for sig merkelige byggearbeider, er et andet slags ingeniørarbeide, bæverne udfører, ikke mindre forbausende. Dette er kanalgravning. Fra en dam til en anden, over landtunger, dannede ved en elvs bugtninger, og fra dammene til steder, hvor de henter sin føde, graver de ikke sjelden kanaler, som er fra 1—1½ meter brede og indtil et par hundrede meter lange. De er gjorte som grøfter med lodrette sider. Rødder af trær, kviste og lignende fjernes fra kanalen for at faa uhindret passage. Da de ikke kan bringe jorden bort paa nogen anden end den før nævnte maade, maa det være et yderst besværligt arbeide at grave en saadan kanal. Og udførelsen af de enkelte dele af den kræver under visse omstændigheder en omtanke, som er end mere forbausende end udførelsen af det almindelige projekt. Thi det hænder, naar kanalen er gravet et stykke, at de stanses af en stigning i

grunden, der gjør det umuligt at fortsætte arbeidet og faa vandet til at strømme ind i kanalen, uden at maatte udgrave en uforholdsmæssig mængde jord. I saadanne tilfælder griber bæverne til forskjellige midler, alt efter omstændighederne.

Morgan giver en skisse af et saadant tilfælde, hvor kanalen først var gravet i en længde af 150 meter gjennem en strækning, der laa i samme høide som dammen. Ved enden af de 150 meter var der en stigning paa 30 cm. Her var der gjort en dam og kanalen fortsat i en længde af 8 meter med en overflade, der laa 30 cm. høiere altsaa end de første 150 meter. Her var atter en stigning, — nok en dæmning var bygget og kanalen fortsat i en længde af 16 meter. Atter var der en tredie stigning med en endda større dæmning lignende de første. Kun strakte denne sig længere paa begge sider af kanalen, for at den størst mulige vandmængde skulde samles.

«Denne kanal», siger Morgan, «med dens tilbehør af dæmninger, var et betydeligt arbeide. Den satte beboerne af hytterne ved kulpen i en letvindt vandvei-forbindelse med det sted, hvorfra de hentede sin føde, saaledes at de slap at hente sine «afskjæringer» landveien over en strækning af ujevn grund af 180 meter.

Et eksempel endnu paa bævernes merkværdige arbeider vil vise, at disse dyr bygger sine dæmninger og kanaler paa en saadan maade, at det ikke kan være tvil om, at de for at opnaa et bestemt formaal benytter sig af forskjellige omstændigheder.

Morgan iagttog et par tilfælder, hvor en i en elv udstikkende halvø ved en kanal var skaaret tvers igjennem paa det smaleste sted, «tilsyneladende for at korte veien, naar bæverne svømmede opover eller nedover elven». Da denne kanal havde en betydelig længde, og den bortskaffede jord maa have givet bæverne meget at bestille, maa disse dyr have havt en levende følelse af den indsparing i veilængden, de kunde gjøre ved at svømme igjennem denne kanal istedenfor at tage veien rundt halvøen.

Idet vi nu kaster et tilbageblik paa disse kjendsgjerninger, der skulde tjene til at belyse bæverens sjæleliv, maa vi gjentage, at der her foreligger et problem, der er et af de betydeligere i dyreriget.

Hvad enten man vil tilskrive instinktet eller intelligensen

den overveiende del i dette dyrs foretagender, maa man vel sige, at disse ialfald er høist merkelige.

Nyere forfattere hævder, at bæverens intelligens har været betydelig overdrevet, saaledes P. H. Wells, efter hvem her er anført et par fakta; især gjælder dette, mener W., om stedet, hvor dæmningerne bygges; ligeledes at bæverne ikke altid synes at kunne forudse resultatet af sit arbeide. Det er meget muligt, at saa er. Ikke desto mindre er der dog en saa væsentlig overensstemmelse mellem Morgans og Wells' arbeider om bæveren, at jeg ikke har taget i betænkning i hovedsagen at følge den førstes, der er benyttet af Romanes, og som vel er det bedste arbeide, der hidtil er skrevet om den amerikanske bæver.

Endnu et om bæverens hale. Det er bleven fortalt, at bæveren bruger sin hale til at føre bygningsmateriel paa, og at den bruger den som murske. Ingen af delene er tilfældet. Den vigtigste anvendelse tør være som en slags ballance, naar dyret sidder opreist paa bagbenene; thi i denne stilling udfører det en stor del af sit arbeide.

Naar den overraskes svømmende paa vandets overflade, slaar den med halen et sterkt slag, som ifølge Feragen i stille veir kan høres i 2 kilometers afstand. Man antager, at bæveren med et saadant slag vil give sine kamerater et varselstegn, hvilket de heller ikke undlader at lytte til. Ballie-Grohman antager, at denne bevægelse med halen har til hensigt at paaskynde dyrets neddukken under vandet, da efter hans udtalelse bæveren kun slaar med halen paa dybere vand.

Rotter og mus.

De to arter af rotter, der findes hos os, er begge indvandrede fra Persien og Indien. Den sorte rotte kom maaske allerede i begyndelsen af vor tidsregning, medens den brune først kom for omtrent to hundrede aar siden.

I aaret 1727 svømmede nemlig uhyre skarer af denne sidste, vandringsrotten, over Volga i nærheden af Astrachan, og siden har denne næsten udryddet den svagere sorte rotte i Europa og med skibe udbredt sig til andre verdensdele. Den er nu trængt frem til hinsides Mississippi, og den vil snart have oversvømmet de Forenede staters omraade ligesom den har oversvømmet Europa. (Vogt).

Goldsmith fortæller, at før den brune rottes ankomst til

Irland, var froske meget hyppige der paa øen. De blev imidlertid ganske udryddede af rotter. I England findes der nu for tiden heller ikke frosk.

Gamle folk kan endnu godt erindre, da rotten kom til de indre bygder af vort land, f. eks. til trakterne omkring Randsfjorden. Der benyttede den sig ogsaa af «skibsleilighed», idet den fulgte det dampskib, der gik paa denne indsø. Den sorte rotte findes nu neppe andre steder i vort land end paa Kongsberg.

En albinovarietet [1] af den brune rotte med hvid pels og røde øine er nu ikke saa ualmindelig enkelte steder i det sydlige Norge, hvor den er indført af søfolk. Tæmmede eksemplarer af disse rotter ser man ofte paa udlandets varieté-theatre, hvor de — sammen med katte — udfører forskjellige øvelser.

Rotternes graadighed er mageløs. I store byer, som Paris og London, gjør de dog overordentlig stor nytte ved at fortære alskens affald.

De er almindelig kjendt for at være meget kløgtige dyr. Ulig haren og kaninen synes deres skyhed mere at komme af en vis forsigtighed end af frygt; thi naar omstændighederne kræver det, er deres kjækhed og mod i kamp ligefrem forbausende. Man erindre blot det faktum, at der er særdeles faa katte, som tør binde an med en rotte.

Hvor stor fare de end kommer i, er de altid parate til at benytte sig af en eller anden fordelagtig omstændighed, som maatte frembyde sig. Saaledes, i kamp i et indelukket rum med en saa farlig modstander som røskatten, har man seet dem benytte sig af fordele, som lyset kunde give dem, idet de har holdt sig under vinduet, saa at lyset faldt paa fienden. Fra tid tid anden kan de have styrtet frem for at tilføie sin modstander et bid og derpaa sprunget tilbage igjen til samme sted. Endvidere er rotterne bekjendte for, at de hjælper hinanden i kamp mod farlige fiender, og at de viser stor hengivenhed for sit afkom. Adskillige iagttagelser af denne slags er fortalt af den paalidelige forfatter mr. Rodwell i hans omfangsrige verk om

[1] «Albinisme kalder man den tilstand hos mennesker og dyr, at de sedvanlige farvestoffer (pigmenter) mangler i huden, haaret og øinene, hvorved disse dele faar et eget rødligt skjær. Forekommer hyppigst hos kaniner, ræve, mus og kakerlaker.»

dette dyr[1]. Der gives ogsaa mange fortællinger om blinde rotter, som er blevne ledede af seende kamerater. Saaledes fortæller en engelsk skibsprest W. Cotton, at han en klar maaneskinsaften saa to rotter komme gaaende paa «landgangen», der var lagt fra kaien og ud til det skib, paa hvilket han var. Den første rotte ledede den anden ved et straa, idet hver af dem holdt sin ende af det i munden. «Vi var saa heldige at fange dem begge,» siger Cotton, «og vi fandt til vor overraskelse, at den ene var blind. Dens kamerat havde forsøgt at bringe den med ombord.»

Rotterne er forresten saa flinke gymnaster, at de ofte spadserer ombord paa trosser, med hvilke skibene er fortøiede.

Hengivenhed for mennesker har man ogsaa seet hos disse dyr.

Med hensyn til almindelig intelligens er rotternes varsomhed ligeoverfor fælder almindelig bekjendt. De overgaaes i denne henseende i hele dyreriget neppe af nogen anden end ræven. Har man — paa et sted, hvor der er mange rotter — fanget en saadan, kan man være sikker paa, at man ialfald paa længere tid ikke vil faa nogen. Det kan dog træffe, at et yngre individ alligevel gaar i fælden, men et ældre ikke, og efter at der er fanget et par, trækker de øvrige sig ialmindelighed tilbage, ialfald for en tid. Ligeoverfor forgiftet lokkemad forholder de sig paa lignende maade. (Fig. 35).

At rotter kan transportere eg til sine smuthuller er iagttaget af flere, saa at der ikke kan være tvil om dette. En af mine elever har fortalt mig, at han iagttog tre rotter inde i et hønsehus hjemme paa hans fars gaard. De to sloges først ganske livligt i nærheden af et hønserede, i hvilket der var eg. Derpaa omklamrede den ene af rotterne et eg med sine fødder og lagde sig paa ryggen, holdende egget fast. En af de andre tog derpaa fat i den liggendes hoved og drog afsted med den.

Et lignende tilfælde, der hændte ombord i et skib, er meddelt af en skibsfører; den ene af rotterne omklamrede ogsaa her egget; men dens hjælper bed i dens hale og drog saaledes afsted med den. Og Rodwell fortæller et eksempel paa, at endel eg blev baarne fra øverste etage af et hus ned i kjelderen paa den maade, at to og to rotter bar hver sit eg, idet de «langede» dem imellem sig trin for trin ned igjennem trappen.

[1] The Rat, its Natural History.

En anden maade, hvorpaa rotter forskaffer sig føde, er omtalt i flere verker om dyrs intelligens, og Romanes har fundet dette faktum saa interessant, at han har anstillet direkte forsøg. Beretning om dette er refereret i «Nature».

Romanes siger: «Jeg tror, det har været en almindelig antagelse, at rotter og mus benytter sig af sine haler for at faa fat i næringsmidler, der er nedlagte i kar, som er for trange

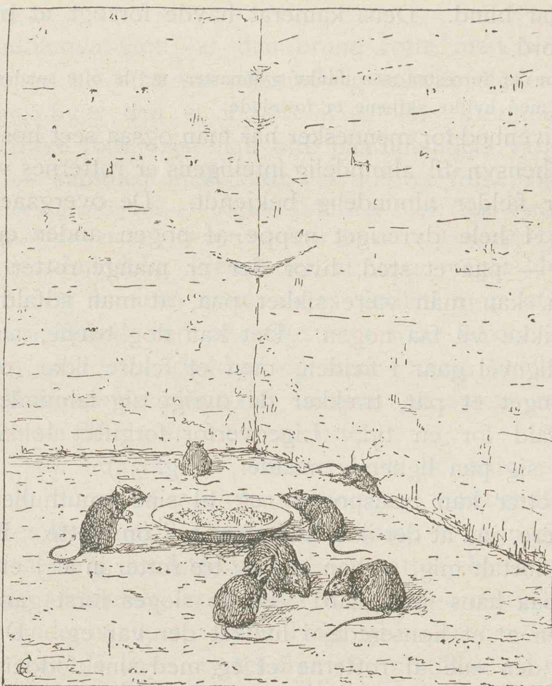

Fig. 35. — »Ligeoverfor forgiftet lokkemad forholder de sig paa lignende maade.»

til, at hele dyrets krop kan rummes i dem. Jeg er dog ikke sikker paa, at dette har været bekræftet ved paalidelige forsøg, og jeg tror derfor, at følgende eksperiment er værd at blive bekjendt. Jeg skaffede mig et par flasker med en noget kort, smal hals og fyldte dem til 6 cm. fra den øvre kant med gelé, som endnu kun var halvstivnet. Jeg bedækkede flaskerne med en tynd blære, som jeg bandt over dem paa almindelig maade, og satte dem i et rum, hvor der var fuldt af rotter. Den næste

morgen havde blærerne, som var fæstede over hver af flaskerne, faaet et lidet hul, der var gnavet tvers igjennem dem, og overfladen af geléen i begge flasker var sunket ned til samme høide. Da denne høide var saa stor som længden af en rottehale, naar denne puttedes ned i hullet i hinden, og da dette hul ikke var større end en rottehale paa sit tykkeste, skulde det synes unødvendigt at føre videre bevis for den maade, hvorpaa rotterne havde taget geléen, nemlig ved gjentagne gange at have stukket halerne ned i geléen og derpaa slikket dem. For dog at være sikker fyldte jeg atter gelé paa flaskerne igjen, men kun saa meget, at overfladen blev et par centimeter høiere, end den var, efter at rotterne havde været der. Jeg lagde desuden en runding af fugtigt papir paa hver af overfladerne inde i flaskerne og bandt atter en hinde over dem. Jeg satte nu flaskerne paa et sted, hvor der ikke var rotter eller mus, og lod dem staa der, til der havde samlet sig en god del mug paa papiret i flaskerne. Saa tog jeg en af dem og satte i det rum igjen, hvor der var fuldt af rotter. Den næste morgen var atter hinden gjennemgnavet i den ene kant, og paa papiret var der talrige og tydelige spor efter rottehaler. Disse spor lignede merker efter et tyndt penneskaft. De var tydeligvis fremkomne derved, at rotterne havde gjort frugtesløse forsøg paa at finde et hul i papiret, som laa over geléen.»

Watson fortæller noget lignende. Han siger: «Det er bekjendt, at rotter benytter sig af sin hale for at faa flydende stoffe ud af tranghalsede flasker. En af dem stiller sig paa en eller anden gjenstand, som staar i høide med flaskehalsen, stikker sin hale ned i flasken, trækker den op og lader en anden faa slikke.»

I «Skillingmagazin» for 1889 er meddelt følgende merkelige eksempel paa intelligens hos rotter. I Brüssel havde man for nogen tid siden bygget en stor kjødhal, som stod i forbindelse med en kloak. Det varede ikke længe, før rotterne kom underveir med, at man gjennem denne kunde skaffe sig en bekvem adgang til kjødhallen, og selvfølgelig holdt de her hver nat et rigeligt og velsmagende maaltid. Byens kommuneraad besluttede da at klæde de støtter, der bar hylderne, paa hvilket kjødet var ophængt, med zink, for at hindre rotterne fra at klyve op. Det gik godt og vel en stund; men en morgen op-

dagede man, at to okselaar var afgnavede til benet. At rotterne havde været ude igjen var sikkert; men hvorledes var de komne opad de glatte zinkplader? Der blev sat en nattevagt, og denne berettede følgende: «Vi havde ikke staaet længe paa post, før vi saa et langt tog af rotter komme frem fra kloakhullet. I stormskridt gik det opad den nedre ubeklædte væg op til den flade, hvor stokkene var reiste. Her dannede kompagniet som paa kommando en klynge, der hurtig vokste til en houg, paa hvis top nogle af selskabet stillede sig paa bagbenene, idet de med forbenene lænede sig mod stokken. Paa disses skuldre posterede andre sig, og saaledes dannede de sig en stige, ad hvilken nogle klatrede op til den øvre del af zinkklædningen og fik tag ovenfor den. Over disse tog nu hele reserven vei og styrtede sig med sandt raseri over fleskesiderne, okselaarene, og hvad der forresten fandtes.»

At den brune rotte ogsaa lader sig tæmme er sikkert nok. Saaledes fortæller hr. Simonnæs mig, at han, da han i sin tid boede i Kristiania, havde en rotte, der var saa tam, at naar han kaldte den ved navnet «Natus», kom den frem og spiste flesk, som han holdt frem for den. Den bed dog aldrig fingrene. Et lignende eksempel er meddelt af en skibsfører; denne rotte kunde dog ikke taale andre af sit slags, og da den var bleven fuldstændig tam, udryddede den alle andre rotter ombord.

Med hensyn til intelligens hos mus, fortæller hr. G. Kamstrup i tidsskriftet «Naturen»s februarhefte 1892, følgende: «I kjelderen paa Stedje, hvor der ofte lagres en masse æbler, har der flere gange hændt, at der er kommen mus. Det er utroligt, hvormange æbler disse smaa bæster kan ødelægge i en fart. Ikke saa at de spiser æblerne op, men de karver dem istykker, saa smulerne ligger strøede udover som grovt sagmel. Det har altid forundret mig, at musene kun lagde sig paa enkelte sorter æbler, medens de lod andre aldeles urørt. Saaledes var det mig aldeles paafaldende, at de aldrig rørte gravenstenæbler, der dog er de fineste og bedste, og hvoraf der altid var mest, medens rosenstribs lod til at være meget afgjorte. Ihøst faldt det mig ind at fundere paa, hvoraf dette kunde komme sig, og jeg fandt da ud, at det ikke var æblerne, men kjernerne, musene gik efter, og da der i gravenstener er faa og smaa

kjerner, medens der i rosenstribs er store og fyldige, lod deres smag sig let forklare.

Æblerne ligger sorterede, hver sort for sig, paa hylder og kasser, og rosenstribs laa der saaledes paa mange steder i kjelderen; men i hvert eneste rum, hvor der var rosenstribs, havde musene været. Da rosenstribsen var sendt bort, begyndte de paa et par andre sorter, især paa nogle kaviller, hvor der ogsaa var store, fyldige kjerner. Men gravenstenerne rørte de ikke. Jeg lagde flere gange nogle gravenstenæbler mellem rosenstribsen, men de blev urørte. Musene maa altsaa kunne skjelne de forskjellige æblesorter fra hinanden, og det merkelige er, synes mig, at de skal vide besked om, i hvilke sorter der er de største og bedste kjerner. Er dette instinkt eller forstand og erfaring? — Saavidt hr. Kamstrup.

At musene i det omtalte tilfælde kjender den ene sort æbler fra den anden, maa være udenfor tvil. Det er rimeligt, at de veiledes ved lugten, idet for dem den ene sort æbler tør have en anden duft end en anden sort. Hvad enten de imidlertid veiledes af lugten eller af æblernes udseende, har vi her et tilfælde, der beviser, at ogsaa mus er i besiddelse af ræsonnerende evne.

Før vi forlader rotter og mus, skal vi nævne et par rottelignende dyr.

Pallas har beskrevet den saakaldte «rottehare» eller pibehare (Lagomys), der samler betydelige mængder græs eller rettere hø til vinterbrug. Disse dyr, der findes i Altaibjergene og i Klippebjergene, lever i huler eller revner i fjeldene. Omkring midten af august maaned samler de græs og spreder dette ud til tørring. I september laver de høstakke, der kan være to meter høie og vel saa meget i diameter. Stakkene bygges i klippekløfter, hvor høet er beskyttet mod regn.

Om disse dyr siger Thomson: «Rotteharernes liv er delt mellem det at brødføde sig selv og at slaaes. De synes ikke at have nogen anden passion end hevnfølelse, der leder dem til at anfalde ethvert dyr, de træffer paa sin vei, uden at de i mindste maade tager hensyn til, om fienden er sterkere. Ukjendt med den kunst at redde sig selv ved flugt, lader de sig hellere slaa ihjel end at vige. Hvis de bider sig fast et sted, slipper de ikke taget uden med tabet af sit liv. Naar to saadanne

rotteharer mødes, kan man være sikker paa, at de begynder at slaaes. De begynder med at springe efter hinanden, derpaa trækker de sig tilbage som for at puste ud. Efter et øieblik fornyes da kampen, og de fortsætter, til en af dem bliver paa flekken.»

Noget lignende er jo ogsaa tilfælde med vor almindelige lemæn, der i enkelte aar forekommer i utallige skarer paa fjeldene. Hvor man gaar, springer de op og sætter sig modig og dumdristig, hvæsende og pibende til modverge mod hvemsomhelst, enten det er hund, hest eller menneske. Undertiden opstaar der kampe mellem lemænflokke, som støder paa hinanden; de slagne ligger da ved siden af hinanden som geleder af faldne soldater, hvorover seierherrerne har marscheret videre.

Hvis vi nu sammenligner de sidstnævnte dyrs uforfærdethed med harens og kaninens frygtsomhed, maa vi sige, at med hensyn til følelsesliv fremviser gnavernes orden ligesaa store modsætninger som i henseende til intelligens.

Haren.

Med hensyn til harens følelsesliv har man eksempler paa, at hannerne — især de gamle — undertiden kan være ligefrem grusomme mod ungerne. En saadan foreteelse i hannens følelsesliv er dog hos mange pattedyr ikke ualmindelig. Imidlertid viser ogsaa haremoderen ofte ligegyldighed for sin yngel — tager ved fare flugten og overlader den til sin skjæbne. Dette hænger maaske sammen med, at frygtsomhed er en fremtrædende sindsrørelse hos disse dyr. Talemaader som «harehjerte», «feig som en hare» o. s. v. er i denne henseende betegnende. Hvis man dog tror, at haren aldrig sætter sig til modverge, er dette feilagtigt. Hr. oberstløitnant Gregersen siger i «Meddelelser fra Norsk Jæger- og Fiskerforening» for 1879 følgende: «Jeg har flere gange seet temmelig alvorlige bid af hare, der er tagen ud af berg, og jeg har ogsaa personlig erfaring i denne retning. For et par aar siden tog jeg en unghare ud af en ur; den sad saa trangt, at dens skind fik en rift, idet jeg trak den ud med haanden. Jeg bragte den levende med mig for at sætte den ud paa Gurskøen, hvor hare nu er

udplantet, og bar den forsigtig under frakken. Formodentlig er jeg ved denne transport kommen nær dens saar, thi den bed mig, da jeg vilde flytte paa den lidt, med god besked.»

«Indbyrdes bestaar han-harerne ogsaa ret hidsige kampe om sine skjønne — — —.»

Parret med dens frygtsomhed er en ikke liden grad af nysgjerrighed. «Denne har igjen vistnok ofte sin grund i, at haren ikke har saa let for at komme paa det rene med, fra hvilken kant den mistænkelige lyd kommer; heraf da det eiendommelige ved den, at den opskræmt eller jaget, stanser, undertiden flere gange, og lytter opmerksomt efter, før den begiver sig paa flugt.»

Som bekjendt gaar haren, naar den bliver jaget (for hund), i saakaldte «bugter». Disse bugter nærmer sig mere eller mindre — alt efter omstændighederne — ringformen. Aarsagen til disse bugter synes at bero paa en særskilt, hos dette dyr sterkt udviklet modvilje for at forlade sit egentlige tilholdssted og begive sig ud paa ukjendt mark. Det viser sig ogsaa, at gamle hanner, der streifer videre om, indtager et betydelig større svingerum end hunnerne. Ungharer beskriver sedvanlig en ganske liden og sterkt oval figur eller kun en ret linje frem og vender tilbage i samme spor med nogle sidehop ved bøiningerne.

Haren er et mere intelligent dyr end kaninen. Maaske er dens større raskhed tilfods en af aarsagerne til dens overlegenhed i nævnte henseende over dens nærmeste slegtning.

En idé om dens intelligens kan man faa af følgende, der er taget fra «Magazine of Natural History».

«Den er sig bevidst den «tæft», som dens fod efterlader, og den fare, der truer den som en følge heraf. Naar den skal sætte sig for at hvile, løber den i forskjellige retninger og krydser gjentagne gange sit eget spor. Tilsidst gjør den et vældigt sprang og anbringer sig selv paa det bestemte sted, der vælges mere for at aflede mistanke end for at beskytte den mod overfald.»

Lignende anfører den svenske forfatter O. B. Rydholm. Han siger: «Ligesom haren, — naar den, uden at være forfulgt, — vil indtage sit sæde, da gaar et lidet stykke forbi det udseede sted og derefter vender og gaar tilbage i samme spor

for siden paa et bekvemt sted at gjøre et vældigt sidespring, saa benytter den sig ogsaa af samme manøvre, hvor den er jaget, for saaledes at narre hundene til 'tab'.»

Dette kunstgreb er en af de hos haren nedarvede sjælelige evner og benyttes saavel af ungharen som den indkjørte veteran og bidrager ikke lidet til at holde hareslegten oppe i «kampen for tilværelsen».

En engelsk skribent siger, at man har eksempler paa, at haren, naar den har været forfulgt af hunde, og den har været udmattet, har faaet en anden hare til at springe op fra sit sæde, og at den da har sat sig selv paa dennes plads. Efter hr. Gregersens erfaring gjælder dette dog ikke for den norske hare.

At haren har en bevidsthed om den nytte, dens beskyttelseslighed forskaffer den, synes utvilsomt. «Den forstaar meget vel, at dens farve — i tilfælde — stikker af fra marken og at den mindste bevægelse vil gjøre den synbar for jægeren.»

«Forbausende er den maade, hvorpaa haren paa Jæderens skovløse trakter forstaar at skjule sig for sine forfølgeres øine. Snart træffer man den nede ved stranden, liggende mellem de sandhøie, som havet har opkastet, snart strækker den sig, saa lang den er, mellem myrernes tuer, og snart ligger den sammenrullet som en kugle paa en mindre sten, med hvis farve dens egen nøiagtig stemmer overens, saa at den er yderst vanskelig at opdage. Om dagen forlader den meget nødig sit skjul og «trykker» saa haardt, at man er færdig til at trampe paa den, før den springer op.» (Adjunkt Bahr. Morgbl. mars 1869).

Hr. Gregersen fortæller følgende: «I Tillermarken ved Trondhjem hændte det mig saaledes en gang senhøstes, at jeg, netop som hunden var sluppen og havde livlig fod, fik se en hvid gjenstand i graalysingen om morgenen paa den anden side af en dal under en liden gran med tæt nedhængende grene. Jeg skreg og klappede i hænderne, uden at gjenstanden rørte sig; hunden passerede straks efter umiddelbart forbi granen, uden at den formodede hare rørte sig. Jeg opgav derfor tanken om, at det var haren. Da jeg havde en ladning vel fine hagl i det ene løb og alligevel skulde skifte ladning, skjød jeg med denne mod den hvide gjenstand. Fremdeles ingen bevægelse. Medens jeg lader det afskudte løb, gik hunden under granen, og — en stor, ganske hvid hare sprang ud fra den. Ved at

se under granen, fandt jeg tydelige spor af, at jeg havde truffet haren; saa sterkt «trykkede» den altsaa.»

«I ungdomsaarene», siger den samme forfatter, «gik jeg en dag ved juletider paa jagt i en havnehage i Blakjer. Det var barfrost. Hunden havde livlig fod i rimet, men det var umuligt at faa ud. Idet jeg gik over et tæt kjær ude paa en myr, sprang haren, bogstavelig talt, ud mellem mine ben.»

Om en ikke ubetydelig reflekterende evne vidner følgende, der er fortalt af den svenske forfatter H. Gadamer.

«I trakten omkring elven Tidan i Vestergøtland var en hare flere gange bleven jaget, men der var altid bleven «tab» paa

Fig. 36. — «— — —, da vi fik se haren siddende tæt ved en af de føromtalte kjør.»

et og samme sted. Dette forekom jægerne besynderligt, hvorfor en af dem næste gang tog post netop der. Det var ved bredden af Tidan. Haren kom ogsaa ganske rigtig did; jægeren lod den passere, hvorefter den med et vældigt hop sprang ud i elven og svømmede over til den anden bred, hvor den «trykkede» i et vidjekjær. Naar man nu ved, at haren ikke liker at gaa ud i vandet, saa kan denne handling neppe forklares uden som en overlægningsakt, ved hvilken den søgte at redde sig. Dette var ogsaa lykkedes den flere gange. At den denne gang blev overlistet af en endda sluere, forandrer ikke sagen.»

Den franske forfatter Toussenel fortæller en begivenhed, der ogsaa tyder paa overlægningsevne hos dette dyr. «En dag»,

siger denne, «da vi efterat have jaget uden held, trak hen over en stor slette, hvor der var flere kjør, som dels græssede, dels laa og hvilte, fik hundene pludselig los. Vi troede, at vi snart skulde knibe hr. Urian; der var nemlig kun en vei at undkomme for den: i den retning, hvor vi befandt os, thi en liden elv stængte passagen for den til venstre, et tæt gjærde af staaltraad til høire, og bag sig havde den en teglstensmur, der skilte to eiendomme fra hinanden. Efterat losen havde gaaet en stund, blev der imidlertid «tab», og haren var og blev borte. Vi opgav det derfor.

Fem minuter efter kjørte vi forbi det samme sted, paa veien til en liden landsby, hvor vi agtede at spise middag. Vi vilde neppe tro vore egne øine, da vi fik se haren siddende tæt ved en af de føromtalte kjør. (Fig. 36). Opskræmt ved larmen fra vor vogn tog den hurtig flugten. Den havde altsaa søgt beskyttelse ved en af kjørene, hvor det ogsaa var vanskeligere for hundene at holde losen gaaende.»

«Haren er vistnok vort mest tause firføddede dyr. Den skriger kun, naar den er i overhængende fare, og dens skrig ligner da et spædbarns graad. Sine unger kalder haremoderen til sig ved en eiendommelig klapren med ørene. Forøvrigt er den ganske stilfærdig. Man pleier at sige, at haren har to forsvarsvaaben: sin skarpe hørelse og sine hurtige ben; men dertil kan lægges et tredie, nemlig dens overordentlige stilfærdighed.»

KAPITEL X.

Drøvtyggere.

MED hensyn til sympathi har en engelsk generalmajor meddelt Romanes, at han, under jagt paa raadyr, har seet, at hunnerne med sine hoveder har understøttet saarede bukke og saaledes hjulpet dem paa flugt.

Et eksempel, der tyder paa noget lignende, er fortalt af hr. professor Friis i dennes verk «Tilfjelds i Ferierne». Stedet var Skiakerfjeldene. Hr. Friis siger: «Da vi havde overvundet opstigningen og gik videre vestover, fik vi øie paa en flok dyr paa Helstueggen paa den modsatte side af dalen; men nu var det for sent at gaa paa den kant. Det var en flok paa omtrent 30 dyr, som gik raskt opover en snebræ. Et enkelt dyr gik igjen længer nede paa bræen, og da jeg saa nøiere efter med storkikkerten, opdagede jeg, at det haltede og havde vanskeligt for at følge med. Flokken stansede længer oppe, aabenbart ventende paa, at det halte dyr skulde komme efter; men da dette ogsaa stansede, gik to dyr tilbage igjen og stillede sig tæt ind til det. Jeg tør ikke aldeles afgjort paastaa, at disse to støttede det andet dyr ved at gaa en paa hver side af det; men saaledes saa det ialfald ud paa afstand. Sikkert er det, at dyrene følte medynk med sin saarede kamerat og ikke vilde forlade ham, men gik tilbage for at følge med opover, og at hele flokken ikke gik videre, før de alle var samlede.»

Følgende er meddelt af hr. Daniel van Kervel: «Folkene paa gaarden Gjermundnæs i Romsdals amt sætrede i sin tid i Fremstaddalen ved Tresfjorden. Om høsten, da de skulde hjem fra sæteren, maatte de over fjorden. Paa hjemveien fik de et overhændigt uveir, og flere omkom. En mand, der havde stellet

meget med kjørene, blev reddet paa den maade, at en ko svømmede lige bort til ham, saa han kom op paa dens ryg, hvorefter koen svømmede til land med ham. Til tak herfor fik koen leve, til den døde af alderdom.

En bondekone fra en fjeldbygd har fortalt mig om en ko, «Amsterdam», som hun havde. Hun siger: «Naar jeg gik bort paa hougen og raabte hjem (d. v. s. lokkede hjem), saa svarede altid «Amsterdam» og kom først gaaende hjemover og saa alle de andre bagefter. Naar jeg saa gik dem imøde, vilde enhver af dem være mig nærmest.»

Lægger man merke til hornkvæg, der slagtes, viser de, især naar der er flere, følelser, hvori sympathi og frygt er fremherskende. Dette har jeg i fremtrædende grad iagttaget i Fray-Bentos i Sydamerika, verdens største slagteri for kvæg.

Rundt en indhegning, hvor 20—30 stykker kunde rummes, og hvorhen de førtes fra de store hjorder ude paa sletterne, løb et slags galleri, hvor de tre «slagtere» stod. Den ene af disse havde kun den forretning at stikke sin tveeggede kniv i oksens nakke bag og imellem hornene, medens de to andre var hans hjælpere. Deres arbeide var at bruge en lang lasso, der gik igjennem en blok, fæstet til galleriets væg. I den ene ende af touget var to heste forspændte. Den anden ende — selve lassoen — blev med aldrig feilende sikkerhed kastet rundt om offerets horn. Øieblikkelig raabtes til hestekaren ude paa tunet, og oksen blev kjørt med ludende hoved og under den sterkeste modstand hen til blokken, hvor den faldt. Dyrene havde imidlertid en forudfølelse om sin skjebne. I den fjerneste krog af indhegningen trængte de sig sammen, med hornene saa meget som muligt vendt bort fra manden med lassoen. Deres hele opførsel viste en stigende frygt, efterhvert som flokken minkede. Man kunde læse fortvilelse i deres blikke.

I «Aalesunds Handels- & Søfartstidende» skriver hr. overlærer M. S. Bugge: «Af alt dyrplageri er dog vel intet grusommere end den praksis, som anvendes i slagtetiden, at man lader det ene dyr efter det andet staa og være øien- og ørenvidne til, at deres medskabninger lægges paa slagtebænken. At dyrene med den sterkt udviklede natursans og sit skarpe instinkt fuldkommen vel forstaar dette, er en altfor bekjendt sag til, at nogen slagter skulde kunne undskylde sig med uvidenhed

i dette punkt. Man behøver blot at lægge merke til, hvorledes dyrene ter sig ved saadanne leiligheder. Deres brøl, deres forskræmte blik og skjælvende lemmer vidner tilstrækkeligt om, at de forstaar, at her gjælder det ogsaa snart deres eget liv.»

Om dette samme har ogsaa engelskmanden mr. Robert Hamilton blandt andet skrevet: «Dyret, der er vidne til denne proces, gjentaget paa den ene efter den anden af sine kamerater, forstaar efterhaanden den fulde udstrækning af denne frygtelige «gudsdom», og efterhvert, som det bliver sig denne forestilling bevidst, kan den voksende skræk sees af dets hele opførsel. Dette synes naturligvis mere eller mindre tydeligt hos de enkelte dyr; men den forskjellige intelligens, som her kommer tilsyne, viser den kjede, der knytter dem sammen til en enhed med den menneskelige slegt.»

Ved tyrefegtningerne i Spanien har man ogsaa stadig eksempler paa, at dyrene forstaar, at det gjælder livet.

Ved en saadan forestilling i Barcelona i 1886, der er beskrevet af hr. William M. Nygaard i «Ill. Tidende for Børn», og hvor en af de berømteste tyrefegtere (matadorer), Manzantini, optraadte, heder det: «Den næste tyr seigpinte han i en hel time; han stak den paa begge sider af halsen, stak kaarden halvt ind og lod dyret løbe med den i nakken, trak den saa ud igjen, og da han saa endelig dræbte tyren, havde den i nakken, som er det eneste sted, hvor den maa stikkes, over 20 mere eller mindre smertefulde stik, og blodet strømmede ud til begge sider. Det var en ynk at se, hvordan dyret, da det indsaa det umulige i at klare sig — uden at give en lyd fra sig skubbede sig langs med gjærdet og saa bønfaldende op paa publikum som for at anraabe det om hjælp; men det var den rette at bede om barmhjertighed! Spanierne kastede tomme flasker og lignende ned paa det dødstrætte dyr, som endelig lagde sig ned paa jorden og bare saa paa sine modstandere. Ved at stikke dyret paa de ømfindtligste steder, fik Manzantini dog dyret til at gjøre et anfald, hvorpaa det under spaniernes endeløse jubel blev dræbt.»

Stolthed kan merkes baade hos kvæg og faar, naar man ser den ydmygende virkning, det har paa en «bjelde-ko» eller væder, at man tager bjelden af den og hænger den paa en anden i flokken. Der er meddelt mig eksempler paa, at den ko, der

er frataget bjelden, i saadanne tilfælder har anfaldt sin mere begunstigede rival, og at kampen ikke har været endt, før den ene af parterne har mistet et af sine horn.

«I folkedigtningen spiller det tamme kvæg liden eller ingen rolle, naar undtages, at ordsproget paa sin korte, ligefremme maade siger det nogle ubehageligheder.» (Bondesen). Det tillægger heller ikke kvæget megen intelligens, naar det heder: at glo som en ko paa en rødmalet væg. Der er imidlertid ikke liden forskjel i denne henseende paa tamme og vilde drøvtyggere. Det tamme kvægs forretning at producere melk og kjød, den fuldstændige uvirksomhed, som disse dyr lever i, er ikke skikket til at influere paa deres sjæleliv i samme grad, som f. eks. tilfældet er med hesten eller hunden, der bevæger sig mere i det frie. Naar de imidlertid kan leve i en vis frihed, f. eks. paa sætrene, bliver dyrene muntrere og livligere, og man har eksempler paa, at ældre kjør ligesom ældre heste viser stor omtanke og beregning. Hr. udskiftningsformand Daa skriver saaledes til mig: «De tilegner sig ofte en forbausende færdighed i at lukke op grinder; de passer i saadanne tilfælde altid paa, naar der ikke er mennesker i nærheden. Jeg har hørt eksempler paa, at de ordentlig skjuler sig i nærheden af grinden, indtil de er i tryghed for menneskene. Hvorledes de kan opsøge fremkommelige veie i de steile fjeldsider her paa vestlandet er ofte forbausende at se. De synes at kunne beregne veien i forhold til sin store mave og sin kropstyngde. Det har hændt, at jeg har maattet krybe frem, hvor kjør har gaaet foran. Man ser ogsaa, at det i regelen er ældre kjør, der gaar foran paa disse farlige steder.»

Hvorledes kjørene nøiagtig holder sig forings- og melketiden efterretlig er vel kjendt. Paa mange steder i vort land holder man nemlig nu ikke længer gjætere, men om kvelden kommer kjørene af sig selv hjem til et bestemt klokkeslet. Dette har ogsaa aflokket den tyske dr. Sauerwein en del af hans beundring for vore dale og vort land, idet han i en af sine «Frie Viso» siger om Norge, «at det er et saa frit land, at endog «kua» her er fri». «Gjenta lokke ho berre med smil».

Den kløgt, med hvilken bisonokser[1] forsvarer sig mod angreb af ulve, er beundringsværdig. Naar de lugter, at en flok

[1] Bisonoksen, der tidligere fandtes i millionvis paa de amerikanske prærier, findes nu ikke længer i vild tilstand.

af disse gridske rovdyr nærmer sig, danner hjorden en cirkel, i hvis midte de svageste og kalvene stilles. De sterkeste staar da yderst. Paa denne maade danner de et ugjennemtrængeligt gjærde af horn. (Thompson).

Den gamle verdens bøffel viser en lignende kløgt. Sir Tennent skriver: «Den vilde bøffel er med hensyn til temperament grætten og pirrelig. Dens styrke og mod sammenlignes i det hinduiske epos «Ramyana» med tigerens. Det er ikke trygt at nærme sig dem, hvis man forstyrrer dem i deres græsning eller allarmerer dem, naar de hviler ved de kratomvoksede indsøer, de saakaldte jheels. I saadanne tilfælder styrter de frem, formerer linje og skrider fremad i slagorden med nogle af de ældste okser lidt foran. Efter en saadan truende fremrykning begiver dog ofte hjorden sig paa flugt, stanser atter lidt længere borte og formerer linje ligesom sidst, bevæger sine næsebor heftigt, kaster hovederne tilbage og betragter den paatrængende gjest med en udfordrende mine.»

Tigerens farligste modstander er den indiske bøffel. I et nummer af le Temps for 1865 berettes, at en gjætergut i Annam, der passede en flok tamme bøfler, holdt paa at blive taget af en tiger. Gutten blev reddet derved, at en bøffel af hjorden angreb tigeren med sine horn og drev den paa flugt.

Om den afrikanske bøffel siger Livingstone i «Missionary Travels», at han ved eksempler paa, «at dette dyr, naar det har været forfulgt af jægere, har gaaet tilbage et stykke i sit eget spor og derpaa ud fra veien, og at det da har lagt sig ned i en eller anden hulning, til jægerne har passeret forbi», — et faktum, som viser en saa høi grad af intelligens, at de fleste kjødædende dyr ikke viser den større.

«Det er interessant», siger Livingstone videre, «at iagttage drøvtyggeres kløgt. I egne, hvor de er mest efterstræbte med skudvaaben, holder de sig paa de aabne steder i landskabet for at kunne have fri udsigt, og en bevæbnet mand undgaar de paa det omhyggeligste . . . . . . Men her, hvor de efterstræbes af Balonda-negrene, der bruger pile, opsøger de den tætteste skov, hvor det er vanskeligt at skyde med saadanne vaaben.»

Forfatteren Jesse fortæller, at han ofte har iagttaget bøffelen i dyrehaven ved Kingston Hill vise følgende eksempel paa kløgt. Da denne bøffel var meget vild af sig, var en jernring bleven

sat igjennem skillevæggen i dens næse; til denne ring var fæstet en kjetting, som var omtrent en meter lang. I den frie ende af kjettingen var der en anden ring, omtrent 8 cm. i diameter. Idet bøffelen græssede, havde den sat sin ene fod paa denne ring, og idet den løftede sit hoved, maatte dette ryk have foraarsaget den ikke liden smerte. I den hensigt at undgaa dette stak bøffelen sit ene horn igjennem ringen, og saaledes undgik den en gjentagelse af denne ubehagelighed. «Jeg har seet den gjøre dette», siger Jesse, «paa en meget omhyggelig maade. Den lagde sit hoved paa siden, stak et af hornene igjennem ringen og rystede det, saa ringen gik nedover og blev liggende der.»

Gjeder og faar.

Det er utvilsomt stor forskjel paa gjedens og faarets intelligens. Min far, hr. skoleinspektør Aas, Fredriksstad, har fortalt mig, at i hans hjembygd var det skik, at naar gjedekillinger og lam skulde vænnes af, saa tog man og førte dem til en af nabogaardene og lod dem være der en stund. Det kunde dog ikke nytte paa anden maade med gjedekillingerne, end at man bandt for deres øine, saa de ikke saa, hvor man førte dem hen. Endda maatte man ikke gaa veien med dem. Tiltrods for, at de paa denne maade var blindet under transporten, fandt de som oftest veien hjem. Dette var yderst sjelden tilfældet med lammene.

Om gjedekillingen siger Aasmund Vinje: «Ja, det er fagre smaaborn: so reine som saape-tvegne og med slik tanke i augo og andlit, at det er so det sprakar af deim, rett som naar du stryger svarte katten i myrkret. So kliva dei upetter alt, som til er, kasta seg tilbake og sviva rundt i lufti, og so slaa dei sine hallingkast og ganga paa bakfotom liksom andre folk. Det er mest so dei kunna tala, og enten det no var eller inkje var, so veit eg, at eg rødde med deim og fek liksom dei beste svar, som til var.»

Videre siger den samme:

«Ho er liksom vittug og braatenkt
og aandfuld, saa tidt ho er inkonsekvent,
og snor, naar ho ser det er faafængt.»

Og enhver, der har iagttaget gjeden ude i det frie, vil have seet, at den viser betydelig intelligens. Det er ikke

tvil om, at den baade iagttager og beregner. Den list, omtænksomhed og forstillelse, den anvender for at komme i besiddelse af forbuden frugt, er aldeles forbausende. Den undersøger alle bekvemmeligheder, gaar ind i stuerne og op paa lofterne, og er ikke staburdøren lukket, kan den der blive en slem gjest. «Har den f. eks. hoppet over et gjærde, hvor den ved, den ikke har lov, saa er den meget opmerksom. Den opdager øieblikkelig, naar nogen kommer, — og den indretter sin opførsel derefter.»

P. Wakefield fortæller i sin «Instinct Displayed» om to særskilte tilfælder, hvor to gjeder foretog en merkelig manøvre, idet de mødtes paa en bjergskraaning, hvor stien var saa smal, at de ikke kunde komme forbi hinanden. «I begge disse tilfælder saa dyrene paa hinanden et øieblik, som om de overveiede situationen og betænkte, hvad de skulde gjøre», og i begge tilfælder knælte en af gjederne ned meget forsigtigt og lagde sig saa tæt ned til jorden som muligt, medens den anden spadserede hen over dens ryg. Denne manøvre af gjeder er ogsaa omtalt hos andre forfattere og er ikke saa utrolig, som det ved første øiekast skulde synes, naar vi erindrer, at disse dyr i vild tilstand visselig ofte befinder sig i saadanne farlige stillinger.

Faaret staar for os, der kun kjender det i tam tilstand, som en type paa fredsommelighed, karakterløshed og som manglende egenvilje. De maa dog have en følelse af, at enighed gjør sterk; thi de vil altid holde sig tæt sammen og bliver urolige, naar flokken bliver delt.

At ogsaa disse dyr i høi grad er modtagelige for indtryk, viser følgende: Hr. Torjus Hansen, Grimstad, skriver til mig: «For et par aar siden havde vi en væder, «Per», som havde vænnet sig til at gaa ind i kjøkkenet. Hørte den nu, at der blev spillet piano inde i stuen, havde den ingen ro paa sig, før døren blev lukket op, saa den kunde komme ind. Den stillede sig da ved siden af den spillende og saa nær ind til instrnmentet som muligt og lyttede ligesom i aandeløs stilhed. Stansede spillet, saa den langt hen paa den spillende, som om den vilde opfordre til at begynde igjen. Varede dette forlænge, lagde den forpoterne op paa tangenterne for selv at faa lyd frem.

I vild tilstand er faaret med hensyn til evner et høitstaaende, ja endogsaa et modigt dyr.

Rensdyr.

Det er tidligere antydet, at mange vilde dyr, der lever selskabeligt, iagttager visse forsigtighedsregler ligeoverfor fiender baade under træk, og naar flokkene hviler. I sidste tilfælde

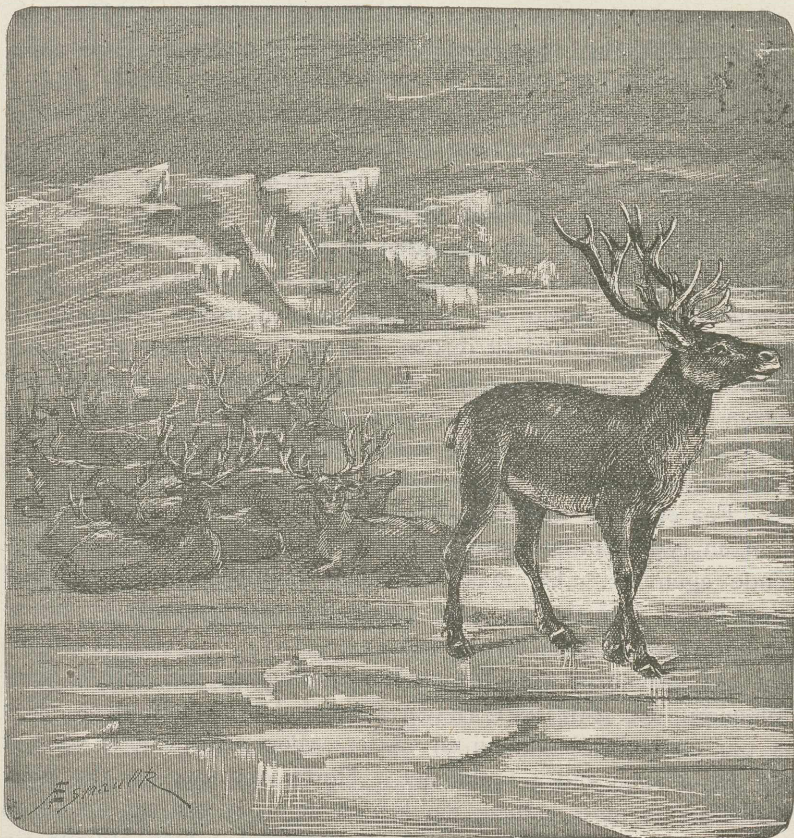

Fig. 37. — Hvilende rensdyr.

holder et eller flere af dem vagt, medens de andre sorgløst ligger rolige. Dette instinkt, som vi gjenfinder hos vore tamme heste, er i høi grad udviklet hos renen; det er saa meget mere bemerkelsesværdigt hos dette dyr, forsaavidt som det næsten altid er en hun, den saakaldte «varsimle», som har dette ansvars-

fulde hverv. Det tør være, at forfølgelse har bidraget i høi grad til at udvikle dette instinkt, men der er neppe tvil om, at den intelligens, disse dyr er udstyrede med, ogsaa staar i forhold til deres skarpe lugtesans.

Ikke blot hos det europæiske rensdyr finder vi dette instinkt, men ogsaa hos det arktiske. (Fig. 37).

Om vildrenen i Norge siger Friis, at «det er «varsimlen», som altid først bryder op og enten anfører flokken eller gaar et stykke bagefter. Ved mindste formodning om fare springer den voldsomt til for at tildrage sig opmerksomhed, kaster hovedet tilbage mod den kant, hvorfra den formoder, ser eller lugter faren, og sætter saa afsted, efterfulgt af hele flokken.»

Fig. 38. — Rensdyrhovedet.

Et merkeligt udtryk for det omfang, bevidsthedslivet har naaet hos et dyr, er paapeget af ovennævnte forfatter i hans bog «Laila». «At renen ofte med stolthed betragter og nøie kjender sine store grenede horn er ganske vist. (Fig. 38). Men at et dyr ogsaa skal kunne have indflydelse paa sit udseende eller med bevidsthed kunne bidrage til, at nogen del af dets legeme under veksten antager denne eller hin form, har man, saavidt vides, ikke kunnet paavise.»

Hr Friis siger, at dette med bestemthed paastaaes af finnerne at være tilfældet med renen og dens horn. «Med bagbenene dels støder dels gnider den paa den bløde opvoksende hornmasse, indtil der opstaar ømhed og fremkommer lidt vædske paa det sted af hornmassen, hvor den vil, at der skal vokse

ud en gren. Straks der er skudt op en stump, begynder renen med bagbenene at bearbeide denne for at faa den til at forgrene sig, som den ønsker.» Ligeledes siger den samme, at finnen paastaar, at renen i sine ledige timer anvender megen omhu paa dette arbeide, ligeledes, «at den idelig og altid gløtter og kiger op med øiet for at passe paa, om grenene vokser symetriske frem.» [1]

[1] Som bekjendt fælder renen — baade han og hun — sine horn hvert aar. De vokser atter ud igjen paa nogle maaneder. Antallet af takker paa de største renoksers horn kan, efter Friis, gaa op til 60.

KAPITEL XI.

Rovdyr.

Af rovdyr, som ikke tidligere er behandlede, skal jeg her kortelig omtale nogle faa.

Bjørne.

Hvad sindsrørelse angaar, er der neppe tvil om, at der er stor forskjel hos de forskjellige arter af bjørne. Det kan neppe negtes, at den brune bjørn under almindelige omstændigheder viser en godmodighed, der staar i sterk modsætning til den graa bjørns vildhed og mod. Hr. karuseleier Sørensen, Kristiania, har meddelt mig, at da han i sin tid drog omkring i Danmark med et lidet menageri, blev han engang paa veien til Holstebro slaaet fordærvet af en hest, saa at han maatte ligge i 6 uger. Han tilbragte denne tid i en større vogn, hvis forreste del var indrettet for ham og i hvis bagerste hans dyr befandt sig i særskilte bur. Iblandt disse var der ogsaa en brun bjørn. «Denne», siger hr. S., «som nu i denne tid kun kunde høre, men ikke se mig, som den var vant til, lod sig ikke tilfredsstille hverken med mad eller drikke, førend der blev saget et hul paa buret, saa stort, at jeg kunde faa min haand ind til den. Naar den fik slikke denne, gav den sig tilfreds.»

I dyreeventyret fremstilles ogsaa bjørnen som den godmodige.

Isbjørnen viser ofte sterke moderfølelser — og under indflydelse af hunger ogsaa betydelig tapperhed. Under andre omstændigheder viser den dog ikke denne sidste sindsrørelse i nogen særegen grad. Som eksempel paa det første har en ishavsfarer fra Sandefjord meddelt hr. Simonnæs følgende:

«Det var i sommeren 1888, at fartøiet var kommen ind under isen ved Jan Mayn. Da det var ganske stille, haledes skibet lige under den faste is. Idet mandskabet var beskjæftiget hermed, kom en isbjørn med sin unge, hidlokket af tranlugten fra skibet. Den blev modtaget af en geværsalve; ungen faldt, og den voksne blev saaret. Uden at ænse sine egne saar kastede den sig øieblikkelig over sin unge og søgte ved alle mulige midler at faa den paa benene igjen. Den slikkede den, søgte at reise hovedet, lagde benene til rette, strøg med poten over ansigtet, slikkede blodet af dens saar og gik et stykke fra for at se, om den da vilde følge med. Da imidlertid den sørgelige sandhed ligesom med et syntes at gaa op for den, satte den sig paa bagbenene og udstødte et hyl. Derpaa vendte den sig med hele sit raseri mod skibet, fra hvilket den med en velrettet kugle blev strakt død om paa stedet.»

Med hensyn til intelligens vidner de kunster, som bjørnetrækkere formaar at lære sine dyr, ikke til gunst for disse; men vi maa her erindre, hvor unaturlige stillinger de ofte maa indtage. At de kan lære saadanne, tyder dog paa lærvillighed om ikke just paa høi intelligens.

Den bekjendte ishavsfarer Scoresby fortæller i sin «Beretning fra de arktiske regioner» følgende: «En isbjørn med to unger blev forfulgt af nogle matroser hen over en ismark. Den søgte at opmuntre ungerne til hurtigere løb ved at springe foran dem, viste ogsaa ved forskjellige andre bevægelser, hvor gjerne den vilde, at de skulde skynde sig. Da den nu fandt, at dens forfølgere halede ind paa den, dels bar den, dels skubbede den, dels kastede den dem foran sig. Naar den skulde gjøre dette, lagde de smaa sig paa tvers foran den for saaledes at faa en puf. Og naar de paa denne maade var komne et stykke afsted, gav de sig til at løbe, indtil moderen atter indhentede dem, hvorpaa de atter gjorde sig parate til at faa et lignende kast.»

En saadan handling kan neppe karakteriseres som kun instinktiv, men er maaske mere en intelligent afpassen til de særegne omstændigheder ved et bestemt tllfælde.

Vi kan ogsaa i denne forbindelse erindre, at den eneste fiende, isbjørnen er udsat for, er mennesket.

Oteren.

Som bekjendt lader oteren sig let tæmme, naar den fanges ung. «Paa gaarden Bjelland i Skonevig», skriver hr. Simonnæs til mig, «blev ved et tilfælde en oterunge fanget levende. Den blev opdrættet sammen med gaardens hund og kat. Sin natur kunde den dog ikke fornegte, idet den ofte gik ned til søen for at fange fisk. Den fiskede imidlertid ikke blot for sin egen mund, men bragte ofte baade laks og anden fisk op til gaarden. En gang kom den hjem saa sent, at folket havde lagt sig; den kunde saaledes ikke komme ind. Husbonden hørte dens «gnistren», men vilde nødig staa op. Tilsidst maatte han dog gjøre det alligevel, og han gik da ud for at slippe oteren ind; men det var ikke det, oteren vilde. Den tog tvertimod veien ned til søen igjen, og saa sig tilbage, om manden skulde følge med. Men da dette ikke var tilfældet, vendte den om og gik atter op til huset, hvor den fortsatte med «gnistringen», indtil manden endelig fulgte den ned til søen. Her laa en hellefisk (kveite) halvt optrukken paa stranden, og da manden tog denne med sig, slog oteren sig til ro.»

Det faktum, at oteren let lader sig oplære til at fange fisk og bringe den til sin herre, har været almindelig kjendt; det viser en ikke ubetydelig lærvillighed. Et saadant bevis paa ræsonnement, som ovennævnte, vidner om høi intelligens.

Jerven.

Fra andre lande er der fortalt merkelige historier om dette dyrs intelligens. Endskjønt de fleste af disse vistnok er overdrevne, er det dog utvilsomt, at jerven er et kløgtigt dyr.

Romanes har henvendt sig til den tidligere nævnte arktiske forsker, dr. I. E. Rae, specielt angaaende dette dyr og har fra denne modtaget følgende: «De fleste reisende i det nordlige Amerika ved at fortælle merkelige historier om jerven. Jeg kan dog ikke sige, at min erfaring gaar ud paa, at dette listige dyr viser netop, hvad jeg vil kalde ræsonnerende evne; men den er overordentlig mistænksom og bliver sjelden fanget ved forgiftet aate, i fælder eller lignende. Den forgiftede lokkemad bliver som oftest opgravet, men ikke spist af den. Fælder

bliver nedrevne, og selvskud undgaaes, undtagen naar saadanne er skjulte paa den maade, som eskimoerne bruger det, nemlig bedækkede med et lag sne.

Da jeg i 1853 opholdt mig ved den arktiske kyst, og vi skulde flytte over fra teltene til de varmere snehytter, havde mine folk flyttet en hundrede pund dyresteg over til snehusene, som laa en kvart mil (eng.) borte. Da der i de dage ikke var mindste spor efter ræve, ulve eller lignende, blev kjødet foreløbig natten over lagt i en af hytterne, og døren ladet aaben. Om natten kom der to jerve; men da de øiensynlig frygtede for, at der kunde være lagt nogen fælde i døraabningen, gik de ikke ind der, men grov et hul igjennem væggen og bar samtlige dyrestege bort. Da sneen tøede om vaaren, fandt vi en stor del af dem skjult i sneen ikke langt fra husene. De var da imidlertid bedærvede.»

Ogsaa professor Friis skriver i «Tilfjelds i ferierne», at jerven gnaver sig tvers igjennem døren, naar «sæterhus, fiskeboder og skytterhytter om vinteren staar forladte.» Den samme fortæller ligeledes, at «inde imellem «slagene» efter rensdyr vil man stadig finde spor efter jerv, som har luret sig efter dem». En gammel jæger i Lomsfjeldene har meddelt professoren, at han engang saa en jerv «stille» ind paa en renbuk, som havde faaet en streifkugle, og som derfor ikke kunde følge flokken. «Hvergang bukken gik og vendte hovedet bort fra den kant, som jerven var, sneg denne sig forsigtig fremover paa marken som en kat, men laa stille, saasnart dyret stansede eller saa sig om. Den forstod saaledes at «stille ligesaagodt som nogen jæger, eller i dette tilfælde endnu bedre; thi det varede ikke meget længe, før den var saa nær ind paa dyret, at den ved at springe til naaede ind paa det og bed sig saa fast i struben, at dyret efter nogle hop og sprang tumlede overende og ikke orkede at komme op igjen. — — —»

Maaren.

I Sydeuropa holdes en albino-race af ilderen, fritten, tæmmet som vern mod rotter og mus og til kaninjagt. Til brug ved saadan jagt anvendes ogsaa fritter i stor udstræk-

ning i England. Man har mange eksempler paa meget god hukommelse hos disse dyr. De bliver sin herre særdeles hen-

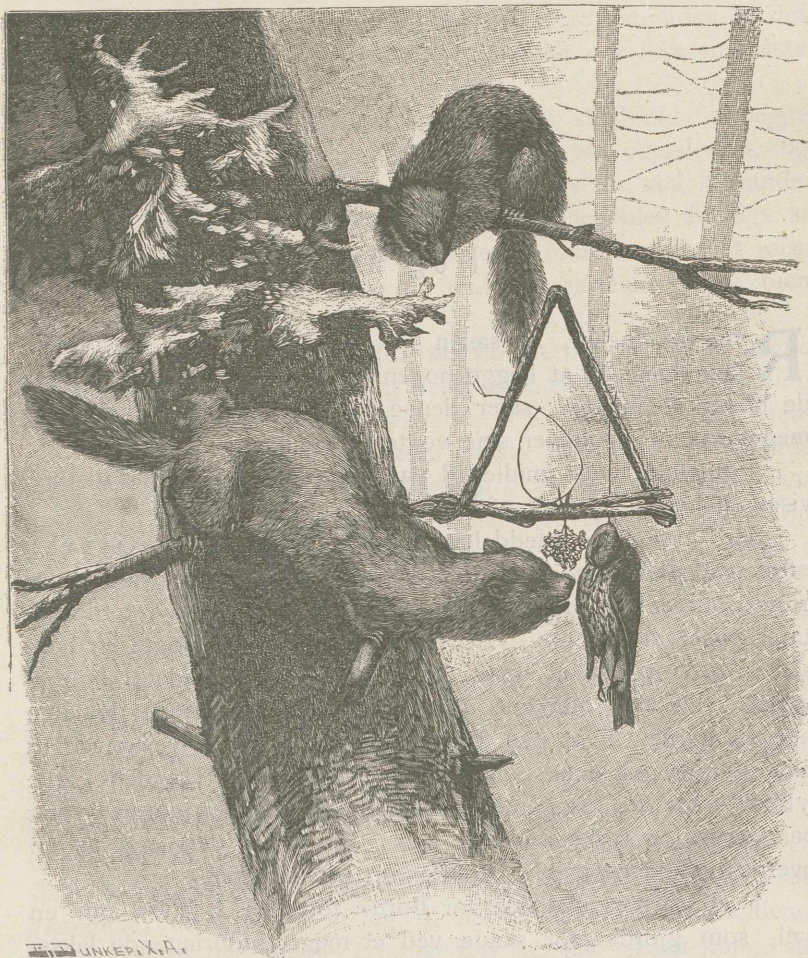

Fig. 39. — Maar, som tager trost af snaren.

givne, liker svært godt, at man kjæler for dem, og de kan følge med ud paa spadserture ganske som en hund.

Den slags maar, som findes i vore skove, udmerker sig ved sin færdighed i at bemægtige sig fuglevildt, ekorn og lignende.

KAPITEL XII.

Sæl og hval.

ROMANES mener, at sælen i vild tilstand ikke har videre anledning til at lægge nogen intelligens for dagen. «Naar de bliver tæmmede», siger denne forfatter, «viser de sig dog meget kjælne og bliver sine vogtere hengivne.»

Følgende tyder imidlertid paa, at sælen ogsaa i vild tilstand viser en betydelig grad af kløgt.

Hr. Simonnæs meddeler, at paa Søndmøre fanges sælen ofte paa den maade, at der sættes sterke, stormaskede garn rundt om det skjær eller den sten, paa hvilken dyret til sine tider pleier at gaa op. «Ledsaget af sin unge forsøgte en hansæl at gaa op paa et skjær, hvor der var sat et saadant «kobbegarn». Da den merkede denne hindring, svømmede den lige hen til garnet, hvor den forsøgte at skaffe det af veien ved at bide garntouget over i nærheden af «kavlen». Da dette ikke lykkedes for den, svømmede den hen og satte forpoterne øverst paa garnet og trykkede dette ned. Her hjalp den først ungen over og gik derpaa selv bagefter op paa skjæret.»

I «Illustreret Tidende for Børn» fortæller I. Furø om en sæl, som gjorde stor skade ved et meget indbringende laksefiske, som hans onkel eiede ved bunden af en mindre fjord i Nordland. Dette fiske foregik hovedsagelig udenfor mundingen af en elv, hvor en 20—30 garn kunde stænge for de til denne søgende laksestimer.

«En sommer gjestedes laksevaagen af en tyv, som hverken lod sig skræmme eller komme paa skud. Det var en gammel stenkobbe [1] med lyst fjæs og en hvid stribe paa den ene

[1] Dansk: spettet sæl.

kind; denne stribe viste sig siden at hidrøre fra arret efter et streifskud.

En morgen, da garnene blev efterseede, fandtes fire store laks opædte. Dette gjentog sig nu nat efter nat, uden at det var muligt at faa øie paa tyven, og ofte var der ikke en eneste hel fisk at faa.»

Et par kilometer ude i vaagen, udenfor skudhold fra begge bredder, laa der et skjær, som ved flodtid var overskyllet, og som midt efter havde en rende, der kun var tør ved lavvande. Her pleiede sælen at have sin station. Der blev forsøgt at sætte garn rundt skjæret. Forgjæves. Man forsøgte at reise did ud i mulm og mørke for om mulig at skræmme den; men man traf den aldrig hjemme.

«Saa fandt onkel paa, da tidevandet tillod det, at lægge sig paa skjæret før daggry og vente der, til det blev lyst. Og første gang var listen nær lykkedes. Kobben dukkede pludselig op inden skudhold og kom ganske tillidsfuld svømmende mod skjæret. Men bare knaldhætten brændte, og dermed var den kloge fyr bleven varslet. Senere vovede den sig aldrig hen til skjæret, før den i frastand havde gjort et par rundture om det og forvisset sig om, at alt var i orden.» Naar isen om høsten lagde sig i vaagen, ophørte fisket. Næste vaar, da man atter begyndte, troede man naturligvis ikke, at denne sæl atter skulde vise sig. «Men en morgen fik vi bare hovederne af to større laks. At det var vor gamle bekjendt fra ifjor, som atter var ude, vilde onkel ikke tro.» Der blev anstillet undersøgelser, «og vi fik nu se, at det var den samme fyr, som allerede før havde skaffet os saa mange ærgrelser. Dyret maatte altsaa — ja vi antog det ialfald — enten have ført en slags tidsregning, saa det vidste, naar vaagen vilde blive tilgjængelig, eller ogsaa af og til have undersøgt isforholdene. Eller kanske den havde erfaring for, at naar laksen kom, saa var isen borte.»

Man begyndte nu at se efter, hvorledes den bar sig ad med at stjæle laks.

«Vaagen var paa den ene side meget grund, saa der indtil et par hundrede favne fra land ikke var en alen dybt ved lavvande. Stranden var her en blød sump, som ingen fodgjænger kunde passere, uden naar marken var frossen.»

Paa denne side holdt sælen sig, naar den skulde paa laksefangst.

«Naar den her havde forvisset sig om, at der ingen fare var paafærde, og den havde pustet godt ud, dukkede den under, og et par minuter efter kunde vi se, at det gav et sæt i et af laksegarnene.»

En stund efter kom den tilbage med en laks i flabben. «Aldrig havde den snuden over vandet nær garnene eller paa steder, hvor man kunde række den fra land.»

For at komme den paa skudhold blev der nu lagt en baad til ankers ude paa grunden, og en skytter lagde sig paa lur i denne. «Men den forslagne lurifaks var ikke født ifjor, den forstod at holde sig i passe afstand fra baaden.»

Der blev lagt ud tre baade paa grunden; «men det var, som denne ene sælhund skulde gjøre den menneskelige kløgt tilskamme; det kloge dyrs øie opdagede snart, om der var folk i baadene eller ikke.»

Den begyndte fra nu af ogsaa at holde sig nærmere den anden side af vaagen og at hjemsøge laksegarnene fra denne kant. Her var stranden mere steil og vanskelig at passere, og det syntes som den forstod, at det var ingen paa land, som den her havde at frygte for. Paa denne side var der imidlertid en kleiv, som gik paa skraa ned til søen. «Her», fortæller Furø, «havde jeg et par gange seet sælen dukke op udenfor denne kleiv. En aften, da alle andre paa gaarden var gaaet til ro undtagen en vagtmand i en af baadene, der var sat der for at skræmme sælen fra garnene, tog jeg min rifle, sneg mig bag udhusene op i smaaskogen og skyndte mig derfra ned til kleiven. Der kunde vel være gaaet en times tid, da jeg fik se sælen stikke hovedet op af vandet langt ude, men nærmest den side af fjorden, hvor jeg befandt mig.» Vagtmanden, som ogsaa fik se den, skræmte den over til den anden side, hvor den kort efter dukkede op udenfor kleiven — paa skudhold. Her maatte da endelig denne sæl lade sit liv.»

I sit verk «Paa ski over Grønland» omtaler hr. dr. Nansen klapmytsens[1] betydelige aftagen paa fangstfeltet i Danmarks-

[1] En storsæl, nærmest beslegtet med sjøelefanterne paa Amerikas vestkyst. Hannen har en hætte over næsen.

strædet[1] og siger, at den sterke fangst har forandret sælens natur og sedvaner enten ved opdragelse eller ved direkte naturligt udvalg i kampen for tilværelsen.

Efter min mening er det den første af disse antagelser, der maa tillægges den største vegt. «Sælen har», som Nansen siger et sted senere, «erfaret, at det var især ude i den aabne is nær iskanten, hvor den tidligere følte sig tryg, at den nu var udsat for angreb, og har indseet, at hvis den skulde ligge uforstyrret, mens haarskiftet gaar for, maatte den lægge sig paa den tætte is langt inde.»

Der findes altsaa fremdeles mængder af sæl, men paa grund af efterstræbelser har den trukket sig mere tilbage fra iskanten. At ogsaa skyhed, hos de sæler, som længst undgaar fangerne, som en sjælelig egenskab til en vis grad kan forplantes ved arv, er vel ingen umulighed; men denne omstændighed maa dog visselig tillægges betydelig mindre vegt end den førnævnte.

At sælen som tæmmet kan oplæres til at udføre kunststykker er almindelig bekjendt.[2] Det er forresten merkeligt, at alle træk, jeg har seet berettet fra Norge og Sverige om sælens kløgt, refererer sig til stenkobben *(Phoca vitulina).*

Hval. Følgende er fortalt af hr. fiskeriassistent S. A. Buck i «Ill. Tid. f. Børn». «Jeg har engang seet et ganske rørende træk af barnlig kjærlighed hos en unge af en staurhval (en art tandhval). En saadan var bleven indviklet i en «garnslæng» og blev nu fanget. Man satte tørn omkring sporen, og efterat den saaledes havde mistet evnen til at bevæge sig, bugserede man den ind til land. Hvalen havde tvillinger, og de fulgte trofast den lange vei — det var over en norsk mil. Da man kom ind paa havnen, forsvandt den ene mellem baadene, men den anden blev ved at følge. Da den store hval blev trukken paa land, gjorde den smaa et sæt op efter den og blev liggende. Et øieblik efter var den død.[3]

[1] Hr. Nansen oplyser, at fra fangstens begyndelse i 1876 blev der i de første 8 aar skudt henved 500 000, og «næsten ligesaa mange er muligens ødelagt af kugler, uden at man har faaet dem.»

[2] Interessante træk af sælens liv i psykologisk henseende vil man yderligere finde i «History of the North American pinnipeds» af mr. Asaph Allen, tildels ogsaa i Elliots «Alaska og Sæløerne» (oversat).

[3] Efter den alm. antagelse er denne hval, som ogsaa kaldes staurhynning, spækhugger *(Delph. orca)*, et glubsk og graadigt rovdyr, der fortærer helleflyndre, sælhunde, delfiner o. s. v. Hr. Buch mener, at de historier, der berettes om dens farlighed og rovgridskhed, bør man ikke fæste lid til.

KAPITEL XIII.

Uløste gaader i dyrenes sjæleliv.

Vi har seet, at mange af de handlinger, som dyrene udfører, og som tidligere er skrevne paa instinktets konto, i virkeligheden er at henføre til deres forstand eller intelligens, til reflektion, til iagttagelse o. s. v. Der er imidlertid andre fænomener, der staar i forbindelse med deres opførsel, som vi for nærværende ikke kan forklare os paa en tilfredsstillende maade. Det var at ønske, at disse kunde blive gjenstand for speciel opmerksomhed, og at dette igjen kunde lede til nøiere undersøgelser.

Det er forresten meget muligt, at man siden bliver nødt til at henføre disse foreteelser til de uløselige, at vi maaske aldrig kan forklare dem, hvad enten vi anvender den ene eller den anden theori. Men paa den anden side taler sandsynligheden for, at forskning vil kunne sætte os istand til at overføre den største del af saadanne fænomener fra det uløstes eller tilsyneladende uløseliges omraade til det punkt, at en tilfredsstillende løsning kan siges at være bestemt ved eller afhængig af instinkt eller intelligens.

I. Dyrenes «veifinden».

Et af de almindeligste og mest illustrerende eksempler blandt disse foreteelser, som den dag idag er uopklarede, er det, at mange dyr, f. eks. hunden, hesten, katten, brevduen o. s. v. kan finde veien hjem eller til andre steder gjennem egne, de ikke før har passeret, og som saaledes er ukjendte for dem. Her tænkes da paa de talrige tilfælder, hvor enkelte

dyr kan være bragt hjemmefra og befordrede paa forskjellig maade ad veie, som de ikke tidligere har gaaet, og at de sidenefter har fundet veien hjem, ofte ad en anden rute — sedvanlig den korteste — som ligeledes har været ukjendt for dem.

I alle saadanne tilfælder har aarsagen maaske været hengivenhed for og erindringen om steder og personer — altsaa maaske en slags hjemve.

Det er at merke, at denne evne ofte findes hos husdyrene, de dyr nemlig, som paa den ene side — i almindelighed — er i besiddelse af den største intelligens, og som paa den anden side viser den største hengivenhed for herre og hjem.

Om brevduens kjærlighed til hjemmet siger hr. ritmester Lühr[1] følgende: «Uagtet der vistnok ikke findes mange fugle, der har saa liden fordring til sin boligs udstyr som brevduen, er det meget rørende at se, med hvilken alt tilsidesættende kjærlighed den omfatter sit hjem, selv om det er aldrig saa tarveligt — et hul i muren, en krog paa loftet paa en bjelke; naar det kun er dens fødested eller hjem, er det den lige kjært. Faar den her sin kost, og behandles den med omhu og kjærlighed, længter den altid did igjen, hvor den end færdes. — — — Hjemve gjør dem halv syge og indvirker paa det afkom, som de under saadanne omstændigheder frembringer.»

Hvad nu end aarsagen er, den kraft, som driver dyrene til at søge hjemmet, maa være sterk (man erindre her den menneskene iboende beslegtede drift); thi de udsættes som oftest for store lidelser, sult, kulde o. s. v., og døden kan være en følge af de strabadser, som de har udholdt.

Jeg skal anføre et par eksempler paa saadanne tilfælder.

«En mand paa Bygdø havde for nogen tid siden tinget en hønsehundhvalp af hr. A. O. paa Lørenskoven. Da denne hvalp var 2½ maaned gammel, tog eieren den med sig ind til byen, da han var inde med melk. Han satte den foran sig i vognen og kjørte, efterat han havde været i byen, ud til Bygdø med den, fik sig betalt og reiste hjem igjen. Nogle dage efter forsvandt hvalpen fra sit nye hjem; 5te dag efter afhændelsen kom det lille dyr yderst afmagret og forkomment tilbage til Lørenskoven til sin forrige eier. Efter et par dages ophold her

[1] Norsk militært tidsskr. 53de binds 9de hefte.

døde den imidlertid af de udstaaede strabadser. Den lille stakkel havde tydeligvis flakket en del om, før den fandt veien fra Bygdø til Lørenskoven, (ad landeveien omtrent 22 kilometer); «men naar man betænker», tilføier meddeleren, «at den blot var 2½ maaned gammel og at den bare en eneste gang og det tilvogns havde passeret veien, saa synes det jo godt gjort.» (Aftenposten 1891).

At hukommelse om veien her har spillet nogen rolle er neppe tænkeligt.

Følgende er meddelt mig af hr. lensmand Heltberg ved hr. Daniel von Kervel, Ørskoug, hvem jeg skylder mange fortrinlige berettelser.

Hr. Heltberg siger: «En bror af mig havde for nogle aar siden en stor, egte st.bernhardshund. Han havde kjøbt den som ganske liden hvalp af en opdrætter i Kristiania, og da min bror ogsaa boede der, havde den neppe været udenfor byens grænser. Hunden var meget klog og af et særdeles godt gemyt, var særdeles glad i børn og lod sig uden knurren eller uden egentlig uvilje behandle af baade børn og voksne. Paa grund af sin størrelse eller rettere sin kropstyngde var den dog til adskillig uleilighed, idet den ofte kunde springe overende børn paa gaden. Min bror forærede den derfor til en ven af sig i Kristianssand, hvor han troede, at den muligens kunde være til mindre gene. Den nye eier tog hunden med sig pr. dampskib. En 14 dages tid efter var den atter i Kristiania. Det viste sig siden, at den i Kristianssand havde gaaet ombord i et dampskib, der var bestemt til førnævnte by. Did kom den ialfald. Min bror sendte den straks afsted igjen, men allerede dagen efter laa den paa sin gamle plads i min brors hus og «sov den retfærdiges søvn». Det oplystes senere, at den havde sprunget overbord ved Drøbak; derpaa havde den taget landeveien til Kristiania. Med dens reise til Kristianssand var det hermed forbi for bestandig.» «Hvorledes kan nu dette gaa for sig?», siger hr. Heltberg. «Jeg antager nærmest, at denne egenskab hos hunden er en begavelse, der forener i sig baade instinkt og forstand, og som er mennesket negtet.»

Forfatteren Wood fortæller, at en skotsk faarehund fandt veien hjem af sig selv fra Calcutta i Forindien til Inverkeithing (Fifeshire, Skotland). Den var kommen fra Calcutta ombord i

et skib, bestemt til Dundee, og fra denne by med et kulskib, bestemt til Inverkeithing.

Om denne hund siger Lindsay: «Det er meget troligt, at den kunde forstaa, at skotske sømænd talte dens herres sprog; thi vi ved, at mange hunde kan forstaa menneskelig tale og skjelne betydningen af forskjellige ord. Men selv om vi antager, at denne hund specielt kunde forstaa, at sproget var et for den kjendt, her altsaa skotsk i modsætning til hindusprog, saa hjælper det os ikke ved forklaringen paa alle fænomener ved denne merkelige reise. Endnu staar tilbage at forklare, at hunden kunde gaa ombord i et til Skotland bestemt skib, og at den indskibede sig til byen Dundee. Ligeledes staar tilbage, hvorledes den derpaa kunde gaa ombord i et skib, bestemt til Inverkeithing.

Hr. Lühr fortæller om en brevdue saaledes: «Hr. doktor H. i Fredriksstad kjøbte for omtrent 4 aar siden (skrevet i 1890) et par belgiske brevduer paa en fjærkræudstilling paa Tivoli i Kristiania og bragte dem med sig hjem. Hunnen døde efter et par maaneders forløb, og hannen, der nu var enkemand, forsvandt en vakker dag fra sit nye hjem, hvor man troede, at falken havde taget den. En uges tid bagefter kom der brev fra Mandal, at duen var kommen tilbage til sin forrige eier (udstilleren paa Tivoli), som ønskede at vide, hvorhen den skulde sendes [1]. Der var ingen forveksling mulig, da manden kun havde eiet dette ene par brevduer. Duen var aldrig bleven sluppen, og dog fløi den, ukjendt som den var, 320 km. langs en kyst, hvor der er overflod paa rovfugle. Dersom den skulde have «seet» sig frem, maatte den 3/4 mil tilveirs, og dette er der ikke tale om.»

Der er ogsaa andre former af «veifinden» hos dyrene, ligesaa merkelige som de nævnte, nemlig at de finder vei 1) i mørke og snestorm, 2) paa farlige steder og der, hvor der ikke findes vei, 3) under slagets larm og efter slaget paa den øde slagmark.

Saaledes finder mulæsler alene og uden veiledning sine arbeidspladse i mørke miner. Og ikke blot det, men i mange tilfælder tjener menneskets nærværelse og forsøg paa ledelse

[1] Udstilleren vidste ikke, hvem der havde kjøbt duerne, da de var solgte af en kommissionær.

kun til at mislede og forvilde de i denne henseende mere kløgtige og paalidelige dyr. Eskimoernes lede-hund finder veien i snestorm, hvor man ikke kan se en fod foran sig. (Parry). Heste og mulæsler viser ligeledes sin overlegenhed ved at finde frem paa veie, hvor det er det fornuftigste, man kan gjøre, at overlade ledelsen til dem. De kan finde veien, hvor rytteren eller kjøreren ikke kan finde den eller er aldeles ude af stand til at finde den, f. eks. i drukkenskab, naar han kan være falden af, eller er bleven skudt under slaget. Yndlings-hunde kan opdage sin herres legeme blandt faldne eller under slaget, saaledes som man har eksempler paa fra Waterloe og Sedan. (Animal World).

Det er klart, at ikke alle de ovenfor nævnte maader, hvorpaa dyrene finder vei, kan henføres til samme slags. I visse tilfælder kan hest eller hund have passeret veien før; saaledes finder eskimo-hundene kun da frem i snestorm, naar de tidligere har passeret den samme rute. Eller dyret gjør tydelig brug af sine sanser, f. eks. af sin lugt, ligesaavel som af sin hukom melse, sin forstand o. s. v. Men med hensyn til de andre tilfælder, hvor land eller sø ikke tidligere er bereist, og hvorder er større afstande, viser de mange antagelser, der er fremsatte, hypothesen om en sjette sans o. s. v., at en tilfredsstillende løsning af disse fænomener endnu ikke kan siges at være fremsat og endnu mindre fastslaaet.

Det merkværdige faktum staar imidlertid fast, at dyrene er istand til at finde vei tilbage over store strækninger, endogsaa da, naar udreisen er skeet om natten, eller om de under transport fra et sted til et andet har været holdt nede i en kurv, kasse eller lignende.

Desuden er det sikkert, at dyrene, som ogsaa tidligere nævnt, ikke altid tager den samme rute, som de tog ved udreisen, men at de ofte tager en saakaldet «bi-linje». Dette udtryk er af amerikansk oprindelse, idet det der paa mange steder er skik, at man for at finde vilde biers kuber eller tilholdssteder fanger en del bier, som man derpaa slipper paa forskjellige steder. Under saadanne omstændigheder flyver bierne i en lige linje til sin kube. Naar man da iagttager det sted, hvor disse bi-linjer mødes, vil man være istand til at finde kuben. Dette at dyrene, eller ialfald mange af dem, saaledes

tager en lige linje, kan ogsaa anskueliggjøres paa den maade, at man tænker sig, at udreisen er foregaaet langs de to sider af et triangel, og at tilbagereisen da sker langs den tredie side. Saaledes: Udreisen fra a til b og fra b til c. Tilbage fra c til a. (Fig. 40).

Hvad specielt bier angaar, er der foretaget forsøg af flere opdrættere i Europa, saaledes af franskmanden Teynac, der prøvede bier paa en afstand af 4 til 5 kilometer. Disse forsøg viste gunstige resultater. I løbet af 20 til 25 minuter var bierne atter hjemme i sin kube. Det har dog vist sig, at disse dyrs evne til at finde vei er temmelig begrænset, forsaavidt som de paa længere afstande ikke finder tilbage.

Der kunde anføres talrige eksempler paa, at dyrene vælger en saadan «bilinje». Jeg skal indskrænke mig tll at anføre nogle faa.

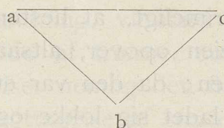

Fig. 40.

Hr. professor Lieblein har meddelt: «To unge heste, som jeg havde ladet opføde paa Helgeøen, lod jeg føre paa østsiden af Mjøsen til min gaard i Eidsvold. Følgende vaar, da de blev slupne løs paa havn, forsøgte de at rømme tilbage til Helgeøen, men de tog veien nordover paa vestsiden.» Denne er som bekjendt kortere. De vidste altsaa, i hvilken retning de skulde gaa.

Hr. gaardbruger Hans Lien, søndre Land, har fortalt mig, at han hver sommer pleier at have sine kjør paa en sæter, Synsæteren, øverst i Torpen, nordre Land. Nu ligger Lien omtrent 1 mil fra Gjøvik. Efter landeveien er der fra Lien og op til sæteren omtrent 5 mil. For nogle aar siden var der i buskapen blandt andet en killing, som gjorde reisen med opover. I de følgende aar blev denne killing af flere aarsager holdt hjemme. Den havde saaledes gjort reisen med kun én gang, og det efter veien. Forleden sommer fik dette dyr, som da var blevet en voksen buk, anledning til at slippe løs — den holdtes nemlig bunden — et par dage efter, at buskapen var dragen til sæters. Ifølge modtagen efterretning fra sæteren ankom bukken efter et døgns forløb didop. Ved nærmere undersøgelse viste det sig, at den ikke havde gaaet landeveien, men at den havde gaaet langs efter aasen mellem Land og

Biriddalen, gjennem skovene. Den havde saaledes holdt en kurs, ialfald en længere strækning, som havde forkortet marschen for den ganske betydeligt.

I «Folkebladet» no. 6, 1888, fortæller en indsender, at «en unghest, 4 aar og «Veslebrun» kaldet, født og opdragen paa gaarden Lunde i Gausdal, blev af eieren foræret til en kristianiamand, forlængst afdøde foged i Hedemarkens fogderi, E. Hansen, dengang — nemlig i 1823 — bosat i Kristiania, hvorhen han fik hesten tilsendt, og hvor han vinteren igjennem staldfodrede den. Udpaa vaaren 1824, da beiterne blev brugbare, sendte Hansen «Veslebrun» ud til gaarden Tveiter i Asker, hvor han skulde faa frit sommerbeite for den hos sin bror, bonden paa Tveiter. En vakker dag udpaa sommeren staar «Veslebrun» foran stalddøren paa Lunde. Det er ikke rimeligt, at hesten har lagt veien om Kristiania og fulgt landeveien opover, altsaa den linje, ad hvilken den i sin tid var kommen; da den var et kjæledyr, er det sandsynligt, at den da havde ladet sig lokke og fakke paa en eller anden maade. Man troede dengang, at hesten havde fulgt den lange aasrække, som — rigtignok med mange afbrydelser — strækker sig fra Asker—Røken opover gjennem Hadeland og fremdeles med afbrydelser og sidegrene til Gudbrandsdalen.»

«Men at hesten kunde drages og ledes af «hjemkjyn» de mange, mange mile, det er dog ganske merkværdigt,» tilføier meddeleren.

Et andet eksempel er meddelt Romanes af en korrespondent i Australien. Et par heste blev sendt med et skib flere hundrede engelske mile rundt kysten af Australien. Da de ikke syntes om sit nye hjem, tog de fat paa veien tilbage over land. Efter at de havde reist 230 mile (eng.), maatte de imidlertid stanse, da de var komne ud paa en fra kysten udstikkende halvø. De forsøgte dog ikke at gaa tilbage i sine egne spor for at klare denne vanskelighed, men blev indhentede her.

I denne forbindelse kan vi erindre den tilbøielighed, som heste ofte har til at ville slaa ind paa veie, som fører i retning af hjemmet, især straks efter at man har kjørt hjemmefra med dem.

Med hensyn nu til denne «retningssans», som mange dyr tydelig viser, har man tænkt sig muligheden af, at dyrene skulde

være begavede med en speciel sans, som satte dem istand til at kjende retningen af den magnetiske meridian, at de med andre ord skulde have en idé om beliggenheden af kompasstregerne. Romanes mener, at denne hypothese behøver ikke at være nogen umulighed, men da den imidlertid er blottet for sandsynlighed, maa vi helt sætte den ud af betragtning.

Det er rimeligt, at denne evne maa bero paa en «retningsfølelse», en «retningssans», «stedssans», eller «orienteringssans», hvad man vil kalde det, og ikke blot, som enkelte har antaget, paa erindring om landemerker.

Hvad angaar de amerikanske indianeres «veifinden» gjennem Canadas og New-Brunswicks skove har dr. Adams ment, at denne evne beror væsentlig paa iagttagelse for det første af trærnes heldning, vindfald etc., for det andet paa iagttagelse af den side af trærne, som mest er bedækket med mos. Disse ting viser nemlig den fremherskende vindretning. For det tredje paa iagttagelse af strømmens retning i elvene, og sluttelig, at denne evne afhænger af et vist kjendskab til stjernerne. Med andre ord er efter dr. Adams deres evne og dygtighed i denne retning et resultat af iagttagelse og øvelse.

Sikkert er det, at folk, som ogsaa i vort land fra barnsben af har været vante til at færdes i skog og mark, har langt lettere for at orientere sig end folk, som sjelden kommer ud paa «vidderne». Denne retningssans kan altsaa hos mennesket opøves, som enhver anden sjælelig egenskab, og vilde folkeslag, som tilbringer sin meste tid ude, maa besidde den i en høiere grad end civiliserede. Den bekjendte reisende i de arktiske farvande, Wrangel, fortæller, at nogle indfødte i det nordlige Sibirien ledede ham gjennem en meget vanskelig passage i isen, hvor denne paa flere steder havde taarnet sig op til en betydelig høide, og hvor de, ret som det var, maatte forandre retning. Wrangel gik med kompasset i haand og forsøgte efter dette at opgjøre den kurs, de skulde tage, medens de indfødte uden et saadant instinktsmæssig vidste, hvor man maatte vende sig hen.

Denne evne er vistnok ogsaa hos laverestaaende folkeslag for en del begrænset saaledes, at de har vanskeligere for at finde frem der, hvor landskabets naturbeskaffenhed er forskjellig fra den tilvante. Saaledes har jeg ikke kunnet forstaa, at dr. Nansen

f. eks. paa sin grønlandsfærd havde nogen speciel nytte af lapperne med hensyn til rekognocering.

Engelskmanden mr. Forde, som har tilbragt mange aar i Amerikas skove og paa dets prærier, siger, at civilicerede folk, som længe har været vante til et liv under lignende primitive omstændigheder, som de vilde, erhverver en saadan evne omtrent til samme fuldkommenhed som hine.

Alligevel er det vistnok ikke saa ganske simpelt med denne «retningsfølelse» hos mennesker heller, som man maaske kunde være tilbøielig til at tro. Mr. Forde fortæller nemlig, «at denne «sans» ved enkelte leiligheder uden nogen paaviselig aarsag «kan komme i uorden», og at dette da leder til en ubehagelig følelse af forvirring. Han har saaledes seet en jæger, som paa en reise kom i en rent begrædelig tilstand af forsagthed og forvirring, og som — da han tilsidst overlod førerskabet til sine kamerater — følte sig overbevist om, at de gik den gale vei. Da de nærmede sig hans hjem, og han der gjenkjendte et specielt træ, erklærede han, at et merke, som var hugget i dette, havde flyttet sig rundt træet og over paa den anden side. Tilsidst sagde han, at han syntes, at hele verden havde dreiet sig rundt om ham som centrum.»

Om dette thema skriver Darwin i et brev til «Nature» saaledes: «Den maade, hvorpaa denne «retningsfølelse» sommetider pludselig kan komme i uorden hos gamle og svagelige personer, som pludselig finder, at de har gaaet i en urigtig og uventet retning, leder til den antagelse, at en vis del af hjernen er specialiceret for retningssansen. Hvad enten nu dyrene er i besiddelse af en evne til at beholde en ubevidst forestilling om retningen, eller om denne evne kommer med i spillet ved begyndelsen af reisen, selv naar et dyr ved udreisen er indelukket i en kurv, vil jeg ikke forsøge at diskuttere, da jeg ikke har tilstrækkelige data.»

I denne forbindelse kan vi merke en udtalelse af C. G. Merril i dr. Bastians verk «The Brain as an Organ of Mind»[1]. Denne herre siger: «Jeg har erfaret af jægere og førere, som tilbringer sit liv paa prærierne og bjergene i vest for os, at uanseet hvor langt de har gaaet, og uanseet hvilke omveie de har taget paa jagten efter bisonokser og andet vildt, saa tager

[1] «Hjernen, som redskab for sjælen».

de altid en lige kurs tilbage til leiren. Som forklaring paa dette, siger de selv, at de — ubevidst — har beholdt alle vendinger i sin hukommelse.

At dyrene — eller ialfald mange af dem — besidder denne retningssans i en langt sterkere grad end mennesket, er neppe tvilsomt. Dette kan vi jo se af dyrenes overlegenhed i denne henseende. Vi maa dog her erindre, at denne evne neppe kan siges at være gjennemgaaende hos de arter, hvor den forekommer, og som følge heraf er det tvilsomt, om den kan karakteriseres som et instinkt; thi — som tidligere bemerket — iverksættes de instinktive handlinger paa samme maade under de samme særegne omstændigheder af alle individer af samme art.

Der kunde fremsættes den hypothese, at dyrene er istand til at bevare en «ubevidst» erindring om de vendinger og kroge, som de har taget paa den udgaaende vei, — at, med andre ord, de retningsindtryk, som dyrene faar paa en saadan reise, opmagasineres i deres «ubevidste» sjæleliv, og at de bagefter handler under et almindeligt indtryk af disse.

Det er imidlertid klart, at der forresten ikke kan siges noget bestemt om denne merkelige evne, hverken hos mennesker eller dyr. Der maatte forsøg og eksperimenter til, før der kunde siges noget mere.

Hr. ritmester Lühr, der vel er den største autoritet paa brevduevæsenets omraade i vort land, har ment, at brevduen skulde være givet en saadan evne fremfor andre dyr, idet han siger: «Den gave, hvormed skaberen har forlenet brevduen fremfor mange andre fugle[1], nemlig at finde sit hjem selv fra de længste afstande og selv efter aarelang indesperring, er noget overmaade forunderligt, som hverken lærde eller amatører er komne til fuld enighed om.» Videre siger den samme[2]: «Enkelte tilskriver denne naturdrift et ubevidst instinkt, i lighed med trækfuglenes — — —.»

At brevduen fremfor andre dyr skulde besidde en saadan evne, kan ikke være tilfældet; thi vi gjenfinder den samme hos mange andre arter af dyr — og hos vilde mennesker med — som allerede paavist. Det kan man dog sige, at denne retnings-

[1] udhævet her.
[2] N. milit. tidsskr. 53de binds 9de hefte

sans hos brevduen ved træning og øvelse har naaet en høi grad af fuldkommenhed.

Ifølge det tyske tidsskrift «Univerzum» har man i Frankrige anstillet forsøg med hussvaler som budbærere. Disse forsøg har vist glimrende resultater, idet svaler, som havde flere hundrede kilometer at flyve for at naa sit bestemmelsessted, tilbagelagde denne afstand i en saa forbausende kort tid, at de gjennemsnitlig fløi over 2 kilometer i minuttet, medens duerne i det høieste tilbagelægger 1 kilometer i samme tidsrum. De anstillede forsøg har desuden vist, at svalerne er lærvilligere og paalideligere end duerne, paa samme tid som de er billigere at holde og trænger mindre pleie. (Saavidt «Univerzum»).

Gaar vi nu over til fuglenes og de andre dyrs træk — det vil da sige hos dem, hvor et saadant kan paavises — møder vi her endnu flere vanskeligheder end ved de enkelte dyrs «veifinden».

Idet vi tager for os dyreriget nedenfra og opad, finder vi, at de første dyr, som kan siges at besidde et saadant trækinstinkt [1], er enkelte arter af leddyr.

Krabber, som lever paa land i Vest-Indien og Nord-Amerika, og som holder til i bjergene, trækker i mai og juni ned til søen for at gyde sin rogn i havet. De vandrer i saadan mængde, at veiene og skovene er fulde af dem. De trækker i en lige linje, og heller end de afviger fra denne, «bestiger de huse og skrider hen over gjenstande, som ligger i deres vei.» (Kirby). De «reiser» hovedsagelig om natten, og naar de ankommer til kysten, gaar de ud i vandet til tre, fire forskjellige tider og overlader saa eggene til bølgerne. De vender derpaa tilbage til bjergene ad den samme vei, men kun de kraftigste overlever denne dobbelte reise.

Kaalorme vandrer ogsaa. Saaledes fortælles i en engelsk avis, «Colonies and India», følgende: «At sige, at et jernbanetog er bleven stoppet af kaalorme, vilde maaske høres som en jankee-skrøne, og dog fandt dette sted paa det lokale jernbanetog ved Turakina, New-Zealand. En armé af kaalorme holdt paa at marschere tvers over jernbanelinjen hen til en havreager, da toget kom. Hundrede tusender af krybende orme blev knuste af lokomotivets hjul, og pludselig kom toget ikke af

[1] Her, et virkeligt instinkt.

flekken. Ved nærmere undersøgelse viste det sig, at hjulene var blevne saa glatte, at de gik rundt, uden at toget kunde gaa fremad. Jernbanepersonalet fik da skaffet sand tilveie, som de strøede paa skinnegangene, og toget gled da frem; men medens det havde staaet stille, havde kaalorme i tusendvis krøbet op paa maskinen og paa alle vogne baade indvendig og udvendig.»

Med hensyn til sommerfugles træk har man mange efterretninger om store vandringer. Saaledes fortæller madame de Meuron Wolff om en umaadelig sværm, som passerede over Grandson i kantonen Vaud (Waadt) i Schweiz, idet de fløi klods ind til hinanden fra syd mod nord. Den række, de dannede, var fra 3—4 meter bred; de fløi lavt og i lige linje, og det tog 2 timer, før de havde passeret.

Professor Bonelli fortæller om et træk, aldeles ligt de foregaaende; ogsaa stedet var det samme, men forbiflyvningen varede længere, idet insekterne slog sig ned paa blomsterne om natten, og de fortsatte reisen om dagen.

Umaadelige sværme af dragonfluer har man til sine tider iagttaget. Det mest bemerkningsværdige af disse træk er det, som blev seet i mai maaned 1839 og som strakte sig over store dele af Europa. Insekterne fløi i en høide fra 30—50 meter og syntes at følge elvenes retning.

Vi ved, at mange fiske, saasom sild, torsk og laks, regelmæssig vandrer for at gyde sin rogn. Men der er ogsaa fiske, som foretager vandringer, uden at vistnok eglægningen er aarsagen. Saaledes lodsfisken *(naucrates ductor)*, der tilhører makrelfiskene. Denne fisk findes i Middelhavet og følger ofte haierne og lever af disses ekskrementer. Den sees ogsaa til sine tider ved Englands kyster.

Da jeg i sin tid var matros med et skib, som befandt sig paa reise fra Smyrna til en havn ved den engelske kanal, fik vi en morgen, da vi laa i vindstille i bugten ved Malaga, se en lodsfisk, som holdt sig rolig foran skibets stævn. Der var da ingen hai at se i nærheden. Da vi fik bris og stævnede ud strædet ved Gibraltar, holdt denne fisk sig i en bestemt afstand af omtrent 1 meter foran skibets stævn. Hvadenten skibet gjorde stor eller liden fart, det var det samme, den holdt ud i over otte dage. Hver morgen og hver aften og mange gange om

dagen var vi alle mand forud for at se paa fisken. Da vandet begyndte at faa et grønligt skjær ved opgangen til den engelske kanal, forsvandt den.

Det merkeligste træk blandt krybdyr er det, der finder sted hos skildpadder, som gjæster øen Ascension for at lægge sine eg. Hvorledes disse dyr kan finde en saa forholdsvis liden flek land midt i oceanet, er umuligt at sige. Professor Moseley [1] har i anledning af dette fænomen tilskrevet Romanes saaledes: «Intet menneske kunde finde hverken Tristan da Cunha eller Ascension uden instrumenter til bestemmelse af bredde og længde, og dette maa vel være særlig vanskeligt for dyr, hvis øine naar saa lidet op over vandfladen, og for hvem øerne altsaa kun er synbare indenfor en forholdsvis liden radius.» «Skibsførere», siger den samme, «har ofte vanskeligt for at finde Bermudas, og naar det har hændt, at de ikke har fundet den, har de sagt, at øerne er gaaede under.» Videre siger den samme: «Det er dog meget muligt, at skildpadderne ikke drager langt ud paa, men at de holder sig i nærheden af øerne.»

I forbindelse med Moseleys udtalelse skal jeg bemerke, at jeg selv flere gange har været med og fanget skildpadder vest for den spanske kyst, omtrent 30 sømile ud paa havet. Disse skildpadder reiser naturligvis ogsaa ind til land for at lægge sine eg.

Iblandt pattedyrene træffer vi mange arter, der «trækker», ligefra hvalerne til lemænene.

Men det er især blandt fuglene, at denne egenskab er fremherskende. Professor Newton siger i «Encyclopædia Britannica»: «Enhver fugl paa den nordlige halvkugle trækker i mere eller mindre grad indenfor det omraade, hvor den holder til. Dette leder os til den almindelige slutning, at træk istedenfor at være en undtagelse, saaledes som man før troede, i virkeligheden er meget almindelig.

Trækfugl er den fugl, der regelmæssigt til bestemt aarstid forlader sit hjem og vandrer mere eller mindre langt bort til et vinteropholdssted med mildere klima, men som til næste vaar vender hjm til ynglepladsen.

[1] En af de videnskabsmænd, som medfulgte korvetten «Challenger» paa dens reise rundt jorden.

Her er imidlertid ikke stedet til at omtale dette vidtløftige spørgsmaal om fuglenes træk i sin almindelighed. Jeg skal kun minde om det merkelige faktum, som vi alle kjender til, at svalen og ogsaa mange andre fugle aar efter aar finder vei til de samme steder efter at have reist hundreder af mile over land og sjø. Og allesammen har vi seet graagaasen trække nord- eller sydover; men hvorledes fuglen kan skjelne nord fra syd, det ved vi ikke. En ting er her merkelig, og det er, at denne evne hos trækfugle — og ogsaa hos andre dyr — kan slaa feil ɔ: det vil sige, de kan tage feil af kursen, med andre ord, denne evne kan «komme i uorden», ganske saaledes som hos mennesker. Dette ved vi deraf, at svaler og andre trækfugle enkeltvis ofte træffes af skibe ude paa havet. Disse fugle maa altsaa være komne ud af sin kurs. Man har ogsaa iagttaget, at lakseartede fiske, som ialmindelighed holder til i en elv, kan have forvildet sig til en anden, hvor de ellers ikke findes.

Jeg nævnte graagaasen. Under flugten formerer jo disse fugle linjer, der danner den bekjendte plog. At denne plogform skulde lette fuglene flugten i den forstand, at de derved skulde kunne komme lettere frem gjennem luften, er ikke rimeligt. Hr. Alexander Kielland har fremsat en anskuelse, som har meget for sig [1]. Han siger: «Dersom disse store tunge fugle skulde flyve ugevis i dag og nat, vilde forvirring være uundgaaelig. Hvert øieblik vilde de være iveien for hinanden med de tunge vingeslag; der vilde blive en saadan larm, at førerens stemme ikke var til at holde rede paa.» — Fuglene ser ikke bent frem i retning af sit neb, men til begge sider; derfor følger ikke den næste fugl lige bag den foregaaende, men paa siden, saaledes at den ret ud for sit høire eller venstre øie har føreren omtrent paa to vingeslags afstand. Det samme gjør ogsaa alle de andre. Saaledes fremkommer plogformen. Alle undtagen lodsen har sin formands hvide krop midt for sit ene øie, og mere behøver de ikke at bekymre sig om; de kan derfor lægge al sin kraft i det ensformige arbeide at bevæge vingerne, og ser de, at de har sin formand paa plads, saa ved de, at alt er iorden, som staar i forbindelse med toget, og med føreren i spidsen, som ved besked om veien.

Med hensyn til aarsagen til fuglenes træk, her menes da

[1] Mennesker og dyr. Kbhvn. 1891.

trækfuglenes, er der enighed om, at dette skyldes dels mangel paa næring for dem, dels vinterkulden. Bortreisen er dels en «næringsvandring», dels en «sikkerhedsvandring», og hjemreisen er en «ynglevandring» ɔ: fuglene reiser tilbage til de samme steder, hvor de selv er udklækkede, for der selv at hække.

Paa den nordlige halvkugle gaar trækket i det væsentlige mod syd, saaledes at de sibiriske trækfugle overvintrer for en del i Indien, de, der hører hjemme i det nordlige Amerika, i det sydlige af de Forenede stater, Vestindien og Mexiko, og de fra det nordlige Europa i den sydlige del af denne verdensdel og i Afrika.

Darwin har fremsat den theori med hensyn til trækinstinktets oprindelse, at de fugles forfædre, som trækker, aarligaars — igjennem lange tidsrum — har været drevne af kulde og sult til at drage sydover. «I tidens løb kunde der nu antages, at dette tvungne træk blev en instinktiv tilbøielighed, ligesom hos de tamme faar i Spanien [1]. Igjennem lange tidsrum kunde dalene undergaa geologiske omvæltninger og blive forandrede til havbugter og disse igjen til større og større arme af havet. Det kan dernæst tænkes, at fuglene, ved hjælp af den evne, ved hvilken mange dyr — og ogsaa vilde folk — er istand til at holde en bestemt kurs, sikkert kunde styre over havet, som nu dækkede det forsvundne land, over hvilket reisen før gik.»

Denne theori har faaet støtte af en anden, der uafhængig af den første er fremsat af Wallace [1].

«Lad os antage», siger denne, «at eglægning hos en hvilkensomhelst art af trækfugle kun paa en betryggende maade kan foregaa i en bestemt egn. Videre, at tilstrækkelig føde for en stor del af resten af aaret ikke findes paa det sted. Det vil deraf følge, at de fugle, som ikke forlader rugestedet i den rette aarstid, vil komme til at lide hunger og tilsidst dø. Dette vil ogsaa blive deres lod, som ikke forlader den egn, hvor de finder sin føde, i betimelig tid, thi de vil altsaa ikke komme til at lægge eg. Hvis vi nu antager, at disse to egne — i disse fugles forfædres tid — var forenede, men at de efterhaanden ved geologiske og klimatiske forandringer blev adskilte, saa kan vi forstaa, hvorledes dette delvise og begyndende træk vilde nedarves og

[1] Disse trækker fra Estremaduras høislette til Leons og omvendt.
[2] «Nature» 1874.

blive saa sikkert og vist, at det vilde blive til det, som vi vilde kalde et instinkt. Man vil siden sandsynligvis finde, at der i de forskjellige dele af verden eksisterer grader i trækket, fra en fuldstændig sammenhæng til en fuldkommen adskillelse mellem de to nævnte egne; og naar et tilstrækkeligt antal af fugle er undersøgt i denne henseende i alle dele af verden, vil vi maaske finde de manglende led mellem arter, som aldrig forlader en bestemt egn, i hvilken de ruger og lever hele aaret rundt, og de andre tilfælder, hvor de to egne er fuldstændig adskilte.»

Endskjønt disse theorier med hensyn til forudsætningen om geologiske omvæltninger og sænkning af landstrækninger mødes med hinanden, og tiltrods for, at de i dette punkt støttes af den — ligeledes af Darwin fremsatte — anskuelse, at der er en merkelig sammenhæng mellem det, at der paa de oceaniske øer, som man har grund til at antage, aldrig har været landfaste med kontinentet, og det, at der paa saadanne øer ikke findes trækfugle, — saa synes theorierne, hvad det nævnte punkt angaar, at være kunstige og tildels søgte. De har i denne henseende ikke lidet slegtskab med Darwins theori om dannelsen af koraløer, hvilken anskuelse, saa klar den end er, og endskjønt den i hovedsagen staar uomstødt, dog ikke er bleven antaget af flere geografer, som Rein, Semper og andre.

Hvad theorierne forresten angaar, fremsætter de to paastande: 1) at fuglene har en nøiagtig retningsfølelse i almindelighed, og 2) at kundskaben om den retning, som skal følges, er nedarvet.

Den første af disse to er kun en bekræftelse af det faktum, som vi ser for os, nemlig: at dyrene kan finde vei over ukjendte steder, men som vi fortiden ikke paa en tilfredsstillende maade kan forklare os. Denne retningsfølelse er sandsynligvis af samme art, som den tidligere omtalte evne til at finde vei, som mange husdyr er i besiddelse af, og som ogsaa er tilstede hos vilde folk.

Hvad den anden angaar, at denne kundskab er erhvervet ved arv, mener ogsaa Romanes, at det er lidet troligt, at landskabsscenerier hundreder af mile i udstrækning, for ikke at tale om hundreder af mile af oceanet, skulde kunne være gjenstand for en «hukommelses-arv».

Retningen af trækket nord—syd eller omvendt faar ofte en betydelig afvigelse til øst eller vest, fordi at fuglene støtter

sig til retningen af landenes kyster, til bjergkjeder, til de store elve og til øgrupper — naar større have skal passeres. Det er saaledes bekjendt, at mange trækfugle, som flyver ned over Rhônedalen, derfra sætter over til Korsika og videre til Sardinien og Afrika. Og med hensyn til den støtte, de har af elvene, fortæller hr. Lühr om brevduerne, «at disse paa strækningen Frankfurt am Main—Wien, en veilængde af omtrent 600 km., ledes af Main, St. Josefs kanal og Donau, der danner som en slagen landevei for dem.» Den samme forfatter siger, at tabene paa denne rute er saa at sige — ingen.

Dette at fuglene rimeligvis har støtte i elve, bjergkjeder o. s. v., forklarer dog imidlertid ingenlunde det merkelige faktum, at de holder den rette kurs; thi dels gaar jo slet ikke disse elve og bjerge, som nævnt, udelukkkende i nord—syd retning, dels flyver en mængde trækfugle i belgmørke nætter, og i disse kan neppe hverken elvenes eller bjergenes retning sees. Derfor er denne forklaring, at fuglene ledes ved elvenes retning, utilfredsstillende.

Et af de interessanteste steder, der passeres af fugle under høst- og vaartrækket, er øen Helgoland. Millioner af fugle gjør da et kort besøg paa denne plet jord, hvis størrelse kun er 55 hektar eller omtrent 0.6 km.^{2}. Fuglefangsten paa denne ø er derfor betydelig; det skal have hændt, at man der paa en nat har fanget 15 000 lærker.

«Naar tiden er kommen for fuglenes høst- og vaartræk, holder øens befolkning vagt[1]. Springer der op en sterkere bris, og der kommer nogle enkelte fugle om kvelden, saa er dette et forbud paa de ventede skarer.»

«De kommer som en aabenbarelse — ikke fra nogen bestemt kant», siger konservator Äuckens, «de dumper ligesom ret ned fra skyerne og kaster sig ned mod jorden, lokkede af fyrtaarnets vidtstraalende lys.»

«Man antager, at de iforveien har fløiet høit oppe i luften, fra hvis dybe mørke de kommer ned som pileskud.» Befolkningen sætter da ud net paa læsiden af opstillede risknipper og buske, der maa hentes andre steder fra; thi saadanne findes ikke paa øen. Saaledes fanges tusender.

[1] Sv. J. n. Tidsskr. (1890) efter det engelske sportsblad «The Field».

Den engelske fuglekjender Seebohm, som en høst besøgte Helgoland, skildrer natten i følgende ord: «Enkelte fugle havde vist sig, brisen tiltog i styrke, alt bebudede skarernes ankomst. Min ven Gätke havde bedet mig være færdig, og klokken halv et natten til den 12te oktober vækkedes jeg ved budskabet: Nu er de der! Hurtig kastede jeg paa mig klæderne og begav mig op til fyrtaarnet. Det var et i høieste grad interessant syn, som der viste sig for mine øine. Hele det rum, som oplystes af lanternen, var opfyldt af fugle, som kom fra mørke og forsvandt i mørke. I den begsorte nat saa man intet andet end lanternens lys og fuglene, som yrede omkring lig snefloker. I en uafbrudt strøm kom de østerfra — det var høsttrækkets tid; smaa flokke, blændede af lyset, kredsede usikre om, men fortsatte snart i vestlig retning og forsvandt i det ubekjendte hinsides. Jeg stod der et par timer og betragtede skuespillet; jeg vil ikke vove paa at fremsætte nogen gisning om antallet af de hundredetusender, som fløi forbi i denne tid. En og anden fugl flagrede mod fyrlygten, lig et møl, der kredser omkring en lampe, og forsøgte at sætte sig paa jerntraadnettet. Disse fangedes af fyrvogteren, og deres antal beløb sig til 300. Fugleflokkene saa ud som bisværme, de kredsede omkring taarnet i alle retninger, men tog tilsidst kursen ret mod vinden. Natten var belgmørk; den lille by nede paa øen saa man ikke, men paa de aabne pladse glimtede fangstmændenes lygter overalt.»

Af denne beretning ser vi blandt andet, — som tidligere antydet — at fuglene finder vei i mørke nætter.

Der er forfattere, som har antaget, at de under trækket med hensyn til retningen kunde støttes af solens stilling — af det gjenskin, som solopgang eller nedgang efterlader paa himmelen, eller ogsaa af maanen. Denne antagelse har ikke liden sandsynlighed for sig; men her i dette tilfælde var det neppe tale om saadan veiledning; ialfald er ikke denne omstændighed antydet. Men derimod er her en anden omstændighed omtalt, og det er, at fuglene fløi imod vinden, og da de trak i sydvestlig retning, maa brisen have været sydlig. Der er ogsaa tidligere en engelskmand, mr. William Black, som har fremsat denne antagelse, idet han for Romanes har udtalt som sin formening, at svaler altid «starter» mod sydlig vind. Denne vinds «varme pust» kunde jo tænkes at øve en særlig indvirkning paa

fuglene, og især da paa de ældre — som uden tvil er de, der leder toget — saaledes at de bibringes et instinktivt ønske om at flyve imod den.[1] Dette ønske vilde da være sterkest, naar forskjellige ydre omstændigheder tilsiger dem, at tiden er inde for træk, saaledes indtrædende klimatiske forandringer, som synkende temperatur i vandet og paa markerne, forandring af farven paa trærnes løv, eller det at løvet falder, insektforvandlinger fra larve til pupe o. s. v. Men end ikke dette kan forklare os, hvorledes de holder en bestemt kurs, naar de drager sydover, og kanske endda mindre ved trækket nordover.

Imidlertid maa vi her erindre vanens og opdragelsens magt, samt at det er de ældre fugle, som har kommandoen over toget. Fuglenes erfaring spiller derfor en vigtig rolle.

Af den citerede skildring fra Helgoland fremgaar ogsaa — hvilket er almindelig bekjendt — at fuglene under flugten om natten tiltrækkes af fyrtaarne og andre sterkt lysende gjenstande. Saaledes siger professor Newton i «Nature»: «Min opmerksomhed — og ogsaa andres — er ofte bleven henledet paa skrig af store skarer af fugle, som har holdt sig svævende over denne (Cambridge) og andre byer, og som tilsyneladende har været i vildrede om, i hvilken retning de skulde fortsætte, idet de sandsynligvis har været tiltrukne af gadernes gaslygter.»

Taage udøver ogsaa paa fugle som andre dyr — og mennesker med — en forvildende indflydelse. Hr. F. Heyerdahl fortæller i «Meddelelser fra Norsk Jæger- og Fiskerforening» (1880), at en finnefamilie i aaret 1815 eller 16 under overgangen over grænsefjeldene i det trondhjemske en aften i sterk taage traf paa en stor flok graagjæs, som havde leiret sig der, og som øiensylig «i taagen og det begyndende tusmørke ikke vovede at flyve op.» Finnerne gik løs paa gjæssene, der «labbede og flaksede», men ikke fløi. Man erindre, hvor sky saadanne fugle ellers er. Kun et par blev i mørket ihjelslaaede. Finnen, som fortalte dette til hr. H.'s onkel, som dengang var prest, sagde, at lignende havde hændt ham før.

Forresten ved vi lidet om dyrenes veifinden i det hele taget, og det maa medgives, at denne drøftelse er meget util-

[1] Brødrene Müller opstillede i sin tid den ligeledes paa iagttagelser støttede paastand, at enhver kun ikke altfor heftig eller orkanagtig medvind er til hjælp for fuglen.

fredsstillende. Hvis vi imidlertid kunde forvisse os om, paa hvilken omstændighed dyrenes føromtalte evne til at finde vei beror, vilde dette ogsaa være en nøgle til kundskaben om fuglenes og dyrenes trækinstinkt. Det er rimeligt, at dette og den før omtalte veifinden er en og samme egenskab: under forskjellige former, eller paa forskjelligt udviklingsstadium.

II. Forstillelsesevne.

Det er en almindelig bekjendt foreteelse, at forskjellige arter af dyr, naar de er i fare, forstiller sig og ligger aldeles urørlige, som om de skulde være døde. At dyrene med hensyn til dette instinkt forbinder nogen idé om døden, saaledes at det skulde være en bevidst efterligning af denne, er neppe rimeligt.

Før vi imidlertid gaar over til at udvikle dette nærmere, skal her omtales de arter, hos hvem man har iagttaget denne foreteelse.

Vi ved alle, at naar vi berører et tusendben, ruller det sig sammen og ligger urørligt, og mange arter af insekter og edderkoppe viser ikke den mindste bevægelse, om man river dem ifra hinanden eller steger dem tildøde.

«Iblandt fiske forholder den fangede stør sig aldeles rolig i nettet, og abboren spiller den døde og flyder paa ryggen.» (Couch).

Wrangel fortæller, at den sibiriske vilde gaas, naar den i mytetiden bliver efterstræbt og saaledes ikke er istand til at flygte, strækker sig ud i sin fulde længde paa jorden, skjuler hovedet og saaledes forstiller sig som død for at skuffe jægeren.

Den samme forfatter siger om den nordamerikanske opossum, at dens «spillen død» er saa almindelig bekjendt, at dens navn er bleven til en talemaade i denne henseende. Han fortæller ogsaa eksempler paa dette hos ekorn, væsel og mus. Om ræven har man talrige historier, der viser dens forstillelseskunst, og ulven viser ogsaa en saadan egenskab.

Kaptein Lyon fortæller i sin beretning om sin polarekspedition, at en ulv, som var bleven fangen i en saks, opstillet af mr. Griffihts, blev — som de troede — dræbt og derpaa bragt ombord. Man iagttog imidlertid, at den blinkede med øinene, naar en eller anden gjenstand kom i dens nærhed; dens fødder

blev derfor bundne sammen og dyret heiset op med hovedet vendt nedad. Til alle omkringstaaendes forskrækkelse gjorde den da en kraftig bevægelse henimod en af dem. Efterpaa forsøgte den gjentagne gange med hovedet at naa touget for at bide det istykker.

Med hensyn til ræve er beretningerne som sagt talrige. Forfatteren Couch[1] har fortalt en mængde eksempler paa dette. «Man har seet», siger han, at naar ræve er blevne overraskede af mennesker paa steder, hvor de ikke har let for at undkomme, at de da har paataget sig udseende af at være døde, at de har taalt forskjellig slags behandling uden at vise det mindste tegn paa følelse. Denne forstillelse har været antaget som bevis paa stor kløgt, idet ræven — som man har troet — naar den ikke saa nogen anledning til at slippe bort, greb til det middel at anstille sig udygtig til forsvar eller flugt, hvorpaa den, naar den havde afvæbnet al mistanke, flygtede ved første leilighed.»

Forfatteren Jesse siger, at slanger ogsaa vil spille døde og ligge aldeles urørlige, saalænge de antager, at de iagttages, og naar de ellers er i fare; men naar de tror, at fienden er borte og de selv udenfor al fare, glider de afsted hurtigst muligt til det nærmeste hul eller skjulested.

Iblandt fugle har man specielt iagttaget denne foreteelse hos agerriksen. En forfatter fortæller om en saadan fugl, der blev bragt hen til en jæger af dennes hund, og at den da saa ud som død. Jægeren vendte den om med sin fod, idet den laa paa jorden, og han følte sig overbevist om, at det ikke var liv i den. Men efter et lidet øiebliks forløb saa han den aabne sit ene øie. Han tog den op; men dens hoved faldt ned, og dens fødder hang ganske slappe; den syntes for anden gang fuldstændig død. Han puttede den da ned i sin jagttaske, og om en stund forsøgte den ogsaa her at røre paa sig. Atter tog han den ud, og den syntes livløs som før. Han lagde den da paa jorden og trak sig tilbage et lidet stykke for at passe paa den. Efter 5 minuters forløb hævede den ganske varsomt sit hoved, saa sig omkring, og satte afsted «for fuld damp».

Bingley siger, at denne krigslist praktiseres af krabber, idet de ligger som døde, naar de merker nogen fare; derpaa

[1] Couch; Illustrations of instinct.

passer de den første leilighed til at komme ned i sandet, idet de kun holder sine øine ovenfor.

Efter dette skulde man have grund til at tro, at dette forstillelsesinstinkt er at finde i de fleste om ikke i alle klasser af dyreriget. Denne foreteelse er skikket til at paakalde vor opmerksomhed, især da paa den ene side — som tidligere bemerket — en forestilling om døden og en bevidst efterligning af denne maa indebære i sig en abstraktionsevne af en høiere art, end vi med rimelighed kan tilskrive et dyr, men paa den anden side er det heller ikke let at forklare sagen paa en anden maade.

Af forskjellige forfattere er der fremsat hypotheser over dette fænomen, saaledes af Couch, der siger, at en sandsynlig forklaring er det, at et pludseligt sammentræf paa en tid, da dyret ikke har nogen tanke paa et saadant, muligens har den virkning, at dets sanser bliver lamslaaede, saa det er ude af stand til at gjøre nogen anstrengelse for at flygte. Denne tilsyneladende død altsaa er ikke et virkeligt krigspuds, men en følge af skræk. At denne forklaring er rimelig, fremgaar blandt andet ogsaa af den opførsel, som et saapas modigt dyr, som en ulv viser. Det fortælles nemlig om ulve, der fanges i faldgruber, at de under saadanne omstændigheder bliver saa overraskede, at et menneske trygt kan gaa ned og binde dem eller slaa dem ihjel. Det fortælles ogsaa, at ulve, der vandrer fra et land til et andet, hvor de er ukjendte, ikke skal være farlige at angribe. Den samme forfatter siger videre, at en lignende opførsel, som man har iagttaget hos ræv, ogsaa er bleven seet hos et lidet dyr, hvem man ikke pleier at tilskrive saa svært megen list eller forstillelseskunst. «Ved en leilighed», siger han, «da et gammelt utillaaset bogskab blev aabnet, faldt lyset fra en lampe paa en af bogskabets hylder, hvor en mus opholdt sig. Dyret var ligesom fjetret til stedet og syntes fuldstændig død. Det bevægede end ikke et lem, da man tog det i haanden.»

Denne ovennævnte hypothese er dog neppe endda bekræftet ved eksperimenter. Saadanne eksperimenter maatte bestaa deri, at — naar man kom over et dyr, der forestillede død — man da maatte trække sig tilbage for at lade det faa sin frihed igjen, dog saaledes, at man iagttog det paa en saadan maade, at dyret ikke kunde faa nogen forestilling

om, at det blev iagttaget. Hvis det da f. eks. laa urørlig i længere tid, vilde dette faktum tjene til at bekræfte nævnte hypothese, hvorimod — hvis det efter et øiebliks forløb «kom sig igjen» — man da kunde have grund til at slutte, at en saadan passivitet i tilfælde af fare kunde skyldes virkelig et bevidst formaal hos dyret.

Man har forresten ogsaa eksempler paa, at en pludselig tilfangetagelse af et dyr er tilstrækkelig til at foraarsage døden. (dette har man iagttaget hos ekorn), og ved undersøgelser af den berømte psykolog, professor Preyer over hypnotisme hos dyr er det konstateret, at frygt er en meget fremherskende aarsag til det, man hos dyr har kaldt «katapleksi» eller mesmeristisk søvn (en hypnotisk tilstand af længere varighed). Preyer antager, at insekternes forestillen død udelukkende er at tilskrive en saadan «kataplektisk» tilstand, idet han har iagttaget, at denne aarsag kan frembringe analoge tilstande i nerve- og muskelsystem hos andre dyr, f. eks. hos krebs. Det turde derfor ikke være urimeligt at antage, at de hypnotiske principer ialfald til en vis grad gjør sig gjældende ved insekternes forestillen død.

Det er ogsaa et merkeligt faktum, at hos insekter og andre dyr med udviklet beskyttelseslighed er dette instinkt med hensyn til det at ligge urørlig under visse omstændigheder meget udviklet.

Hvad nu end aarsagen til denne urørlighed hos insekter maatte være, kan en forestillen død hos et saa intelligent dyr som en ræv neppe være af samme slags — psykologisk seet — som hos et insekt. En ræv vil ikke have saa god anledning til at undslippe en fiende ved at forholde sig urørlig som ved at bruge sine ben. Denne forestillen død er heller ikke hos ræven konstant, som hos en mængde insekter, og kan derfor ikke siges at være et instinkt. Desuden maa den hos et saadant dyr blive mere til skade end til gavn, idet dyrets hele bygning er beregnet paa hurtig bevægelse.

Man har eksempler paa, at andre dyr, f. eks. aber, forestiller sig døde i en bestemt hensigt: den nemlig, at narre mindre dyr, som de vil have fat i — altsaa ikke for at undgaa en fiende. Saaledes fortæller Thompson i sin «Passions of Animals» om en fanget abe, som var bundet til en bambusstang. Touget var fæstet til en ring, der kunde glide op og

ned paa stangen, saaledes at aben kunde klatre op og ned som den vilde. Den pleiede som oftest at sidde oppe paa enden af stangen, og naar den indtog denne stilling, kom der ofte endel kraaker, som forsynte sig af dens madkop, der blev sat nede ved stangens fod hver morgen og aften. Ligeoverfor dette tyveri havde aben ofte udtalt sin misbilligelse ved at udstøde forskjellige lyd, men kraakerne vedblev. Da nu aben saa, at der ikke blev agtet paa advarsler, iverksatte den en plan, som var ligesaa virkningsfuld, som den var kløgtig. En morgen, da dens plageaander havde været særlig besværlige, lod den, som den var rigtig utilpas. Den lukkede sine øine, sænkede sit hoved og viste forskjellige andre tegn paa alvorlig sygdom. Ikke før var den almindelige ration føde sat hen ved foden af bambusstangen, før kraakerne indfandt sig og begyndte at forsyne sig. Aben begyndte nu ganske sagte at stige ned af stangen, ganske som om denne anstrengelse var særlig smertefuld for den, og da den naaede jorden lod den sig falde overende nærved madkoppen, som kraakerne næsten havde tømt. Der var dog en god bid igjen endda, og en af fuglene nærmede sig for at tage denne, idet den syntes gjort dristig ved abens tilsyneladende upasselighed. I det øieblik fuglen strakte sit hoved frem — og før den kunde faa fat i noget af maden — greb aben den med tankens hurtighed. Den begyndte efter dette at grine og støie for at udtrykke sin triumf, medens kraakerne fløi rundt omkring den, ligesom de vilde bede om formildelse i den straf, som ventede deres fangede kamerat. Aben fortsatte en stund sine triumfskrig; derpaa satte den meget bestemt kraaken mellem sine knæ og begyndte at plukke den med det mest komiske alvor. Da den havde plukket af den alle fjærene saa nær som paa vingerne og halen, kastede den kraaken af al kraft op i luften; efter nogle slag med vingerne faldt fuglen ned paa jorden igjen, hvorpaa dens kamerater omringede den og dræbte den. Aben steg derpaa opad stangen, og næste gang den fik mad, var ikke en eneste kraake at se.

Denne hændelse synes utrolig, men den er dog fuldstændig bekræftet ved en iagttagelse af afdøde dr. W. Bryden. Denne herre, der ikke kjendte ovennævnte beretning af Thompson — har fortalt Romanes, at han i Indien gjentagne gange havde iagttaget en abe, som lagde sig paa ryggen aldeles ubevægelig

for at lokke kraaker hen til sig; naar disse nærmede sig indenfor rækkevidde, idet de antog aben for død, gjorde den et hurtigt spring, greb en af dem og begyndte ganske rolig at plukke den levende — tilsyneladende af grusomhed, endskjønt den vistnok ogsaa sugede paa de saftige ender af de større fjær.

Man skulde efter dette have grund til at tro, at aber, som har seet kraaker nærme sig ubevægelige gjenstande, skulde kunne slutte, at de ved at forholde sig ubevægelige kunde lokke disse dyr hen til sig indenfor rækkevidde.

Uden tvil viser dette en forbausende slutningsevne; men det maa bemerkes, at dette faktum — hvis det er et faktum — ikke indebærer i sig nogen abstrakt forestilling om døden. Det er kun en efterligning af en forud iagttaget tilstand, en efterligning i den hensigt at frembringe samme resultat — her altsaa at faa fugle til at nærme sig — som de tidligere har seet, at denne rolighedstilstand har kunnet frembringe. Idet vi erindrer, at aber er særdeles flinke til at efterligne, er denne forklaring ikke saa utrolig, som den ved første øiekast kunde synes at være.

Dersom nu aber er istand til — bevidst og med overlæg — at forholde sig ubevægelige for at opnaa en vis bestemt hensigt, er det neppe noget iveien for, at andre næsten ligesaa kløgtige dyr maa kunne gjøre det samme. Saaledes viser der sig her en mulighed for, at denne forestillen død — endskjønt den, som tidligere bemerket, maaske kan skyldes skræk — kan være at henføre til intelligens.

Den engelske brigadelæge Bidie har i «Nature» berettet følgende: For en del aar siden, da jeg boede i det vestlige Mysore, boede jeg i et hus, som laa midt i en større, vakkert dyrket eng. Det fede græs her var en stor fristelse for landsbyens kvæg, og naar grinderne stod oppe, trængte de ialmindelighed ind. «Mine tjenere», siger Bidie, «gjorde sit bedste for at drive kvæget ud igjen; men en dag kom de ind og fortalte ganske forskrækkede, at en brahmin-okse, som de havde slaaet, var falden død om. Det bemerkes, at alle saadanne dyr i Indien er hellige, idet det tillades dem at spise og tage, hvad de finder for godt. Da jeg hørte, at oksen var død, gik jeg ud for at tage den i øiesyn, og saa da, at den laa der ganske, som om alt liv skulde være udslukket. Da jeg var bange for

at komme i konflikt med de indfødte, stansede jeg ikke længe, men gik tilbage for at berette det passerede til authoriteterne. Jeg havde ikke naaet langt bort, før en af mændene glædestraalende kom raabende efter mig, at oksen igjen var paa benene, og at den gik rolig og græssede.

Oksen blev da jaget ud, men samme historie gjentog sig flere gange siden, og da mr. Bidie blev kjed af dette, besluttede han at faa ende paa sagen saa snart som muligt. En dag, da den havde ladet sig falde, blev der hentet hid aske fra kjøkkenet, og denne blev placeret paa dens bagdel. I begyndelsen brød den sig ikke om dette, men da det tilsidst blev temmelig varmt for den, hævede den hovedet, saa meget betydningsfuld paa asken, reiste sig derpaa op og gik hen til gjærdet, som den klarede med et raskt hop. Dette var og blev sidste gang, oksen beærede engen med sin nærværelse.»

Her har vi et tilfælde, der tydelig viser en spillen død, og det et, som blev hyppig gjentaget. Hvilken idé end dyret har forbundet med denne tilstand, sikkert er det, at tilfældet er merkeligt.

At sige forresten noget bestemt om denne forestillen død er umuligt, thi dertil har man for faa iagttagelser. I disse tilfælder med de høiere dyr taler dog sandsynligheden for, at forstillelsen skyldes intelligens; men vi kan dog ikke antage, at der da har været nogen idé om døden hos dyret eller en bevidst efterligning af denne. Med hensyn til det faktum, at specielt ræve under visse omstændigheder kan anstille sig døde: det vil sige holde sig aldeles urørlige for enten siden at flygte eller bemægtige sig et bytte, er der ogsaa her for faa sikre iagttagelser. Hvad insekter angaar, foretog i sin tid Darwin undersøgelser, der utvilsomt godtgjorde, at deres opførsel i denne henseende ikke kunde skyldes et bevidst formaal. Sikkert er det, at dette fænomen gjennemgaaende er tilstede hos insekterne, om end i forskjellig grad, idet man har fundet, at hos enkelte arter forekommer en saadan forstillelse kun en eneste gang (i forløbet af et vist tidsrum), selv om man irriterer dem nok saa meget, andre bevæger sine følehorn, selv om de ellers forholder sig rolige, medens atter andre lader sig stege ved en sagte ild, uden at vise den mindste bevægelse. Merkelig nok har man ogsaa iagttaget, at hos insekter denne tilsyneladende

død dog i de sjeldneste tilfælder har nogen lighed med virkelig død.

Som tidligere antydet tør det være, at en vis lammelse af nervesystemet eller en indtræden af en hypnotisk tilstand gjør sig gjældende ved de lavere dyrs «spillen død», medens ialfald i mange tilfælder hos de høiere dyr denne foreteelse virkelig har med bevidstheden at gjøre, at den altsaa er at tilskrive intelligens. Hos de første maa denne foreteelse ɔ: at forholde sig urørlige i fienders nærvær, karakteriseres udelukkende som instinktiv, medens den hos pattedyr og fugle mere er en undtagelse end regel.

III. Dyrenes evne til at helbrede sig.

Hvorvidt dyrenes evne til at helbrede sig er gjennemgaaende i alle klasser, og hvorvidt denne evne derfor maa karakteriseres som udelukkende instinktiv, er ikke godt at sige, da de iagttagelser, man har i denne henseende — saavidt jeg har kunnet se — er yderst faa.

Bortseet fra, at enkelte dyr, f. eks. øgler, besidder evne til at erstatte tabte legemsdele — hos de nævnte dyr halen — en evne, der ialfald for en del afhænger af livsfunktionernes mindre skarpt udprægede centralisation end hos de høiere dyr — er vistnok ialfald pattedyr og fugle underkastede de samme love for virkningen af sygdomme og beskadigelser som mennesket. Det er dog den forskjel, at dyrene ialmindelighed ikke kan sende bud efter læge, naar de bliver syge. Men endskjønt den kurmethode, som under forskjellige omstændigheder iverksættes, vistnok betinges af instinktet, og helbredelsen i de fleste tilfælder kraftigen understøttes af den alle høiere organiserede skabninger iboende vitale kraft, kan det dog neppe være tvil om, at ogsaa intelligensen i mange tilfælder spiller en betydelig rolle,

Som eksempel paa kurmethoder, der maaske er udelukkende instinktive, kan nævnes, at enkelte dyr — naar de har feber — faster, «opsøger kjølige steder, hvor de kan finde ro og mørke, drikker vand og kaster sig af og til i vandet.» Man har iagttaget, at hunde, som har faaet sine øine beskadigede, har søgt mørke, kjølige steder, hvor hverken lys eller varme

har trængt ind. Ligeledes at hunde og katte under visse omstændigheder spiser græs, rimeligvis for at afhjælpe uordener i fordøielsen.

Amputationer har man ogsaa iagttaget hos enkelte dyr. Det har saaledes hændt, at ræve har afgnavet det ben, med hvilket de har siddet fast i saksen, og hummeren river af sin klo, naar den under skalskiftningen ikke kan faa sin fod udigjennem skallens indsnevring. «Myrer forbinder tilskadekomne kameraters saar med en gjennemsigtig vædske, som de har i munden.» Naar fuglene spjelker afbrukne ben, er en saadan «lægebehandling» vistnok for en del betinget af deres intelligens.

Signaturen «ie» fortæller i «Ill. Tid. f. Børn» (1888) under overskrift «Fra et dueslag i Oslo» følgende om en due, som havde unger. «— — — En morgen laa en af ungerne saa underlig stille, med en stor pinde stikkende op ved siden. Vi troede, den havde indfiltret sig i noget; men vi blev rigtig underlig tilmode, da vi saa, at den stakkars ungen havde brukket benet, og at den alt var forbunden. Pinden var lagt fast til benet og surret med bast, som duerne maatte have fundet i haven. Der var surret mange gange rundt benet og pinden, og saa gik der lange fine bastetraade fra det brukkede ben hen til det friske, formodentlig for at gjøre det umuligt for ungen at bevæge sig. Basttrevlerne var limede sammen med kvae fra et kirsebærtræ, og det hele var saa nydelig og forstandigt gjort, at vi blev rent rørte. Vi fortalte vor huslæge om den lille duedoktor, og han sagde, at sligt hændte ikke saa sjelden; dyrene kunde være saa flinke og snarraadige, at de gjorde skam paa menneskene.»

Et andet eksempel paa en merkelig kur hos fugle er mig meddelt af hr. Simonnæs.

Han siger: «Paa en reise over fjeldet fra Bandakslid til Fyrisdal (Telemarken) satte jeg mig til hvile i skyggen af nogle trær. Pludselig hørte jeg et skrig og opdagede paa et tjern i min umiddelbare nærhed en andrik, som svømmede uroligt omkring. Straks efter kom en and ud fra en kratbevokset holme; den kom imidlertid ikke langt, men gav sig til at svømme i en cirkel og kom forresten ikke af flekken. Det var let at se, at dens høire fod af en eller anden aarsag ikke vilde

gjøre tjeneste. Enten maa en fisk have bidt den, eller ogsaa var den bleven klemt imellem en eller anden i vandet liggende træstub. Da hannen saa sin mage i denne stilling, svømmede den hurtig hen til den, og efter en kort raadslagning bed anden resolut i hannens halefjær, hvorefter fatter satte kursen mod den nærliggende strandbred. Her hjalp den omhyggelig mutter paa det tørre. For bedre at kunne se, hvad egteparret her vilde foretage sig, tog jeg min kikkert frem og saa da, at fuglen var blodig, hvilket bestyrkede min formodning om, at dens fod maatte være beskadiget. Derefter gik hannen med stolte skridt hen til et i nærheden staaende grantræ og begyndte der at hakke løs kvae. Da den vel syntes, den havde et passende kvantum, tog den beholdningen i nebbet og gik tilbage til sin patient, hvor den med vingefjærene tørrede blodet af den syges saar og derefter med nebbet paaklistrede harpiks. Da dette var gjort, gravede den en fordyhning i det varme sand, og saavel doktor som patient lagde sig rolig ned for at afvente kurens virkning »

«Da jeg ikke vilde vække forstyrrelse i sygestuen», siger hr Simonnæs, «fjernede jeg mig ad en omvei.»

Hr. Simonnæs har siden spurgt en læge om harpiksens medicinske egenskaber, og denne har udtalt, at dette stof, enten i blød tilstand eller blandet med talg, i lange tider har været og fremdeles er et særlig blandt landbefolkningen kjendt lægemiddel, anvendt paa saar og lignende.

En vildthandler har ogsaa fortalt ham, at det hændte ikke saa sjelden, især i legetiden, at han kjøbte fugle, der havde en eller anden molest, der var besmurt med kvae, uden at han havde noget begreb om, hvorfor den netop kunde være kommen paa de syge steder.

Et tilfælde, meddelt af en indsender i «Aftenposten» (1892), røber betydeligt overlæg og en udholdenhed i behandlingen, som er ligefrem forbausende.

«En familie her i byen (Kristiania) har en hund og en kat, som nærer et forunderligt venskab for hinanden. En dag, da katten spiste sin mad, slugte den en naal og traad, som var kommet i maden og nu satte sig fast i dens hals. Hunden, som forstod, at noget galt var paafærde, skyndte sig bort til den og syntes at faa et slags meddelelse af katten, om hvad

der var skeet. Hunden og katten blev læge og patient. Den første begyndte operationen med at slikke kattens hals, medens katten holdt sit hoved lidt paa skakke, for at hunden skulde komme godt til. Denne slikkeoperation vedvarede med korte hvilestunder i næsten 24 timer. Af og til stansede hunden og trykkede tungen haardt mod sin vens hals, som om den søgte efter et eller andet skarpt instrument, som indvendig fra kunde stikke ud. Tilsidst forsøgte den at gribe noget med sine tænder. Dette lykkedes. Idet den gjorde et pludseligt ryk, rev den naalen igjennem kattens skind, hvor den blev hængende i traaden, som fremdeles holdt den fast indvendig fra. En tilskuer sluttede derpaa operationen ved at rykke traaden ud, og hunden saa ud, som om den vilde sige: Se, hvad jeg har gjort!»

KAPITEL XIV.

Fugle.

Skulde man fuldt ud behandle fuglenes intelligens, vilde hertil udfordres et helt bind. Da det imidlertid heller ikke kan blive tale om at tage for sig enkelte arter blandt den mangfoldighed, som fugleverdenen frembyder, skal her kun de mere fremtrædende træk i fuglenes psykologi skisseres.

Hukommelse.

Endskjønt man endnu ved saa lidet om fuglenes træk ɔ: om den maade, hvorpaa de vaar og høst finder tilbage til de samme steder, kan det dog ikke være tvil om, at erindringen om fødestedet og om de til dette knyttede lokaliteter spiller en stor rolle, naar f. eks. svalen aar efter aar vender tilbage til det samme rede.

Hos brevduen, der ligesom trækfuglene udmerker sig ved «veifinden», maa ogsaa hukommelsen være vel udviklet. «Direktør for det militære brevduevæsen i Cøln, Lenzen, fortæller saaledes om en brevdue, som han fik tillaans af en fjerntboende ven for at bruge den til parring med en af sine egne. Ved et tilfælde blev den sluppen i hans værelse, og da vinduet stod aabent, var den straks i fri luft og forsvandt for hans øine. Han troede naturligvis, at den havde fundet frem til sit hjem, men efter nogle dage blev han meget forundret ved at finde duen i det selvsamme værelse, siddende paa en stolryg. Duen har altsaa, i samme øieblik den fløi ud af vinduet, merket sig alle omgivelser, og da den ikke fandt frem, er den vendt tilbage til udgangsstedet.» [1]

[1] Lühr, Milit. Tidsskrift 1890.

Hr. skolebestyrer J. Aars har tilstillet mig et aftryk af en spurvs historie, skreven af hans søn, og som delvis har været meddelt i «Ill. Tid. for Børn». Da det vilde blive for vidtløftigt at referere det hele, skal jeg her kun anføre et mindre afsnit, som viser denne fugls — «Petit» var dens navn — gode hukommelse.

«Den var 4 somre gammel, da den sidste store begivenhed indtraf. Under indflytningen fra øen (Sjursøen) blev den skræmt, og det kostede stort besvær, at faa den lykkeligt i bur. Da dette var skeet, var Petit ræd. Atter skulde det hænde min søster, at hun et øieblik ikke tog vare paa buret, som stod løst paa en løs bund. Ved universitetet var fuglen ude. Det var et alvorligt øieblik. Længe, meget længe kaldte hun paa den. Men den forskræmte lille fløi. Hun maatte gaa hjem — uden spurv. Denne gang saa det haabløst ud. Thi fra universitetet og hjem var det endda længere end fra egetræet i parken[1], og fuglen havde fløiet østover istedetfor vestover. Ikke destomindre haabede vi paa vor lille. Vi haabede i 2 dage, 3 dage, 4 dage; men den kom ikke. Da dagene gik, steg ængstelsen til vished. Alle gamle venner af vor spurv spurgte efter den; vi talte sammen om, hvor længe vi havde havt den, hvad det var for et eventyrligt spurveliv, som nu var slut. Tungest var tabet naturligvis for hende, som havde fundet den, eiet, sluppet den.

15 dage efter tabet gjorde en vedholdende, kjendt kvidren hende opmerksom. Hun aabnede verandadøren, og ind fløi den trofaste spurv og gjennemsøgte sine blomsterpotter, sine gamle fodrepladse, og sad paa haanden, mere forslugen og mere fortrolig end nogensinde.»

Hr. Aars har selv suppleret sin søns beretning med følgende: «De foregaaende somre havde vi, naar vi flyttede paa landet (paa Sjursøen), ladet fuglen blive igjen i byen og skjøtte sig selv, saalænge den havde rede og unger at passe, og først bragt den herud paa eftersommeren. Men ifjor vaar kom den saa stadig ind og holdt sig saa meget inde i værelserne, at vi troede at være sikre paa, at den ikke havde bygget rede, og derfor tog vi den med ud med det samme vi selv flyttede (i mai). Herude blev den da, som sedvanligt, straks sluppet fri

[1] hvorhen den engang tidligere havde taget en udflugt.

og tilbragte nogle dage som før, idet den hver morgen og flere gange om dagen kom ind og fik mad. Men saa blev den borte. I flere dage søgte og raabte mine børn efter den omkring paa øen, men forgjæves. Saa var vi sikre paa, at en høg eller kraake eller lignende havde taget den. Men en 14 dages tid senere faar min datter underretning om, at der hos en af vore naboer i byen var kommen en spurv ind af vinduet, at den viste sig saa merkværdig tam og kom igjen hver dag. Vort hus var nemlig lukket. Saa havde den altsaa fundet den lange vei fra Sjursøen til øverst i Homansby og tyet til naboen, da dens egentlige hjem var stængt. Min datter reiste til byen og forvissede sig om, at det var den rette Petit, og aftalte med naboens familie, at de skulde sørge for den der, indtil vi kom il byen igjen slutningen af september. Samme dag, vi flyttede ind, blev den søgt og fundet i naboens kjøkken og straks bragt ind til os, hvor den øiensynlig kjendte sig igjen og gjorde sig det hjemligt som før. Mod aften blev den sluppen ud, og da jeg næste morgen klokken 7 kom ind i spisestuen, sad den paa sin vante plads paa verandaen udenfor og ventede paa at blive lukket ind. Siden har den ikke været hos naboen, men hver dag hos os. I vintertiden kommer den ind hver morgen, saasnart det bliver lyst, og reiser sin vei igjen, naar det begynder at mørkne; om sommeren kommer den flere gange om dagen paa kortere besøg. Iaar har vi ikke taget den med paa landet, men sørger for, at et vindu i huset bestandig staar aabent, og at der altid er mad og vand at finde for den indenfor. Og den kommer fremdeles stadig. Nu har den levet paa denne maade i snart 5½ aar. Hvor gammel en spurv kan blive, ved jeg ikke; men vi haaber at skulle have fornøielse af dens besøg endnu i lang tid.»

Hvad angaar hukommelse forresten i dyreriget, saa er fugle og pattedyr de eneste dyreklasser, hos hvilke der er anledning til mere detailleret at studere denne sjælelige evne. Vistnok kan vi hos fiske og hos leddyr (myrer og bier) se, at disse dyr ogsaa er i besiddelse af evner i denne retning; saaledes har jeg tidligere anført eksempler paa hukommelse hos torsk og laks, og at myrernes og biernes «veifinden» maa være afhængig af en vis hukommelsesakt er utvilsomt; men — naar vi undtager pattedyrene — er fuglene den eneste dyreklasse,

hvor der i nogen fremtrædende grad kan være tale om individuelt erhvervet hukommelse i modsætning til arvet hukommelse eller instinkt. Paa den første af disse beror nemlig den forholdsvis store lethed, hvormed sangfugle og enkelte talende fugle kan lære at efterabe visse lyd. Dette er jo især tilfældet med trostene og bastardnattergalen. Men ogsaa andre smaafugle opfatter paa samme vis letteligen toner. Saaledes fortæller C. A. Hollgren i sin bog «Foglarnes språk», følgende: «Jeg opholdt mig forleden sommer i Södermannlands skjærgaard. Straks i nærheden af min bolig opholdt der sig daglig en strandpiper *(Charadrius minor)*, som tidt og ofte lod høre sin let gjenkjendelige lokketone tyi. Ved denne sandstrand, hvor strandpiperen holdt til, havde en sanger *(Sylvia cinerea)* slaaet sig ned og bygget sit bo i en hagtornsbusk, og hannens sang hørtes fra toppen af en større gran, som stod der i nærheden. I begyndelsen af sommeren havde sangen sin vanlige melodi med de velkjendte toner, men lidt efter lidt kunde vi gjenkjende strandpiperens tyi i den. Da vi efter nogen tids forløb hørte sangeren slaa sin første trille, var denne saa forbausende lig strandpiperens lyd, at vi i begyndelsen ikke kunde afgjøre, om det var denne eller sangeren, som vi hørte.»

Et andet tilfælde meddeler signaturen A. v. P. i «Sv. J. n. Tidsskr.» (1890): «Da jeg en dag i mai dette aar passerede gjennem en af gaardens havnehager, og jeg ved at blæse gjennem fingrene kaldte paa min raphønshund, hørte jeg fra nærmeste bakke en lignende hvislende lyd. Da jeg flere gange gjentog dette, svarede det hver gang med en lignende. Da jeg troede, at nogle af gaardens gutunger for spektakel gik og hærmede efter mig, gik jeg efter lyden for at gribe og straffe spasmageren. Jeg overtydede mig dog snart om, at lyden kom fra en fugl, og at dette var en nøddeskrig. Jeg satte mig nu til at blæse i fingrene og fremkaldte mangeslags ulige lyd og fik den ogsaa til at efterligne de fleste, som ikke var altfor vanskelige. Det var rigtig komisk at høre, hvor den anstrengte sig for at efterligne dem, og i de fleste tilfælder lykkedes det den ogsaa forbausende godt.»

At papegøier kan lære ord og sætninger uden netop at være oplærte dertil, er en bekjendt sag. Saaledes skriver fru skibsfører Pettersen til mig: «Min papegøie kan sidde hele

formiddagen ganske rolig; der kan blive ringet paa entréklokken, men det bryder den sig ikke det mindste om. Naar derimod tiden er, at børnene kommer hjem fra skolen, (Sverre er gjerne den første), og det da bliver ringet, er det som den vaagner op; den ryster sig og raaber høit: «Sverre!» eller: «Er det Sverre?» Dette gjør den ganske af sig selv, uden at være oplært dertil. Det eneste, jeg kan tænke mig, den har dette fra, er, at jeg kan have sagt engang: «Der er Sverre!»

Det hænder, at papegøier plaprer sine ord og vendinger ogsaa i drømme. «Dette viser, hvad hukommelsen angaar, en slaaende lighed i sjælelige processer med dem, der under lignende omstændigheder opererer hos os selv.»

Som eksempel paa, hvor nær forbindelsen er mellem arvet hukommelse eller instinkt og individuelt erhvervet hukommelse hentyder Romanes til eksperimenter, foretagne af professor Preyer med nylig udklækkede kyllinger. Preyer lagde foran en nys udklækket kylling endel kogt blomme, noget kogt eggehvide samt nogle hirsekorn. Kyllingen pikkede paa alle tre, dog ikke hyppigere paa de sidste to end paa stykker af eggeskal, sandkorn og andre ting, som laa paa det gulv, hvor de førstnævnte var lagt. Preyer fjernede derefter de nævnte tre og lagde dem atter tilbage paa samme sted efter en times forløb. Kyllingen gjenkjendte dem straks, hvilket saaes af den iver, hvormed den slugte stykker af dem, medens den samtidig var ligegyldig ligeoverfor andre spiselige ting, som ligeledes laa der. Dette eksperiment, mener Romanes, viser, hvor let kyllingen havde for ved egen individuel øvelse at gjøre erfaringer, medens prof. Preyer mener, at den forkjærlighed, kyllingen havde for blomme, viser en arvet evne med hensyn til smagssansen.

Man har seet, at papegøier — som nævnt — ikke blot erindrer sætninger, men at de ogsaa, efter at have glemt enkelte ord i sætningen — forsøger ved flere gange efter hinanden at gjentage de ord, som de husker — at gjenkalde i hukommelsen de afglemte.

Følelsesliv.

Ligesom hos pattedyrene finder vi ogsaa hos fuglene et rigt følelsesliv, hengivenhed for mage, kjærlighed for ungerne, en kjærlighed, der er saa sterk, at opofrelse af livet hos mange

arter ikke er nogen sjeldenhed. Deres følelser faar sit udtryk i de rigt vekslende lyd, hvortil ingen anden klasse i dyreriget kan opvise magen. Især er jo dette tilfældet med de saakaldte sangfugle, der fortrinsvis lader sin røst høre om vaaren, naar naturen og livet begynder at fødes paany. Da lyder sangen mest fuldtonende, idet den er udtryk for fuglenes elskov, deres glæde over livet o. s. v.; men ogsaa efter parringen udtrykker fuglene sine følelser i sang, omend denne da vistnok antager en anden karakter, idet det element er borte, som tidligere gav den sit eiendommelige præg.

Og som naturen sætter sit stempel paa menneskene og tildels danner deres temperament i overensstemmelse med de omgivelser, de lever i, har man ogsaa antaget, at den natur, fuglene lever i, har indflydelse paa stemmens karakter. Store, øde strækninger, f. eks. heier, myrer o. s. v., giver røsten et ensformigt, tildels vemodigt præg, saaledes heiloens ængstelige pibende lyd. Det samme er tilfældet med fugle, som lever ved og paa havet; men deres stemme bliver paa samme tid larmende og faar en vis lighed med havets brusen. I den dybe, melankolske skov har man at søge fuglesangens poetiske element, medens lærkens triller lyder paa de bølgende sletter. Et natligt levesæt giver røsten et dystert præg, medens man blandt dagfuglene har de bedste sangere. De flegmatiske rovfugle er ialmindelighed sparsomme, hvad ytring af lyd angaar, medens de sangvinske sangere er langt livligere.

«Forresten», siger Hollgren, «kan fuglene kalde paa hverandre, sige hverandre, hvor føde er at finde; de kan trætte med hinanden, underrette om, naar en fare truer, eller naar de selv er komne i ulykke. De kan jamre og beklage sig, forlange føde af hinanden, synge for hinanden; de kan vise hinanden ligesom foragt, narre hverandre, paapege, naar der er noget seværdigt, opfordre til flugt og forresten med gebærder i mange tilfælder gjøre sig forstaaelige for hinanden. Har de da ikke et sprog? Jo, og det kanske ligesaa fuldstændigt som det, vi mennesker eier, idet de kan meddele sig til hinanden om alt, som for deres tilværelse er nødvendigt.»

Med hensyn altsaa til hengivenhed og sympathi behøver vi ikke at gaa længere end til hønsene for at finde eksempler paa lignende følelser. Man erindre kun disse

fugles omhyggelighed for deres kyllinger. Endogsaa hos den mindre kløgtige struds har man eksempler paa, at hannen, hos saadanne fugle, der har levet i fangenskab, er død af sorg, efter at den har mistet sin mage. Den tamme struds er forresten merkelig i den henseende, at dens følelsesliv i høi grad er forskjelligt paa forskjellige alderstrin. I alderen fra 6 til 9 maaneder er den et venligt dyr, der viser stor fortrolighed; men efter at være bleven «voksen», bliver den ondskabsfuld, rovlysten og voldsom.

Som eksempel paa sterke følelser hos svømmefugle har hr. Simonnæs meddelt mig følgende om den paa Norges vestkyst almindelige urgaas. «I nærheden af min mors hjem paa Søndmøre», siger hr. S., «havde en gang nogle gutter røvet et urgaasrede og taget alle eggene. Hunnen forlod nødig redet, men blev jaget bort, medens gutterne tog disse. Da røverne havde fjernet sig, lagde hunnen sig atter paa redet. Hannen havde under dette været fraværende; men da den kom tilbage og fik se, at hjemmet var plyndret, overfaldt den sin mage og slog hende saa længe, til den segnede død om. Da kampen var endt, forlod den redet og drog ned til søen, hvor den kravlede op paa et skjær, der laa ganske nær ved land. Her blev den staaende, først i opreist stilling, siden med nebbet støttet mod skjæret, og det var tydeligt at se, at den sørgede over sin tabte mage. Den blev seet at staa der i samfulde 3 dage og nætter, indtil den tredie dagen efter, at den havde dræbt sin mage, faldt død om.»

Enhver, der er kommen i nærheden af fuglereder, hvori der har været unger, vil ogsaa have seet den iver, med hvilken fuglemoderen har bestræbt sig for at aflede opmerksomheden fra redet. Og ikke nok med det; men den styrke, med hvilken moderinstinktet ytrer sig, og som faar sit udslag i selvopofrelse, især hos fugle, der ikke er i besiddelse af kraftige forsvarsmidler, kan fuldt ud maale sig med de tilsvarende følelser hos de høiere pattedyr. Det tør ogsaa være, at man har lettere for at paavise eksempler paa saadanne tilfælder hos fugle end i nogen anden klasse af dyreriget.

Ivan Turgenjew fortæller: «Jeg kom tilbage fra jagten og gik igjennem en allé i min have. Min hund løb foran mig. Pludselig mindskede den sine skridt og gik frem med stor for-

sigtighed, som om den snusede vildt. Jeg saa henad alléen og fik øie paa en spurveunge med gult neb og dun paa hovedet. Den var falden ned fra sit rede og rørte sig ikke af flekken; den laa bare og bredte sine vinger ud. Trésor nærmede sig med alle muskler spændte. Da fór pludselig en gammel spurv med sort bryst ned fra et træ i nærheden og faldt som en sten lige foran hundens svælg. Strittende af rædsel, gispende, pibende sprang den i fuld fortvilelse to gange mod det aabne, med krumme tænder bevæbnede svelg. Den havde givet sig selv hen, den ofrede sig til døden for at redde sit barn. Den vilde tjene det som vern . . . . . . Trésor stansede, trak sig tilbage. Jeg skyndte mig at kalde paa min hund; jeg var ganske forvirret, og jeg fjernede mig, fuld af hellig ærbødighed. Ja, le ikke, det var en hellig ærbødighed, jeg følte, ligeoverfor denne lille helt af en fugl, for dette udbrud af en kjærlighed, som var sterkere end frygten for døden.»

Et andet slaaende eksempel paa moderkjærlighed meddeler signaturen «I» i «Sv. J. nya Tidsskr.»

«Sammen med flere andre gik jeg over en græsbevokset mark og paatraf der et kuld enkle bekkasiner, der endnu var ganske smaa, og som med en sagte piben røbede sin nærværelse. Hunnen søgte straks at gjøre sig bemerket; den begyndte at fare omkring, idet den slængte med det ene ben, som om det var afbrukket; desuden slæbte den den ene vinge, som om den ogsaa skulde være beskadiget. Da vi i begyndelsen ikke brød os om den, men fæstede vor opmerksomhed ved ungerne, nærmede den sig mere og mere og lod sig tage, uden at den gjorde forsøg paa at trække sig undaf. Vi betragtede den og overtydede os om, at den var fuldkommen frisk, hvorpaa vi atter slap den. Merkelig nok begyndte den atter samme leg og ligesom truede sig ind paa os. Vi tog den atter op, slap den igjen, hvorpaa den fjernede sig. Men da havde den ogsaa udført sit hverv, thi ungerne var imidlertid komne sig afsted.»

Et endda merkeligere er mig meddelt af hr. landhandler P. B. Lund, Sørtjos, Nord-Reisen. Han siger: «Jeg tillader mig herved at fremsende nedenstaaende beretning, som jeg selv har oplevet og været øienvidne til, og som i alle dele indeholder sandhed.

En dag sidst i august for 2 aar siden (skrevet i 1891), da jeg kom ned paa bryggen, kom en fiskeand svømmende langs stranden med to unger. Moderen, der straks blev opmerksom paa mig, slog allarm, men ungerne tog det roligt. Jeg hentede mit haglgevær, men kommen tilbage var ungerne længere borte fra stranden, der her laa aaben. Jeg blev ogsaa nu seet af moderen, der atter raabte varsko. Min hund, der fulgte mig, blev ogsaa opmerksom paa fuglene og sprang ned til strandbredden, hvorefter ungerne fortsatte udover henimod moderen, der var længere borte. Endskjønt afstanden var omtrent 80 meter, sendte jeg to skud efter ungerne, dog uden at saare nogen af dem. Ved skuddene sprang hunden ud i vandet og svømmede mod dem. Da moderen saa det, kom den flyvende, kastede sig ned ved siden af hunden og svømmede i modsat retning af ungerne. Hunden vendte sig da mod andemoderen og svømmede efter den, men kommen den paa et par meters afstand fløi denne op, hvorefter hunden atter vendte efter ungerne. Kommen dem paa nogle meters afstand, kom moderen atter og kastede sig ned foran hunden, og denne gang fløi den ikke, før hunden skulde aabne munden fot at gribe den. Da ungerne var ganske nærved, dreiede hunden atter mod dem, men kommen dem ganske nær, kom moderen for tredie gang — kaster sig ned foran hunden, og til min store forbauselse lod den sig tage. Da hunden var kommen paa land, hang andens hoved ned, saa det berørte marken, og for mig saa den ud som død; men da hunden kom bort til mig for at nedlægge sit bytte, fløi den fra hundens mund, idet denne blev aabnet, og lige ud til ungerne.»

«Jeg synes aldrig at kunne glemme», siger hr. Lund, «at moderen, da den ingen anden udvei saa for at redde sine unger, ofrede sig selv.»

Er den første del af denne historie bemerkelsesværdig som et slaaende eksempel paa en overlagt handling for at redde afkommet, saa er den sidste ikke mindre paafaldende; thi den synes at vise, at anden selv i denne haabløse tilstand har «beholdt fatningen». Med andre ord, at den hele tiden har været sig bevidst; herpaa tyder det faktum, at den øieblikkelig kunde tage til vingerne, straks den følte sig befriet fra hundens tag. Det tør være, at vi her har eksempel paa forstillelse hos

en fugl, af samme art som den hos høierestaaende pattedyr og fugle tidligere omtalte.

Hjælpsomhed indbyrdes er ogsaa et i fugleverdenen almindeligt træk.

«Min bror, der er jæger og fisker», heder det i et nummer af bladet «Glommendalen» for 1892, «fortalte mig for flere aar siden et smukt og rørende træk fra svalernes leir. Han havde været ude og fisket; det var en deilig sommeraften, og han sad for at nyde denne paa en sten udenfor sæterdøren, da han blev opmerksom paa en ynkelig piben af nogle fugleunger og en ængstelig kredsen frem og tilbage af et svalepar. Han undersøgte da tingen og opdagede inde i et vedskur et nedrevet svalerede med tre, fire ynkelig smaa forsultne unger, der gabede og skreg, det bedste de kunde. For at komme dem til hjælp fandt min bror en hul bark, som han spigrede op paa bjelken, hvor redet havde siddet, fyldte det med stry og straa og lagde ungerne forsigtig op i det nye rede. Men da blev der en fryd og en travlhed! Svaleparret udstødte sine glædes skrig og begyndte at fare ud og ind, saa fort de kunde, med mad til de ventende unger. De merkede imidlertid, at det var ugjørligt for dem alene at tilfredsstille ungernes behov, hvorfor de skyndsomt kigede ind i en tre, fire andre svalereder med en egen kvidren, og straks var disse færdige til at hjælpe sine betrængte naboer. De fløi saadan ud og ind hos de forkomne unger med føde til klokken 3 om natten, da det endelig var lykkedes dem at mætte de hungrige.»

En iagttager fortæller mig, at han engang saa en meise, som havde sat sin hale fast oppe paa en kvist. En anden meise kom til og strævede alt hvad den orkede for at faa sin kamerat løs. Uheldigvis gik iagttageren frem; fuglen blev da saa forskrækket, at den fløi til og rykkede stjerten af.

Ifølge Clavigero benytter befolkningen enkelte steder i Mexiko sig af den vilde pelikans sympathi for sine kamerater til at forskaffe sig fisk. Først fanges en fugl, hvis vinger knækkes. Den bindes derpaa til et træ og begynder da at udstøde skrig, baade paa grund af fangenskabet og af smerten. Dette lokker andre pelikaner til; idet de nu finder sin kamerat i en saa ynkelig stilling, tager de frem fisk fra sin pose og lægger denne saaledes, at den kan naaes af den fangne. Fol-

kene, som har ligget i skjul for at passe paa, springer nu frem og tager mesteparten af fisken, idet kun ganske lidet levnes til fuglen.

At fuglene viser nysgjerrighed, er sikkert. Paa de oceaniske øer, som sjelden eller aldrig er besøgte af mennesker, nærmer fuglene sig for at betragte de første menneskelige væsener, som de faar øie paa. Saaledes fortæller dr. Kidder, en amerikansk naturforsker, som deltog i en astronomisk ekspedition til Kerguelens land i 1874, at de derværende saakaldte «skedeneb» *(chionis)* viste stor nysgjerrighed istedenfor at gaa af veien for ham. De betragtede ham meget omhyggeligt og stirrede forbausede paa ham.

«De vilde ikke gaa af veien», fortæller han, «og syntes meget interesserede i mine bevægelser. Naar jeg satte mig paa en sten og holdt mig aldeles rolig, kom hele flokken hen imod mig og stillede sig op i en halvcirkel for saaledes at betragte mig meget nøie — — —.»

En brevskriver til «Aftenposten» for 26 mars 1891 siger om aarfugl, tiur og røi, at det er en bekjendt sag for jægere, at disse fugle er meget nysgjerrige. «Det har hændt, at jæger og fugl har stirret paa hinanden lige op til en halv time, inden jægeren har faaet saapas sigte paa den, at han har kunnet skyde, idet fuglen nemlig har siddet som den var spigret fast bag en trætop. Den har nemlig blot hovedet saa vidt fremme, at den kan holde øie med jægeren. — Efter at have stirret paa den en stund, bøier jægeren sig ned, saa han bliver skjult for fuglen. Han staar da i denne stilling nogle minutter, gjør imedens istand sit gevær og retter sig saa iveiret. Da kan han være sikker paa at faa se hele hovedet og en del af kroppen med; thi idet jægeren bliver borte for den, skal den se efter, hvor det blev af ham. Jægeren, som nu paa en prik ved, hvor den sidder og nu har nok at skyde paa, fælder den derpaa.» (Fig. 41).

Med hensyn til stolthed mener Romanes, at det vilde være tvilsomt, om fuglene viser denne følelse, hvis vi kun havde at holde os til paafuglens udbreden af sine halefjær og den kalkunske hanes strutten med vingerne. Thi saa meget disse bevægelser end tyder hen paa den nævnte egenskab, saa behøver de ikke at bero derpaa. Men den fornøielse, som

talende fugle viser ved at have lært nye gloser, tyder sikrere hen paa dette.

En vis forfængelighed og lyst til adspredelse kan man ogsaa finde hos fuglene. Dette er i fremtrædende grad tilfældet med den plettede klamydera, der hører hjemme i Ny Syd Wales og som i udseende ligner en trost. Denne

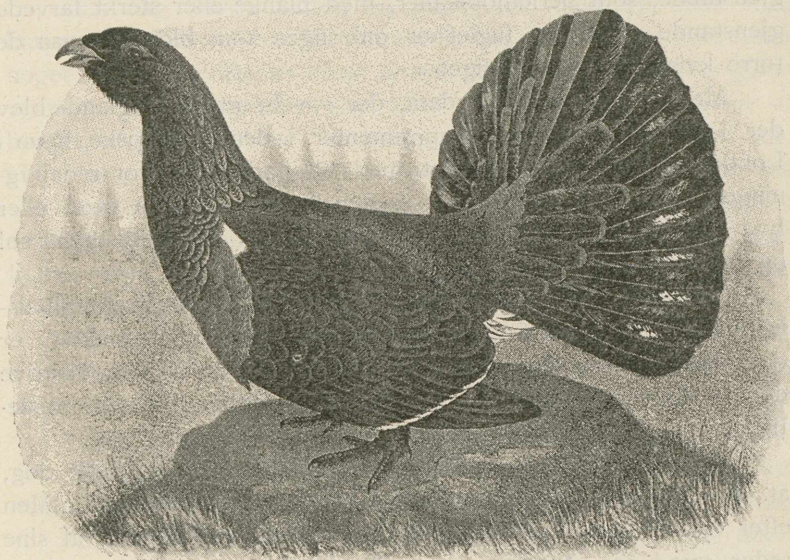

Fig. 41. — Tiur.

fugls «lysthaver» er beskrevne af mr. Gould i hans «History of the Birds of New South Wales».

Ved anlægget af lysthaven, der er bestemt til stevnemøder og skueplads for ømme optrin, gaar fuglen frem i en bestemt orden. «Den anbringer den i regelen paa en aaben plet for ret at kunne nyde godt af lyset og solskinnet. Først og fremst sørger den for at anlægge en vei af runde og omtrent lige store smaastene; naar denne synes den at have en tilstrækkelig stor overflade og at danne et lag af den fornødne tykkelse, begynder den at plante en liden allé af grene i den. I dette øiemed bringer den smaakviste hjem fra marken, alle omtrent af samme størrelse, og stikker dem, med den tykke ende ned,

fast mellem smaastenene. De anbringes i to jevnsides løbende rækker og lader dem bøie sig lidt over mod hverandre, saa at de danner et slags lukket allé i det smaa. Plantningen er næsten en meter lang, og bredden er saa stor, at fuglen kan lege der med sin mage eller spadsere der med den i skyggen af sin lille lysthave.

«Naar buskadset er færdigt, udpyntes det med glitrende gjenstande, som perlemorskaller, med blanke eller sterkt farvede gjenstande o. s. v.; fuglefjær anbringes som blomster paa de tørre kviste omkring boligen.»

Med en saadan klamydera, der var bragt til England, blev der i sin tid foretaget eksperimenter i den zoologiske have i London. Den blev forsynet med alt nødvendigt for redebygningen, men det viste sig, at den hverken havde mod eller lyst til at gjøre arbeidet; den savnede vel sin hjemstavns sol og luft og vel mest sin mage.

Endskjønt det vel neppe er tvil om, at forfængeligheds-instinktet hos denne fugl er blandet med parrings-instinktet, er dog disse »haver» i sit slags saa merkelige, at vi maa tilskrive deres tilbliven, ialfald for en del, den fuglen iboende «æstetiske sans».

Og selv om dette tilfælde stod alene, saa viste det dog, at der hos enkelte fugle fandtes sans for det skjønne. Men efter Gould findes der kolibrier, som smykker udsiden af sine reder «med den største smag». De fæster smaa stykker af lav udenpaa dem, saaledes at de største stykker sættes paa midten, de mindre paa siderne. Hist og her putter de ogsaa en fjær indimellem, saaledes at posen vender ind og fanen staar udenfor redets overflade.

Beslegtet med de sidstnævnte følelser turde de være, som tiur og aarfugl viser paa den saakaldte «leg». Det er naturligvis saa her ogsaa, at parringsinstinktet er det fremherskende; men det at hannerne vedbliver sit spil i længere tid efter at hønerne ikke mere indfinder sig paa legen, synes at vise, at der ialfald hos disse fugle er tilstede en følelse, der kunde karakteriseres som sans for fornøielse.

Det ligger her nær at gaa over til jalousi, som fuglene viser meget hyppigt; at de ogsaa viser den med denne nærbeslegtede følelse — avindsyge — vil enhver have erfaret, som

har hørt fugle kappes med hinanden i sang. Mr. Bold har fortalt Romanes, at en kanarifugl altid begyndte at synge, naar den saa sit eget billede i et speil. Efter hvert som den sang, blev den mere og mere ophidset, indtil den endte med i fuldt raseri at flyve mod sin formodede rival.

En historie, der ligeledes er meddelt Romanes, viser skadefryd hos en papegøie.

«En dag havde katten og papegøien havt en strid med hinanden. Katten havde vistnok kloret den sidstes fod, eller noget lignende. Straks efter syntes det, som de igjen var gode venner. En time eller saa efter stod Polly paa kanten af bordet, den raabte da i en tone, som skulde være rigtig øm: «Pus, pus, kom her, pus!» Pus kom hen til bordet og saa op med en høist uskyldig mine. Polly greb da med nebbet en skaal med melk, som stod i nærheden af den, og heldte indholdet over katten; derpaa «skoggerlo» den paa en rigtig diabolisk maade.»

Man har mange eksempler paa, at fugle ogsaa viser hevnfølelse. Signaturen «tt» skriver følgende[1]: «Det var sommeren 1869. Jeg boede paa det naturskjønne — — näs, der ligger i Østgøtaskjærgaarden ved en af de mindre bugter, som Østersjøen her danner. Stedet omgaves af en udmerket vakker have, der gjennemstrømmedes af en bæk, som her sender sit vand i havet. Foruden en mængde frugttræer var der i haven en hel del andre træer, som dels dannede alléer, eller som var spredte rundt i haven, allesammen overmaade gamle, og mange af dem hule. Det var derfor naturligt, at en mængde smaafugle havde sit tilhold paa et saa idyllisk sted som dette. Om vaaren og sommeren var her en fuglesang uden lige og et liv, som det var en fornøielse at være tilskuer til. Næsten i hvert eneste træ fandtes et fuglerede. Havesangere, stær, hakkespetter, trækrybere, o. m. fl. forekom i mængde, men den overveiende del var trost, især graatrost, og en af disse kom denne sommer til at tildrage sig min opmerksomhed. Den havde bygget sit rede paa den nederste gren af et pæretræ. Da det kun var omtrent 2 meter fra marken og desuden befandt sig midt over en gang i haven, hvor jeg ofte pleiede at spadsere, hændte det undertiden, at jeg ufrivilligt stødte imod denne

[1] Sv. Jägerf. nya Tidsskr. 1881 pag. 267.

gren. Dette havde da tilfølge, at graatrosten, som holdt paa at ruge sine eg, ofte blev forstyrret. Den forlod da sit rede og fløi op i en nærstaaende løn, fra hvilken den med høilydte skrig gav sin misfornøielse tilkjende. Og hvad hændte? Da jeg en dag stod og betragtede den og lyttede til dens skrig, fløi den midt imod mig, gjorde holdt en meter eller saa bent over mig og affyrede med sin lille «bagladningskanon» et skud, der var saa vel rettet, at hele ladningen traf mig. Aldeles uvant med saadan at blive kastet smuds paa *in natura*, blev jeg i begyndelsen noget forbløffet, men tænkte straks: «man muss sich nicht verblöffen lassen», og begyndte paa staaende fod at undersøge materien for nærmere at udforske dens beskaffenhed. Men just som jeg holdt paa dermed, saa fik jeg endnu et bombardement af samme sort. Ja den fortørnede trost var efter et par minutters forløb færdig til samme manøvre for tredie gang; men nu var jeg paa min post og undveg den truende fare ved hastigt at kaste mig til siden. Dette samme gjentog sig nu næsten hver dag, indtil ungerne blev flyvedygtige og hele familien forlod haven. Endnu langt ud paa høsten hændte det, naar jeg udstrakte mine fodture til skoven og havnehagerne, at nogle troste forfulgte mig med sine skrig, men de holdt sig da altid paa passende afstand. Jeg anser det for givet, at det var de samme, som havde havt sit rede i pæretræet.»

«Her foreligger atter et merkeligt eksempel paa instinkt eller, om man vil, forstand hos dyr», siger iagttageren. «At hevne sig paa denne maade var unegtelig vel udtænkt; og om det end syntes baade mig og andre løierligt, var det vistnok alvorligt ment.» En af de mange personer, til hvem jeg har fortalt denne historie, sagde, at ogsaa han paa lignende maade en gang var bleven chikaneret af en graatrost.

At sterk sindsbevægelse kan paavirke f. eks. haarets eller ansigtets farve hos mennesker, er en kjendsgjerning. At lignende ogsaa kan foregaa i dyreverdenen, saaledes hos fugle, viser følgende, der er refereret i «Aftenposten»:

En af indbyggerne i Plantieres ved Metz skriver: «Jeg eier en spansk hane, som har ualmindelig smukke, sorte fjær. En aften, da den gik paa opdagelser, kom den af vanvare ind i svinestien, hvor den ikke fik nogen blid modtagelse. Den

stolte spanier blev der ilde tilredt og vilde rimeligvis have ladet sit liv, hvis man ikke udenfor havde hørt dens skrig og var ilet den til hjælp. Den blev ført tilbage til sit harem, men med tabet af sine prægtige halefjær. Den næste morgen mødte den elegante kavaler ude paa gaardspladsen som en snehvid olding. Alle fjærene paa hovedet var blevne kridthvide; paa halsen og ryggen havde omtrent halvdelen skiftet farve, saa at den der var sterkt graasprængt.»

Eieren af hanen tilskrev farveskiftningen sorg over de tabte halefjær. Rimeligere er det, at aarsagen har været virkelig skræk.

Redebygning.

De eiendommeligste tilfælder ved fuglenes redebygning skal her kortelig omtales, idet vi, som tidligere nævnt, i denne kunstdrift har de mest illustrerende eksempler paa variation i instinkterne.

Som almindelig bemerkning kan vi sige, at der er stor overensstemmelse mellem fuglenes mere eller mindre kunstige reder og den tilstand, hvori ungerne kommer ud af egget. Des mere ufuldkommen den nybaarne unge er, des fuldkomnere er i almindelighed redet. Dog er der mange undtagelser.

Mange fugle lægger sine eg paa den bare jord eller klippe. Dette er saaledes tilfældet baade med den almindelige alke *(Alca torda)* og den spidsnebbede alke eller lomvien *(Uria troile)*, som lægger sine eg «paa en fremstaaende kant i den steile klippevæg, enten ganske aabent eller i det høieste dækket af en fremspringende stenhelle». Fra denne maade at lægge sine eg paa er der alle overgange til en mere eller mindre kunstig redebygning. Lundefuglen graver saaledes med sine skarpe klør «en lang horizontal gang i de bløde jordlag paa klippeskrænterne, mellem de frodige tuer af kockleare og strandplanter.» [1]

[1] I det nordlige Norge findes der som bekjendt en hel del fuglebjerge, hvoraf Sværholtklubben, straks i øst for Nordkap, er det største. Paa flere af disse klækker alker og lomvier i fællesskab sine eg, idet de kun lægger et eneste, som i forhold til fuglenes størrelse er meget stort. Det kan ofte være trangt om plads, saa at de rugende fugle kommer til at berøre hinanden, og naar der saa ruger indtil 20 fugle under den samme stenhelle, er det ikke altid muligt for hver enkelt fugl at holde rede paa sit eg. (Collet, «Fugleliv i det arktiske Norge»). Sværholt beboes næsten udelukkende af den tretaaede maage krykjen *(Rissa tridactyla)*.

Af andre fugle, som graver huler, kan merkes sandsvalen, der graver sine reder i sandbanker.

Strudsenes rede udhules i den haarde sand. Dette arbeide udføres af hannen, der let udkradser jorden med sine haarde klover. Den opgravede jord kaster den derpaa tilside med nebbet. Redet er omtrent 1 meter dybt og 2 meter i tvermaal. Hannen ligger paa eggene om dagen og hunnen om natten. Sommetider lægger flere hunner sine eg i et fælles rede; de ruger da efter tur.

Som et eksempel paa dannelsen af et nyt instinkt, der er medvirkende ved en redebygning, har professor Newton meddelt Romanes et tilfælde med en slags vibe, som lever paa kysterne af Norfolk og Suffolk [1]. Denne fugl lægger ialmindelighed sine eg i et hul, som den udhuler i strandens singels. Nu har søen paa flere steder i de nævnte grevskaber gaaet tilbage, saa at mange af de store sanddyner nu er bedækkede med græs. Fuglene har tydeligvis i mangfoldige slegtsled ruget paa de steder, hvor der før var strandbred, men afstanden mellem denne og deres nuværende rugepladse er tiltaget mere og mere. Derfor holder de nu til paa enge istedenfor som tidligere paa den med singels bedækkede strandbred; men det instinkt, at de lægger sine eg paa stengrund, har de fremdeles. Thi efterat de har gjort en hulning i jorden, samler de smaasten og lægger ned i sit rede, som saaledes rigtignok bliver let synligt. «Men dette viser paa en slaaende maade, hvorledes et nedarvet instinkt, som i hovedsagen vedbliver under forandrede omstændigheder, ikkedestomindre dog kan variere under forandrede forholde, saaledes at det danner begyndelsen til et nyt instinkt.»

Ladesvalen og tagsvalen bygger sine reder af ler, den første inde paa laderne, den sidste udenpaa husvæggen.

«For at dette rede, medens det under bygningen endnu er blødt og vaadt, ikke skal falde ned ved sin egen tyngde, har den forudseende arkitekt klogskab nok til ikke at paaskynde sit arbeide formeget; men idet den kun bygger om morgenen og helliger resten af dagen til forskaffelse af føde og til sin fornøielse, faar redet tilstrækkelig tid til at tørre og blive haardt. Omtrent en halv tomme synes en passende tilvekst for hver dag. Paa denne maade bygges der i løbet af 10 à 12 dage et halv-

[1] Grevskaber paa østkysten af England.

kugleformet rede, der er sterkt, fast og varmt, og som er skikket for det formaal, for hvilket det var tilsigtet.» (White).

Flamingoerne, smukke fugle med røde eller hvide og røde fjær, er vadere, der bebor de varme landes kyster, og som har en særdeles lang hals og lange ben. De bygger sine høie kegleformede reder af dynd og plantedele. Naar de skal ruge, sætter de sig skrævs over redet og lader benene hænge ned paa hver sin side.

Merkelige, hvad redebygning angaar, er væverfuglen *(Ploceus textor)* fra Afrika og Indien og skrædderfuglen *(Prinia, Sylvia* etc.*)* fra Ostindien. De første væver hængende, i flere rum afdelte reder. Disse arter bygger tæt sammen, saaledes at rederne forenes til én bygning under fælles tag. De sidste syr sammen løv og danner af dette sit bo; som traad bruger de bomuld og virkelig traad, hvor de kan finde den. Finder de ikke nogen saadan, benytter de plantetrevler. (Fig. 42).

Forbes saa en skrædderfugl i Ostindien, som holdt paa at bygge sit rede. Den valgte et træ, der havde store blade, samlede bomuld, som den spandt til en traad ved hjælp af sit neb og sine klør, og syede derpaa bladene sammen, idet den brugte nebbet som naal eller syl.

Republikaneren *(Philetærus socuis)*, en fugl, der hører hjemme i Kaplandet, og som næsten ganske ligner en spurv, lever i talrige samfund, hvis medlemmer i forening bygger en hel by, der ser ud som en stor kredsformet skjerm og anbringes omkring stammen af et stort træ. Man tæller undertiden over 300 celler deri; kolonien beboes saaledes ofte af optil 600 fugle. Dette rede er saa tungt, at Le Vaillant, som tog et med sig paa sin reise i Afrika, saa sig nødsaget til at anvende en vogn og flere mennesker for at transportere det. Naar man fra det fjerne ser et saadant rede i et landskab, tror man at se store tage befæstede til stammerne eller grenene af

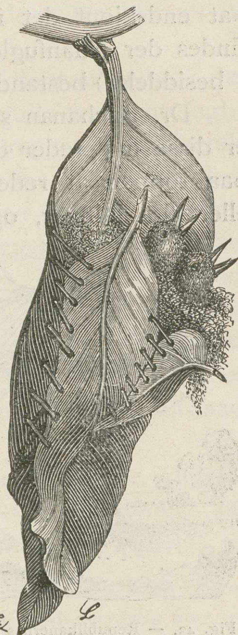

Fig. 42. — Skrædderfuglens rede.

de der forekommende trær, om hvilke der sværmer en mængde fugle.[1] (Fig. 43).

Pirolen *(Oriolus galbula)*, der hører hjemme i Syd- og Østeuropa, bygger et kurvdannet rede, der bestaar af et net af fint sammenslyngede straa. Det hænger svævende mellem to fra træet udgaaende vandrette grene.

Gjerdesmutten bygger et rede, der er fint vævet og lukket, saaledes at del ligner en hule. Den anbringer det i buske eller mellem trærødder.

Halemeisens rede er i forhold til fuglen selv noksaa stort. Det er ogsaa lukket med indgang paa siden og meget kunstigt vævet.

Flaskefuglen *((the bottle-bird)* fra Indien bygger et rede, der har formen af en flaske med en forholdsvis trang hals. Det er vævet af plantetrevler og hænges fast i trærnes grene med aabningen udad og noget vendt nedad for at hindre fuglenes fiender, træslanger og andre krybdyr, fra at komme ind.

Om disse fugle siger Tennent, at «de indfødte paastaar, at hannen bringer ildfluer hen til redet og fæster dem der ved hjælp af dynd.» «Lyard har forsikret mig», siger T. videre, «at endskjønt det ikke har lykkedes ham at finde ildfluen, saa findes der i hanfuglens rede (hunnen tager i rugetiden et andet i besiddelse) bestandig en klat dynd paa hver side af indgangen.»

Dr. Buchanan stadfæster dette, idet han siger, at om natten er disse fuglereder oplyste ved hjælp af ildfluer, der er fæstede paa toppen af redet med en klat ler. Sommetider er der tre eller fire ildfluer, og disses skin blænder flaggermusene, som ofte dræber disse fugles unger. Romanes gjør opmerksom paa, at i et brev til «Nature» (bind XXIV), skrevet af mr. H. A. Severn, omtales disse ildfluers virkning paa rotter, og dette kan saaledes give en forklaring af fuglenes instinkt.

Fig. 43. — Republikanernes redekolonier.

«Jeg er af en autoritet bleven gjort opmerksom paa, at den indiske flaskefugl beskytter sit rede om natten ved at stikke ad-

[1] Pouchet: L'Univers etc. Paris 1868.

skillige «ildtorbister» fast ved indgangen ved hjælp af ler. Og for nogle dage siden stod en ven af mig og saa paa tre rotter, som holdt til paa taget af hans hus, da just en ildflue lyste tæt ved dem. Rotterne forsvandt øieblikkelig.»

Trupialfuglene og navnlig baltimorefuglen *(Oriolus Baltimore)* fæster sine sækformede reder ogsaa til trærne. De bestaar af tørrede planter og ser ud som lange sække med en aflang indgangsaabning, der er anbragt paa siden for at ikke vandet skal trænge ind. De kan være indtil 2 meter lange. Er der mange fugle i en egn, og de bygger mange reder der, giver de landskabet et eiendommeligt præg, idet de hænger ned mellem trærnes løvverk.

Salanganen, en svaleart, der hører hjemme paa kysterne af Kina og de ostindiske øer, klæber sine reder, der bestaar af en smudsig hvid substans, som ligner husblas, fast paa utilgjængelige klipper eller i mørke huler. Naar svalerne paa sin flugt stryger hen over vandets overflade, snapper de havplanter *(alger, Gelidium* og *Sphærococcus)* og synker dem, hvorpaa de senere gylper dem op. Blandet med fuglens spyt bliver de geléagtige og stivner senere i luften, saa redet, der bygges af dette materiale, bliver aldeles haardt [1].

De i Australien samt paa Nyguinea og flere af øerne i det indiske og stille hav forekommende Talegalla'er (hønsefugle) skraber sammen store pyramideformede dynger af raadnende blade, græs, grene o. s. v., der kan være saa store som flere vognlæs, og endnu større. I midten af denne dynge, i hvilken der udvikles en betydelig hede, lægges eggene. Nogle arter tildækker ogsaa denne jordhøi med sand. Ungerne kommer frem, naar de er fjærklædte og flyvedygtige, og begynder straks et aktivt liv fra det øieblik, de ser dagens lys. Man har fundet saadanne reder, som har været indtil 15 meter i omkreds og indtil 2 meter høie. Temperaturen om eggene har man anslaaet til 32° Celcius.

En hel del fugle, som fortrinsvis lever i skovene, ruger i træhuller, som de dels selv har udhulet. Af saadanne kan merkes spetterne *(Picus)* og spetmeisen *(Sitta europææ)*.

[1] Som bekjendt spises disse svalereder i Kina og ansees der for en lækkerbidsken. Fangsten af rederne er imidlertid forbunden med betydelig fare, og dette gjør, at disse reder er temmelig kostbare.

Den paa vore lavlande velkjendte vintergjest sidensvansen var i lange tider med hensyn til rugested en gaade for naturforskeren. Nu er det bekjendt, at denne fugl hækker i Finmarkens og det nordlige Sveriges ødeste trakter, helst hvor vidjekrat forekommer indimellem naaletrærne. Den forstaar at skjule sig saa godt, at man yderst sjelden faar se den. Ligeledes er dens rede meget vanskeligt at opdage, fordi fuglen altid forlader dette før man faar tid til at komme i nærheden af det. «Saasnart ungerne er udklækkede, venter de ikke længe, men drager skarevis mod syd, medens kun faa bliver tilbage for at tilbringe vinteren i sin hjemstavn.»

I sit valg af plads for redet viser fuglene ofte besynderlige «indfald». Saaledes fortæller regimentsdyrlæge Longheurst i et brev til «The Field» for 10de juni 1882 et særegent tilfælde fra den tid, han deltog i krigen i Zululandet i 1879. «En ung graa vallak, der var indkjøbt til hæren, befandtes efter en marsch til fort Napoleon at have en saa besynderlig hale. Morgenen efter hestens ankomst saa en underofficer, at en liden mørk fugl kom flyvende og skjulte sig i enden af halen, som var klippet. Straks efter kom fuglen igjen ud og begyndte at pikke i en del halm, som laa der, for atter at flyve tilbage til sit gjemmested. Dette vakte underofficerens nysgjerrighed, hvorfor han sammen med et par kamerater undersøgte stedet og fandt der et fuglerede, 10 cm. bredt og 20 cm. høit, smukt belagt med korte rødbrune haar, som var tagne af trækokser. Det var klart, at fuglen havde fulgt med hesten under de 5 dages marsch fra Wakkerstrom i Transvaal til fort Napoleon i Zululandet, da det ikke var muligt, at den i løbet af et døgn efter hestens ankomst til sidstnævnte sted kunde have bygget det færdigt.»

«Foranledningen til dette eiendommelige valg af bosted var,» siger hr. Longheurst, «rimeligvis følgende: Da nætterne i Transvaal er kolde, og der paa sine steder ikke findes saa meget som en kvist og end mindre et træ, havde fugleparret først og fremst søgt nattekvarter i hestehalen for kuldens skyld, og da hesten ikke forstyrrede dem, havde de altsaa bygget sit rede der.»

«Ved vidnesbyrd af flere officerer, oberst Alexander og andre, som besaa redet, er det utvilsomt, at beretningen er

sandfærdig; da imidlertid ingen af de tilstedeværende var fuglekjender, blev dog arten ikke bestemt.»

I samme tidsskrift omtales ogsaa, at en gjerdesmut paa en af earlen af Suffolks eiendomme havde bygget sit rede i en død ophængt kraake. Kjød og indvolde hos denne havde nemlig raadnet bort, men skindet var tilbage. Paa dette sted havde et gjerdesmutpar opslaaet sit bo. Indgangen skjultes af kraakens nedhængende vinger.

Afvigelser i redebygning fra den fra forældre nedarvede maade at bygge paa er dog ikke altid udslag af lune eller indfald, men ofte meget mere at henføre til et ved intelligens bestemt formaal.

Traad og uldgarn bruges nu af mange fugle ved deres redebygning istedenfor uld og hestehaar, som altsaa har traadt istedetfor plantefibrer. Dette er især tilfældet med skrædderfuglen og den tidligere nævnte baltimorefugl. — Husspurven, der flytter med overalt, hvor nybyggere trænger frem, fæster nu bo under husenes tage, medens den tidligere vistnok har bygget lukkede reder i trær. — Stæren ser vi tage de kunstige reder i besiddelse, som bydes den, og dette skal ogsaa være tilfældet med svaler i Amerika samt en flerhed af andre fugle, der saaledes drager fordel af visse omstændigheder, som bebyggelsen af landet yder dem.

Wallace har hentydet til en vis almindelig overensstemmelse mellem fugleredets form og hunnens farve. Ved en oversigt over alle verdens fugle har han faaet ud, at der — tiltrods for mange undtagelser — hersker den almindelige regel, at mørktfarvede hunner ruger paa aabne reder, medens de fugle, som har fremtrædende farver, har reder, som er lukkede. Han har ligeledes antaget, at denne hunnens farve har udviklet sig gjennem naturligt udvalg, bestemt ved redets form, medens Darwin har antaget den modsatte proces: at redets form er bleven bestemt ved hunnens farve. Denne overensstemmelse mellem farven og redet er af stor interesse.

Vi kan derfor spørge: hvorfor bygger nogle fugle aabne reder, og hvorfor bygger nogle lukkede? Er denne overensstemmelse mellem de aabne reder og visse fugles mørke farve en art beskyttelseslighed, lignende med den, der finder sted mellem farven paa de fugles eg, der lægges paa marken uden

næsten noget underlag, — f. eks. kjeldens mørkplettede, der ligner marken og er yderst vanskelige at opdage, selv om man staar tæt ved redet — og markens egen farve? Det er det visselig; men det tør være den forskjel i disse ligheders fremstaaen, at i det sidstnævnte (kjeldens eg) har organismen, som professor Collet siger, «til en vis grad modtaget indtryk fra sine omgivelser ligesom fotografens plade»; men ved fugleredet, der jo fremgaar af en akt, hvor fuglenes intelligens spiller en betydelig rolle, maa man vel kunne antage, at instinktet har paavirket formen i overensstemmelse med fuglens farve, som ovenfor antydet.

En anden merkelighed med fugleredet er paapeget af franskmanden Leroy og amerikaneren Wilson; men vel at merke, det er et aarhundrede mellem disse to mænds iagttagelser, saa de er aldeles uafhængige af hinanden. Det er det, at der er forskjel paa yngre og ældre fugles reder i den henseende, at de førstes er daarligere end de ældres med hensyn til konstruktion, og mindre heldige, hvad angaar valg af sted. Ifølge denne antagelse maa man derfor have grund til at slutte, at redebygnings-instinktet ialfald for enkelte fugles vedkommende kan udvikles ved individuel øvelse og erfaring.

Gjøgen.

Gjøgen, der især lever af lodne sommerfuglelarver, af hvis haar dens mave ofte er ganske lodden indvendig, bygger intet rede; men hunnen lægger omtrent hver 6te dag et af sine smaa eg i smaa insektædende sangfugles (piplærke, stenskvætte, erle, lerke, løvsanger, gjerdesmut, fuglekonge o. s. v.) reder; der udruges det, og gjøgeungen, som, endnu medens den er blind og nøgen, skubber sangfugleungerne ud for selv at faa plads, mades — selv efter at den har forladt redet — med megen iver af pleieforældrene, som har fuldt op med at tilfredsstille dens graadighed. (Lütken).

Dette instinkt, at en fugl lægger sine eg i andre fugles reder, er maaske det merkeligste af alle de specielle instinkter, som forekommer i fugleverdenen. Det er nu imidlertid at merke, at de fleste udenlandske arter af gjøgefamilien hækker i hule

trær og selv udruger sine eg. Det er saaledes tilfældet med den amerikanske gjøg, medens enkelte arter igjen, som lever i Australien og Indien, f. eks. de grønne metalglinsende guldgjøge *(Chrysococcyx)*, anbringer sine eg paa samme maade som vor.

Den første, der opdagede dette eiendommelige tilfælde med den europæiske gjøg, var den engelske læge dr. Jenner, vaksinationens opfinder. Sine iagttagelser offentliggjorde han i «Philosophical Transactions» [1].

Jenner siger, at gjøgen lægger sine eg i en flerhed af smaafugles reder, f. eks. hos gjerdesmutten, linerlen, engpiplerken, gulspurven, grønirisken o. fl. Iblandt disse vælger den helst de tre første arter, men synes at vise størst forkjærlighed for gjerdesmutten. Naar denne har siddet den sædvanlige tid paa redet, og den unge gjøg — som nemlig bliver udklækket først — og nogle af dens egne unger er befriede fra skallet, bliver gjøgeungen «ene indehaver» af redet og dermed gjenstand for pleiemoderens omsorg, idet de eg, som forbliver uudklækkede, samt dens egne unger bringes ud og overlades til sig selv, saaledes at de gaar tilgrunde.

«I juni 1787 undersøgte jeg et gjerdesmut-rede, som da indeholdt et gjøgeeg og tre gjerdesmuteg. Den næste dag saa jeg, at fuglen havde ruget ud, men at redet kun indeholdt én gjøgeunge og en gjerdesmutunge. Redet var bygget saa nær ud paa kanten af krattet, at jeg tydelig kunde se alt, som foregik i det, og til min forundring saa jeg den unge gjøg — tiltrods for, at den var saa nylig udklækket — ifærd med at sparke sin kamerat ud. Den maade, hvorpaa den gjorde dette, var meget kuriøs. Den søgte nemlig med gumpen og sine vinger at komme ind under den lille fugl, hvis leie den delte, og at faa den op paa sin ryg; dette lykkedes den ogsaa, og med et ryk kastede den den ud af redet. Derpaa følte den sig for med vingerne for ligesom at forvisse sig om, at udkastelses-forretningen var ordentlig udført. Med spidsen af vingerne har jeg ofte seet den undersøge baade eg og unge, før den begyndte sit foretagende. Den følsomhed, som vingerne var i besiddelse af, syntes fuldstændig at erstatte mangelen af syn; den var jo nemlig endda blind. Jeg lagde derpaa ind et eg, og dette blev ligeledes kastet ud

[1] 78de bind p. 221 og flg.

paa samme maade. Det samme har jeg gjort i mange andre reder og fundet, at gjøgeungen opfører sig paa samme maade.

Det er besynderligt at se de ekstraordinære bevægelser, som gjøgen foretager — naar den er to eller tre dage gammel — for at løfte en fugleunge ud, som bliver puttet derind, og som er for tung for den. Under saadanne omstændigheder er den altid rastløs og urolig. Men denne tilbøielighed til at ville kaste sin kamerat i redet ud begynder at aftage fra den tid, den er to eller tre dage, til den er henimod tolv dage gammel. Da tiltager den igjen, saavidt jeg har kunnet se. Tilbøieligheden til at kaste eggene ud synes at vokse nogle dage tidligere. Jeg har nemlig hyppig seet, at den unge gjøg, ni til ti dage efter at den er udklækket, har kastet en unge ud, som blev lagt i redet, medens den samtidig taalte et eg, der ogsaa kunde blive lagt der. Den unge fugl har ogsaa en særegen bygning, der er skikket til en saadan handling; thi forskjellig fra andre nyudklækkede fugleunger har den en ryg, som fra skulderbladet og bagover er meget bred og med en fordybning i midten. Denne fordybning synes dannet af naturen med det formaal for øie at give gjerdesmuttens eg eller dens unger et sikkert leie, naar den unge gjøg er beskjæftiget med at flytte nogen af dem ud af redet. Naar den er omtrent tolv dage gammel, udfyldes denne hulhed, og ryggen faar en lignende form, som andre unge fugle ialmindelighed har. Den omstændighed, at den unge gjøg af naturen er bestemt til at kaste gjerdesmuttens unger ud, synes igjen at pege hen paa det, at gjøgeforældrene lægger sine eg i saa smaa fugles reder som de tidligere nævnte. Hvis de nemlig skulde gjøre dette i en fugls rede, som lagde et stort eg, og som følge heraf havde en stor unge, vilde den unge gjøg sandsynligvis finde en uoverstigelig vanskelighed ved at holde redet besat alene, da dens anstrengelser i saa tilfælde ikke vilde være tilstrækkelige til at kaste ungen ud.»

«Jeg har seet et tilfælde,» siger Jenner, «hvor en gjerdesmut sad paa et gjøgeeg og et af sine egne. Dens eget eg blev udruget fem dage før gjøgeegget; ungen blev derfor ogsaa saa stor før dette sidste blev udklækket, at den unge gjøg ikke havde kræfter nok til at løfte den ud, før den var to dage gammel; den var da nemlig vokset ganske betydelig. Det omtalte eg var sandsynligvis lagt af gjøgen adskillige dage efter at gjerde-

smutten havde begyndt at ruge, og endogsaa i dette tilfælde synes det, at dens nærværelse havde været aarsag til ovennævnte forstyrrelse, da alle gjerdesmuteggene var ødelagte saa nær som et.»

«Den 27de juni 1787 om morgenen blev to gjøge og en gjerdesmut udrugede i det samme rede; et gjerdesmuteg forblev uudruget. Faa timer efter begyndte en strid mellem gjøgene om besiddelsen af redet, og denne strid vedvarede uafbrudt til næste eftermiddag, da en af dem, som var noget overlegen i størrelse, kastede den anden ud tilligemed gjerdesmutungen og det uudklækkede eg. Denne strid var meget merkværdig. De stridende syntes hver sin gang at være ovenpaa, og det lykkedes hver af dem vekselvis at bringe den anden til kanten af redet, men hver gang faldt de igjen ved trykket af vegten af den ovenpaa liggende. Tilsidst seirede den sterkeste — efter gjentagne anstrengelser.»

«Til hvilken aarsag maa vi nu henføre disse eiendommeligheder ved gjøgen? Maa de ikke henføres til følgende omstændigheder: den korte tid, som den opholder sig i det land, hvor arten skal forplantes, og den fordring, som naturen sætter til den under dette korte ophold, at producere et talrigt afkom[1]. Dens eg er ikke færdige til udrugning før nogle uger efter ankomsten, sjelden før langt ud i mai maaned. En fjorten dage behøver fuglen til at ruge eggene. Den unge fugl behøver en tre uger at mades i redet før den kan flyve, og fosterforældrene mader den mere end fem uger efter denne tid. Hvis derfor en gjøg skulde blive færdig med et eg tidligere end nævnt, saa vilde ikke en eneste unge, end ikke den tidligst udklækkede, være skikket til at sørge for sig selv før dens forældre instinktsmæssig vilde søge hen til sit nye vinteropholdssted, og de vilde da være nødt til at forlade sine unger.

Hvis naturen havde tilladt gjøgen at forblive saa længe som andre trækfugle, som kun ruger én gang, og hvis den ifølge naturens orden havde kunnet ruge ud det samme antal unger, som enhver anden fugl ruger ud paa én gang, saa vilde den ikke kunne have udført dette krav. Men idet gjøgen sendes fra rede til rede, kommer den i en lignende tilstand som den

[1] Som bekjendt kommer gjøgen i mai maaned og reiser allerede sidst i juli eller i begyndelsen af august.

fugl, fra hvis rede vi daglig tager et eg, og hvor der saaledes bliver en sterkere opfordring til at ruge.»

Af mange andre er disse dr. Jenners iagttagelser siden bekræftede.

Her skal anføres en iagttagelse, der indfører et nyt moment. Hr. Otto Hedberg skriver i «Svenska Jägerf. nya Tidskrift» (aarg. 1890) følgende: «Da jeg en morgen i slutningen af juni maaned kom hjem fra en fisketur paa den nær mit hjem flydende Ångermannelv og jeg just gik op fra bredden, blev min opmerksomhed fæstet ved en usedvanlig skarp og klagende lyd, som kom fra et par buskskvætter. Da jeg nu saa mig om, bemerkede jeg, at disse smaa fredsommelige fugle med alle tegn paa den høieste vrede forfulgte en hungjøg. Jeg satte mig da ganske rolig og stille ned ved buskene ved veikanten for useet at betragte denne usedvanlige foreteelse, og merkede da, at gjøghunnen, efterat den havde fløiet et stykke længere bort, blev kvit sine forfølgere, som nu vendte tilbage og satte sig i et træ nær ved min udkigspost. Efter nogle minutter saa jeg dog atter gjøghunnen komme flyvende og slaa ned i græsset ved veikanten. Øieblikkelig kom begge buskskvætterne, idet de udstødte et klageskrig og satte som smaa furier ind paa gjøgen. Denne tog da atter til vingerne, ivrig forfulgt af de klagende fugle, som hug sig fast i dens ryg, saaledes at de paa den maade fik sig en ridetur igjennem luften.

Dette gjentoges flere gange og var meget interessant at se paa; men mest komisk var det dog, da en af buskskvætterne slog sig fast yderst ude paa en af gjøgens halefjær og under dennes flugt hængte som en anden klump under dens hale. Efter den retning, gjøgen havde pløiet, gik jeg hen for at finde redet, som laa nede i græsset ved veikanten. I det laa der en gjøgeunge saa stor som en spurv og to buskskvætunger, som vel kunde være en 4 à 5 dage gamle. Ligeledes laa der en udenfor.

Da jeg et par timer bagefter gik ned i bakken for at se efter, hvorledes gjøgen, smaafuglene og ungerne da havde det, var alt ganske stille, og den gamle gjøg syntes forsvunden. Derimod var alle tre buskskvætunger kastede ud af redet. Jeg lagde dem atter derop og kunde ikke merke, at de paa nogen

maade besværede gjøgeungen; derimod lagde de sig tæt sammen for ligesom at varme hinanden.

Den følgende dags morgen tog jeg dette interessante fuglerede igjen i øiesyn og fandt da alle tre buskskvætunger udenfor redet, — kolde, stive og livløse. Jeg tænkte da, at jeg hver dag nu skulde besøge redet for at iagttage gjøgeungens udvikling, siden den nu var bleven ene om redet. De smaa fosterforældre syntes at være rolige, da den gamle gjøg var forsvunden, og de var ivrigt beskjæftigede med at hente mad til sit stadig hungrige fosterbarn. Men dette varede ikke længe; thi den følgende nat blev der et sterkt og vedholdende regnveir, og da jeg den følgende morgen gik hen for at se efter, laa gjøgeungen kold og død i sit bo. Dette var gjennemtrængt af regnvand, som havde rundet udenfor veien og lige derned. Det blev derfor hastig slut paa mit tiltænkte studium over ungens opfostring og over dens rette mors opførsel sidenefter.

Af det, som jeg imidlertid saa, drager jeg den slutning, at gjøgehunnen — tiltrods for, at den selv ikke udruger sine unger og opfostrer dem — dog har saa megen moderkjærlighed, at den har god greie paa, i hvilke smaafuglereder den har lagt sine eg, og at den sidenefter ser om sit afkom. Finder den da, at ungerne ikke selv kommer paa den tanke at kaste sine pleiesøskende ud, paatager den sig selv dette arbeide, som dog ikke gaar for sig uden kamp med de smaafugle, der eier redet.»

Hvad angaar en tilfredsstillende forklaring paa dette gjøgens forunderlige instinkt, er der endnu neppe nogen, som har fremsat nogen bedre end den af Jenner antydede. Hvis det nemlig er en fordel for gjøgen at drage tidlig bort, saa bliver det ogsaa klarligen en fordel for den — hvis den skal iverksætte dette — at den faar sine eg rugede af andre fugle, saasnart de er lagt.

Sammen med dette instinkt hænger da ogsaa paa en forunderlig maade de to omstændigheder, at gjøgeungens bagkrop har en eiendommelig bygning, ligeledes at dens eg er forholdsvis meget smaa. Dette sidste er saa meget mere at lægge merke til, som den ikke snyltende amerikanske gjøg lægger eg, der er betydelig større, eller som staar mere i forhold til denne fugls størrelse.

Af andre omstændigheder, som staar i forbindelse med gjøgspørgsmaalet, kan merkes, at der har været fremsat den

paastand, at gjøgens eg tilnærmelsesvis skulde have samme farve som de fugles, i hvis rede de blev lagt. En tysk autoritet paa dette omraade, Ad. Walter, har dog tilstrækkelig bevist, at alle gjøgehunner lægger eg af samme farve; ligeledes har den samme godtgjort, at hver hun hvert aar holder sig rolig paa et og samme sted — i modsætning til Brehm og andre forfattere, som har fremsat den paastand, at hunnerne paa en maade var streiffugle, medens hannerne var stationære.

For ikke længe siden fremkom ogsaa tyskeren Adolf Müller med den opsigtsvækkende nyhed, at han selv havde iagttaget, at en hungjøg havde ruget og udklækket sine eg selv, samt at den siden havde opfostret sine unger. Da dette stod i fuldstændig modstrid med alt, hvad man tidligere vidste om gjøgen, vakte Müllers offentliggjørelse af denne iagttagelse uhyre opmerksomhed. Det ornithologiske selskab i Berlin udtalte sig om dette og samstemmede med den ovennævnte Ad. Walter deri, at Müllers iagttagelse ikke kunde være paalidelig. Den sidstes iagttagelse er vistnok heller ikke bekræftede fra andre hold.

Almindelig intelligens.

Som tidligere antydet er der sandsynlighed for, at fuglene gjennemsnitlig staar høiere med hensyn til intelligens end pattedyrene.

Iblandt de fugle, som til alle tider har været anseet som et sindbillede paa dumhed, er gaasen. Dette er vistnok en feiltagelse. Lad være, at de vilde gjæs er kløgtigere end sine tamme brødre, saa har man dog eksempler paa intelligens ogsaa hos disse. En dame, der ikke har opgivet sit navn, har skrevet følgende til mig. «For omtrent 25 aar siden var to mænd ude i Kristianiafjorden for at fiske. De havde lagt til ved en brygge paa den østre side af fjorden. Siddende i baaden slog de af en passiar med en mand, som eiede en gaard straks ovenfor bryggen, og som var kommen derned.

Paa gaarden var der høns og gjæs. Hanen og gassen var kommen op i en vældig batalje, og den første, der formodentlig var mere end almindelig spansk af sig, kunde aldeles ikke lade gassen være i fred. Denne tog da hanen over nakken, drog tilvands med den og holdt den en stund under vandet, hvor-

efter den igjen blev sat paa tørt land. Kommen derop gik den nok saa fattig bort i solvæggen for at tørre sig. Da den igjen var bleven nogenlunde tør, saa afsted efter gassen igjen. Samme eksperiment, samme resultat. Da blev gassen sint for alvor, tog hanen for tredie gang i nakken, svømmede langt ud med den og holdt den saalænge under vandet, til den døde.

Alle tre mænd iagttog dette med stor interesse; men da dyrenes eier ikke vilde forhindre straffens fuldbyrdelse, vilde naturligvis ikke de fremmede gjøre det.»

Med hensyn til graagaasen skal her anføres en jagtberetning af en engelskmand, som var en passioneret gaasejæger, og som i længere tid drev jagt efter denne fugl i det sydlige Spanien. Beretningen om disse jagter er optagne i «The Field» for december 1886 og januar følgende aar[1].

« — — — Ni maaneder efter var vi atter i det sydlige Spanien. Nu var vi fem mand, og for at være fuldstændig rustede, medtog vi fra England to tamme hvide gjæs som lokkefugle. Kanske behøves der et forsvar for en saa eiendommelig fremgangsmaade, men saa skye og forsigtige som graagjæssene var, burde saadanne forholdsregler dog retfærdiggjøres. Naar gjæssene, som her ikke blot kunde regnes i tusendtal, men i titusender, fløi hen over vore hoveder i disse ørkenlignende, lagunopfyldte egne, var det sjelden — naar de fløi hen over vore hoveder — at de befandt sig indenfor skudhold; men da vi havde udsat vore lokkegjæs bag vor skytterlinie, sænkede vildgjæssene sig ofte, naar de hørte sine tamme stammeslegtninger lokke, og vi kunde da faa dem indenfor skudhold.

Da mine kamerater en dag var gaaede ud for at skyde bekkasiner, og jeg ved et uheld havde faaet en fingerskade og ikke derfor kunde følge, syntes jeg dog, det var synd og skam at holde mig hjemme og besluttede derfor at tilbringe en stille dag nede i gaasemarkerne med tamgjæssene til selskab. Paa et mulæsel fragtede min spanske tjener frem lokkefuglene og en spade, og kursen rettedes til en forsænkning i et pas mellem to laguner. Min tjener grov en grøft til mig og satte en hel del buske rundt om denne for at skjule mit legeme. Gjæssene blev derpaa sat foran grøften. Tjeneren blev befalet atter at gaa hjem og komme og hente mig ved solnedgang. Ved

[1] Oversat i «Sv. Jägerf. nya Tidskr.» 1890.

10-tiden om formiddagen var jeg iorden og sad i grøften til klokken 4 om eftermiddagen, uden at jeg havde hørt saa meget som en eneste gaas kagle. Jeg begyndte at faa krampe i benene af denne ubekvemme stilling, men trøstede mig med, at det dog var meget bedre at være ude i fri luft end at sidde inde uden sysselsættelse. Forresten savnede jeg ikke adspredelse; thi jeg saa en mængde fugle passere forbi, som rigtignok var indenfor skudhold, men som jeg ikke vilde skyde, endskjønt de ikke saa mig. Lærker og viber sværmede omkring, og den vakreste blaahøg svævede smukt forbi skydegraven, kun i nogle faa meters afstand. Imidlertid kaglede mine gjæs en gang imellem, lagde hovedet paa skakke og derpaa plat ned paa marken med halsen strakt langs efter jorden. Det var et tegn paa, at de med sine skarpe øine saa en ørn eller en høg. Naar de syntes, at faren var overstaaet, reiste de sig op og begyndte at græsse paa nyt. Saa gik tiden til klokken 4, da den ene gaas reiste sig op; den saa saa oplivet ud og antog en trodsig holdning. I øieblikket efter lod den høre en lokketone. Ogsaa jeg blev med det samme mere oprømt. Jeg har glemt at fortælle, at jeg trods skaden i min finger dog havde medtaget gevær og patroner. Nu, gaasens skrig besvaredes først paa lang afstand, men siden nærmere, og kort efter var tre graagjæs paa 40 meters afstand. Deres vinger hængte ned, saaledes som tilfældet er, naar fuglene sænker sig og sagtner farten, og de vendte hovederne for bedre at se paa kameraterne paa marken. Bøssen kom straks til skulderen, høire løb gik af, og en af gjæssene tumlede ned, men dermed var det ogsaa slut — — —.»

«En anden aften begav jeg mig til en favoritplads for aftentrækket, men fandt til min forargelse en spanier der. Han havde taget min skyttergrøft, som jeg ogsaa der havde ladet grave, og i nærheden af denne havde han — for at efterligne mig — bundet en vingeskudt graagaas som lokkefugl. For mig var der ingen anden raad end at begive mig til en plads der i nærheden. Snart kom der gjæs flyvende; deres kaglen kunde høres. Deres kamerat paa marken lod dog ikke høre den mindste lokkelyd, medens de befandt sig paa noget længere afstand; men da de næsten var komne paa skudhold, lod den lænkede gaas høre et kort skarpt varselssignal, ved hvilket

flokken øieblikkelig svingede til siden. Da spanieren var fuldstændig skjult i min gode skydegrav, fandtes der ingen anden grund til flokkens hastige kursforandring end kameratens varselssignal, — et godt eksempel paa saavel den lænkede vildgaas's intelligens som paa dens slegtninges evne til at opfatte betydningen af et saadant varelsskrig.»

Enkelte forfattere, som Perty, har ment, at der er betydelig forskjel paa de forskjellige fugleklassers intelligens, ligeledes at svømmefugle staar lavest i denne skala. Der er neppe nogen grund til at antage dette. Meget mere turde flere af dem henhøre til de kløgtigere inden denne klasse dyr.

Man erindre her blot den forbausende dygtighed, hvormed lommen forstaar at undgaa sine forfølgere blandt menneskene, en dygtighed, som ikke blot kan tilskrives denne fugls uhyre raskhed i at svømme.

Paa en fisketur i et af de større fjeldvand mellem Gausdal og Valdres traf jeg, idet jeg roede ned over vandet, paa et par voksne lom og deres halvvoksne unge. Det traf sig saa, at vi kom til at ro hen imod dem, endskjønt vi ikke havde gevær i haanden. Det varede ikke saa længe, før hannen tog til vingerne, medens hunnen ikke vilde forlade ungen. Efter at disse to dog var komne ind i en vig, hvorfra det var vanskeligt at komme bort uden flugt, strøg ogsaa hunnen sin vei. Ungen, der nu var alene, vimsede meget ivrig om for at komme bort fra sine forfølgere. Af interesse for at iagttage, hvorledes den vilde bære sig ad, roede vi sagte henimod den, men dog ikke lige paa den. Kommen i nærheden af land, svømmede den hen til en hel del vandplanter *(Potamogeton)*, som flød i overfladen og dannede ligesom et dække paa vandets flade. Herunder pilede den, og vips var den borte. Den dykkede imidlertid ikke dybt, men laa under «græsset», thi jeg kunde se en ganske umerkelig forhøining paa dette, der hvor den laa. Men havde jeg vendt øinene bort fra dette punkt, vilde det have været vanskeligt at finde det igjen.

Jeg holder mig for overbevist om, at den, medens den laa der, holdt øie med os. Sandsynligvis maa den have havt nebbet over vandet; thi efterhvert som baaden gled forbi stedet, hævedes dens krop lidt efter lidt, men dog saa yderst umerkelig, indtil — da vi var komne helt forbi stedet — ungen

skjød frem fra sit skjul og svømmede i den retning, hvorhen forældrene havde fløiet.

I denne forbindelse skal her omtales den gjængse antagelse, at ænder og andre svømmefugle, naar de er dødelig saarede, antages at bide sig fast i bunden, og at de da ikke slipper taget, selv om de er dødelig saarede. Dette fortælles forresten ikke blot om vore vildænder, men ogsaa om fremmede fugle, som f. eks. den kinesiske vandfasan.

Denne antagelse, at ænder skulde bide sig fast og foretrække døden paa «søens bund», er rimeligvis opstaaet derved, at disse, naar de er vingeskudte eller skadede saa meget, at de ikke formaar at redde sig ved flugten, da søger at frelse sig ved sin dykkefærdighed. I saadanne tilfælder søger de hen til strandbredden, hvor de ved en eller anden fremstikkende gjenstand kan finde skjul. Hvis de dog alligevel maa op for at trække luft, sker dette paa den maade, at kun det øverste af nebbet tipper ovenfor vandfladen. Der er neppe nogen fugl, som har saa stor færdighed i dette som edderfuglen. Men ogsaa en mængde vildænder besidder stor færdighed i denne henseende.

Som et eksempel paa den kløgt, med hvilken ænder forstaar at skjule sig under saadanne omstændigheder, fortæller hr. G. Oxaal i «Meddelelser for Norsk Jæger- og Fiskerforening» (1878) følgende hændelse: «Jeg jagede langs en af vidjekrat og starmyrer omgiven langsomt flydende mindre elv, der hist og her dannede hølformige udvidelser, og stansede netop ved en saadan, der delvis var omgiven af vidjekrat, men forøvrigt af græsland. Der var intet siv paa bredderne eller i hølen, kun nogle nøkroseblade viste sig hist og her paa overfladen af denne. Min hund var ifærd med at afsøge terrænet paa den anden side af hølen, og da jeg kunde se, at den havde veir af en and, stillede jeg mig skudfærdig. Fra et af vidjekrattene styrtede en and sig i vandet og dykkede saa hurtigt, at det ikke var muligt at faa skud paa den. Fra det sted, hvor jeg stod, kunde jeg fuldstændig overskue elven paa temmelig langt hold, og da vandet derhos var blik stille, haabede jeg, at en liden bevægelse i dette skulde røbe, hvor den havde søgt land. Jeg var imidlertid ikke istand til at opdage nogen saadan. Derpaa lod jeg hunden nøie undersøge begge bredder, saavel ovenfor som nedenfor, og paa en saa lang strækning, at jeg

følte mig forvisset om, at anden ikke kunde være kommen saa langt. Intet resultat. Dette forekom mig høist besynderligt, og jeg begyndte at grunde over, hvorledes vel sammenhængen hermed kunde være. Jeg kom da til at erindre, at dengang, da jeg stod og saa efter, hvor anden skulde dukke op, havde det forekommet mig, som om den ene flig af et nøkroseblad midt ude i hølen ganske sagte havde hævet sig en smule. Jeg gik da tilbage og stillede mig paa samme sted og saa, at den ene flig af et saadant blad fremdeles var lettet over vandfladen; men hvorledes jeg end stillede mig, kunde jeg heller ikke se andet eller mere. Jeg ansaa det ikke for at være meget sandsynligt, at anden skulde ligge der; men da der jo kunde være en mulighed for, skjød jeg paa bladet. Ganske rigtig, — et plask ledsaget af et par vingeslag, og der flød den stendød med bugen iveiret. Den havde altsaa ligget der under bladet, men helt under vand, og har kun med nebryggen lettet saa meget paa bladfligen, at den kunde faa den fornødne luft. Hunden bragte den paa land, og det viste sig at være en fuldt udvoksen, flyvedygtig, ung stokand.»

Som man ser er den maade, hvorpaa denne stokand og den tidligere nævnte lom havde skjult sig, temmelig lige. Det viser, at svømmefuglene, eller ialfald enkelte af dem, forstaar med stor fordel at benytte sig af gjenstande, der under forfølgelse kan tjene dem som skjul. Det tør derfor være, at den gjængse tro, at ænder angivelig skulde bide sig fast i søbunden, naar de var skadeskudte, maaske er feilagtig og meget mere er at tilskrive den kløgt, med hvilken disse dyr forstaar at skjule sig.

I andre lande har ogsaa denne antagelse været gjængs; Oxaal gjør i den anledning opmerksom paa, at den tyske jagtforfatter Diezel blandt andre har bekjæmpet den, idet denne har ment, at selv om anden bed sig fast, saa maatte denne krampeagtige fastholden ophøre i dødsøieblikket, og anden da flyde op.

Der er ogsaa et andet moment, som hr. Oxaal har pegt paa, og det er, at det kan hænde, at skadeskudte ænder, idet de dykker, kan blive indviklede i vandplanter og ikke komme løs.

Om et saadant tilfælde siger hr. O.: «Jeg kom mig ud til stedet og fik øie paa anden, der i en dybde af 1¼ meter

havde filtret sig saaledes ind i de myge stængler af en vandplante, der her voksede meget rigt, at den ikke kunde faaes løs uden at planterne blev revne med. Hverken da den laa i vandet eller efter at den var kommen paa land, kunde jeg opdage den ringeste antydning til, at den havde forsøgt at bide sig fast. Den var allerede stiv, da den kom op, og nebbet var fast sammenklemt. Ved at aabne det kunde jeg ikke finde den mindste levning af noget, hvori den skulde have forsøgt at holde sig fast.»

Den raskhed, med hvilken fugle lærer, at de ikke skal flyve mod telegraftraade, der ganske nylig er opstillede, viser en betydelig iagttagelsesevne og intelligens.

En korrespondent har meddelt Romanes følgende: «For omkring 12 aar siden opholdt jeg mig paa kysten af grevskabet Antrim[1] paa den tid, da der blev opsat telegraf langs den smukke vei, som følger havet mellem Larne og Custendall. I løbet af hele vinteren havde store flokke af stær stadig fløiet over fra Skotland, idet de pleiede at komme tidlig om morgenen. Den første vinter, efter at telegrafledningen var bygget langs nævnte kyst, fandt jeg stadig et stort antal stær liggende døde eller saarede paa veikanten eller paa andre steder ved veien. De havde rimeligvis paa sin flugt i de mørke morgener fløiet lige mod traadene. De kunde ikke være blæste mod traadene af vinden, da det omtalte hændte ofte, og da der i de dage ikke var sterk vind. Jeg fandt ogsaa, at de omkringboende bønder var komne til den slutning, at stærene var dræbte ved at sidde paa traadene, naar den elektriske strøm gik gjennem dem. — Merkelig nok var der den følgende og de efterfølgende vintre næsten ikke en eneste død stær at se ved deres ankomst. Det skulde derfor synes, som om stærenes død havde gjort et dybt indtryk paa deres reisekamerater, og at de forstod aarsagen til deres død, samt at de derfor sidenefter undgik telegraftraadene. Og ikke blot det; men de unge fugle maa ogsaa have faaet denne kundskab og beholdt den — en kundskab, som de ikke kunde have faaet ved erfaring eller instinktmæssig; men dette instinkt — at undgaa telegraftraadene — maatte være en arvet hukommelse, som de havde faaet af sine forældre, paa hvem denne begivenhed først havde gjort indtryk.

[1] Det nordøstlige Irland.

Romanes siger, at han selv har iagttaget et tilfælde, hvor en telegrafledning var bleven opsat tvers over en større myrstrækning. Den første tid efter opsætningen fløi en hel del fugle imod traadene, men aldrig siden. Hvorfor nu de unge fugle skulde undgaa dem, naar de ikke havde nogen erfaring i den henseende, maa vel forklares paa den maade, at hos fugle, som flyver i flok, er det de unge, som angiver retningen. Men denne forklaring, mener Romanes, kan ikke slaa til for fugle, som flyver enkeltvis. Det er da et aabent spørgsmaal, hvorvidt fugle, som flyver enkeltvis, søger at undgaa saadanne traade eller ikke.

Den svenske forfatter H. Gadamer fortæller følgende om ræsonnement hos en trost. Han siger: «Til en sorttrost, som jeg havde i bur, lod jeg forarbeide et andet lignende, men gjort af staaltraad, saa at ekskrementer og lignende skulde falde ned i en under buret hængende kop. Nu er det trostens sædvane, naar den faar et kjødstykke eller noget andet, som den ikke kan svælge helt, at den da lader det falde paa burets gulv, hvor den derpaa river det istykker. Saaledes skulde den ogsaa gjøre første gang, den i det nye bur fik et stykke ost. Men det nye gulv var ikke saadan som det gamle, og oststykket faldt ned igjennem til den underliggende kop, der laa saa dybt, at fuglen ikke kunde naa den med nebbet. Der sad nu trosten og saa paa oststykket, som den ikke kunde naa, og viste sin ærgrelse ved at vippe tidt og ofte med stjerten, medens jeg stod og saa paa. Jeg gav den derpaa et oststykke til, som den heller ikke kunde svælge helt. Hvad gjorde den saa? Lagde den det atter paa gulvet? Nei; dertil var den for klog. Først holdt den det en stund i nebbet, idet den ligesom tænkte efter; derefter bar den det til sin tallerken. Der havde den det i sikkerhed og kunde nu i største ro hugge biden istykker.»

«Saadant kalder jeg ikke instinkt», siger hr. Gadamer; «thi det er simpelt hen overlægning. Dyrene høster lærdom ved erfaring ligesaavel som vi mennesker.»

I «Cabanis journal für ornithologie» 1869 pag 255 har baron Hoyningen Huene meddelt et merkeligt tilfælde: «Da der i sin tid skulde foretages en del omregulering i mit fuglehus, fandtes der under en mosehoug en del myrer, som var komne ind paa den maade, at myreeg var bragt derind som føde for

fuglene. Knapt var de smaa dyrs tilflugtssted opdaget, førend flere af fugleburets indvaanere, bekkasiner, troste o. s. v., kastede sig over dem og med en glubende appetit begyndte at spise. Stærene, som ogsaa kom til, spiste imidlertid ikke nogen af dem, men greb dem med nebbene og stak dem med en forbausende færdighed ind her og der mellem sine fjær, især paa overgumpen. Myrerne faldt dog snart ned igjen, især da de — som tilfældet er om høsten — var lidet livlige af sig. Stærene gjorde forsøget om igjen og stak dem ind; men myrerne faldt atter ned og krabbede hen til sit gjemmested. Med op spilede neb gjennemsøgte da fuglene alt, som fandtes paa gulvet, og forfulgte myrerne i deres smuthul.»

«Jeg finder ingen anden forklaring paa stærenes opførsel», siger baronen, «end den, at de vilde tage myrerne til hjælp med at befri dem fra de snyltedyr, som holdt til i deres fjærdragt.»

Med hensyn til svalers intelligens er følgende meddelt Romanes: «To svaler byggede sit rede paa en veranda i et hus i kolonien Viktoria; men da deres bo for en del hvilte paa et klokketoug, blev det to gange revet ned. Dog, de begyndte paa ny frisk, idet de lavede en tunnel gjennem den nedre del af redet, og igjennem denne kunde touget bevæges uden at gjøre skade.»

En anden brevskriver har fortalt Romanes, at han ogsaa har seet, at svaler har bygget tunneller i tilfælder, hvor spurve har forsøgt at sætte sig i besiddelse af deres rede. I dette tilfælde byggede de et rede, der istedetfor den sædvanlige aabning ovenfra var lukket, saa at passagen dertil gik gjennem en tunnel.

Af mange andre er lignende iagttagelser gjorte, nemlig i tilfælder, hvor spurve har forsøgt at sætte sig i besiddelse af svalers reder. Disse har da muret igjen redet ved hjælp af ler, medens deres kamerater har holdt vagt og passet paa spurvene, at disse ikke skulde komme ud under muringen. Naar arbeidet har været fuldført, er spurvene overladte til at dø hungersdøden, hvis de da ikke er blevne hjulpne af mennesker.

Forfatteren Jesse fortæller saaledes om dette: «Svaler synes at kunne vedligeholde erindringen om en tilføiet krænkelse og at gjengjælde den, naar leilighed gives. Et par svaler byggede

saaledes sit rede paa en bjelke i et hus i Hampton Court. Ikke før var det færdigt, før et par spurve fordrev svalerne derfra, til trods for, at disse gjorde kjæk modstand og endogsaa fik andre til at hjælpe sig. Nykomlinger fik da beholde redet, indtil en dag begge spurve blev nødte til af forlade det for at skaffe mad til sine smaa. Ikke før var de reist, før en hel del svaler kom og rev redet ned, og jeg saa siden, at spurvungerne laa døde paa jorden. Saa snart som redet var revet ned, begyndte svalerne at bygge det op.»

Den samme forfatter fortæller følgende: «Et par svaler byggede sit rede ved en af vinduskarmene i første etage paa et hus i Merrion Square, Dublin. En spurv tog det i besiddelse. Svalerne blev ofte seede, klyngende sig til redet, og de forsøgte stadig, men forgjæves, at skaffe sig adgang til det. Alle deres anstrengelser blev dog tilintetgjorte af spurvene, som slet ikke forlod redet begge to paa en gang. Svalernes ihærdighed slappedes nu efterhaanden. De reiste bort, men kom straks efter tilbage med en hel del andre, som hver havde en klat ler i nebbet. Derefter murede de redet igjen, og spurvene blev indesperrede i fuldstændigt mørke. Kort efter blev redet med de døde spurve i taget ned og vist til mange personer. I dette tilfælde synes der ikke blot hos svalerne at have været en overlæggende akt, men de maa have havt evne til at meddele sagen til sine kamerater og ligeledes sine ønsker i den anledning; thi uden disses hjælp kunde de jo ikke have været istand til at hevne den lidte krænkelse.»

Om svalers intelligens skriver videre Clas Ölander i «Sv. J. n. T.» (1890): «Forleden aar byggede et par svaler sit rede i en mig tilhørende magasinbygning; men da jeg iaar ikke vilde have dem der, tilspigrede jeg gluggen. Da svalerne kom igjen ud paa vaaren, opsøgte de sit gamle rede, og det lykkedes dem ogsaa at komme ind igjennem en sprække under taget, endskjønt de her ikke kunde flyve videre letvindt ud og ind. Imidlertid passede de altid paa, naar døren var aaben, at flyve den vei, og snart merkede jeg, at de flagrede frem og tilbage foran døren, naar jeg nærmede mig. Jeg tog mig nu for at gaa ud tidlig om morgenen for da at aabne døren for dem, og jeg lod den staa aaben om dagen. Nu er de saa vante til dette og kjender mig saa godt igjen, at naar jeg kommer

ud om morgenen, saa kommer der en svale og kredser omkring mig, ofte saa nær, at jeg kjender lufttrykket af dens vinger. Efter dette tager den plads paa hængelaasen, og der bliver den siddende, indtil jeg strækker haanden ud for at laase døren op. Om det er baade hannen og hunnen, der er blevne saa tamme, eller blot den ene, kan jeg dog ikke afgjøre.»

Et merkeligt eksempel paa ræsonnement hos en kanarifugl er fortalt af Karen Stenersen i «Ill. Tid. for Børn» (1889). «Jeg havde undertiden 16—18 kanarifugle ad gangen. Den ene af disse var mig især til stor fornøielse, da den udviste en omtænksomhed, der grænser til det utrolige, men som dog er fuldstændig sandfærdig. Døren til deres bur var ikke til at skyve op og ned som almindelig, den var bare lukket til og fæstnet med en liden staaltraadindretning, der puttedes ned i en hæmpe, og som med lethed kunde trækkes op og derpaa sættes ned igjen. Dette havde den lille karnalje lagt merke til og tog sig den frihed hver morgen, før nogen kom ned i stuen, at nappe pinden ud og flyve omkring i stuen efter godttykke; dette var jo ikke underligt; men det underlige var, at øieblikkelig, naar enten mor eller jeg kom ind ad døren, fløi den som en pil ind i sit bur, og strævede alt, den kunde, med at trække døren til, saa at dens skjelmsstykke ikke skulde opdages, og saa begyndte den at synge sine yndigste sange for at undgaa skjend, som den absolut forstod.»

I «Dagsposten» fortælles, «at i en gaard ved Vollafaldet i Trondhjem har et smaafuglepar (arten ikke nævnt) sat hus og hjem i en rugekasse, der er opsat paa et par spirer paa taget. Der er skrigende smaafolk nede i kassen. Egteparret har det travelt med at skaffe mad til de smaa slughalse, især da det nu om dagene har været saa koldt, at der er smaat om insekter; de har derfor ofte været paa fangst temmelig længe, og de smaa skriger. En skjære havde nok merket dette. Den satte sig paa pinden udenfor indgangshullet til rugekassen i paavente af, at de smaa skulde stikke hovedet op igjennem aabningen; men nei, de smaa var forsigtige. Da egteparret kom hjem, fandt de til sin forskrækkelse indgangspinden besat af deres dødsfiende, skjæren. De skjændte og snadrede saa længe, til den maatte fortrække, kjed af at vente længer paa bytte. Da fugleparret imidlertid næste gang drog ud paa togt efter føde

til sine smaa, puttede de noget i rugekassehullet for at hindre røveren fra at nappe nogen af deres smaa ved at stikke hovedet eller nebbet ned i hullet.»

Beretteren fortæller intet om, hvorvidt skjæren kom igjen. Det kunde jo tænkes da, at den havde taget den tingest ud, som smaafuglene havde puttet i hullet. Sikkert er det, at skjærerne — ligesom deres nære slegtninge kraakerne — viser stor beregning.

Hr. res. kapellan Norberg, Vang pr. Hamar, har tilstillet mig et eksempel paa den første af disse fugles kløgt. Han fortæller: «Paa en gaard i øvre Telemarken kom gaardens kat en vintermorgen nedover laavebroen med en mus, som den havde fanget, og lagde sig derpaa midt paa tunet for at gjøre sig tilgode med sit bytte. En skjære, som sad paa staburstaget i nærheden, lagde merke til dette, og den havde aabenbarligen lyst til at dele den lækre frokost med pus eller rettere — lure den fra den. Den fløi derfor straks ned til katten, hoppede rundt omkring den, vippede og skvaldrede, men pus lod sig ikke overbevise. Hvergang skjæren kom musen for nær, lod dens retmæssige eiermand den forstaa, at den ikke vilde finde sig i nogen nærgaaenhed. Dette varede antagelig en 5 minutters tid; men da skjæren skjønte, at den ingen vei kom paa den maade, tog den flugten til en nærliggende skov, og meddeleren, der havde betragtet denne scene fra et vindu, gjorde den bemerkning til de andre i stuen: «Pus fik beholde sin frokost!» Den begyndte ogsaa at give sig ifærd med den.

Men nei, det skulde ikke gaa saa let; thi nu kom der flyvende to skjærer fra skoven; de slog sig begge ned ved katten, en foran og en bag den. De begyndte at hoppe hid og did under stadig passiar og nærmede sig mere og mere hen til katten. Især blev den bagenfor helt nærgaaende, og da katten ikke syntes at tage nogen videre notis af dem, nappede den endog katten i halen. Dette syntes nok pus gik altfor vidt, og den kastede sig pludselig rundt for at hugge kloen i fredsforstyrreren, hvilket dog mislykkedes. Men vips! nappede skjæren foran musen til sig, fløi tilskovs med den, — og den anden bagefter. — Pus saa et par gange slukøret efter dem, strakte sig saa og begav sig resigneret ind i stuen, modtagen af en hjertelig latter.»

Hr. Norberg tilføier: «Tildragelsen synes mig at være e karakteristisk bevis for skjærens bekjendte klogskab og evne til at beregne. Vistnok kan det ikke bevises, at den ene af de to skjærer var den samme, som først gav sig ikast med katten, men det ligger dog nær at antage dette. Alle vi, som var vidne til begivenheden, var ikke i tvil om, at skjæren hentede en kamerat til hjælp, og at de var blevne enige om angrebsplanen.»

Denne skjærens taktik er bekræftet af mange andre iagttagere. Saaledes meddeler hr. kaptein Hagen, Trondhjem, at han en dag fra sit kontorvindu betragtede sin hund, der laa ude paa gaardspladsen, gnavende paa et ben. To skjærer kom flyvende ned fra taget og begyndte sine kunster i nærheden af den, — den ene foran, den anden bag. Denne sidste blev tilslut saa nærgaaende, at den hakkede hunden i halen. Idet denne springer op, griber den anden skjære kjødbenet, hvorpaa begge to flyver bort sammen.

Mange andre fuglearter optræder under visse omstændigheder ogsaa i fællesskab. Saaledes skal pelikaner, naar de er ude for at fange fisk, formere linje tvers over søer, hvor de gaar paa fangst, og driver fisken foran sig, ligesom fiskere gjør med not.

Sir Tennent fortæller i sin «Natural History of Ceylon» et tilfælde med et par kraaker, der bar sig ad ligeoverfor en hund præcis paa samme maade som skjærerne, der er omtalt ovenfor. Romanes har citeret denne fortælling af Tennent og mener, at den vilde være utrolig, hvis den ikke var fortalt af en saa kompetent iagttager. Samtidig fortæller han til bekræftelse af dette faktum en iagttagelse af en engelsk dame, miss Bird, som denne gjorde i Japan.

Denne dame siger: «I hotellets have saa jeg en hund, som spiste paa et kjødstykke, medens en del af disse gridske fugle saa paa. De fortalte øiensynlig en hel del til hinanden om denne sag, og ret som det var forsøgte ogsaa en eller anden af dem at lokke kjødet væk fra hunden; dog, det nyttede ikke. Tilsidst lykkedes det en stor kraake at faa fat i et stykke, med hvilket den fløi hen til det sted, hvor de andre var forsamlede. Efter megen ivrig raadslagning omringede de hunden; den ledende fugl lod et lidet stykke kjød falde indenfor dens

rækkevidde, og som den øieblikkelig snappede; men samtidig lod den det store stykke falde; et par af kraakerne greb øieblikkelig dette og fløi afsted med det, hvorpaa samtlige kom sammen og i en fart satte i sig det stjaalne stykke. Den narrede hund saa meget slukøret efter dem og satte sig derefter under et træ til at gjø efter dem.»

«En herre har fortalt mig», siger miss Bird, «at han engang saa en hund, som havde et stykke kjød, ligeledes i nærværelse af tre kraaker, som ogsaa forsøgte at faa det fra den. Efter en raadslagning skiltes de ad, hvorefter de to gik saa nær hen til kjødstykket som muligt, medens den tredie gav hunden et saa kraftigt hug i halen, at den øieblikkelig vendte sig om; de andre greb da stykket, og alle tre fløi op paa et tag, hvor de i fællesskab nød det stjaalne.»

Efter dette sees, at denne maade at stjæle paa er fælles for kraaker baade her og i Asien. Det siger sig ogsaa selv, at dette faktum er tilstrækkelig bekræftet ved de to nævnte herrers meddelelse.

Enhver, der har gaaet paa jagt efter kraaker, ved, hvilken forbausende skjønsomhed og hvilket ræsonnement de viser ligeoverfor jægere. Gaar man hen over en eng med et gevær i haanden, kan man være sikker paa, at ikke en eneste bliver siddende saa længe, at man kommer paa skudhold, medens de mangen gang, naar man intet saadant har, eller om man har en kjæp i haanden, kan blive siddende, til man kommer dem ganske nær At fuglene har en forstaaelse af, hvorvidt det for dem er farligt eller ikke, om man har gevær eller ei, eller rettere bærer noget i haanden eller ikke, er utvilsomt. Hvorledes man derimod skal forklare sig, at de gjør forskjel paa et gevær og en kjæp, er dog vanskeligt at sige. Jeg synes dog at have erfaret, at de i virkeligheden gjør dette. — Ror man forbi tømmerflaader, paa hvilke der sidder fuldt af kraaker, tager de en baads tilsynekomst med stor ro. Stanser man imidlertid roningen, vækkes straks deres opmerksomhed, og man kan være sikker paa, at de da passer sig. De har altsaa gjort den erfaring, at baade, der ror forbi, ialmindelighed ikke er farlige for dem, medens en ubetydelig stans eller en pludselig svingning med baaden, der altsaa er noget usædvanligt for dem, maaske varsler

en fare, hvorfor de i saa tilfælde bringer sig i sikkerhed ved at flyve udenfor skudhold.

Signaturen «E. Iv.» skriver i Sv. J. n. Tidskr. (1889): «En vinter for nogle aar siden skulde en kraake bortføre en tarm, som den havde taget paa en gaard, hvor der slagtedes. Den fløi med tarmen i nebbet, idet denne slæbte, saa lang den var; da tarmen ogsaa var tung, orkede den ikke at flyve høit; kommen henimod en skigard maatte den stanse, thi tarmen tog fat i gjerdet. Den fløi da lidt tilbage, saa at den løsnede, hvorefter den tog sig en hvil paa sneen. Atter gjorde den et forsøg paa at flyve afsted, men med samme resultat som tidligere, — det gik ikke. Desuagtet fornyede den dog flere gange sine forsøg, men altid forgjæves. Derefter trak den sig et stykke tilbage fra gjerdet, idet den formodentlig var træt; men hele tiden holdt den fast paa sit bytte.

Nu skulde man tro, at den var bleven lei af alle disse forsøg, men det var ingenlunde tilfældet. Efter at den længe havde funderet paa sagen og længe og vel havde kigget baade paa tarmen og paa skigarden, lagde den tarmen sammen til et knippe, tog fat i den med nebbet og hævede sig til flugt. Denne gang kom den ogsaa over den forargelige hindring.»

En liden begivenhed, der er mig meddelt af hr. Simonnæs, vidner om, at fuglene har en vis forestilling og erindring om bestemte tider paa dagen. Saaledes fortæller hr. S.:

«Paa en reise ved Dramselven kom jeg i nærheden af et sagbrug i samtale med en tomtearbeider. Under denne blev det «eftersvær», og arbeideren tog frem sit smørrebrød og sit kaffespand. Han havde neppe sat sig ned, før en munter linerle — uden at genere sig — hoppede ned paa hans fang og fik sig der tildelt nogle brødsmuler. Da dette forekom mig interessant, spurgte jeg manden, om den kom ofte. «Ja», sagde han, «naar den hører bruget stanse om eftermiddagen, saa er den her øieblikkelig. Den har nu i 4 à 5 aar kommet her hver dag, naar bruget er igang. Søndag, eller naar bruget staar stille, har jeg ikke seet den. I førstningen var den nok saa sky, som rimeligt kunde være, men efterhaanden blev den tammere, indtil den kunde tage brødsmuler af haanden.» Manden var særdeles vel fornøiet med sin lille gjest, og der herskede øiensynlig et fortroligt forhold mellem dem.»

Angaaende spurves reflektionsevne med hensyn til tiden har jeg lagt merke til følgende: Paa universitetet indfinder der sig hver formiddag præcis kl. 11 en «kagekone», der fra den ene sidebygnings forhal udsælger sine delikate kager til studenterne. Hun staar i nærheden af en dør, der vender ud til bygningens store stentrappe, og som ellers til alle tider paa dagen er lukket. Men naar kagekonen kommer, faar hun tilladelse til at lukke denne dør op, for at det skal blive lyst paa den lille disk i hjørnet, hvor hun har sin kagekurv. Paa trappen her har jeg mangfoldige gange seet, at der før kl. 11, og endnu før denne dør har været slaaet op, ikke har været en eneste spurv at se. Men saasnart klokken er bleven 11, døren er slaaet op, og konen har installeret sig paa sin plads, har der indfundet sig et dusin spurve eller saa, som har vidst, at det har vanket en godbid. Saavidt jeg har kunnet skjønne, har her en del spurve formelig holdt vagt fra et eller andet beleiligt sted. Ved dørens lukning forsvinder de fra trappen.

Det er tidligere nævnt, at fuglene maa være i besiddelse af indbildningskraft i lighed med pattedyrene; at de maa kunne danne sig en forestilling om fraværende gjenstande, kan vi slutte deraf, at de kan sørge over sin døde mage, og at f. eks. papegøier raaber paa fraværende venner. De fænomener, der staar i forbindelse med drømme hos papegøien, er i virkeligheden mere interessante, end de tilsvarende hos hesten og hunden, thi den førstnævnte «pjatter» og gjentager sine udenadlærte sætninger i drømme eller i søvne. Beckstein fortæller om en dompap, der i drømme blev saa forskrækket, at den først blev beroliget, da dens eierinde tiltalte den. Hos fugle, der ikke kan «pjatte», og det er jo ikke andre end papegøie og sommetider stær, er det naturligvis vanskeligere at overbevise sig om, at de virkelig drømmer, men det er neppe tvil om, at deres sjæl til sine tider kan arbeide, naar de ved søvnen er berøvede sin bevidsthed, ligesaavel som dette er tilfældet med smaa børns og døvstumme menneskers.

I Afrika og Indien lever de saakaldte honninggjøge *(Indicator)*, som lever af de vilde biers larver. Livingstone siger om disse fugle, at de er ligesaa ivrige til at føre mennesker til de vilde biers kuber, som andre fugle er rædde for, at mennesker skal komme hen til deres rede. Disse fugles sædvane: ved skrig at forraade de vilde biers gjemmesteder, har længe været

kjendt og er bleven beskreven af flere reisende, saaledes ogsaa af ovenfor nævnte. Det kan derfor ikke være tvil om sandheden deraf. Om honninggjøgene siger Livingstone: «Hvorledes kan det nu gaa til, at disse fugle kan have lært, at alle mennesker, baade hvide og sorte, er glade i honning?» Romanes mener, at dette har gaaet til saaledes, at fuglenes iagttagelser i denne henseende er gaaede over til en individuelt arvet sædvane, og at denne igjen er gaaet over til et fast instinkt.

Til brokfuglene hører en fugl, som heder stenvender *(Strepsilas interpres)*. Den holder til ved stranden og lever væsentlig af de i den opskyllede tang værende smaa krebsdyr og bløddyr. Den vælter ogsaa stene om (hvoraf navnet) for at faa fat i de under disse liggende smaadyr.

En iagttagelse over et par stenvendere, som forsøgte at vende paa en død torsk, der laa i fjæren — og som var ikke saa ganske liden og tilmed noget begravet i sandet — er berettet i Smiles: «Life of Edward» og citeret af Romanes. Iagttageren fortæller: «Jeg sad i et meget godt skjul og iagttog de to fugle, hvis opførsel aftvang mig min fuldeste opmerksomhed. De strævede svært med at faa fisken dreiet om, snart ved hjælp af deres neb, snart med forkroppen. Deres anstrengelser forblev dog uden resultat: fisken laa urørlig. Begge gik over til den anden side af den og begyndte der at skrabe væk en del sand. Efter at de havde skrabet bort en del af dette, kom de atter tilbage til det sted, hvor de tidligere havde holdt paa, og begyndte atter at arbeide med neb og med bryst; tilsyneladende havde de dog ikke mere held med sig end før. De lod sig dog ikke forbløffe, sprang atter over paa den anden side og begyndte sin gravning paa en saadan maade, at man maatte tro, de ikke vilde lade sig afholde fra sit foretagende: at underminere den døde fisk, saa at de lettere skulde faa den vendt om. Medens de nu holdt paa at stræve med dette, og efter at de havde holdt paa paa denne maade næsten en halv time, kom der flyvende nok en stenvender. Dens ankomst blev hilset med synlig glæde af de andre to. Jeg lededes til denne antagelse af den omstændighed, at de lod høre en vistnok lav, men — som det lod til — tilfreds «mumlende støi» ved kameratens ankomst. Denne syntes fuldstændig at forstaa de to andres følelser og svarede paa lignende maade. Da deres «tankeudveks-

ling» var over, begyndte de alle tre at arbeide, og efter at de havde holdt paa i nogle minutter med at fjerne en del sand, gik de over til den anden side og satte sin forkrop mod fisken. Det lykkedes dem ogsaa at hæve den nogle faa tommer, men det var ikke muligt for dem at faa den vendt om. Den faldt ned igjen i sit leie. De hvilte nu et øieblik, men forlod slet ikke sine poster: de stod nemlig lidt fra hinanden, og beredte sig øiensynlig paa at forsøge igjen. Idet de bøiede sig med brystet klods ned til sanden, puttede de sine neb under fisken, og det lykkedes dem at hæve den som forrige gang. De trak sine neb tilbage, men mistede da ikke den fordel, som de havde opnaaet, og støttede atter forkroppen imod gjenstanden. Nu tog de i med saadan kraft og med saadant held, at fisken rullede om og nedover den lille bakke, som de havde gravet.»

Det er en bekjendt sag, at kraaker og ligeledes andre fugle ofte samles paa visse bestemte steder, hvor de ligesom synes at forhandle enkelte ting af vigtighed for dem indbyrdes. Saadanne møder er blevne kaldte «kraaketing». Af forskjellige forfattere er saadanne kraakesamlinger blevne beskrevne, og der fortælles eksempler paa, at kraakerne samles fra alle verdens kanter til disse «retsmøder». Ifølge dr. Edmonstone samles en mængde kraaker af samme art paa den samme eng eller mark. Der begynder da støiende forhandlinger. En «forbryder» placeres i midten af de forsamlede. Dennes hele opførsel peger ham ogsaa ud som den brødebetyngede. Der synes at være baade «anklagere» og «forsvarere» tilstede, altsaa en formelig procedure. Efter at denne er endt, afsiges dommen, og den dømte overgives til bødler, der med neb og vingeslag dræber den.

Goldsmith, som nøie har iagttaget kraaker, siger, at der hos unge kraaker ofte er megen trætte om, hvor redet skal bygges. Han og hun underkaster træerne en meget nøiagtig eksamination, og naar de har fæstet sin opmerksomhed ved en gren, der er skikket for redebygning, sætter de sig paa den og iagttager den forresten nøie et par dage, før de begynder at bygge.

«Det hænder ofte», siger den samme, «at et ungt kraakepar opslaar sit paulun i nærheden af et ældre pars rede, og at disse, som rimeligt kan være, ikke liker dette nære naboskab

Der opstaar i almindelighed en kamp, som ender med de ældres seier. Det unge, fordrevne par er saaledes nødt til at begynde paa nyt med sine undersøgelser, overveielser og valg, og naar de har valgt et sted, som ligger tilstrækkelig langt borte, begynder de atter at bygge rede, og deres flid fortjener da ros. Men deres flid er dog i begyndelsen ofte for stor. De bliver snart trætte af at bringe materiale til sit hus fra fjernt liggende steder, og de opdager snart, at kviste kan faaes nærmere deres hjem, om end paa en mindre ærlig maade, men ved en smule mod. Afsted drager de da for at samle saa hurtig, som de kan, og hvorsomhelst de ser et ubevogtet rede, prøver de paa at stjæle de bedste kviste, hvoraf dette er sammensat. Men disse tyverier passerer ikke ustraffede, og sandsynligvis efter «at klage er bleven udtaget», bliver der ogsaa afsagt dom og denne eksekveret. Jeg har ved saadanne leiligheder seet 8—10 kraaker komme flyvende. De har sat sig paa de unges rede, som er bleven nedrevet i et øieblik.

Tilsidst finder da det unge par, at de er nødte til at gaa lidt mere ordentlig tilverks med sit arbeide. Medens en flyver afsted for at hente materiale, sidder den anden og passer redet. I løbet af en 3—4 dage bygger de atter sin bolig op, selv om de, som rimelig er, tager sig nogle hvilestunder imellem. Det bestaar af tykkere pinder udenpaa og plantefibre og langt græs indeni. Fra det øieblik, hunnen begynder at lægge eg, er al fiendtlighed forbi; ikke en eneste af hele flokken, som før behandlede hende saa stygt, vil nu vove at forulempe hende, saa hun kan fortsætte sin rugning i fuldstændig fred. Saaledes er det med det alvor, hvormed kraaker fra en og samme egn behandler hinanden; men hvis en fremmed kraake skulde forsøge at skaffe sig borgerret i deres samfund, vilde den ikke faa nogen gunstig modtagelse. Det hele kompagni vilde slaa sig sammen mod den og fordrive den uden naade og barmhjertighed.»

Forfatteren Cauch siger:

«Naar ugjerningsmændene er opdagede, saa bliver straffen i overensstemmelse med forbrydelsen. Derved at de unge kraakers rede bliver nedrevet, lærer de, at naar de skal bygge for sig selv, saa maa de finde egne stikker og pinder og ikke stjæle fra sine naboer, og videre, hvis de vil bo i enighed med sine naboer og nyde de goder, som følger af, at de faar leve i samfund med

andre, saa maa de bestræbe sig for at bringe sine handlinger i overensstemmelse med de love, der er gjældende for det kraakesamfund, i hvilket de er optagne.»

«Man ved ikke,» siger den samme forfatter videre, «hvilke omstændigheder der har ledet til forsamlinger af kraaker, de saakaldte «kraaketing», men ifølge dr. Edmonston i dennes «View of the Hetland Islands» er disse forsamlinger meget almindelige baade hos blaakraaken *(Cornus frugilegus)* og hos den almindelige kraake *(Cornus cornix)*.

«Kraaketingene» er en slags almindelig forsamling af fugle, som til dagligdags lever par for par, ofte skilte med lange afstande fra hinanden. Naar de besøger det sydlige eller vestlige England, hvilket de gjør i strenge vintre, lever de ialmindelighed ensomt. Paa deres sommeropholdssteder paa Shetlandsøerne samles de fra forskjellige kanter paa en eller anden høi eller egn. Ved saadanne leiligheder er forsamlingen ikke fuldtallig og begynder ikke sine forretninger før om en dag eller to. Naar alle deputationer er ankomne, begynder røsterne at lyde, og hele hærskaren, dommere, advokater, ceremonimestere og tilhørere, overfalder de to eller tre syndere ved skranken og dræber dem. Naar dette er udført, drager alle bort og forsvinder ganske rolig.

I det nordlige Skotland (siger dr. Edmonston) og paa Færøerne finder saadanne ekstraordinære møder af kraaker ofte sted. De forsamler sig i stort antal, som om de skulde være sammenkaldte for anledningen. Enkelte af flokken sidder med bøiede hoveder, og andre synes saa alvorlige som dommere, medens andre igjen er meget støiende af sig. I løbet af omtrent en time eller saa er de forsamlede, hvorefter de atter skilles. Det er da ikke usædvanligt, efter at kraakerne er fløine bort, at finde en eller to af dem døde igjen paa stedet. Disse møder kan sommetider vare en dag eller to, før sagen, hvad den nu end dreier sig om, er ordnet. Kraaker vedbliver at komme fra alle kanter, saalænge retsmødet varer. Saasnart som alle er komne, bliver der et almindeligt «lurveleven», og kort efter overfaldes en eller to af flokken af de andre og dræbes. Naar den eksekution er forbi, skilles atter flokken ad.»

Romanes citerer en skrivelse af biskopen af Carlisle, som er optaget i «Nineteenthe Century» for juli 1881:

«Jeg har ogsaa seet en kaie midt i en saadan forsamling af kraaker, tilsyneladende anklaget for en eller anden misgjerning. Først holdt kaien en tale, der blev modtaget med et almindelig skrig af kraakerne. Da dette havde stilnet af, begyndte kaien paa nyt, hvorefter atter kraakerne svarede i kor. Efter en stunds forløb syntes sagen at være ordnet tilfredsstillende. Hvis denne kaie havde været paa anklagebænken, som det syntes, at den havde, saa var den nu bleven frikjendt enstemmig. Den drog til sit hjem i Ely Kathedralkirkes taarn, og kraakerne drog ogsaa sin vei.»

I «Aftenposten» (november 1892) fortælles følgende:

«Oppe ved Grefsenveien saaes en større flok kraaker at holde et svare spektakel paa et jorde et stykke fra veien. De flokkede sig sammen i en tæt klump, skreg, flaksede med vingerne og syntes ivrig at hakke paa noget. To mænd, som gik forbi, ilede til for at se, hvad opstyret gjaldt. De ellers saa sky fugle ænsede dem imidlertid ikke og tog først til vingerne, da mændene kun var nogle skridt borte. Det viste sig nu, at det var en enkelt kraake, som dens kammerater holdt paa at tage livet af. Den stakkels fugl var ilde tilredt; dens ene øie var hakket ud, bryst og ryg var blodige, og den var saa medtaget, at den ikke formaaede at flygte, men lod sig gribe med hænderne. Den ene af mændene tog fuglen med sig og stak den ind i en stenrøs ved veien for at skjærme den mod dens forfølgere, som hele tiden kredsede om i luften, arrigt skrigende. Redningsmændene var dog ikke komne langt, før hele kraakeflokken slog ned paa stenrøsen. Da den ene af mændene kort efter kom tilbage, laa den mishandlede kraake dræbt ved stenrøsen og næsten ribbet; dens bødler var forsvundne.»

I avisen «Nordkap» er en lignende beretning indtaget:

«Fredag den 26de april (1892) roede to mand fra Hammerfest ud for at fiske ude ved Rosmollen og Meikøen. Komne udenom Fuglenæs fik de høre et forfærdeligt skrig og spektakel, og et godt stykke derfra oppe i fjeldet fik de se tre kraaker komme rullende nedover den snedækte fjeldside. Fiskerne lagde iland, og den ene af dem gik opover og fik fat i en af kraakerne, der var saa mishandlet og lemlæstet af de to andre, at den kun havde lidet liv igjen. Manden tog den halvdøde kraake med sig; men de to andre forfulgte ham og opgav ikke dette,

før baaden var kommen fra land. Da satte de sig op paa en bergknat og udstødte voldsomme skrig. At der blev opgjort et mellemværende af ganske alvorlig art, fik de to fiskere — efter hvad de forsikrer — et meget levende indtryk af.»

Af de her citerede fortællinger er det sandsynlighed for, at de kraaker, som ved de nævnte «retsmøder» bliver dømte og henrettede, er individer, som har begaaet en eller anden misgjerning, som ovenfor nævnt tyveri eller en anden forbrydelse. Det fremgaar ogsaa, at kraakerne maa være i besiddelse af en vel udviklet «retsbevidsthed», en egenskab, som sikkert kan paavises ogsaa hos de høiere pattedyr, f. eks. hunden og elefanten. Denne retsbevidsthed vidner om en meget høi intelligens hos disse fugle, og det tør være, at de i denne henseende staar blandt de høieste i denne klasse af dyr.

Efterskrift.

I. Idet jeg afslutter dette kapitel, vil jeg gjøre opmerksom paa, at der er forfattere, som har underkastet problemet: «Dyresjælens udødelighed eller ikke-udødelighed» diskussion. Saaledes den danske prest Hans Knudsen, der i 1876 udgav en bog: «Skabningens forlængsel og haab». Denne forfatter helder bestemt til den anskuelse, at dyresjælen er udødelig, og grunder dette paa bibelens ord i Rom. 8, 8—13, hvis udlæggelse af mange fremragende theologer forfatteren har lagt til grund for sin betragtning af sagen.

II. Det kunde maaske ogsaa paa dette sted være passende at sige et par ord om behandlingen af dyrene, som endog i vort land lader uhyre meget tilbage at ønske, end sige da i andre lande, f. eks. Italien og Spanien. Sultefodring er jo paa mange kanter af landet overordentlig almindelig, især i de nordligste landsdele. Det er greit nok, at dette er udslag af den sorteste uvidenhed; men der vil visselig endnu hengaa mange aartier, før forholdene i denne henseende bedres.

Med hensyn til slet behandling forresten eksisterer der maaske mere uretfærdig behandling eller forsømmelse af god behandling, end af overlagt slet behandling.

Den slette behandling af dyrene har maaske mindre sin aarsag i tilsigtet grusomhed ɔ: fornøielse ved at være vidne til nogen pinsel af dyrene, mindre sin aarsag i egennytte eller begjærlighed end fra uvidenhed om det faktum, at dyrene er følsomme for fysisk smerte, eller af tankeløshed eller ligegyldighed, eller af uvidenhed om de mulige resultater af den eller den behandling.

Som aarsag til slet behandling kan ogsaa nævnes en øieblikkelig passion i en eller anden retning, at kjørere f. eks. ofte kan miste sin sindsligevegt; endvidere mangel paa sympathi for dyrene, liden omhyggelighed eller rent ud forsømmelse, som da kan være tilsigtet eller ikke. Af alle disse aarsager tør uvidenhed om dyrenes naturhistorie og især deleshed om det, at de har intellektuelle evner, være den fornemste. Thi naar vi undtager, at det nok kan være mennesker, der har en vis disposition til grusomhed, kan vistnok alle andre aarsager udledes af uvidenheden. I Italien behandles ofte dyrene, som nævnt, paa en meget inhuman maade; men saa skal der ogsaa der herske den tro, at dyrene hverken har sjæl eller sjælelige følelser.

Naar alle mennesker havde kjendskab til dyrene, ikke blot i specifik zoologisk henseende, men ogsaa i psykologisk — noget, der i virkeligheden vilde være i alles interesse —, saa vilde sandsynligvis dette skabe sympathi, lede til eftertanke, og dette igjen til humanitet og omhyggelighed. For derfor at undertrykke uvidenheden var det ønskeligt, at alle havde kjendskab til dyrenes sjæleliv.

Der kan ikke være tvil om, at det vilde være en virkelig økonomi for mennesket, dette at behandle dyrene godt.

Vi kan bare erindre, at heste lever længere og er mere arbeidsføre ved god behandling end ved slet, ganske som det er tilfældet med mennesket. Kjør melker bedre, naar de trives godt, og trivselen er igjen afhængig af behandlingen. Det motto derfor, alle burde erindre, der havde med dyr at gjøre, burde være: «God behandling lønner sig bedst». Man vil vistnok sige, at dette er en fuldstændig nyttemoral, og deri

maa jeg være enig. Det vilde vistnok være bedre at opbygge vor dyrebetragtning paa det faktum, at dyrene tilføies lidelse ved den slette behandling, og paa den betragtning, at jorden er det fælleshjem for alt levende: altsaa paa samfølelsen.

For at vise dette tydeligt behøver vi kun at stille op imod hinanden paa den ene side den slette behandlings, paa den anden side venlighedens, den gode behandlings, resultater.

I almindelighed kan vi sige, at slet behandling kalder tillive dyrets sletteste moralske og mentale egenskaber. Den forandrer dyrets karakter til det værre, frembringer uheldige forandringer i dets gemyt, som ondskabsfuldhed, slet humør, vildhed, sinne, kort sagt, det fremavler laster istedenfor dyder.

Hos hesten og hunden frembringer slet behandling af forskjellig slags følgende lyder; 1) Almindelig irritabilitet, trættekjærhed og lunefuldhed, 2) tilbøielighed til at bide og slaa, 3) unaturlig frygt, mistænksomhed, stivsindethed og hevngjerrighed. Alle disse egenskaber maa karakteriseres som feil ved et dyr, feil, som ikke alene forringer dets brugbarhed, men som ogsaa nedsætter dets værdi som markedsvare, og som i og for sig ved leilighed kan være farlige for mennesket. Hos hunden er veritabel demoralisation hyppig resultat af menneskets slette indflydelse i lande, hvor man oplærer hunde til smugling eller tyveri. Østerlandenes paria-hund er feig, stupid og tyvagtig i byer, hvor den betragtes som en plage, og hvor den som en følge heraf systematisk forfølges.

Vi ved, at heste, der engang eller oftere har maattet forsøge sig paa altfor tunge læs, protesterer paa sin maade mod en saadan behandling, idet de negter at tage i. Ligeoverfor saadanne tilfælder er straf af hvilkensomhelst art aldeles forgjæves. Det kan da gaa lange tider, før en saadan hest kan bruges; thi selv om man forsøger med et lidet læs, holder erindringen om overlæsselsen den fra at forsøge sig. Venligheden har i lignende tilfælder en merkelig indflydelse.

Som før antydet kan menneskets slette behandling siges at være af en negativ karakter, forsaavidt som den ofte bestaar i blot og bar forsømmelse af at give dyret tilstrækkelig mad og drikke, forsømmelse af dets renlighed, videre, at man f. eks. lader heste staa ude og fryse, medens man selv sidder godt og varmt. Og denne forsømmelse har sin grund i misopfatning

af nødvendigheden af at tilfredsstille dyrets legemlige og aandelige behov. Idetheletaget vil resultaterne af den slette behandling staa klare for enhver, som giver sig til at tænke lidt over sagen.

Paa den anden side vil en venlig behandling som regel — der gives naturligvis undtagelser — fremelske dyrets bedre egenskaber. Den vil frembringe et godt gemyt, mildhed, lærvillighed, tiltro, lydighed og alle andre dyder, som har meget at sige ved dyrets anvendelse. Venlighedens indflydelse er i virkeligheden uvurderlig. Den svenske forfatterinde Frederika Bremer taler med rette om muligheden af at frembringe «en forædlet race» af dyr ved god behandling.

